

ศึกษาหลักและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)
A STUDY OF PRINCIPLES AND THE METHOD OF THE PROPAGATION
THE DHAMMA BY MOST VEN. PHRA DHAMMAMOLI
(THONGYOO ÑĀṄAVISUDDHO)

พระครูโสภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมฺโม/เงางาม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

ศึกษาหลักและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)

พระครูโสภาธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมฺโม/เงางาม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF PRINCIPLES AND THE METHOD OF THE PROPAGATION
THE DHAMMA BY MOST VEN. PHRA DHAMMAMOLI
(THONGYOO ÑĀṄAVISUDDHO)**

PHRAKRUOPASDHAMMAPITAK (SIAM TEJADHAMMO)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for Degree of
Master of Art
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.,ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, ดร.)

.....กรรมการ

(พระมหาวิริติ โสภณสีโล, ดร.)

.....กรรมการ

(ดร.อริเทพ ผาทา)

.....กรรมการ

(ดร.แสง นิลนามะ)

.....กรรมการ

(ดร.สุชาติ บุษย์ชฎานนท์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาวิริติ โสภณสีโล, ดร. ประธานกรรมการ

ดร.อริเทพ ผาทา กรรมการ

ดร.แสง นิลนามะ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี
(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)
ผู้วิจัย : พระครูโสภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมฺโม/เงางาม)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: พระมหาวิริติ โสภณสีโล (ผอยจันทร์) ป.ธ.๔, พธ.บ., M.A.,
Ph.D.
: ดร.อิทธิเทพ ผาธา ป.ธ.๔, พธ.บ., พธ.ม., พธ.ด.
(พระพุทธศาสนา)
: ดร.แสวง นิลนามะ ป.ธ.๗, พธ.บ., พธ.ม., พธ.ด.
(พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา : ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคมจารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รोजังหะหรือโอกาส เป็นต้น เพื่อความสุขแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก พระพุทธเจ้าทรงมีพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์สาวกส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติสมควร และยึดมั่นในคุณธรรมของผู้แสดงธรรม จึงสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้พระพุทธศาสนาอย่างแพร่หลายจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน

หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ท่านเป็นพระเถรอาจารย์ที่เป็นปูชนียสงฆ์แห่งคณะสงฆ์และประชาชนชาวจังหวัดสุรินทร์ มีคุณสมบัติครบถ้วนของความเป็นนักเผยแผ่พุทธธรรม มีความรู้ลึกซึ้งในสิ่งที่สอน ใช้รูปแบบและแนวทางการสอนให้ประจักษ์ ปฏิบัติตนเป็นอย่างดี แนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นมีความรู้คู่คุณธรรม ปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ในการอนุเคราะห์ประชาชนไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี

อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ได้สนองบทบาทกิจการคณะสงฆ์ทั้งการปกครอง การศาสนศึกษา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การเผยแผ่ การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในลักษณะของการประยุกต์ให้สอดคล้องวิทยาการสมัยใหม่ นำเสนอแบบ วิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้รู้ถึงหลักคำสอนที่ทางพระพุทธศาสนา มุมมองที่แตกต่าง ผ่านออกมาในลักษณะการแสดงพระธรรมเทศนา และการกล่าว สัมโมทนาียกถา ในลักษณะที่จะฉลองศรัทธาเจ้าภาพ และให้กำลังใจต่อผู้ไต่บังคัมภีร์ฯ ให้มี กำลังใจในการประกอบศาสนกิจที่สมบูรณ์ต่อไป

การวิเคราะห์หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) พบว่า ท่านมีรูปแบบและแนวทางในการนำเสนอพุทธธรรมที่ทำให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจ มี มุมมองให้แง่คิด สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ โดยการยกอุทาหรณ์ การเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย การใช้วิธียกตัวอย่างบุคคล การใช้ วิธีการแทรกเรื่องทำให้มีอารมณ์ขัน และการใช้ภาษาง่าย ๆ เหมาะสมกับผู้ฟังมานำเสนอ ซึ่งเป็นรูปแบบและแนวทางที่ใช้จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของท่าน จึงเป็นการเผยแผ่พุทธธรรมที่ สอดคล้องกับพุทธวิธีในการสอนอย่างแท้จริง

Thesis Title : A Study of Principles and the Method of the Propagation the Dhamma by Most Ven. Phra Dhammamoli (Thongyoo Ñāṇavisuddho)

Researcher : Phrakruopasdhammapitak (Siam tejadhammo)

Degree : Master of Art (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

- : Phramahā Virat Sobhanasīlo (Foyjan) Pali IV, B.A., M.A., Ph.D. (Linguistics)
- : Dr. Athithep Phatha Pali IV, B.A., M.A. (Phil.), Ph.D. (Buddhist Studies)
- : Dr. Sawang Nilnama Pali VII, B.A., M.A. (Phil.), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 13, 2012

ABSTRACT

The Thesis are of 3 objections, namely :-

1. to study the principles and the methods of spreading the Dhammas by monks as appearing in The Theravāda Buddhist Scriptures
2. to study the principles and the methods of propagation the Dhammas by Most Ven. Phra Dhammamoli (Thongyoo Ñāṇavisuddho)
3. to analytically study the principles and the methods of propagation the Dhammas by Most Ven. PhraDhammamoli (Thongyoo Ñāṇavisuddho)

From the study, it is found that in the methods of spreading the Dhammas at the Buddha's time, the Buddha used the methods of spreading the Dhammas to be in compliance with the geography, the history and the tradition which are different from one another. The Buddha used the tricks in selecting the person and waited for the occasion etc. in teaching the Dhammas for helping the peoples and for their happiness. The Buddha had many disciples who helped him in spreading Buddhism. Most of the disciples were the persons who practiced well; lively and properly thus, they could spread Buddhism very well. This fact caused Buddhism to spread very well up the present time.

Most Ven. Phra Dhammamolī (Thongyoo Ñāṇavisuddho) is the monk respected by the monks and the people in Surin Province. He is a good qualification in spreading the Dhamma. He advices and taught the people to have good knowledge and qualification. He does very well his duties: the administration the education, the public help, the educational help, the general help and the spread of Buddha Dhamma. He also spread

Buddhism in the implicational way in compliance with the scientific process by opposing in various ways to help the people to understand the principles of teaching in the pattern of preaching and saying the words of greeting which in to show one's gladness to the people and give the mental strength to the monks under his administration to be mental power in working.

From the analyzation of the principles and the methods of spreading the doctrines by Most Ven. Phra Dhammamoli (Thongyoo Nāṇavisuddho), it is found that. He has forms and the ways of submitting the Buddha Dhammas causing the listeners to have the knowledge, the clearly understanding the advice and the guidance, the bravery and more pleasure. He is also without confusion, but is of the reasons. Moreover, he has the good outlook that can be applied to the way of leading his daily life with quoting the examples, the fables, the figure of speech, the metaphor, the quoting of the exemplary group of people the used the method of making the complication causing the funny temperament to arise, the use of the language easy and suitable for the listeners. The said points are the patterns and the ways sued by him up to the state of his specific properties. So his activities are the ways of spreading the Buddha-Dhammas which are really in compliance with the Buddha method of teaching.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ก็ด้วยความเมตตาจาก พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริธาดา) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระมหาวิรัต โสภณสีโล ประธานกรรมการควบคุม วิทยานิพนธ์ ดร.อริเทพ ผาธา และ ดร.แสวง นิลนามะ อาจารย์ที่ปรึกษาผู้คอยช่วยเหลือให้ คำแนะนำพร้อมตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์นี้ด้วยความเมตตาเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย และ เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ผู้เป็นแรงบันดาลใจในการศึกษา ให้โอกาส ผู้วิจัยได้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง ขอกราบขอบพระคุณ พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล) ผู้ช่วยเจ้า อาวาสวัดศาลาลอย รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ พระสุนทรธรรมเมธี (สุเทพ อาสโภ) เจ้าอาวาส วัดท่าสว่าง รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ พระครูปัญญาวุฒิสุนทร (คุณ ปญญาวุฑฺโฒ) เจ้าอาวาส วัดแสงบูรพาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะ อำเภอมืองสุรินทร์และผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เสียสละเวลาให้ผู้วิจัย ได้สัมภาษณ์ เพื่อประกอบการวิจัย

ขอขอบคุณพระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี ป.ธ.๗ วัดสร้อยทอง กรุงเทพมหานคร ที่อนุเคราะห์ข้อมูล ค้นคว้าในส่วนที่เป็นภาษาบาลี และสืบค้นข้อมูลจากคัมภีร์ภาษาบาลี และให้ ข้อมูลในการสืบค้นข้อมูลที่เป็นปฐมภูมิ ขอขอบคุณพระสมชาย ปโยโค เลขานุการเจ้าคณะ ตำบลตาวังและคณะสงฆ์วัดแสงสว่างราษฎร์บำรุงที่ช่วยเหลือในการถอดแบบสัมภาษณ์ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน เจ้าหน้าที่หอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ พระนิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนารุ่นที่ ๑ วิทยาเขตสุรินทร์ ผู้ เป็นกัลยาณมิตรทุกรูปที่ช่วยเหลือข้อมูลในการวิจัย ตลอดจนผู้เป็นเจ้าของผลงานทางวิชาการ อันทรงคุณค่าทุกท่าน ที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงประกอบในการทำวิจัยครั้งนี้

ความดีและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา และบูชา คุณบุพการีผู้ให้กำเนิด และครอบครัวที่อุปถัมภ์บิัจจัยในการศึกษาและญาติมิตรทุกคน ขอ อาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย ได้โปรดคุ้มครองอภิบาลทุกท่านที่มีอุปการคุณต่อผู้วิจัยตามที่ได้ ระบุนามมานั้นและไม่ได้ระบุนามเอาไว้ ให้ประสบพบแต่ความสุขความเจริญด้วยจตุรพิพร คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และธรรมสารสมบัติพัฒนามงคลสมบูรณ์พูนผลจนตลอดขณมายุคกาล และขออุทิศส่วนกุศลนี้แด่เจ้ากรรมนายเวร ตลอดจนครูอาจารย์ และญาติมิตรทุกท่านที่ได้ ล่วงลับไปแล้ว

พระครูโสภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมฺโม)

๗ มีนาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๙
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๑
บทที่ ๒ หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๑๒	
๒.๑ หลักและวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า	๑๒
๒.๑.๑ หลักการสอนของพระพุทธเจ้า	๑๔
๒.๑.๒ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า	๑๖
๒.๑.๓ กลวิธีและอุบายประกอบการสอนของพระพุทธเจ้า	๑๗
๒.๒ บทบาทและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ ในสมัยพุทธกาล	๒๑
๒.๒.๑ วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมืองและทางเศรษฐกิจ	๒๑
๒.๒.๒ วิธีการปฏิบัติหลักคำสอนของลัทธิศาสนาตั้งเดิม	๒๒
๒.๒.๓ วิธีการปฏิรูปคำสอนตั้งเดิม	๒๔
๒.๒.๔ วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ	๒๖
๒.๒.๕ วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น	๒๖
๒.๒.๖ วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ	๒๗

	๒.๒.๗ ตัวอย่างบทบาทการเผยแผ่ของพระสาวกในสมัยพุทธกาล	๓๖
๒.๓	คุณสมบัติของภิกษุผู้เผยแผ่	๔๐
	๒.๓.๑ คุณสมบัติภายนอก	๔๐
	๒.๓.๒ คุณสมบัติภายใน	๔๐
๒.๔	อุดมการณ์ของผู้เผยแผ่	๔๒
	๒.๔.๑ อุดมการณ์ตามหลักโอวาทปาติโมกข์	๔๒
	๒.๔.๒ อุดมการณ์ประจำตน	๔๔
๒.๕	ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่	๔๕
	๒.๕.๑ ปัญหาและอุปสรรคจากภายในพระพุทธรศาสนา	๔๕
	๒.๕.๒ ปัญหาและอุปสรรคจากภายนอกพระพุทธรศาสนา	๔๘
๒.๖	สรุป	๕๐
บทที่ ๓	หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท)	๕๑
๓.๑	หลักการเผยแผ่ตามแนวทางของมหาเถรสมาคม	๕๑
	๓.๑.๑ การปกครอง	๕๑
	๓.๑.๒ การศาสนศึกษา	๕๔
	๓.๑.๓ การศึกษาสงเคราะห์	๕๗
	๓.๑.๔ การเผยแผ่	๕๙
	๓.๑.๕ การสาธารณูปการ	๖๐
	๓.๑.๖ การสาธารณสงเคราะห์	๖๓
๓.๒	วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี	๖๕
	๓.๒.๑ การใช้ถ้อยคำ	๖๖
	๓.๒.๒ การใช้ลีลาการเทศน์	๖๗
	๓.๒.๓ การใช้พุทธศาสนสุภาษิต พุทธพจน์	๖๘
๓.๓	รูปแบบของการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี	๗๐
	๓.๓.๑ ประเภทพระธรรมเทศนา	๗๑
	๓.๓.๒ ประเภทสัมโมทนียกถา	๗๔
	๓.๓.๒ ประเภทวิชาการ	๗๖
๓.๔	อุดมการณ์ในการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี	๘๔
๓.๕	ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี	๘๗
๓.๖	สรุป	๘๙

บทที่ ๔	วิเคราะห์หลักและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโมลี	๙๑
	๔.๑ ปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นนักเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโมลี	๙๑
	๔.๑.๑ ปัจจัยด้านบุคลิกภาพ	๙๑
	๔.๑.๒ ปัจจัยด้านองค์ประกอบการแสดงหรือการบรรยายธรรม	๙๗
	๔.๑.๓ ปัจจัยด้านสังคม	๑๐๓
	๔.๒ ความสอดคล้องของการเผยแพร่ในสมัยพุทธกาลกับการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโมลี	๑๐๖
	๔.๒.๑ การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ	๑๐๗
	๔.๒.๒ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย	๑๐๙
	๔.๒.๓ ใช้วิธียกบุคคลตัวอย่าง	๑๑๐
	๔.๒.๔ ใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้อารมณ์ขึ้น	๑๑๒
	๔.๒.๕ ใช้ภาษาง่าย ๆ เหมาะสมกับผู้ฟัง	๑๑๓
	๔.๓ คุณค่าของหลักและวิธีการเผยแพร่ของพระธรรมโมลีต่อสังคมไทย	๑๑๔
	๔.๓.๑ คุณค่าที่เกิดแก่บุคคล	๑๑๔
	๔.๓.๒ คุณค่าที่เกิดแก่สังคม	๑๑๖
	๔.๓.๓ คุณค่าที่เกิดแก่ศาสนา	๑๑๘
	๔.๔ สรุป	๑๑๙
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๒๑
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๒
	๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๒๕
บรรณานุกรม		๑๒๖
ภาคผนวก		๑๓๕
	ภาคผนวก ก.ประวัติ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ฌาณวิสุทฺโธ)	๑๓๖
	ภาคผนวก ข.ตัวอย่างพระธรรมเทศนา สัมโมทนียกถา บทความ	๑๔๗
	ภาคผนวก ค.แบบสัมภาษณ์	๑๖๓
	ภาคผนวก ง. รูปภาพ	๑๖๖
ประวัติผู้วิจัย		๑๗๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๕ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ/และหน้าตามลำดับเช่น วิ.มหา. (บาลี) ๒๑/๔๐/๒๓ หมายถึง วินยปิฎก มหาวิภังคปาฬิ เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๔๐ หน้า ๒๓. และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙. เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๒๑/๓๕/๑๘๙. หมายถึง วินยปิฎก มหาวิภังค์ เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๓๕ หน้า ๑๘๙.

พระวินยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี) =	วินยปิฎก	มหาวิภังคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย) =	วินยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี (บาลี) =	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภังคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
วิ.ภิกขุณี (ไทย) =	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (บาลี) =	วินยปิฎก	มหาวคคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย) =	วินยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (บาลี) =	วินยปิฎก	จูปวคคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
วิ.จ. (ไทย) =	วินยปิฎก	จูปวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ที.สี. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ที.ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิวิคคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มุลปณณาสกปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มุลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสกปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)

ส.ส. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถาคุคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขนธวารวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	องคฺคตฺตฺรนิคาย	เอกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.เอกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคฺคตฺตฺรนิคาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	องคฺคตฺตฺรนิคาย	ติกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคฺคตฺตฺรนิคาย	ติกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	องคฺคตฺตฺรนิคาย	จตุกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคฺคตฺตฺรนิคาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	องคฺคตฺตฺรนิคาย	ปญจกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคฺคตฺตฺรนิคาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตฺตก. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	องคฺคตฺตฺรนิคาย	สตฺตกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.สตฺตก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคฺคตฺตฺรนิคาย	สตฺตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฺฐก. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	องคฺคตฺตฺรนิคาย	อฏฺฐกนิปาต	(ภาษาบาลี)
อง.อฏฺฐก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคฺคตฺตฺรนิคาย	อฏฺฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	ขุทฺทกนิคาย	ธมฺมปทปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุทฺทกนิคาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	ขุทฺทกนิคาย	อุทานปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุทฺทกนิคาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	ขุทฺทกนิคาย	สุตฺตนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุทฺทกนิคาย	สุตฺตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.เถรี. (บาลี)	=	สุตตนะตปิฎก	ขุทฺทกนิคาย	เถรีคาถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.เถรี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุทฺทกนิคาย	เถรีคาถา	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้คัมภีร์อรรถกถาอ้างอิงจาก อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๒ และพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุต ๙๑ เล่ม ฉบับมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗. โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ภาค/หน้า เช่น ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๑๑. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรคอรรถกถาเล่มที่ ๑ ภาค ๑ หน้า ๒๑๑

อรรถกถาพระสุตตันปิฎก

ที.สี.อ. (ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	สีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.อ. (ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	มโนรทปุรณี	เอกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ธรรมบทอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรหมัตถโชตกา	เปตวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรหมัตถทีปนี	เถรคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถรี.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรหมัตถทีปนี	เถรีคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.สตฺตก.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	สัตตกนิบาตชาดก	อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	วิสุทธรชนวิลาสินี	อปทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของคนไทย มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและกันมาอย่างแนบแน่นทุกยุคทุกสมัย พระพุทธศาสนามีบทบาทในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม พัฒนากลมเกลียวจิตใจ สร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อวัฒนธรรมไทยให้เกิดแก่ประชาชนพลเมืองด้วยดีตลอดมา มีหลักธรรมที่มุ่งเน้นสอนให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นคนดีสามารถควบคุม กาย วาจา ใจ ได้อย่างดีงาม^๑ ในทางประวัติศาสตร์ชาวไทยได้นับถือศาสนาพุทธต่อเนื่องตลอดมา ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา^๒ มีบทบาทต่อวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยทุกด้าน เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง ได้หล่อหลอมอุปนิสัยให้มีความรัก ความเมตตาและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^๓ พระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทย เปรียบประดุจประทีปส่องทางเป็นที่พึ่งของตนเองได้ดีและสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ด้วยทั้งในด้านคุณธรรม ศีลธรรมที่ดีงาม^๔ พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำวิญญูญาณได้อบรมบ่มนิสัยให้มีการศึกษาพัฒนาจิตใจ และเป็นหลักชัยเป็นแม่แบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามแก่ประชาชน มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางสรรพวิชา มีหน้าที่ในการอนุเคราะห์ประชาชนตามหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่หลัก ๖ ประการ คือ “ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และบอกทางสวรรค์ให้”^๕ มีคำสอนที่แสดงถึงความจริงของโลกทางกายภาพทั้งในองค์ประกอบของสิ่งมีจริงในธรรมชาติ^๖ พระสงฆ์สอนวิธีการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ

^๑ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) ๑๒/๖๔/๔๓, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๔/๕๖.

^๒ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^๓ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, ศาสนา ชีวิต และสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๔๙.

^๔ พร รัตนสุวรรณ, รุ่งอรุณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^๖ วัชระ งามจิตรเจริญ, สมการความว่าง, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๓.

ที่ยั่งยืน โดยอาศัยหลักพุทธธรรม คำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลาง เป็นแนวทางในการยึดเหนี่ยวจิตใจเชื่อมโยงประสานความสามัคคีและความดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ ได้ตามอุดมคติในการดำเนินตามพุทธดำรัสที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสแก่พระสาวกรุ่นแรก ที่ออกประกาศพระพุทธศาสนาว่า “พวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์แก่กกุล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”^๗ จากพุทธดำรัสนี้ เป็นเครื่องชี้ให้ทราบชัดถึงบทบาทสำคัญของพระศาสนาคือการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นประโยชน์และความสุขแก่ชาวโลก^๘ ให้เป็นคติเตือนใจในการดำรงชีวิต ทำให้เป็นคนดีของสังคม และมีความรู้สึกรักและหวงแหนชาติถือประโยชน์ของชาติและส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว เป็นพระนักเผยแผ่พุทธธรรมอีกรูปหนึ่ง ที่ได้รับการศึกษารวม ๖ ปี ๖ เดือน มีความรู้แจ่มแจ้ง ลึกซึ้ง เยือกเย็น เห็นพระธรรมคำสอนเป็นสิ่งที่ดีงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐทางจิตใจที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาของชุมชน สังคม ประเทศชาติได้ ทั้งเป็นพระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญในการเทศนา ด้านปฏิบัติท่านเป็นพระเถระที่มีความเมตตา ยิ้มแย้มแจ่มใส มีศีลาจารวัตรที่ดีงามตามหลักพระธรรมวินัย มีความศรัทธาเลื่อมใสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ “มีความรู้พอเพียง เสียงกังวาน ปฏิภาณว่องไว จิตใจสะอาด มารยาทเรียบร้อย”^๙ เป็นพระนักพัฒนา มีบทบาทมากมายเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และพุทธบริษัท โดยเฉพาะบทบาทด้านการเผยแผ่พุทธธรรม ท่านมีความสามารถในการสื่อสารธรรมะสอดคล้องกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าคือ “แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง”^{๑๐} และมีบทบาทในด้านการศึกษาดังจะเห็นจากที่ท่านได้เป็นแบบอย่างในการศึกษามีความมุ่งมั่นจนเรียนจบปริญญาเอก จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยท่านมีแนวทางการศึกษาว่า

เหตุผลที่เข้ามาเรียนต่อ เพราะมีแรงบันดาลใจจากการที่เห็นพระรุ่นน้องที่มีความรู้ความสามารถ เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน และพระธรรมโกศาจารย์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงอยากที่จะมีความรู้ ความสามารถแบบพระรุ่นน้องบ้าง อีกทั้งยังอยากที่จะเป็นแบบอย่างให้กับ

^๗ วิ.ม.(บาลี) ๔/๓๒/๒๗, วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๘ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๕.

^๙ วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร, **วิชาการเทศนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๐.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๔๕.

พระสงฆ์ทั่วไปที่ยังอายุน้อยๆ ให้หันมาสนใจการเรียนหนังสือ เพราะเห็นว่าปัจจุบันพระอายุน้อยๆ สนใจเรียนหนังสือน้อยลง โดยต้องการแสดงให้เห็นว่าไม่ว่าจะอายุเท่าไรก็สามารถเรียนได้ และการเรียนหนังสือจะทำให้เกิดแต่ผลดี ทั้งยังจะช่วยให้การทำงานในการปกครองเป็นระบบ ทันท่วงทีกับความก้าวหน้าของโลก^{๑๑}

นอกจากนี้ท่านได้กล่าวต่อไปอีกว่า อยากเป็นตัวอย่างให้พระ เณร ในจังหวัดได้เห็นว่าการศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะปัจจุบันสังคมเจริญเร็วมาก ซึ่งเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสาร ไร้พรมแดนข่าวสารข้อมูลที่เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตคนในสังคมมาก ความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว^{๑๒} บริโภคสิ่งต่างๆ ตามที่ตนเองต้องการที่จะแสวงหา เช่น การมีร่างกายแข็งแรง มีความอบอุ่นจากสังคม และประสบผลสำเร็จสูงสุดในชีวิต^{๑๓} ปัญหาในปัจจุบันที่เป็นเรื่องหนักใจแก่สังคมไทยทั่วไป ไม่น้อยไปกว่าปัญหาด้านอื่น ๆ นั่นคือ เมื่อโลกมีความเจริญด้านวัตถุมากยิ่งขึ้นเท่าใด ความเจริญด้านจิตใจของมนุษย์ในสังคมกลับมีความเสื่อมถอยลง เพราะความนิยมในวัตถุ จนเรียกได้ว่า คนในปัจจุบันตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุนิยม^{๑๔} ให้ความสำคัญเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจเพื่อความสะดวกสบายมากกว่าที่จะแสวงหาความจริงคือธรรมชาติ ขาดการขัดเกลาจิตใจ เมื่อสิ่งเหล่านั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงก็เกิดความผิดหวังเป็นทุกข์เดือดร้อน^{๑๕} บริโภคสิ่งต่างๆ ตามที่ตนเองต้องการที่จะแสวงหา เช่น การมีร่างกายแข็งแรง มีความอบอุ่นจากสังคม การประสบผลสำเร็จสูงสุดในชีวิต และในบางครั้งก็ต้องแก่งแย่งแข่งขันจนบางถึงกับทำร้ายและฆ่ากันตาย ก็เพื่อทำให้ตนเองเกิดความสุข^{๑๖} ซึ่งเป็นสิ่งที่พระเถระต้องจะต้องศึกษาควบคู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะได้ความรู้ทางวิชาการไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเจ้าอาวาสในจังหวัดสุรินทร์ที่เป็นพระเถระชายแดน ได้มีความเข้าใจในแนวทางของพระพุทธศาสนา สามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ใน

^{๑๑} “เจ้าคณะจังหวัดอายุ ๗๘ ใฝ่ศึกษาเรียนจบปริญญาเอก”, เดลินิวส์, (๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๓) ๑,๑๔.

^{๑๒} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑. (สมณศักดิ์ปัจจุบัน พระธรรมโกศาจารย์)

^{๑๓} ดุราลัยเอียดใน แสง จันทร์งาม, ประทีปธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๔), หน้า ๒-๒๐ .

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ, บางแง่มุมของกามในทัศนะพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๔๕ - ๔๗.

^{๑๕} แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๔) หน้า ๑๒๙.

^{๑๖} วัชระ งามจิตฺตเจริญฺญ, พระพุทธศาสนาเถรวาท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๔๒๘.

ชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม มีความสงบสุขและสันติภาพอย่างถาวร เพราะว่าการประพฤติตนที่ทำให้เป็นผู้ประเสริฐ และการฝึกตนต่างได้รับการสรรเสริญในหมู่ของบัณฑิตว่าเป็นผู้มีสติปัญญา^{๑๗}

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุโท) เพื่อให้ทราบสาเหตุใดที่แท้จริงเป็นพระสงฆ์ที่มีศาสตร์และศิลป์มีวิชา ปัญญา ปฏิภาณ ประสพการณ์ ปณิธาน อุदारมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นพระเถระที่ใฝ่ในการศึกษา มีความรู้ลึกซึ้งทั้งภาคปริยัติ(ทฤษฎี) และภาคปฏิบัติ มีบุคลิกดี มีความรู้ดี มีความสามารถดี มีวิสัยทัศน์ มีจิตใจหนักแน่น มีความยุติธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นที่รู้จักใช้คน รู้จักกระจายงาน มีนโยบายในการทำงานด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจ มีความเพียรพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการสร้างคุณความดี มีจิตใจกว้างขวาง ขยัน ซื่อสัตย์ อุดหนุน เสียสละเป็นเยี่ยม เป็นพระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่พุทธธรรมทั้งเชิงรับและ เชิงรุก เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน เพื่อให้สังคมมีจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม เนื้อหาสาระธรรมที่ ท่านนำเสนอต่อพุทธบริษัทตามสถานที่ต่างๆ ทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา การศึกษา ที่สามารถโน้มน้าวจิตใจให้เยาวชน ประชาชนในยุคปัจจุบัน ได้หันมาสนใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามากขึ้น สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิต ครอบครัว สังคม ประเทศชาติอย่างแท้จริง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท)
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท)

๑.๓ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

หลักการ หมายถึง หลักการสาระสำคัญที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท)

วิธีการ หมายถึง วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) ตามรูปแบบต่าง ๆ เช่น การใช้ถ้อยคำ พุทธศาสนสุภาษิต คติธรรม คำกลอน เป็นต้น

^{๑๗} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบรมราชาธิบายเรื่องความสามัคคี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐.

การเผยแผ่ หมายถึง การเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เป็นที่แพร่หลายหรือให้เป็นที่รึดตามแนวทางการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)

บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะหรืออุปนิสัยเฉพาะตนของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ที่สอดคล้องกับการเผยแผ่พุทธธรรม เช่น ปฏิปทา จริยาวัตร ทักษะการสื่อสาร เป็นต้น

วิสัยทัศน์ หมายถึง แนวคิดที่กว้างไกล หมายถึงแนวคิดที่พึงประสงค์ทางการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)

ปัจจัย หมายถึง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พุทธธรรม ทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) เช่น การศึกษา บุคลิกภาพ รูปแบบและวิธีการ วิสัยทัศน์ เป็นต้น

๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑ เอกสาร ตำรา และ หนังสือวิชาการ

การศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ในครั้งนี้มีเอกสารที่เกี่ยวข้อง และมีเนื้อหาที่สอดคล้อง ดังนี้

๑) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๑๘} กล่าวว่าไว้ว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะแสดงที่ใดและแก่ใครย่อมมีจุดหมายเป็นแนวเดียวกัน คือ มุ่งให้เกิดความรู้เข้าใจในสภาพของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ให้มีทัศนคติและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้องในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น แต่เนื้อเรื่องและวิธีการสอนย่อมแตกต่างกันไป ตามอุปนิสัย ความถนัดและความสนใจของผู้ฟังสุดแต่เรื่องใดวิธีใด จะช่วยให้เขาเข้าใจธรรมได้ดี พุทธวิธีในการสอนเป็นความยิ่งใหญ่และพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าในการถ่ายทอด พระองค์ทรงมีหลักสอน แยกแยะกลุ่มเป้าหมาย ลีลาการสอน เทคนิคการสอน กลวิธี และกุศโลบายประกอบการสอนต่างๆ ได้อย่างยอดเยี่ยมจนได้รับการยกย่องว่าเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด จนได้รับการขนานพระนามว่าเป็นพระบรมครู

๒) วศิน อินทสระ^{๑๙} กล่าวว่าไว้ว่า พุทธวิธีการสอน หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทด้วยพุทธวิธีหลายอย่าง เพื่อให้เหมาะสมแก่ผู้ฟังเพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุด เมื่อจบการสอนโดยมีจุดมุ่งหมายในการสอน เพื่อให้ผู้ฟังรู้จักเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็น

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๒๐.

^{๑๙} วศิน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา), ๒๕๔๕, หน้า

ด้วยตนเอง และเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลของการปฏิบัติตามสมควร สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ๆ

๓) พระมหานัด อุดจจารี และพระปลัดอำพล สุธีโร^{๒๐} กล่าวไว้ว่า คุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า ต้องมีความแม่นยำในหลักของพระพุทธศาสนามีทั้งภูมิธรรม-ภูมิปัญญา สามารถใช้ภาษาและวิธีสอน ที่สามารถสื่อถึงประชาชนได้ มีความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเผยแผ่ มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมนั้นได้ดี เป็นผู้มีหลักมนุษยสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนนั้นได้ดี และมีคุณสมบัติที่เหมาะสมทางด้านการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของวัด และสังคม

๔) พิสิฐ เจริญสุข^{๒๑} กล่าวไว้ว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิผล โดยสรุปมีอยู่ ๒ วิธี คือ การเผยแผ่ทางกาย ได้แก่การปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่าง เวลา ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสติสำรวม ระมัดระวังแสดงท่าทางของผู้สงบเยือกเย็น และเผยแผ่ทางวาจา ได้แก่ พุทธธรรมะให้ผู้อื่นฟังด้วยวิธีที่เรียกว่าบรรยาย ปาฐกถาธรรม แสดงธรรม ที่เรียกว่า ธรรมกถึก แปลว่า ผู้กล่าวธรรม ผู้สอนธรรม แสดงให้ผู้อื่นฟัง อย่างมีศิลปะ

๑.๔.๒ งานวิจัย

การศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ในครั้งนี้มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และมีเนื้อหาที่สอดคล้อง ดังนี้

๑) พระมหาทรรศน์ คุณทสฺสี (โพนดวงกรณ์)^{๒๒} วิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผลการวิจัยได้มีลักษณะที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) สรุปได้ว่า พุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทมีความสอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ๕ ประการ คือ เรียนรู้อย่างมีความสุข เรียนรู้แบบองค์รวม เรียนรู้จากความคิดการปฏิบัติจริงและการสรุปองค์ความรู้ด้วยตนเอง และ เรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่นและเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงสรุปได้ว่า พุทธ

^{๒๐} พระมหานัด อุดจจารี และพระปลัดอำพล สุธีโร, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

^{๒๑} พิสิฐ เจริญสุข, คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๓-๔.

^{๒๒} พระมหาทรรศน์ คุณทสฺสี (โพนดวงกรณ์), “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

วิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นการสอนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งพื้นฐานหลักสำคัญ ๓ ประการคือ เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นเรียนรู้มีส่วนร่วมในการคิด การปฏิบัติจริงด้วยตนเอง และมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียนรู้

๒) ปราณี ศิริจันทพันธ์^{๒๓} วิจัยเรื่อง สัมพันธภาพระหว่างพุทธศาสนากับในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผลการวิจัยได้มีลักษณะที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) สรุปได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น ประเพณีโกนผมไฟโกนจุก แต่งงาน การอุปสมบท งานศพ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นผู้ให้การศึกษอบรมกุลบุตรกุลธิดา ให้บริการทางสังคมสงเคราะห์และพัฒนาชุมชน ในสมัยโบราณวัดยังเป็นศูนย์กลางของการศึกษา พระสงฆ์จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน พระสงฆ์มีบทบาทช่วยทำประโยชน์ให้แก่สังคมไทยในด้านต่าง ๆ เช่น การสอนหนังสือ การสร้างโรงเรียน การสร้างวัด ดังจะเห็นได้ว่าพระสงฆ์มีบทบาทต่อสังคมไทยมาก ช่วยให้เกิดความศรัทธาและความสามัคคีในหมู่คณะช่วยรักษาฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาติ

๓) พระมหาขวัญชัย วชิรญาณ (โคตรชุม)^{๒๔} วิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์อวัจนภาษาเพื่อการสื่อสารและการเผยแผ่พุทธธรรม ศึกษาเฉพาะกรณี : คัมภีร์ที่ขนิภาย สุตตันตปิฎก ผลการวิจัยได้มีลักษณะที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) สรุปได้ว่า อวัจนภาษา คือ ภาษาที่ไม่ใช่คำพูด เช่น การแสดงท่าทางต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งมนุษย์ใช้เพื่อการสื่อสารควบคู่กับภาษาพูดมาแต่โบราณ อวัจนภาษาที่แสดงออกบางอย่างมีความคล้ายคลึงกัน บางอย่างมีความแตกต่างกัน ทั้งลักษณะของอวัจนภาษาและความหมาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความแตกต่างกันของแต่ละสังคมวัฒนธรรม อวัจนภาษา สามารถบอกให้ทราบถึงลักษณะต่าง ๆ ของผู้แสดง ในการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า ลักษณะของอวัจนภาษามีปรากฏแตกต่างกันไปตามแต่ความเหมาะสมกับผู้ฟัง ทรงแสดงทรงใช้เพื่อแทนคำพูดบ้าง เสริมคำพูดบ้าง เพื่อโน้มน้าวใจผู้ฟัง ให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา น้อมใจไปตามกระแสธรรมะที่พระองค์ทรงแสดง มีความสำคัญต่อการเผยแผ่ธรรมะในแง่เป็นกุศโลบายเพื่อเข้าหาผู้ฟัง ชักนำผู้ฟังเข้าสู่ความสนใจในเนื้อหาของธรรมะ

^{๒๓} ปราณี ศิริจันทพันธ์, “สัมพันธภาพระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓).

^{๒๔} พระมหาขวัญชัย วชิรญาณ (โคตรชุม), “ศึกษาวิเคราะห์อวัจนภาษาเพื่อการสื่อสารและการเผยแผ่พุทธธรรม ศึกษาเฉพาะกรณี : คัมภีร์ที่ขนิภาย สุตตันตปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

๔) พระมหารุ่งเพชร ชวนปญโญ (พัตทาป) ^{๒๕} วิจัยเรื่อง ศีการูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ผลการวิจัยได้มีลักษณะที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) สรุปได้ว่า ของพระธรรมกิตติวงศ์ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมาก คือเป็นพหูสูต เป็นนักคิด นักประพันธ์หนังสือ มีธยานัยไมตรี มีน้ำใจโอบอ้อมอารี กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดง มีวิสัยทัศน์ต่อการเผยแผ่ศาสนากว้างไกล โดยเฉพาะหนังสือธรรมะเป็นคำสอนที่ชักจูงโน้มน้าวจิตใจของบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ของท่านจึงอาจเป็นแบบอย่าง เป็นบรรทัดฐานการเผยแผ่และสามารถนำไปศึกษาเพื่อใช้เผยแผ่พุทธธรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๕) พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม) ^{๒๖} วิจัยเรื่อง ศีการูปแบบของพระราชรัตนรังสี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย ผลการวิจัยได้มีลักษณะที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) สรุปได้ว่า คุณสมบัติของพระธรรมทูต ได้แก่ คุณสมบัตินิตตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์ คุณสมบัตินิพพาน มีศรัทธาธรรม คือ เป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล มีหลักกัลยาณมิตรในความเป็นผู้นำชุมชนให้คำแนะนำสั่งสอนการ ดำเนิน ชีวิตด้วยดี และมีหลักการบริหารหรือเมตตาธรรมแก่ทุกคน รู้จักฟัง พูดให้ผู้อื่นฟังได้ฟังศึกษา มีความจำดี เป็นผู้รู้ชัดแจ้ง สามารถอธิบายให้คนอื่นเข้าใจ ฉลาดในการเป็นผู้นำและไม่ก่อการทะเลาะวิวาท เข้าใจปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น มีเทคนิควิธีการสื่อสารเพื่อเข้าถึงปัญหาและมีความมุ่งมั่นต่ออุดมการณ์พระพุทธศาสนา

๖) พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา) ^{๒๗} วิจัยเรื่อง ศีการูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม) ผลการวิจัยได้มีลักษณะที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) สรุปได้ว่า บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม

^{๒๕} พระมหารุ่งเพชร ชวนปญโญ (พัตทาป), “ศีการูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๒๖} พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม), “ศีการูปแบบของพระราชรัตนรังสี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๒๗} พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา), “ศีการูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

ปาฐกถาธรรม ได้มีการยกพุทธศาสนสุภาษิต ยกอุทาหรณ์ เล่านิทาน เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย ใช้วิธียกบุคคลเป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น และถือว่าเป็นรูปแบบและแนวทางที่ท่านได้นำเอาออกมาเผยแพร่พุทธธรรมมากที่สุด พุทธธรรมที่นำเสนอเป็นเรื่องง่าย ๆ ใกล้เคียง ท่านได้อธิบายเนื้อหาสาระธรรมชัดเจน แจ่มแจ้ง ปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เยาวชน ประชาชนได้นำมาปฏิบัติ ปรับปรุงแก้ไข ชัดเจนจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรมอันดีงาม

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นนั้น พบว่าพุทธวิธีในการสอนเป็นความยิ่งใหญ่และพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าในการถ่ายทอดหลักธรรม พระองค์ทรงมีหลักสอน แยกแยะกลุ่มเป้าหมาย ลีลาการสอน เทคนิคการสอน กลวิธีและกุศโลบาย ประกอบการสอนต่างๆ ได้อย่างยอดเยี่ยมจนได้รับการยกย่องว่าเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เป็นแบบอย่างให้พระสงฆ์ใช้ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีกระบวนการถ่ายทอดที่แตกต่างกัน มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่สนใจ คือ รูปแบบวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ที่มีประเด็นที่หลากหลาย แต่ละท่านที่ได้กล่าวมานั้นล้วนมีรูปแบบที่สอดคล้องกันที่มุ่งถ่ายทอดคำสอนในพระพุทธศาสนาสู่ประชาชน เพื่อน้อมนำหลักธรรมต่างไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต สรุปได้ว่างานวิจัยข้างต้นทั้งหมดนี้ได้นำเสนอเรื่องการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมไทยโดยตรงโดยใช้หลักการเผยแพร่ให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสและปฏิบัติตาม แต่ในงานวิจัยครั้งนี้จะเป็นการนำเสนอบทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยใช้หลักและวิธีการเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่างๆ นำเสนอออกไปสู่ประชาชน เป็นกรณีตัวอย่างที่พระสงฆ์หรือคฤหัสถ์เองจะนำไปปฏิบัติตาม เพื่อสืบทอดพระธรรมวินัย หรือพระพุทธศาสนาให้มั่นคงยิ่ง ๆ ไป

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับการศึกษาหลักและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

๑.๕.๑ ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และค้นคว้ารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) โดยจะศึกษาบทบาทการเผยแพร่พุทธธรรมใน ๖ ด้านได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแพร่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

๑.๕.๒ ศึกษารูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความ รายงานการวิจัย เป็นต้น

๑.๕.๓ ศึกษาแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนา คุณลักษณะพิเศษ รูปแบบที่ใช้ในการเผยแพร่พุทธธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท)

๑.๕.๓ ศึกษาความสอดคล้องระหว่างการเผยแพร่พุทธธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) กับพุทธวิธีในการสอน

๑.๕.๔ การศึกษาวิจัยเป็นการกำหนดช่วงระยะเวลาตั้งแต่ การดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดศาลาลอยของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) (พ.ศ. ๒๕๒๓ - ปัจจุบัน)

๑.๕.๕ ใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) นักวิชาการและศิษยานุศิษย์

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) โดยศึกษาข้อมูลในลักษณะ ดังนี้คือ

๑.๖.๑ ศึกษาจากข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และผลงานของ ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ในรูปแบบการแสดงปาฐกถา การบรรยาย พระธรรมเทศนา และผลงานวิจัย

๑.๖.๒ สร้างแบบสัมภาษณ์โดยสัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) สอบถามพระเถระ ผู้ปกครองในท้องถิ่น นักวิชาการ และศิษยานุศิษย์

๑.๖.๓ ศึกษาจากข้อมูลสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) โดยสัมภาษณ์ พระเถระผู้ปกครอง นักวิชาการ และศิษยานุศิษย์ ดังนี้

- ๑) พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย
เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์
- ๒) พระสุธีรรมานูวัตร (เทียบ สิริธามาโน) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมล-
มังคลาราม คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย
- ๓) พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย
รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์
- ๔) พระสุนทรธรรมเมธี (สุเทพ อาสโภ) เจ้าอาวาสวัดท่าสว่าง
รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์
- ๔) พระครูปัญญาวุฒิสุนทร (คุณ ปญญาวุฑฒิ) วัดแสงบูรพาราม
ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์
- ๕) รศ.ดร.อัจฉรา ภาณุรัตน์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
- ๖) รศ. สิวลี สิริโล ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาสังคมวิทยา
ราชบัณฑิตยสถาน
- ๗) นายวิเชียร ชวลิต ปรึกษานายกรัฐมนตรีฝ่ายข้าราชการประจำ อดีตผู้ว่า
ราชการจังหวัดสุรินทร์ อดีตปลัดกระทรวงมหาดไทย

- ๘) นายเพทาย สดทรงศิลป์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์
- ๙) นายสมพงษ์ นิยมตรง ข้าราชการบำนาญ อดีตนายอำเภอสนม
จังหวัดสุรินทร์ อดีตนายอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์
- ๑๐) ว่าที่ร้อยตรีวิศิษฐ์ ตูลาธร ข้าราชการบำนาญ อดีตวิศกรวิชาชีพ ๙ วิ.
กรมชลประทาน
- ๑๑) นางปลั่งศรี มูลศาสตร์ ข้าราชการบำนาญ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียน
สิรินธร อดีตนายกเหล่ากาชาดจังหวัดสุรินทร์
- ๑๒) ดร.ภาวนีย์ บุญวรรณ พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน สายการบินไทย
นิติน่วมรุ่นปริญญาเอก
- ๑๓) ดร.ศศิวรรณ กำลังสินเสริม อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นิติน่วมรุ่นปริญญาเอก
- ๑.๖.๓ เรียบเรียง สรุปผลการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๗.๑ ได้ทราบถึงหลักและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๗.๒ ได้ทราบถึงหลักและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่
ฉานวิสุโท)
- ๑.๗.๓ ได้ทราบถึงผลการวิเคราะห์หลักและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโมลี
(ทองอยู่ ฉานวิสุโท)

บทที่ ๒

หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาโดยตลอด ก็ด้วยพุทธวิธีการสอนอันเนื่องมาจากพระบุคลิกภาพอันหาที่เปรียบมิได้ขององค์พระพุทธเจ้า ตลอดจนในหมู่ภริยสาวกทั้งหลายที่พากันเสียสละตามแบบอย่างขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แยกย้ายไปเผยแผ่พุทธธรรมตามหมู่บ้านและชุมชนต่าง ๆ จนประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเปลี่ยนมานับถือและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระองค์ได้อย่างรวดเร็ว การศึกษาวิจัยในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาพุทธวิธีเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๒.๑ หลักและวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ก็ได้ทรงแสดงพระธรรมจักษุกับปวัตตบุตรซึ่งเป็นพระธรรมเทศนาถันท์แรกโปรดปัญจวัคคีย์นับว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปพร้อมกันอีกด้วย และในครั้งที่พระองค์ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนาครั้งแรกด้วยพระดำรัสว่า ให้ภิกษุทั้งหลายจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุดประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงครบถ้วนแม้พระองค์ก็เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม^๑ พระพุทธพจน์นี้ เป็นการประกาศหลักการที่ชัดเจนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้พุทธบริษัทได้ถือเป็นแนวปฏิบัติกันสืบต่อมา เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงของพระธรรมวินัย

วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณี ในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รอจังหวะหรือโอกาส การสอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้ง จะมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่า เป็นลีลาการสอน ๔ รูปแบบ คือ สันทิสสนา สมาทปนา สัมปหังสนา และ สมุตเตชนา^๒ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

^๑ ดูรายละเอียดใน วิ.ม.(บาลี) ๔/๓๒/๒๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๒ ดูรายละเอียดใน วิ.ม.ห. (บาลี) ๑/๒๒/๑๓, วิ.ม.ห. (ไทย) ๑/๒๒/๑๕, วิ.ม.ห. (บาลี) ๒/๕๑๕/๒๒, วิ.ม.ห. (ไทย) ๒/๕๑๕/๓๙, วิ.ภิกขุณี (บาลี) ๓/๗๙๓/๗๒, วิ.ภิกขุณี (ไทย) ๓/๗๙๓/๑๑๘, วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๙,๒๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๙,๓๗, วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๔๙/๑๕๒, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๙/๒๑๙, ที.สี. (บาลี) ๙/๓๒๒/๑๒๖, ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๒/๑๒๔.

๑) สันทสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงในสิ่งที่สอน ดุจชี้ให้เห็นด้วยตาตัวเอง ในแต่ละครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบลง จะมีคำสรรเสริญจากผู้ฟังธรรมในตอนท้ายว่า ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักจุกเห็นรูปได้^๓

๒) สมาทปนา ชวนให้ยอมรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนเกิดยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ คนผู้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว มีจิตคล้อยตามพระธรรมเทศนา เกิดอุตสาหะอยากปฏิบัติตามในสิ่งที่พระองค์ทรงแสดง เช่น คนผู้ได้ฟังทานกถา คือ วาจาเป็นเครื่องพรรณนาถึงการให้ทาน พรรณนาถึงอานิสงส์ของการให้ทานเองและการชักชวนผู้อื่นในการให้ทาน จะทำให้ได้ทั้งโภคสมบัติและบริวารสมบัติ จึงพยายามชวนชวายทำกรรมที่จะยังสมบัติทั้งสองนั้นให้สำเร็จได้

๓) สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขันมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ สู้งานไม่หวั่น ไม่กลัวเหนียวไม่กลัวยาก คำหนึ่งถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น พระจักขุปาลเถระได้ตั้งจิตอธิษฐาน ที่จะไม่จำวัดตลอดไตรมาสเพื่อปฏิบัติกรรมฐาน จนได้บรรลุพระอรหันต์ พร้อมกับการแตกสลายของประสาทตา แม้นัยน์ตาของท่านจะแตกไปแล้วท่านก็ได้ทรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา^๔

๔) สัมปหังสนา ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตใจให้ชุ่มชื้นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ เช่น ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านของอุทัยพราหมณ์ พราหมณ์ก็เอาข้าวใส่บาตรถวายแต่พระองค์... ได้ตรัสตอบพราหมณ์เป็นคาถาเล่นคำโดยปฏิภาณ สอดแทรกไปด้วยความร่าเริงในธรรม เป็นทำนองเตือนพราหมณ์ไม่ให้ท้อถอย เพราะการกระทำจะให้ผลได้โดยส่วนมากก็ต้องทำบ่อยๆ^๕

วิธีการสอนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง ๔ ประการ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อปลดเปลื้องความเขลาหรือความมืดมัว เพื่อปลดเปลื้องความประมาท เพื่อปลดเปลื้องความเกียจคร้าน และเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติ การเผยแผ่ธรรมในแต่ละครั้ง ต้องประกอบไปด้วยวิธีการทั้ง ๔ ประการ ดังกล่าวมานี้ คือ ชี้ให้เห็นชัด ชวนให้ปฏิบัติ เร้าให้กล้า ปลุกให้ร่าเริง

^๓ ที.สี. (บาลี) ๙/๒๕๐/๘๕, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๕๐/๘๕.

^๔ ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๑๗.

^๕ ดูรายละเอียดใน ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๙๘/๒๐๙-๒๑๐, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๘/๒๙๖.

หรือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้วกล้า ราบรื่น^๖ พุทธวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้า นั้น พระองค์ทรงใช้รูปแบบที่ต่างกัน เพื่อความสะดวกต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสอนพุทธธรรมของพระพุทธองค์ เบื้องต้นได้ทรงกำหนดรู้ จากตัวของบุคคลที่กำลังรับฟังการสอน ถ้าหากว่าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย พระองค์ก็จะใช้วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้มีสติปัญญาแก่กล้าแล้วก็จะปรับใช้วิธีการ เพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง และวางรากฐานแก่พระสาวกได้เป็นแนวทางในประกาศัตถธรรมของพระองค์ นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าทรงมีหลักในการสอนที่หลากหลาย ดังจะได้กล่าวต่อไป

๒.๑.๑ หลักการสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงมีทั้งหลักการ และหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะ ซึ่งผู้วิจัยจักได้อธิบายโดยสังเขปดังต่อไปนี้

๑. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ดังตัวอย่างเช่น อริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป ส่วนประกอบสำคัญของการสอนของพระพุทธเจ้า สามารถสรุปอยู่ในสองหลักการ คือ อริยสัจ ๔ และ อริยมรรค ๘ หลักการแรกครอบคลุมด้านของหลักและตอบสนองออกมาเกี่ยวกับความเข้าใจ หลักการที่สองครอบคลุมด้านของแนวทางในทางปฏิบัติ^๗

๒. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุพัพพิกถา เช่น การสอนยสกุลบุตร พร้อมทั้งบิดา มารดา และภรรยาเก่าของพระยสสะ สหายของพระยสสะ^๘ พรหมณโปกขรสาต^๙ อุบาลีคหบดี^{๑๐} สีหเสนาบดี^{๑๑} สุปปพุทธะ^{๑๒}

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๙.

^๗ Bhikkhu Bodhi, *The Noble Eightfold Path*, (Kandy : BPS., 1999), p.xii.

^๘ ยสกุลบุตรบรรลุประอรหันต์ บิดาเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นคนแรก มารดาและภรรยาเก่าของท่านพระยสสะ ได้เป็นเตวาจิกอุบาลีกา(ผู้กล่าวถึงรัตนะทั้ง ๓ ว่าเป็นสรณะ)เป็นคู่แรก สหายของพระยสสะได้บรรลุประอรหันต์ มีพระอรหันต์ ๖๖ รูป ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๖-๓๑/๒๑-๒๖, วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖-๓๑/๓๒-๔๐.

^๙ ที.สี. (ไทย) ๙/๒๙๘/๑๐๘, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๙๘/๑๐๙.

^{๑๐} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๖๙/๔๖, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๙/๖๕.

^{๑๑} อง.อภฺจฺก. (บาลี) ๒๓/๑๒/๑๔๙, อง.อภฺจฺก. (ไทย) ๒๓/๑๒/๒๓๒.

^{๑๒} ชุ.อุ. (บาลี) ๒๕/๔๓/๑๖๐-๑๖๒, ชุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๕-๒๕๙.

๓. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการทรงพาไปชมนางฟ้า นางอัปสรเทพธิดา ให้เห็นกับตา^{๑๓} ตรัสสอนนันทะทาสิกขมานาผู้ยินดีในรูปที่สวยงาม^{๑๔} เป็นต้น

๔. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเนื้อหาเลย เช่น การสอนปฐกถาถึงคุณและโทษของไฟ^{๑๕}

๕. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ เช่น ทรงแสดงกาลามสูตรแก่ชาวกาลามะ หมู่บ้านเกสปุติยนิคม แคว้นโกศล เรียกอีกอย่างว่า เกสปุติยสูตร หรือเกสปุตตสูตร เป็นหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธองค์ ทรงสอนไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ อย่างมงายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณา ให้เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดีไม่ดีกว่าก่อนเชื่อ^{๑๖}

๖. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก เหมือนอย่างพระพุทธเจ้า เมื่อประทับอยู่ในป่าประดู่ลายใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่พระหัตถ์ ตรัสว่า สิ่งทีพระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอนเหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์ และตรัสแสดงเหตุผลในการที่มิได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ว่า เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ถูกต้องนำไปสู่จุดหมายคือพระนิพพานได้^{๑๗}

๒.๑.๒ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

พุทธวิธีในการสอนหรือวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่น่าสังเกตหรือพบอยู่บ่อย ๆ ซึ่งได้แก่วิธีต่อไปนี้

๑) แบบสากัจฉาหรือสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใด ๆ โดยเฉพาะเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจในหลักธรรม ในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวกพระองค์ก็ใช้วิธีไม่น้อย เช่น ในปฐมปัจโจโรหณีสูตร^{๑๘} วิธีการสอนแบบนี้ จะเห็นได้จากที่พระองค์ใช้โปรดบุคคลในกลุ่มที่มีจำนวนจำกัด ที่สามารถพูดตอบโต้กัน

^{๑๓} ขุ.อุ. (บาลี) ๒๕/๒๒/๑๒๐-๑๒๑, ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๒๑๐-๒๑๔.

^{๑๔} ขุ.เถรี. (บาลี) ๒๖/๑๙/๔๓๕, ขุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๑๙/๕๕๗

^{๑๕} ตูรายละเอียดยใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๕๔/๔๔-๔๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๔/๖๓-๖๕.

^{๑๖} ตูรายละเอียดยใน อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๖๖/๑๕๓-๑๕๔, อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๕-๒๖๓.

^{๑๗} สัม. (บาลี) ๑๙/๑๐๑/๓๘๑-๓๘๒, สัม. (ไทย) ๑๙/๑๐๑/๖๑๓.

^{๑๘} ตูรายละเอียดยใน อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๙๙/๒๓๓, อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๙/๒๗๒-๒๗๔.

ได้ ในการสอนแบบสากัจฉา มีการถามในรายละเอียดได้มากกว่าการสอนแบบทั่วไป และเป็น การให้ข้อมูลต่อกลุ่มชนที่มีจำนวนจำกัด

๒) แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ทรงใช้ในการแสดงธรรมหรือที่ประชุมใหญ่ ซึ่งมี ประชาชนหรือพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก และส่วนมากมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจกับมีความ เลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ แต่ถ้า ในหมู่คนนั้นจะมีผู้ที่จะตรัสรู้หรือรู้ธรรมเป็นพิเศษพระพุทธรองค์ก็ทรงส่งกระแสแห่งพระธรรม เทศนาที่เจาะจงบุคคลนั้น ลักษณะพิเศษของพุทธรวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้น แต่ละคนรู้สึกว่พระพุทธรเจ้าตรัสอยู่กับตัวเอง โดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธรเจ้า^{๑๙}

๓) แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้นนอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรม ต่าง ๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นบ้าง มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่าย พระพุทธศาสนาหรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียม มาถามเพื่อข่มปราบให้จนหรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธรองค์ทรงสอนให้ พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมในหลักการถามและตอบปัญหานั้น พระพุทธรเจ้าจะทรงให้หลักในการพิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและวิธีการที่จะตอบปัญหาไว้ ๔ ประการ ประกอบด้วย เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา วิภัชชพยากรณ์ ปัญหา และ รุปนียปัญหา^{๒๐}

นอกจากนั้น จะทรงพิจารณาจากความเหมาะสมตามลำดับแห่งภูมิความรู้ของผู้ถาม เป็นสำคัญ เช่น ในเวทตาสังยุต มีเวทตาไปกราบทูลถามพระพุทธรองค์ว่า “บุคคลให้อะไรชื่อว่า ให้กำลัง ชื่อว่าให้วรรณะ ชื่อว่าให้ความสุข ชื่อว่าให้จักขุ ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง” พระพุทธรเจ้าก็ ตรัสตอบว่า “บุคคลที่ให้ข้าวชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทีปชื่อว่าให้จักขุ และผู้ให้ที่พักชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ปราศธรรมชื่อว่าให้ อมตะ”^{๒๑} และปัญหาที่ถามแล้วพระองค์เห็นว่าไม่จำเป็นต้องตอบ พระพุทธรเจ้าจะไม่สนในที่จะ ตอบคำถามเหล่านั้น เพราะเป็นปัญหาให้เกิดการฟุ้งซ่าน^{๒๒}

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธรวิธีในการสอน, หน้า ๔๖.

^{๒๐} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๒/๒๐๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๑๑, อจ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๔๒/๕๑, อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

^{๒๑} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๒/๔๓, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๕๘.

^{๒๒} Walpola Sri Rahula, **What the Buddha Taught**, 5th ed., (Bangkok : Haw Trai Foundation, 2009), pp. 12-13., พระดัมปลิว ราหุล, พระพุทธรเจ้าสอนอะไร, แปลโดย ร.ศ.ชูศักดิ์ ทิพย์ เกสรและคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓-๓๔.

๔) แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนติเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็จะทรงตำหนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤติไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้น ๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ ข้อบังคับให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน^{๒๓} วิธีการนี้เป็นลักษณะของการออกคำสั่ง ให้ผู้ศึกษาปฏิบัติตาม เป็นการสอนโดยการวางกฎระเบียบข้อบังคับให้ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อนำมาซึ่งความสงบสุขแก่หมู่คณะ

๒.๑.๓ กลวิธีและอุบายประกอบการสอน

ในกลวิธีและอุบายประกอบการสอนนั้น ในหลักพุทธวิธีการสอน พระพุทธเจ้าจะทรงใช้กลวิธีและอุบายในการสอน ดังต่อไปนี้

๑) การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายและการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำได้แม่นยำเห็นจริงและเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น เช่นเมื่อจะอธิบายให้เห็นว่าบุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจ ไม่ควรพูดคำไม่น่าพอใจ แม้แต่สัตว์อื่นเขาก็ชอบคำพูดที่น่าพอใจเช่นกัน ก็เล่านิทานชาดกเรื่อง โคนันทวิศาล^{๒๔} เป็นต้น

๒) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมเปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น “ภูเขาศิลาล้วน เป็นแท่งทึบ ย่อมไม่หวั่นไหวด้วยแรงลม ฉันทิ บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะค่านินทาและสรรเสริญ ฉันทิ”^{๒๕} “คนผู้เรียนรู้น้อย ย่อมแกล้งเหมือนโคตึกเนื้อของเขาเจริญขึ้น แต่ปัญญาหาเจริญไม่”^{๒๖} การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

๓) ใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีมีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือ

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอน, หน้า ๔๙-๕๐.

^{๒๔} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๘/๑๒.

^{๒๕} ชุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๘๑/๓๑, ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

^{๒๖} ชุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๕๒/๔๔, ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๒/๗๙.

เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ ตัวอย่างที่ทรงใช้อุปกรณ์การสอนเหมือนกัน โดยทรงใช้เครื่องใช้ที่มีอยู่ในกรณีสอนผู้เรียนที่มีอายุน้อย ๆ ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม บางทีก็ทรงใช้วิธีทายปัญหาซึ่งช่วยให้เกิดความรู้สึกรักสนุกสำหรับเด็ก ดังปรากฏในสามเณรปัญหา ความว่า “อะไรชื่อว่า หนึ่ง...อะไรชื่อว่า สอง...อะไรชื่อว่า สาม...อะไรชื่อว่า สี่”^{๒๘} และในครั้งที่ประทับอยู่ที่สี่สพานใกล้เมืองโกสัมพีนี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประตูเป็นอุปกรณ์ โดยพระองค์ได้ทรงหยิบใบประตูลายมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในป่ากับใบพระหัตถ์ของพระองค์ ที่ไหนมากกว่ากัน^{๒๙}

๔) ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือ การทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู ดังเช่นคราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอานนท์ตามเสด็จ ขณะเสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูลและคูของตน ไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหา จัดการทำความสะอาด ให้นอนโดยเรียบร้อยเสร็จแล้วจึงทรงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น และตรัสต่อนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอยพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเรา ก็จงพยาบาลภิกษุให้เถิด”^{๓๐}

๕) การเล่นภาษา เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ข้อนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้า เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที บางครั้งผู้มาเฝ้าบริภาษพระองค์ ด้วยคำพูดต่าง ๆ ที่รุนแรงยิ่ง พระองค์ยอมรับคำบริภาษเหล่านั้นทั้งหมด แล้วทรงแปลความหมายอธิบายเสียใหม่ให้เป็นเรื่องดีงาม ดังกรณีของเวรัญชพราหมณ์^{๓๑} ที่มากล่าวต่อว่าพระองค์ต่าง ๆ นานา แทนที่พระองค์จะปฏิเสธคำกล่าวหาเหล่านั้น กลับนำคำกล่าวหาอธิบายด้วยการใช้ภาษา การเล่นคำ โดยการนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องของพระองค์ เช่น ในข้อกล่าวหาที่พราหมณ์ต่อว่าพระพุทธองค์ว่า “ท่านพระโคตม เป็นคนไม่มีสมบัติ” และสมบัติในความหมายของพราหมณ์ เป็นการกล่าวถึงสมบัติภายนอก อันเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าได้ความหมายใหม่ว่า การไม่มีสมบัติได้แก่ ก็การละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุนั้นๆ เพราะการตัดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายได้ จึงชื่อว่าเป็นคนไร้สมบัติ เพราะการละอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง

^{๒๘} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๔/๓, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๔/๕.

^{๒๙} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๑๐๑/๓๘๑-๓๘๒, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๓๐} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๖๕/๑๖๖, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐.

^{๓๑} วิ.ม. (บาลี) ๑/๒-๑๐/๒-๔, วิ.ม. (ไทย) ๑/๒-๑๐/๒-๔.

๖) อุปบายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุปบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยอุปบายที่ได้ผลดีอย่างยิ่ง ในการสั่งสอนแสดงธรรมก็เช่นกัน ทรงมักเริ่มต้นด้วยบุคคลที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือประมุขของประเทศ อีกทั้งผู้นำของลัทธิต่าง ๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาของพระองค์นั้นได้ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งและรวดเร็ว อีกทั้งเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์เป็นอย่างดีด้วยตัวอย่างที่เช่น ภายหลังเมื่อครั้งตรัสรู้ พระองค์ทรงเลือกไปโปรดปัญจวัคคีย์ก่อน เพราะทรงเห็นว่าพวกเขามีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์ ครั้นเสร็จจากการสั่งสอนปัญจวัคคีย์แล้ว ก็ได้โปรดยสกุลบุตรพร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าปัญจวัคคีย์และยสกุลบุตรนี่จะเป็นสาวกที่จะช่วยในการเผยแผ่คำสอนได้มาก^{๓๑}

๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส วิธีสอนนี้เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ผู้สอนต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือดึงดันทำ แต่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะและโอกาส ก็ต้องมีความจับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านไป ดังตัวอย่างเช่น ในระยะเริ่มแรกประกาศพระพุทธศาสนา ณ วันมาฆปุรณมี หลังตรัสรู้ ๓ เดือน เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระองค์ก็ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ เป็นการใช้จังหวะและโอกาสให้เกิดประโยชน์

๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไรไม่มีอัตรา ดัดดัดค้นหา มานะ ทิฐิเสยให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญสุด แต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ยอมรับให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม โอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอบก็ปลอบ ดังพระดำรัสว่า “เราฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ด้วยวิธีแบบสุภาพบ้าง วิธีแบบรุนแรงบ้าง วิธีทั้งแบบสุภาพและแบบรุนแรงบ้าง”^{๓๒}

๙) ลงโทษและการให้รางวัล มีคำสรรเสริญพระพุทธคุณที่ยกมาแสดงข้างต้นว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงฝึกอบรมชุมชนได้ดีถึงเพียงนี้โดยไม่ต้องใช้อาชญา” แสดงว่าการใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม การลงโทษน่าจะมีอยู่แบบหนึ่ง หมายถึงการลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย ในทางวินัยถือว่า มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว และบทบัญญัติเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยความเห็นชอบแห่งสงฆ์ ส่วนในทางธรรม ฝึกหัดที่เหลือของคือว่ายากสอนยากจริง ๆ สอนไม่ได้จริง ๆ ก็จะกลายถูกเพื่อนพรหมจารีและเพื่อนภิกษุถือว่าเป็นผู้ที่ไม่ควรว่ากล่าวสั่งสอนและตักเตือน ไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วยไม่ว่าทางธรรมหรือวินัย โดยวิธีนี้ซึ่งถือเป็นบทลงโทษที่รุนแรงที่สุด ส่วนการให้รางวัล ทรง

^{๓๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๒-๓๑/๑๒-๒๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๓๑/๑๘-๔๐.

^{๓๒} อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๑๑/๑๒๘-๑๒๙, อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

ใช้การชมเชยยกย่อง แต่ก็เป็นในรูปแบบการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น คือ กล่าวชมโดยธรรมให้เขามั่นใจในการทำความดี

๑๐) กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นบางครั้งคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการ และกลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป อย่างไรก็ดี การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง^{๓๓} การประกาศพระศาสนาพระพุทธเจ้าก็ทรงประสบปัญหาเฉพาะหน้าอยู่ตลอดเวลา และทรงแก้สำเร็จไปในรูปต่าง ๆ กัน

สามารถสรุปได้ว่าวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีตประเพณี ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รอจังหวะหรือโอกาส เป็นต้น พระพุทธองค์มิได้จำกัดบุคคลในการเทศน์สอน ว่าเป็นชนชั้นวรรณะใด เพศใด อาชีพใด หรืออายุวัยใด ทรงแสดงธรรมแก่บุคคลทุกระดับ ไม่จำกัดขอบเขต หากเขามีความสามารถที่จะรับธรรมได้ ก็ทรงให้โอกาสเสมอ จนมีพุทธศาสนิกชนทุกระดับ ตั้งแต่พระราชามหาษัตริย์ จนถึงคนอนาถา ทั้งวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร และจัณฑาล พุทธธรรมได้แทรกซึมอยู่ในบุคคลทุกกลุ่ม ทุกวัย ทุกสาขา อาชีพ สิทธิเสรีภาพของบุคคลได้ถูกเปิดออกโดยหลักการของพุทธศาสนา เพราะเมื่อก่อนได้ถูกครอบงำ ปิดกั้นสิทธิเสรีภาพโดยความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ประชาชนส่วนมากได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต เช่นการมีความเชื่อเรื่องกรรม แทนความเชื่อเรื่องพระพรหมลิขิต การถวายทาน การปฏิบัติตามศีล ๕ ศีล ๘ เป็นต้น แม้พระราชาผู้ปกครองแคว้นแคว้นก็ทรงปกครองโดยทศพิธราชธรรม ดังปรากฏว่ามีพระราชาหลายพระองค์ที่ทรงเป็นพุทธสาวก เช่น พระเจ้าพิมพิสาร แห่งแคว้นมคธ พระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชาแห่งแคว้นโกศล เป็นต้น ทรงเป็นพุทธมามกะ และได้ปกครองบ้านเมืองด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนา ด้วยการทำนุบำรุงพระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน และได้สร้างวัดวาอารามต่าง ๆ ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ด้วย

๒.๒ บทบาทและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้กระทำกันหลายรูปแบบ เช่น การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การแนะนำสั่งสอน การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย เป็นต้น พระพุทธเจ้าประธานหลักในการเผยแผ่ให้พระสาวก ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงธรรม ให้มีเหตุผลต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจ ชัดเจนในแต่ละประเด็น

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๑-๖๓.

แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมโดยไม่ยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีข่มผู้อื่น^{๓๔} รูปแบบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาล สามารถโดยสรุปได้ดังนี้

๒.๒.๑ วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมืองและทางเศรษฐกิจ

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ออกประกาศพระพุทธศาสนาโดยเริ่มต้นที่ผู้นำศาสนาด้วยการเสด็จไปโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ผู้คงแก่เรียนมีจิตใจที่มุ่งมั่นเต็มเปี่ยมด้วยความปรารถนาว่าจักได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ หลังจากนั้นเสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้องซึ่งมีบริวาร ๑,๐๐๐ คน โดยชฎิล ๓ พี่น้องนี้เป็นเจ้าลัทธิใหญ่ที่นิยมการบูชาไฟและเป็นที่ยศของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวแคว้นมคธเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตรและแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้ชฎิลกลุ่มนี้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจนประสบความสำเร็จได้บรรลุธรรมและอุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด^{๓๕} ต่อจากนั้นพระองค์เสด็จไปหาผู้นำทางการเมือง คือ พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชอาแห่งแคว้นมคธและข้าทาสบริวารพอเห็นว่าชฎิลสามพี่น้องที่ตนนับถือได้ประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธองค์แล้วก็คลายทิฐิมานะและน้อมใจฟังพระธรรมเทศนาด้วยความเคารพ ในที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนา ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวันแด่พระสงฆ์โดยมีพระพุทธองค์ทรงเป็นประมุข^{๓๖} นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนเหล่าผู้นำทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสังคมและประเทศชาติด้วยพระองค์เอง ผู้นำทางเศรษฐกิจที่พระองค์เสด็จไปโปรดคือ ยสกุลบุตรพร้อมบิดามารดา ภรรยาและมิตรสหายรวม ๕๔ คน^{๓๗}

วิธีการเผยแผ่ธรรมะโดยการเข้าหาหัวหน้าผู้เป็นผู้นำทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจเช่นนี้นับเป็นวิธีการที่มีความชาญฉลาดและแยบยลในตัวอย่างมาก เพราะคนเหล่านี้ต่างมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมอย่างยิ่งทั้งเป็นผู้ที่มีพวกพ้องและบริวารมาก เมื่อคนเหล่านี้ นับถือศาสนาใด ผู้คนในสังคมนั้นก็มักจะหันมานับถือตามไปด้วย ผู้นำศาสนานั้นบางทีอาจจะมี ความสำคัญหรือทรงอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมากกว่านักปกครอง เพราะนักปกครองมักควบคุมประชาชนด้วยอาวุธหรือด้วยอำนาจ ส่วนผู้นำทางศาสนานั้นควบคุมประชาชนด้วยธรรมะ ฉะนั้นประชาชนจึงมีความมั่นคงเลื่อมใสต่อพระและนักบวช นอกจากความเลื่อมใสศรัทธาแล้วยังช่วยอำนวยความสะดวกในด้านการทำงานบำรุงพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาอย่างดี ด้วยการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ และสร้างวัดวาอารามต่างๆ

^{๓๔} อัง.ปญฺจก. (บาลี) ๒๒/๑๕๙/๑๗๔-๑๗๕, อัง.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๗-๕๔/๓๒-๔๑, วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗-๕๔/๔๗-๖๕.

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๕๕-๕๙/๔๖-๕๐, วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕-๕๙/๖๕-๗๒.

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๕/๒๐-๒๑, วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕/๓๑-๔๐.

๒.๒.๒ วิธีการปฏิบัติหลักคำสอนของลัทธิศาสนาดั้งเดิม

ระบบการสอนของพราหมณ์นับว่าเก่าแก่ที่สุดตั้งแต่สมัยพระเวทจนถึงสมัยปัจจุบัน วิธีการศึกษานั้นครูสอนกลุ่มลูกศิษย์ในบ้านของครูเอง^{๓๘} หากย้อนไปในยุคพราหมณะซึ่งพิธีบูชายัญได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลาย ในยุคนั้นพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการประกอบพิธีกรรม จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน เมื่อประชาชนเกิดความเดือดร้อนก็พากันไปหาพราหมณ์เพื่อให้ช่วยเปลื้องทุกข์ และไถ่บาปให้ เพราะถือว่าพราหมณ์เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเสมือนตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้า เป็นผู้สวดบทสวดอันศักดิ์สิทธิ์สรรเสริญเทพเจ้า หรือเป็นกวีที่ได้รับการดลบันดาลจากเทพเจ้าให้แต่งบทสวดพระเวท^{๓๙} แต่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีการระบุว่าฤๅษียุคโบราณเป็นผู้แต่งคัมภีร์พระเวท และเป็นปฐมอาจารย์และบูรพาจารย์ผู้สอนคัมภีร์พระเวทให้แก่พราหมณ์^{๔๐} ซึ่งยึดถือเป็นแหล่งอันสูงสุดในการพิจารณาตัดสินปัญหาในทางปรัชญาและศาสนา รับการถ่ายทอดมาโดยตรง แล้วนำมาเผยแพร่ด้วยการท่องจำแบบปากเปล่าในเฉพาะหมู่ของพวกพราหมณ์ ความรู้เช่นนี้จะเรียนกันเฉพาะหมู่ของบุคคลที่เลือกสรรแล้ว คัมภีร์พระเวทนี้ก็ยังมีแยกย่อยลงไปอีกเป็น ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท อถรรพเวท^{๔๑} ภาษาในพระเวทเป็นภาษาร้อยกรองเป็นเรื่องของการสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ^{๔๒}

^{๓๘} เอส. ดัตต์, การศึกษาในพระพุทธศาสนา, แปลโดย ออมร โสภณวิเชษฐวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

^{๓๙} Monier Williams, *A Sanskrit English Dictionary*, Revised edition, (USA : Oxford University Press, 1920), p. 226.

^{๔๐} ในคัมภีร์พระไตรปิฎกระบุว่า ฤๅษีผู้เป็นบูรพาจารย์ของพวกพราหมณ์ คือ ฤๅษีอัฐฤกะ ฤๅษีวามกะ ฤๅษีวามเทพ ฤๅษีเวสสามิตตะ ฤๅษีมัตคคิ ฤๅษีอังคีระ ฤๅษีภาทวาชะ ฤๅษีวาเสฏฐะ ฤๅษีกัสสปะ ฤๅษีมกุเป็นผู้แต่งมนตร์ เป็นผู้บอกมนตร์ที่พราหมณ์ทั้งหลายในปัจจุบันนี้สืบตาม ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๗/๕๓๗.

^{๔๑} คัมภีร์พระเวท ฤคเวทเกิดก่อนเป็นผลงานโดยตรงของฤๅษียุคดึกดำบรรพ์ ต่อมาพราหมณ์ได้แยกออกเป็น ๔ คัมภีร์ เพื่อสะดวกในการทำพิธีทางศาสนา ส่งเสริมการปฏิบัติข้อกำหนดเกี่ยวกับบรรณะ การดำเนินชีวิต ในบางแห่งเรียกว่า คัมภีร์ สหิตา หรือ มนุสตร์ แปลว่าที่รวม หรือ ชุมชนบทสวดสวดดีเทพเจ้า บทสวดขับร้อง มนต์หรือคาถาและสูตรสำหรับใช้ในพิธีบูชายัญ ดูรายละเอียดใน พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐, *ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย*, หน้า ๑๑๕, *กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาลัย, ภาควิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๓*, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗/๒-๑๗/๓, *สุนทร ณ รั้งมี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓-๑๖.

^{๔๒} สมัคร บุราวาศ, *พุทธปรัชญา : มองพระพุทธศาสนาด้วยทฤษฎีวิทยาศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

หน้าที่ของพราหมณ์จึงอยู่ที่การประพฤติเคร่งครัดอยู่ในพิธีกรรมและกระทำตนให้เป็นที่พึงของประชาชนในทางด้านจิตใจเท่านั้น พระพุทธเจ้าทรงปฏิวัติทางสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานาน หากยกเอาผลงานและพระจริยาของพระพุทธเจ้าขึ้นมาเป็นหลักพิจารณา จะมองเห็นแนวทางการบำเพ็ญพุทธกิจที่สำคัญหลายอย่าง เช่น ทรงพยายาม ล้มล้างความเชื่อถือมงายในเรื่องพิธีกรรมอันเหลวไหลต่างๆ โดยเฉพาะการบูชายักษ์ พระองค์ทรงตีเตียนพิธีกรรมนั้นว่าเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ เป็นบาป อุกุศล เพราะในพิธีกรรมนั้นมีการฆ่าสัตว์อย่างทารุณให้กรรมกรทำงานหนัก และต้องสูญเสียสิ่งต่างๆ ไปโดยเปล่าประโยชน์^{๔๓} ความเชื่อที่สอนกันมาว่าการทำตนให้ลำบากเป็นทางแห่งความพ้นทุกข์ เป็นการบำเพ็ญตบะตะบะมีอำนาจวิเศษเหนืออำนาจพิธีกรรมอื่นใด มีคำกล่าวไว้ว่า “สรวงสวรรค์อยู่ในนภากาศ นภากาศอยู่ในเหนือมหาปฐพี มหาปฐพีอยู่ในเหนือมหาสมุทร มหาสมุทรอยู่ในเหนือสัจจะ สัจจะอยู่ในเหนือยัญพิธี ยัญพิธีอยู่ในเหนือการบำเพ็ญตบะ”^{๔๔} พระองค์ทรงสอนย้ำถึงผลเสียหายและความไร้ผลของพิธีกรรมเหล่านั้นทั้งนี้เพราะยัญพิธีเหล่านั้น ทำให้คนมัวแต่คิดหวังพึ่งเหตุปัจจัยในภายนอก อย่างหนึ่งทำให้คนกระหายทะยานและคิดหมกมุ่นในผลประโยชน์ทางวัตถุเพิ่มพูนความเห็นแก่ตน ไม่คำนึงถึงความทุกข์ยากเดือดร้อนของเพื่อนมนุษย์และสัตว์ อย่างหนึ่ง ทำให้คนคิดหวังแต่เรื่องอนาคต จนไม่คิดปรับปรุงปัจจุบันอย่างหนึ่ง^{๔๕} แล้วกลับทรงสอนย้ำหลักการให้ท่าน ให้เสียสละแบ่งปันและสงเคราะห์กันในสังคม เช่น ศาสนาพราหมณ์มีข้อบัญญัติทางสังคมหลายด้าน เช่น เรื่องวรรณะ ที่กำหนดให้แต่ละวรรณะมีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด มีการกำหนดให้แต่ละวรรณะยึดถือและปฏิบัติอยู่ในวรรณะของตนเองมิให้สมาคมกับวรรณะอื่นๆ โดยเฉพาะวรรณะศูทรที่ไม่สามารถมีสิทธิ์ในสังคม กำหนดให้วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะประเสริฐสูงสุด อันถือได้ว่าเป็นการลิดรอนสิทธิ์ของวรรณะอื่นๆ พระองค์ตรัสปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง และทรงสอนว่า “บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่หรือไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่บุคคลเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรมหรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม”^{๔๖} หมายความว่า คนดี หรือชั่วมิใช่ชาติตระกูล แต่ขึ้นอยู่กับกระทำของผู้คนนั้น หากทำดีก็เป็นคนดี และหากทำชั่วก็เป็นคนชั่ว นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงปฏิเสธทางสุดโต่ง ๒ ทาง คือ กามสุขัลลิกานุโยค คือการหมกมุ่นใน

^{๔๓} เอ็น.โอโยสวามี ศาสตราจารย์, **พัฒนาการของพระพุทธศาสนา**, แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^{๔๔} Rhys Davids, **Buddhist India**, 4th ed., (Delhi : Motilal banarasidass, 1970), p. 243, อ้างใน สมิตธิพล เนตรนิมิตร, “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๖๓.

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๒) หน้า ๗.

^{๔๖} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๔๖๐/๔๕๒-๔๕๓, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๐/๕๘๑.

กามสุข กับอัตตกิลมณานุโยค คือ การทรมานตนเอง^{๔๗} พระองค์ทรงเคยปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อน แล้วทรงยืนยันว่าเป็นหนทางที่ผิดไม่ใช่หนทางที่จะนำสัตว์โลกไปสู่ทางบรรลุธรรมได้ ทรงแนะนำให้ดำเนินในทางสายกลางอันได้แก่มรรคมีองค์ ๘ หรือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางปฏิบัติที่ไม่เข้มงวดและไม่หละหลวมเกินไป ทรงถือว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด เป็นหลักประพฤติปฏิบัติหรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของกระบวนการที่เข้าใจแล้วนั้นเป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริง ช่วยให้มีมนุษย์บรรลุความดีงามที่สูงขึ้นไป^{๔๘} สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมนั้นได้อย่างมีความสุข มีความกลมเกลียวซึ่งกันและกันร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาประเทศได้อย่างสมบูรณ์

๒.๒.๓ วิธีการปฏิรูปคำสอนดั้งเดิม

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำทางศาสนา ด้วยความมุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที เช่น คำสอนเรื่องอิตตาหรือตัวตนที่กล่าวถึงความเป็นอมตะ มีอิสระจากความชั่วร้าย ไม่อยู่ภายใต้การจำกัดของอายุ^{๔๙} แต่พยายามให้กลมกลืนเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัวหรือบางทีก็ใช้วิธีการโอนอ่อนผ่อนตาม คำสอนใดถูกต้องดีงามพระองค์ก็ทรงรับรองว่าถูกต้องดีงามเป็นของสากลโดยธรรมชาติ^{๕๐} คำสอนที่ยังไม่ดีพระองค์ก็ปรับปรุงให้ดีขึ้นอย่างมีเหตุผล สิ่งที่ดีงามพระองค์ทรงยกย่อง^{๕๑} คำสอนของศาสนาพราหมณ์มีอยู่อย่างไร พระองค์ไม่ทรงหักล้าง แต่จะทรงปฏิรูปใหม่มาใช้ในทางพระพุทธศาสนาเช่น คำว่า พรหมทางศาสนาพราหมณ์หมายถึง ผู้สร้างโลก แต่พระองค์ทรงเอามาใช้ในความหมายใหม่ หมายถึง มารดาบิดา^{๕๒} คำสอนใดที่มีความขัดแย้งกับพุทธศาสนาทรงชี้แจงแถลงให้เห็นว่าการปฏิบัติเช่นนั้นไม่ใช่แก่นสารพร้อมทั้งแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้ เช่น การบูชาขัยัญ ในคำสอนเดิมที่เชื่อว่าการบูชาขัยัญเป็นระบบสื่อสารระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า มีเครื่องบูชาหลายชนิด เป็น

^{๔๗} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓/๑๓, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐.

^{๔๘} พระสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), “การประยุกต์ใช้สัมมาวาจาเพื่อการบริหารงานของผู้นำ”, ใน พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔) : ๔.

^{๔๙} Chandradhar Sharma. **A Critical Survey of Indian Philosophy**, 8th ed., (Delhi : Motilal Banarsidass, 1991), p.19.

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๘.

^{๕๑} เสถียร โพธิ์นันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๘.

^{๕๒} ดูรายละเอียดในพรหมสูตร อง.จตทุก (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

ศาสนกิจของพราหมณ์ มีมาตั้งแต่ก่อนสมัยพระเวท ซึ่งกิจกรรมที่สำคัญคือการบูชาไฟเป็นการบูชาเทพเจ้า ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่กลัวภัยที่ฝังรากลึกในธรรมชาติของมนุษย์^{๕๓} โดยมีความเชื่อว่าอัคนีเทพทรงนำเอาเครื่องสังเวชนขึ้นไปบนสวรรค์ที่ตามนุษย์มองไม่เห็น เมื่อขึ้นไปสู่สวรรค์แล้ว องค์อัคนีเทพทรงป้อนเครื่องสังเวชนนั้นแก่ทวยเทพผู้เป็นภราดรทั้งหลาย ด้วยโอษฐ์ของพระองค์เอง ดุจดั่งแม่นกป้อนเหยื่อแก่ลูกนก^{๕๔} พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลือง บ่งบอกถึงความโหดร้ายทารุณ^{๕๕} พระองค์ทรงสอนในความหมายใหม่ หมายถึง การบูชาสามารถบิดา สมณพราหมณ์^{๕๖} เป็นต้น

เมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์แล้ว ได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว ขึ้นแทนที่และเผยแผ่หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์และสรรพสิ่ง หลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ คือ ความเป็นของไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป และหลักอริยสัจ ๔ ถือได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กุศลธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนารวมอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงบรรจุธรรมนี้ด้วยหลักธรรมข้อนี้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและดับไปอย่างมีเหตุปัจจัย เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงมากที่สุด

๒.๒.๔ วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ

เป็นวิธีการเผยแผ่ที่ใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วยโดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบปรามคนที่แสดงอาการกระด้างกระเดื่องไม่ยอมรับนับถือหรืออยากลงดีให้สิ้นพยศ การแสดงปาฏิหาริย์นี้ไม่นิยมใช้นักเพราะทรงเล็งเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมีทั้งแง่ดีและไม่ดีในตัวเอง คือผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสก็ยิ่งยกย่องส่งเสริมมากขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสอาจจะดูหมิ่นว่าการแสดง

^{๕๓} Samuel George Frederick Brandon, **A Dictionary of Comparative Religion**, (New York : Scribner, 1970), p. 545.

^{๕๔} Heinrich Zimmer, **Philosophies of India**, (New York : Meridian Books, 1956), p. 71.

^{๕๕} พระมหามานพ ปียัสโล (เจ้อจันท์), “การบูชาอัคนีในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐). สมณศักดิ์ปัจจุบัน พระศรีวิสุทธิคุณ รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ ฝ่ายมหานิกาย.

^{๕๖} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (บาลี) ๗/๓๒๓-๓๕๓/๑๒๕-๑๔๘, ที.สี. (ไทย) ๗/๓๒๓-๓๕๓/๑๒๕-๑๕๐.

ปาฏิหาริย์แบบนี้ไม่เห็นแปลกอะไรเพราะคนที่เรียนวิชาคันธารี^{๕๗} ก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน และตรัสว่า “เราเล็งเห็นโทษในอิทธิปาฏิหาริย์อย่างนี้ จึงเหนี่ยวนาย ระอา รังเกียจเรื่อง อิทธิปาฏิหาริย์”^{๕๘} การแสดงปาฏิหาริย์นั้นจุดประสงค์ของพระพุทธเจ้าเพื่อปราบปรามคนที่ แสดงอาการกระด้างกระเดื่องไม่ยอมรับนับถือหรืออยากลองดีให้สิ้นพยศ แต่การแสดง ปาฏิหาริย์นี้ไม่นิยมใช้นักเพราะทรงเล็งเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมีทั้งแง่ดีและไม่ดีในตัวเอง คือผู้ ที่มีศรัทธาเลื่อมใสก็ยิ่งยกย่องส่งเสริมมากขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสอาจจะดูหมิ่นว่าการแสดง ปาฏิหาริย์แบบนี้ไม่เห็นแปลกแต่วิธีการที่ทรงโปรดและใช้อยู่เสมอคือ อนุสาสนีปาฏิหาริย์^{๕๙} คือ การสอนอย่างธรรมดา อธิบาย ชี้แจง โต้ตอบกันไปมาโดยไม่ต้องมีการใช้ฤทธิ์เดชเข้ามาช่วย เป็นวิธีที่ทำให้คนเข้าถึงสัจธรรมได้ตามพุทธประสงค์และมีความมั่นคงยืนยาวมาถึงปัจจุบัน

๒.๒.๕ วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

เป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแผ่ให้ง่ายมากขึ้นทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนเองจึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนาแต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต และทรงปรับอภิตุก กฏแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤต ทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษา ของตนเอง^{๖๐} เพราะในสมัยนั้นแต่ละแคว้นต่างมีภาษาของตน แต่ละแคว้นคงใช้ภาษาต่างกัน เสถียร โพธิ์นันทะ กล่าวยืนยันว่า “พระพุทธเจ้ามิได้ใช้ภาษามครในการเผยแผ่ธรรมะภาษา เดียว เหตุผลคือ (๑) ในสมัยนั้น แคว้นต่าง ๆ มีภาษาเป็นของตัวเอง คงไม่เข้าใจภาษาอื่น ๆ มากนัก (๒) ก่อนพระองค์จะออกผนวช ได้ศึกษาศิลปวิทยาการมากมาย จึงเป็นไปได้ว่า พระองค์ย่อมรู้และเข้าใจภาษาอื่นได้โดยไม่ต้องสงสัย”^{๖๑} นั่นก็เพราะว่า ประเทศอินเดียในสมัย นั้น มีภาษาใช้มากมาย แต่ละภาษามีอักษรเป็นของตัวเอง^{๖๒} พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาที่เป็น

^{๕๗} วิชาคันธารี หมายถึง วิชาที่ฤๅษีคันธาระเป็นผู้ทำ อีกนัยหนึ่ง หมายถึง วิชาที่เกิดขึ้นใน แคว้นคันธาระซึ่งมีฤๅษีพำนักอยู่มาก ทำให้แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๓๗.

^{๕๘} ที.สี. (ไทย) ๗/๔๘๔/๒๑๕.

^{๕๙} ปาฏิหาริย์ ๓ อย่างคือ อิทธิปาฏิหาริย์(ปาฏิหาริย์คือฤทธิ์) อาเทศนาปาฏิหาริย์ (ปาฏิหาริย์ คือการท่ายใจ) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ (ปาฏิหาริย์คือสอนให้เห็นจริง) ดูรายละเอียดใน ที.สี. (บาลี) ๗/๔๘๓-๔๘๖/ ๒๑๕-๒๑๘, ที.สี. (ไทย) ๗/๔๘๓-๔๘๖/๒๑๕-๒๑๖, อจ.ต.ก. (บาลี) ๒๐/๖๑/๑๖๓-๑๖๘, อจ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/ ๖๑/๒๓๔-๒๓๗.

^{๖๐} ภิกษุเมฆวัฏฐะและโกกุฏฐะทูลขอยกพระพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๘๕/ ๔๖-๔๗, วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๘๕/๗๑.

^{๖๑} ดูรายละเอียดใน เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๕๒-๕๓.

^{๖๒} กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาลัย, อินเดียอนุทวีปที่น่าทึ่ง, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๗๖.

กลางมีแบบแผนคือภาษาที่มาจากตระกูลปรากฤต เพราะเป็นภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชั้นได้มีโอกาสเข้ามาล้อมเสีศรีทราซึ่งในวัฒนธรรมของอินเดียในสมัยนั้นมีเอกลักษณ์ที่สำคัญประกอบด้วย ไม่มียึดมั่นในลัทธิความเชื่อใด ๆ โดยเฉพาะ มีลักษณะเป็นสากล โอบอ้อมไว้ด้วยซึ่งนานาลัทธิความเชื่อถือ และเคารพในปัจเจกบุคคล^{๖๓} และคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้นยอมรับนับถือแล้วนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของพวกเขา^{๖๔} พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่มวลชนอย่างรวดเร็วทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกัน ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ที่จำกัดสิทธิการศึกษาทั้งยังใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งถือได้ว่าเป็นภาษาต้องห้ามสำหรับคนบางวรรณะ

๒.๒.๖ วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพที่ดีนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่ นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม บุคลิกภาพที่ดีนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่ นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม เพราะบุคลิกภาพที่สง่างาม นามองน่าล้อมใสร่อมเป็นเหตุมาซึ่งความล้อมใสร่อมแก่ผู้พบเห็นได้ พระพุทธองค์ทรงมีพระวรกายที่สง่างามประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ดังที่จังกิพราหมณ์ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปร่าง นาดูน่าล้อมใสร่อม มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพรม มีพระวรกายดุจพรม โอกาสที่จะพบเห็นยากนัก”^{๖๕} การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งี่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ดีนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ดึงดูดก็ยังคงความผ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็น

พระพุทธศาสนานับเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุง และแก้ไขสังคมอินเดียในยุค นั้นให้ดีขึ้นจากสภาพการณ์หลายอย่าง เช่น จากการกดขี่ทางชนชั้นวรรณะของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู การเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ชัดเจน การถือชนวรรณะอย่างเข้มงวด การใช้สัตว์เป็นจำนวนมากเพื่อบวงสรวงบูชา ฤๅญ ตลอดจนการกดขี่สตรี พุทธศาสนาจึงเสมือนน้ำทิพย์ชโลมสังคมอินเดียโบราณให้ชาวสะอาดมากกว่าเดิม คำสอนของพุทธศาสนาทำให้สังคมโดยทั่วไปสงบร่มเย็นในกระบวนกรนักคิดของโลกศาสนา พุทธศาสนาได้รับการยกย่องจากทั่วโลกว่าเป็นศาสนาแห่งสันติภาพอย่างแท้จริง เพราะไม่ปรากฏว่ามีสงครามศาสนาเกิดขึ้นในนามของศาสนา หรือเผยแผ่ศาสนาโดยการบังคับผู้อื่นให้มานับถือ ให้เสรีภาพในการพิจารณาให้มีปัญญา

^{๖๓} กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย, ภารตวิทยา, หน้า ๓๑.

^{๖๔} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖.

^{๖๕} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) ๑๓/๔๒๕/๔๑๓-๔๑๕, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๕/๕๓๔.

กำกับศรัทธา^{๖๖} บุคคลผู้เผยแผ่ธรรมหรือสอนธรรมควรคำนึงอยู่เสมอว่า แม้จะสอนคนในเรื่องเดียวกัน แต่ก็ต้องมีรูปแบบการสอนที่หลากหลายน จึงจะประสบความสำเร็จตามที่ต้องการเพราะผู้ฟังมีหลายประเภท แต่ละประเภทก็จะมีคามสนใจที่แตกต่างกัน ตามพื้นภูมิความหลังของตน^{๖๗} ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์และพระสาวกมีท่าทีค่อนข้างเป็นมิตรกับผู้นับถือศาสนาอื่นไม่เคยคิดว่าเขาเป็นศัตรูที่ต้องทำร้าย แต่ถือว่าเป็นเพื่อนมนุษย์ที่มีศักดิ์และมีเกียรติเหมือนกัน จึงทรงปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นด้วยความปรารถนาดี^{๖๘} เมื่อศึกษาพระจริยาที่พระพุทธองค์และพระสาวกปฏิบัติจึงเห็นควรที่จะอธิบายถึงการปฏิบัติต่อผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นและสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำเร็จอย่างสูง ได้ดังนี้

๑) การแวะเวียนไปสนทนาแลกเปลี่ยนความเห็น ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาระบุว่า ธรรมดการเสด็จจาริกของพระพุทธเจ้ามี ๒ อย่าง คือ (๑) การเสด็จจาริกอย่างรีบด่วน คือ การเสด็จจาริกกรณีที่ทรงทอดพระเนตรเห็นบุคคลที่ควรจะตรัสรู้ได้แม้ในที่ไกลจึงเสด็จไปโดยเร็วเพื่อประโยชน์แก่การตรัสรู้ของเขา (๒) การเสด็จจาริกอย่างไม่รีบด่วน คือ การที่เมื่อพระองค์จะทรงอนุเคราะห์โลก จึงเสด็จไปด้วยการเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับบ้านและนิคมทุกวัน ๑ โยชน์บ้าง ๒ โยชน์บ้าง การเสด็จจาริกอย่างไม่รีบด่วนนี้จำแนกเป็น ๒ อย่าง คือ การเสด็จจาริกเป็นประจำ คือ การเสด็จไปตามลำดับบ้าน และการเสด็จจาริกไม่เป็นประจำ คือ การเสด็จไปเพื่อประโยชน์แก่สัตว์ที่ควรจะให้ตรัสรู้ได้คนเดียวเท่านั้น^{๖๙}

ในการเสด็จจาริกของพระพุทธองค์นั้นมีจำนวนไม่น้อยที่เสด็จไปยังอารามหรืออาศรมของนักบวชในลัทธิภายนอก พระสูตรในพระไตรปิฎกจำนวนไม่น้อยเกิดจากเหตุการณ์ที่พระพุทธองค์ และพระมหาสาวก แวะเข้าไปหานักบวชนอกศาสนาถึงอารามสนทนาแลกเปลี่ยนความเห็นเพื่อเป็นการรอเวลา ดังพระดำริของพระพุทธองค์ในคราวเสด็จเข้าไปหาไปภุจฐปาทปริพาชกก่อนเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีความว่า “ยังเข้าเกินไปที่จะเที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ทางที่ดี เราควรเข้าไปหาไปภุจฐปาทปริพาชกในพระราชอุทยานของพระนางมัลลิกาชื่อเอกสาลกะ ที่จัดไว้เพื่อเป็นที่ประกาศลัทธิ”^{๗๐} การแวะไปหานักบวชนอกศาสนาถึงอารามนี้มี

^{๖๖} เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๐.

^{๖๗} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๘๙.

^{๖๘} พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี (แก้วทองเกตู), “การสร้างความปลอดภัยระหว่างศาสนา”, ใน พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔) : ๒๓๑.

^{๖๙} ดูรายละเอียดใน อรรถกถาอัมพภูมิสูตร ที่.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๕๒๕-๕๘๕.

^{๗๐} ที่.สี. (บาลี) ๙/๔๐๗/๑๗๖, ที่.สี. (ไทย) ๙/๔๐๗/๑๗๕.

ก่อให้เกิดประโยชน์ เพราะทำให้มีโอกาสได้สนทนากัน การสนทนากันนั้นก็ด้วยหวังว่าจะช่วยให้เขามีความเข้าใจถูกต้องแล้วจะเป็นประโยชน์แก่เขาตลอดกาลนาน เพราะจะทำให้เขามีความเข้าใจถูกต้องกลายเป็นคนดีมีสัมมาทิฐิไป^{๗๑} บางคนเกิดศรัทธาออกบวชเป็นภิกษุ บางคนมีใจชื่นชมยินดีพระภิกษุตประกาศตนเป็นอุบาสก บางคนไม่ยินดีไม่คัดค้านจบสนทนาก็ลุกแยกย้ายกันไป บางคนหลังจากสนทนากันแล้วได้นิมนต์พระพุทธรเจ้าและภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหารเข้าที่อารามของตนเพื่อสร้างความคุ้นเคย เช่น กรณีสังฆะ นิครนถบุตร^{๗๒}

อย่างไรก็ตาม ในการแวะเวียนไปสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันนั้น บางครั้งการสนทนาเป็นไปด้วยดี เกิดความเข้าใจความคุ้นเคย แต่บางครั้งเรื่องที่สนทนาอีกฝ่ายอาจจะไม่เห็นด้วย สิ่งที่นิยมปฏิบัติกันทั้งฝ่ายพระพุทธรศาสนาและฝ่ายนักบวชในลัทธิภายนอก คือ เมื่อสนทนาจบแล้วก็จะลุกจากที่นั่งไป แล้วนำคำถามหรือคำสนทนานั้นไปหาคำตอบจากคนอื่น บางครั้งพระภิกษุหรืออุบาสกไปแวะไปสนทนากับบริพาชก หากเรื่องที่สนทนากันนั้น ตนไม่เห็นด้วย เมื่อจบการสนทนาแล้วก็ลุกจากมา แล้วนำคำสนทนานั้นมาถามเพื่อรับฟังคำตอบจากพระพุทธรเจ้า^{๗๓} วิธีการเช่นนี้ช่วยลดการโต้แย้ง การทะเลาะวิวาทได้มากที่สุดทีเดียว

๒) การไม่วิจารณ์เจ้าลัทธิอื่น แต่จะมุ่งไปที่การสอนธรรม ในการสนทนากับนักบวชในลัทธิภายนอกหรือกับสาวกของนักบวชพวกอื่นนั้น ตามปกติพระพุทธรองค์จะไม่วิจารณ์ศาสนาอื่นหรือแม้แต่คนที่นับถือศาสนาอื่น เมื่อมีคนมาทูลถามว่า การที่เจ้าลัทธิชื่อดังบางคนมีความเห็นในเรื่องต่างๆ นั้น ถูกต้องหรือไม่ พระพุทธรองค์เห็นด้วยกับเขาหรือไม่ หรือถามว่า เจ้าลัทธิเหล่านั้นรอบรู้จริงหรือไม่ พระพุทธรองค์ก็จะไม่วิจารณ์ แต่พระพุทธรองค์จะสนพระทัยการแสดงธรรมมากกว่า ความดังกล่าวนี้เห็นได้จากในครั้งที่สุภัททบริพาชก ทูลถามว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ สมณพราหมณ์ที่เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะเป็นอาจารย์ มีชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ประชาชนยกย่องกันว่าเป็นคนดีได้แก่ ปุณณะ กัสสปะ มกขลิ โคศาล อชิตะเกสสัมพล ปกุระ กัจจายนะ สัตถุชัย เวลัญฐบุตร นิครนถ์ นาฏบุตร เจ้าลัทธิเหล่านั้น ทั้งหมดรู้ตามที่ตนกล่าวอ้าง หรือไม่ได้รู้ตามที่ตนกล่าวอ้าง หรือบางพวกไม่รู้ บางพวกไม่รู้

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “สุภัททะ อย่าเลย เรื่องที่เธอถามว่า ‘เจ้าลัทธิเหล่านั้นทั้งหมดรู้ตามที่ตนกล่าวอ้าง หรือไม่รู้ตามที่ตนกล่าวอ้าง หรือบางพวกไม่รู้ บางพวกไม่รู้’ อย่าได้สนใจเลย เราจะแสดงธรรมแก่เธอ เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจะกล่าว”^{๗๔}

^{๗๑} พุทธทาสภิกขุ, พุทธจริยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒๕.

^{๗๒} ม.มู. (บาลี) ๑๒/๓๖๒/๓๒๕-๓๒๖, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๖๒/๓๖๓-๔๐๐.

^{๗๓} ดูรายละเอียดใน ส.ม. (บาลี) ๑๙/๒๓๓/๙๖-๙๙, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๓๓/๑๖๘.

^{๗๔} ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๑๓/๑๓๒, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๓/๑๖๑.

การไม่วิจารณ์เจ้าลัทธิอื่นนี้ แม้พระมหาสาวกและอุบาสกคนสำคัญก็ถือปฏิบัติในลักษณะเดียวกันนี้ พิจารณาจากพุทธจริยาจะเห็นว่า เมื่อมีคนมาถามปัญหาเกี่ยวกับลัทธิศาสนาอื่น พระพุทธองค์จะไม่ไปตัดสินใคร แต่จะให้คนถามปัญหาฟังสิ่งที่พระองค์ได้เห็นได้รู้แล้วให้เขาใช้ปัญญาพิจารณาวินิจฉัยเอง ท่าที่แบบนี้เป็นการให้สิทธิในการใช้ปัญญาและเป็นลักษณะหนึ่งของการมีเสรีภาพทางปัญญา^{๗๕} การวิจารณ์ผู้อื่นนี้มีแต่จะนำไปสู่ความแตกแยก คนที่ถูกวิจารณ์และสาวกย่อมจะไม่พอใจ ฝ่ายผู้วิจารณ์เองก็เสียเวลาเปล่า จิตใจก็จะขุ่นเคืองฟุ้งซ่าน ไม่สนใจการบำเพ็ญสมณธรรม

๓) การไม่ผูกขาดความดีและการเข้าถึงความจริง ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า พระพุทธศาสนาที่เป็นศาสนามีใจกว้าง การกล่าวถึงความดีพื้นฐานและการเข้าถึงความจริงเบื้องต้นจะไม่ผูกขาดว่ามีแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ระบุแต่ส่วนที่เป็นสัจธรรม เช่น อริยสัจ ๔ มรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางดำเนินสู่พระนิพพานเป็นต้นเท่านั้นว่ามีเฉพาะในพระพุทธศาสนา หากคำสอนของนักบวชในลัทธิภายนอกบางเรื่องมีรายละเอียดบางประการเข้ากันลงกันกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ก็รับรอง หากปฏิบัติตามได้ผลก็รับตามความจริง บางอย่างขัดแย้งกันก็ว่ากันไปตามเหตุผล ดังพุทธดำรัสตอนหนึ่งว่า

สมณพราหมณ์บางพวกเป็นบัณฑิต ทรงภูมิปัญญา มักโต้แย้ง มีท่าทางดั่งขมังธนู พวกเขาดูเหมือนจะกำจัดทิวได้ด้วยปัญญา สมณพราหมณ์เหล่านั้นมีทรศนะตรงกับเราในบางเรื่อง ไม่ตรงกันกับเราในบางเรื่อง บางประเด็นที่พวกเขาว่าดี แม้เราก็มว่าดี บางประเด็นที่พวกเขาว่าไม่ดี แม้เราก็มว่าไม่ดี บางประเด็นที่พวกเขาว่าดี แต่เราว่าไม่ดี บางประเด็นที่พวกเขาว่าไม่ดี แต่เราว่าดี บางประเด็นที่เรว่าดี สมณพราหมณ์พวกอื่นก็ว่าดี บางประเด็นที่เรว่าไม่ดี สมณพราหมณ์พวกอื่นก็ว่าไม่ดี บางประเด็นที่เรว่าดี สมณพราหมณ์พวกอื่นกลับว่าไม่ดี บางประเด็นที่เรว่าไม่ดี สมณพราหมณ์พวกอื่นกลับว่าดี^{๗๖}

หลักการพิจารณากว้าง ๆ อีกอย่างหนึ่งที่เป็นแนวทางตัดสินคำสอนหรือวิธีปฏิบัติว่า ควรปฏิบัติตามหรือไม่ควรปฏิบัติตาม ให้ดูที่ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ คำสอนของลัทธิภายนอกบางเรื่องมีลักษณะคล้ายกับหลักธรรมในพุทธศาสนาก็แสดงผล ความเหมือนและความต่างไว้อย่างตรงไปตรงมา เช่น พวกดาบสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เป็นกรรมวาทีมีเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรม เมื่อเสียชีวิตแล้วหากฉานสมาบัติไม่เสื่อมไม่ว่าจะปรารถนาหรือไม่ก็ตามจะเข้าไปเกิดในพรหมโลก^{๗๗} พระพุทธองค์ก็รับว่าเคยปฏิบัติ ทรงแสดงเป้าหมายสูงสุดในบรรพชาของ

^{๗๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), มองสันติภาพโลกผ่านอารยธรรมโลกาภิวัตน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๕-๖.

^{๗๖} ที.สี. (บาลี) ๘/๓๘๔/๑๖๓, ที.สี. (ไทย) ๘/๓๘๔/๑๖๒.

^{๗๗} ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๒/๒/๓๔๕.

ดาบสเทียบกับพระพุทธศาสนาไว้ด้วย^{๗๘} นักบวชในลัทธิภายนอกที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็ยกมาเป็นตัวอย่างในการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทอยู่เสมอ ในส่วนของการทำความดี เช่น การทำบุญให้ทาน ก็ไม่ทรงผูกขาดหรือสอนให้ชาวบ้านให้ทานแก่พระพุทธรองค์และพระสาวกเท่านั้น แต่เรื่องนี้มักถูกพวกนักบวชในลัทธิภายนอกยกมากล่าวโจมตีเนื่องจากเมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติชาวบ้านก็จะหันมาอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนากันมาก ทำให้นักบวชเหล่านั้นมีลาภสักการะน้อย ทานเปรียบว่าเหมือนหิ้งห้อยเมื่อพระอาทิตย์ขึ้น ครั้งหนึ่งพระพุทธรองค์ถูกวัจนโคตรปริพาชกถามว่า “ไต่ยินว่าพระพุทธรองค์สอนให้ชาวบ้านให้ทานแต่กับพระองค์และพระสาวกเท่านั้นจึงจะมีผลมาก พระองค์ตรัสตอบว่า นั่นเป็นการกล่าวหาด้วยคำที่ไม่จริง ทรงตรัสว่า

ผู้ใดห้ามบุคคลอื่นให้ทาน ผู้นั้นชื่อว่าทำอันตรายแก่วัตถุ ๓ อย่าง คือ ทำอันตรายแก่บุญของทายก (ผู้ให้) ทำอันตรายแก่ลาภของปฏิคาหก (ผู้รับ) และในเบื้องต้น ตัวเขาเองย่อมถูกกำจัดและถูกทำลาย” และตรัสยืนยันอีกว่า “ผู้ใดเทน้ำล้างภาชนะหรือน้ำล้างขันลงที่หมุ่สัตว์ซึ่งอาศัยอยู่ที่บ่อน้ำคร่าหรือที่บ่อโสโครกด้วยตั้งใจว่า หมุ่สัตว์ที่อาศัยอยู่ในที่นั้นจงเลี้ยงชีพด้วยน้ำล้างภาชนะเป็นต้นนั้น เรากล่าวกรรมที่มีการเทน้ำล้างภาชนะเป็นต้นเหตุว่า เป็นที่มาแห่งบุญ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงในหมุ่มนุษย์^{๗๙}

ท่าทีที่กล่าวมานี้เป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนาซึ่งจะแตกต่างจากลัทธิอื่น เนื่องเจ้าลัทธิและสาวกอื่นส่วนมากมักประกาศวาทะของตนเท่านั้นว่าจริง ถูกต้อง วาทะของคนอื่นไม่จริง ผิดพลาด

๔) การให้เสรีภาพทางปัญญา ไม่บีบบังคับให้ศรัทธา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เชิดชูเสรีภาพในการใช้ปัญญา ไม่ว่าจะคำสอนนั้นจะเป็นคำสอนของเจ้าลัทธิหรือหรือ ศาสดาท่านใด ก็แนะนำว่า อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อถือได้ แต่ชี้ชวนให้ใช้ปัญญาพิจารณา ไม่ให้ปลงใจเชื่ออะไรง่าย ๆ เมื่อได้ไตร่ตรองด้วยเหตุผลอย่างรอบคอบ จนรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเตียน ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้วย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ ก็ควรละกรรมเหล่านั้นเสีย เมื่อได้ไตร่ตรองด้วยเหตุผลอย่างรอบคอบจนรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้วย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข ก็อย่าชวนชววยเพิ่มพูนปฏิบัติธรรมเหล่านั้น

ในการแสดงธรรมก็มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจเป็นสำคัญ ไม่ได้หวังจะให้คนฟังทุกคนมาเป็นอันเตวาสิก แสดงธรรมเพราะประสงค์ให้ผู้ฟังละอกุศลธรรมที่ยังละไม่ได้ ที่เศร้าหมองที่สร้างภพใหม่เป็นต้นเท่านั้น ส่วนเขาจะมานับถือหรือไม่สำคัญนัก ในการส่งพระสาวกออกไปประกาศพระพุทธศาสนาจึงวางหลักการไว้ว่า ให้พระสาวกจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อสุข

^{๗๘} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๑๖/๒๙๖, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๖/๓๘๑.

^{๗๙} ดูรายละเอียดใน อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๕๘/๑๕๖-๑๕๘, อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๘/๒๒๒.

แก่ชนจำนวนมาก เพื่อเห็นแก่ชาวโลก ไม่ได้มุ่งหวังให้คนทั้งโลกหันมานับถือ มุ่งเพื่อประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ส่วนเมื่อเขาฟังธรรมแล้วจะนับถือหรือไม่นับถือเป็นเรื่องของเขา เป็นเรื่องของการใช้สิทธิในการใช้ปัญญา

๕) ความมีใจกว้างต่อผู้นับถือศาสนาอื่น ในการประกาศศาสนา พระพุทธองค์จะทรงจาริกแสดงธรรมแก่คนทุกชั้นวรรณะโดยพิจารณาอุปนิสัยของผู้ฟังเป็นสำคัญ หลักธรรมของพระองค์มีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่ง คือ ความเป็นสากล (ทั้งความคิดและการปฏิบัติ) มีคำสอนเกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) ที่เป็นกลางไม่ขึ้นต่อบุคคล กลุ่ม เหล่า พรรคพวก แม้แต่ตัวพระพุทธศาสนาเอง^{๕๐} ใครปฏิบัติตามก็ย่อมได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ ทุกคนเมื่อมีฉันทะ เพียรพยายาม มีเหตุปัจจัยถึงพร้อม ก็สามารถบรรลุพระนิพพานซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ ไม่มีข้อจำกัดว่าจะต้องเป็นคนชาติชั้นวรรณะใด

หลังจากแสดงธรรมแล้วหากมีคนศรัทธาประกาศตนเป็นอุบาสกขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ถ้าผู้นั้นเป็นอุปัฏฐากคนสำคัญของเจ้าลัทธิอื่น ก็จะทรงทัดทานให้คิดให้ดีเสียก่อน เนื่องจากอาจจะสร้างความไม่พอใจให้แก่นักบวชเจ้าลัทธิเหล่านั้น เช่น สีหเสนาบดีสาวกของนิครนถ์ที่ประกาศตนเป็นอุบาสกผู้เข้าถึงสรณะจนตลอดชีวิต แต่พระพุทธเจ้าตรัสให้ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงตัดสินใจเถิด คนที่มีชื่อเสียงต้องใคร่ครวญให้รอบคอบก่อนจึงเป็นการดีและทรงสนับสนุนให้อุปถัมภ์ลัทธิที่เคยนับถือมาก่อน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “สีหะ ตระกูลของท่านเคยเป็นที่ต้อนรับพวกนิครนถ์มานาน ดังนั้น ท่านพึงใส่ใจว่าควรให้บิดนทบาทแก่พวกนิครนถ์ผู้เข้าไปตระกูลต่อไปเถิด”^{๕๑} และอุบาลีคหบดีสาวกของนิครนถ์นาฏบุตรอาสาถามปัญหาพระพุทธเจ้า แต่พอได้ฟังธรรมกลับเกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา ประกาศขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะก็ทรงทัดทานถึง ๓ ครั้งให้ใคร่ครวญให้ดี เนื่องจากเห็นว่าเป็นคนที่มีชื่อเสียง หากเปลี่ยนใจไปนับถือคนอื่นง่าย ๆ คนอื่นจะครหาได้ พระดำรัสนี้ยิ่งทำให้อุบาลีคหบดีมีใจชื่นชมพระพุทธองค์ยิ่งขึ้น เพราะที่ผ่านมามีแต่คนเอาเรื่องที่ท่านเป็นสาวกไปป่าวประกาศ ต่อมาอุบาลีคหบดีต้องการจะหยุดอุปถัมภ์บำรุงพวกนิครนถ์จึงสั่งคนเฝ้าประตูไม่ให้พวกนิครนถ์เข้ามาในบ้าน ต้องการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธองค์และสาวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาแทน พระพุทธองค์จึงตรัสห้ามไว้ว่า “คหบดี ตระกูลของท่านเป็นจุดบ่อน้ำของพวกนิครนถ์มานานแล้ว ท่านควรเข้าใจว่า ควรให้บิดนทบาทแก่นิครนถ์เหล่านั้นผู้เข้าไปหาต่อไปเถิด”^{๕๒} ถือเป็นวิธีการที่ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างศาสนาได้ทางหนึ่ง หากมีนักบวชในลัทธิภายนอกบางคนมีศรัทธา

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๒.

^{๕๑} วิ.ม. (บาลี) ๕/๒๙๓/๗๒, วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๙๓/๑๑๓.

^{๕๒} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๖๘/๔๖, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๘/๖๔.

อยากมาสนทนาธรรมเพื่อเพิ่มเติมความรู้หรือทำการอุปัฏฐากก็ทรงอนุญาตให้ทำได้ เช่น ปีโลติกปริพาชก แม้ท่านจะถือเพศเป็นนักบวชนอกศาสนา แต่ท่านได้รับยกย่องว่าเป็นสมณะผู้เป็นบัณฑิต กระทำอุปัฏฐากพระพุทธเจ้าและพระมหาเถระแต่เช้าตรู่ จะถือเอาไม้ ๓ ง่ามและเครื่องบริขารมีคณโฑน้ำเป็นต้นออกจากพระเชตะวันเดินมุ่งหน้าไปทางพระนครอยู่ไม่ขาด^{๕๓}

พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวถึงความใจกว้างของพระพุทธศาสนาไว้อีกลักษณะหนึ่งคือ พระพุทธองค์ทรงเปิดโอกาสให้นักบวชในลัทธิภายนอกประกาศตนเป็นผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิตโดยไม่ต้องละเพศบรรพชาเดิม เช่น อดีตชาติของพระพากุลเถระ ในกาลแห่งพระอโณมทัสสีพุทธเจ้า ท่านได้บวชเป็นฤๅษีบรรลุมานสมาบัติ ได้ฟังธรรมแล้วตั้งอยู่ในสรณะแต่ไม่ละบรรพชาของตน ได้ถวายยาแก้โรคลมในพระอุทรแก่พระพุทธเจ้า และในกาลแห่งพระวิปัสสีพุทธเจ้าท่านบวชเป็นฤๅษี ไปฟังธรรมกถาของพระศาสดาแล้วตั้งอยู่ในสรณะ แต่ไม่อาจละบรรพชาของตน ได้ประกอบถวายหมูภิกษุที่อาพาธเพราะเกสรดอกไม้แล้วแหวะเวียนมาเยียมบ้างเป็นครั้งคราว^{๕๔}

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ถึงแม้พระพุทธองค์จะออกแบบสังคมสงฆ์หรือ สังฆะ ขึ้นมาเพื่อให้เป็นชุมชนที่จะเอื้ออำนวยให้มนุษย์ได้เรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนอย่างเต็มที่ มีพระอุปัชฌาย์อาจารย์กำกับดูแลการพัฒนาตนของสังฆิกะวิหริกและอันเตวาสิกอย่างเป็นระบบ แต่หากนักบวชนอกศาสนาบางคนไม่พร้อมจะเข้ามาเป็นสมาชิกของสังฆะ ถ้าอยากเรียนรู้ธรรมะ ก็ได้รับโอกาสให้เข้ามาศึกษาธรรมได้โดยไม่ปิดกั้น มองในแง่หนึ่งก็เป็นความงดงามที่พบได้ยากในสำนักของเจ้าลัทธิอื่น

๖) ร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมในประเด็นที่เห็นร่วมกัน เป็นที่ทราบกันว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาแตกต่างจากคำสอนของนักบวชในลัทธิภายนอก แต่หากพิจารณาโดยละเอียดจะพบว่า มีหลักธรรมพื้นฐานจำนวนหนึ่งที่มีสอนทั้งในพระพุทธศาสนาและในลัทธิศาสนาอื่น เป็นธรรมที่มีมานานคู่กับโลก สังคมได้ยึดถือปฏิบัติมาก่อนที่ลัทธิศาสนาจะอุบัติขึ้นในโลก หรือบางเรื่องเป็นสิ่งที่เจ้าลัทธิคนก่อนๆ สอนแล้วศาสนาที่เกิดภายหลังให้การยอมรับแล้วสอนกันต่อๆ มา คำสอนนั้นเรียกว่า มนุษยธรรม ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาก็มี เช่น ศีล^{๕๕} ความกตัญญู ความเมตตา ธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้คนทุกศาสนาเห็นชอบร่วมกันจึงได้ถือปฏิบัติไปในแนวเดียวกัน

นอกจากนี้ยังมีธรรมอื่นอีกที่นักบวชทั้งหลายรู้จักว่าล้ำเลิศ รู้กันมานาน รู้กันว่าเป็นอริยวงศ์ เป็นของเก่า ไม่ว่าในกาลไหนก็จะไม่ถูกลบล้าง ไม่ถูกสมณพราหมณ์ผู้รู้คัดค้าน ธรรมที่ว่านี้เรียกว่า “ธรรมบท” เป็นหลักธรรมสากล ๔ ประการ คือ

^{๕๓} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๒/๔๘๕.

^{๕๔} อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๖๖-๔๗๑.

^{๕๕} ชุ.ชา.สตตก.อ. (ไทย) ๓/๕/๓๒๑.

- (๑) อนภิขณา (ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา)
- (๒) อพยาบาท (ความไม่คิดร้าย)
- (๓) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ)
- (๔) สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจดีมั่นชอบ)^{๔๖}

ธรรม ๔ ประการนี้ บุคคลใดปฏิบัติ คัดค้าน ไม่ยกย่องนับถือย่อมถูกมองว่า เป็นผู้บูชา สรรเสริญสมณะหรือพราหมณ์ผู้มีอภิขณา ผู้มีจิตพยาบาท ผู้มีสติหลงลืมและผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น ดังนั้น นักบวชผู้รู้ทั้งหลายจึงไม่ปฏิบัติ ไม่คัดค้าน มีแต่จะยกย่องนับถือธรรมบท ๔ ประการนี้ เพราะกลัวการนิทาน การกระทบกระทั่งและการกล่าวให้ร้าย หากมีการนำธรรม ๔ อย่างนี้ไปเป็นกรอบในการทำกิจกรรมหรือนำไปเป็นแนวทางขับเคลื่อนสังคม ย่อมจะได้รับความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ เมื่อได้ร่วมมือกันขับเคลื่อนสังคมในเรื่องที่ต่างก็เห็นชอบ ย่อมจะมีความสามัคคี เพราะสิ่งที่ทำเป็นสิ่งที่ทุกคนเห็นด้วย การที่ศาสนาทั้งหลายในปัจจุบันร่วมมือกันรณรงค์คัดค้านในประเด็นที่เห็นร่วมว่าจะเป็นโทษแก่สังคม เช่น การค้าขายน้ำเมา การทำแท้งเสรี การทุจริตคอร์รัปชัน ความอยุติธรรม ความไม่เป็นธรรมในสังคม ก็น่าจะถือว่าเป็นร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมในประเด็นที่เห็นร่วมกันได้

๗) เมื่อเกิดความขัดแย้งต้องแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี การเผยแผ่ศาสนาที่มีความเห็นไม่ตรงกันในสังคมเดียวกัน ย่อมมีการกระทบกระทั่งกันบ้างเป็นธรรมดา อาจมีทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ เมื่อเกิดความขัดแย้งแล้วผู้นำศาสนาหรือผู้รับผิดชอบบ้านเมืองต้องไม่นิ่งดูดาย จะต้องเข้ามาแก้ปัญหาอย่างทันทั่วทั้ง เพราะความขัดแย้งระหว่างศาสนานี้อ่อนไหวมาก หากไม่จัดการให้ดี ความขัดแย้งจะแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว เนื่องจากศาสนาเป็นเรื่องของสังคม ไม่ใช่เรื่องของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แนวทางปฏิบัติเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างศาสนามีหลายวิธี แต่แนวทางที่ต้องยึดถือ คือ ต้องแก้ด้วยสันติวิธีและแก้ด้วยวิถีแห่งปัญญา คือ ต้องไม่ใช้ความรุนแรงทั้งด้วยการกระทำทางกายหรือทางวาจา ขณะเดียวกันต้องทำความเข้าใจ ชี้แจงให้ทราบเหตุทราบผล ให้เกิดปัญญา มีรายละเอียดดังนี้

(๑) หากมีการกล่าวหาหรือกล่าวให้ร้ายจนอาจเกิดความเข้าใจผิด จะต้องชี้แจงข้อกล่าวหาเหล่านั้นด้วยเหตุผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจถูกต้อง การกล่าวชี้แจงนี้แม้บางครั้งจะใช้คำรุนแรง ตรงไปตรงมา แต่ก็เพราะความหวังดีหวังให้เกิดประโยชน์คือความเข้าใจถูกต้องตลอดกาลนาน ในบางกรณี พระพุทธองค์ทรงบันลือสีหนาทประกาศพรหมจรรย์คือลัทธิของพระองค์ท่ามกลางผู้นับถือศาสนาอื่น ฟังดูคล้ายๆ กับว่าทรงใช้คำรุนแรง แต่มิได้หมายความว่าทรงอาละวาดในท่ามกลางหมู่ปรัภักษ์เหล่านั้น เหมือนอย่างที่คนมีกิเลสชอบกระทำกัน การบันลือสีหนาทท่ามกลางผู้นับถือศาสนาอื่นนั้นเป็นการประกาศที่ทำได้ด้วยความหวังดีต่อผู้อื่นด้วยความ

^{๔๖} วจ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๓๐/๓๔-๓๕, วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๐/๔๖-๔๗.

ปรารถนาดี แล้วก็ทำอย่างสุภาพ ทำอย่างมีเหตุผล ทำอย่างมีธรรมะที่ทำความกล้าหาญให้เป็นที่ปรากฏเพื่อจะยืนยันในลัทธิของพระองค์^{๔๗}

(๒) หากมีการใช้ความรุนแรงด้วยการวางแผนใส่ร้ายด้วยข้อหาจกรรจ์ เช่น กรณีเดียภียสังนักเลงให้สังหารนางสุนทรปริพาชกาแล้วใส่ร้ายพระพุทธรเจ้า^{๔๘} กรณีนางจิณจมาณวิกาผู้กล่าวหาว่าตั้งท้องกับพระพุทธรเจ้า^{๔๙} กรณีพวกปริพาชกเห็นพระพุทธรเจ้าและสาวกมีลามากการะมากจึงมาด่า^{๕๐} หรือด้วยการใช้กำลังประทุษร้ายถึงแก่ชีวิต เช่น กรณีเดียภียสังนักเลงโจรทำร้ายพระมหาโมคคัลลานะจนมรณภาพ (ปรินิพพาน)^{๕๑} การชี้แจงข้อเท็จจริงเพื่อทำความเข้าใจก็ยังเป็นสิ่งจำเป็น ส่วนการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคมเป็นเรื่องของภาครัฐที่ต้องเข้ามาปกป้องคุ้มครองพระพุทธร ศาสนา จะใช้วิธีการใดก็ตามไปตามกฎหมายของบ้านเมืองนั้นๆ พระสงฆ์ไม่มีสิทธิ์ที่จะอ้างคำสอนใดๆ ในพระพุทธรศาสนาไปเป็นหลักฐานสนับสนุนให้เกิดการใช้ความรุนแรงตอบโต้ หรือแม้แต่จะอ้างคำสอนไปสนับสนุนให้เกิดการเบียดเบียนผู้อื่นขึ้นได้^{๕๒}

เมื่อมีผู้นับถือลัทธิอื่นมากล่าวจ้วงจาบพระพุทธรศาสนา พุทธบริษัทต้องไม่นิ่งดูตาย ต้องหาทางพิสูจน์ข้อเท็จจริง หน้าที่นี้พระพุทธรองค์วางแนวทางไว้ให้พุทธบริษัททั้ง ๔ ช่วยกันจัดการ ในคัมภีร์เมื่อกล่าวถึงหลักการคุ้มครองพระพุทธรศาสนามักจะมุ่งเน้นไปที่การให้พุทธบริษัทได้ศึกษาปฏิบัติธรรมและทำหน้าที่ของพุทธบริษัท ประกอบด้วยหลักการสำคัญ ๔ อย่าง คือ (๑) พุทธบริษัทศึกษาธรรมจนแตกฉานเป็นพหูสูต (๒) พุทธบริษัทปฏิบัติตามธรรมที่ศึกษา มาอย่างถูกต้องและได้รับผลแห่งการปฏิบัติ (๓) พุทธบริษัทมีความสามารถถ่ายทอดเผยแผ่ให้กับคนอื่นได้รู้ตาม (๔) พุทธบริษัทมีความสามารถการปราบปรวาทให้ราบคาบ ทำหน้าที่ปกป้องพระพุทธรศาสนาได้^{๕๓} การการปราบปรวาทนี้มีหลักสำคัญอยู่ที่การการชี้แจงอธิบาย หรือแสดงความจริงให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง^{๕๔} เมื่อทุกฝ่ายเข้าใจความจริงอย่างถูกต้องแล้ว การกล่าวให้ร้ายต่างๆ ก็จะหมดไปเองไม่สามารถทำความเสียหายแก่พระพุทธรศาสนาได้

^{๔๗} พุทธทาสภิกขุ, พุทธจริยา, หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

^{๔๘} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๔/๑๙๕-๒๐๐.

^{๔๙} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๒๕๕-๑๖๑.

^{๕๐} ขุ.อ. (บาลี) ๒๕/๑๔/๑๐๗-๑๐๘, ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๔/๑๙๓-๑๙๔.

^{๕๑} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๙๕-๑๐๓.

^{๕๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธรศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๖.

^{๕๓} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๖๘/๙๓-๙๕, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓-๑๑๖.

^{๕๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์, หน้า ๑๗๕.

๒.๒.๗ ตัวอย่างบทบาทการเผยแผ่ของพระสาวกในสมัยพุทธกาล

พระพุทธเจ้าทรงมีพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงนับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย หนึ่งในพุทธบริษัท ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบหลักของพระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลนั้นพระสงฆ์สาวกส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติสมควร และยึดมั่นในคุณธรรม จึงสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนา^{๕๕} ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปทั่วมหุทวีปและเจริญรุ่งเรืองมั่นคง สืบเนื่องจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยจะยกเป็นตัวอย่างประกอบดังนี้

(๑) การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส

จรรยา มารยาท และการวางตัวดีถือได้ว่าเป็นจุดแรกที่เรียกความนิยมชมชอบจากผู้ฟังตั้งแต่แรกเห็น ช่วยสร้างความศรัทธามากขึ้น คุณลักษณะพิเศษจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา อันหมายถึง อุปนิสัย การศึกษา การแต่งกาย กิริยามารยาท การก้าวเดิน การพูดจา การสร้างศรัทธา การสำรวมให้ดูดี การมีคุณลักษณะบุคลิกภาพที่ดี จึงจะมีผู้อื่นยอมรับ การยอมรับเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะช่วยให้การเผยแผ่พุทธธรรมประสบความสำเร็จ

พระอัสสชิ เป็นพระสาวกรูปหนึ่งที่ถูกคนเห็นแล้วเกิดความรักใคร่พอใจ เลื่อมใสศรัทธา มีเรื่องเล่าว่า พระอัสสชิ ท่านเป็นพระที่เรียบง่าย มีกิริยาที่ก้าวไป ถอยกลับ แลดู เหลียวดู คู้เข้า เหยียดออก น่าเลื่อมใส มีจักขุทอดลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ เวลาเดินแต่ละย่างก้าวดูเรียบง่าย อุปติสสะ คือ พระสารีบุตรเห็นกิริยาอาการของพระอัสสชิท่านนั้น ก็เกิดความรักศรัทธาอยากเข้าไปหาร่วมสนทนาด้วย^{๕๖}

พระมหากัสสปเถระ เป็นแบบอย่างของผู้สันโดษที่ก่อให้เกิดความเลื่อมใสของผู้มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย อันเป็นธรรมเนียมของนักบวชที่ควรใช้เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติ ด้านนี้ ความเป็นผู้คงแก่เรียน ท่านพระมหากัสสปเถระ แม้บวชเมื่ออายุมาก ท่านก็ไม่ทอดธุระในพระศาสนา มุ่งประพฤติปฏิบัติจนเกิดความสมบูรณ์ในไตรสิกขา ไปถึงที่จุดหมาย คือ พระอรหันต์ผล เป็นผู้แตกฉานในองค์ธรรม อบรมสั่งสอนภิกษุทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเป็นที่เคารพของหมู่ภิกษุ ท่านพระมหากัสสปเถระ ได้เป็นแบบอย่างของผู้ประพฤติปฏิบัติชอบจนเป็นที่เคารพยำเกรงของเพื่อนภิกษุ ถือเป็นการสั่งสอนด้วยการปฏิบัติ ซึ่งมีผลมากกว่าการพูดอบรมสั่งสอน พระมหากัสสปเถระ ได้รับมอบหมายให้เป็นประธานทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก

^{๕๕} บรรจบ บรรณรุจิ, อัสติมหาสาวก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนศึกษาพุทธสถาน, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑.

^{๕๖} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๐/๕๑-๕๒, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒.

ในปีพุทธปรินิพพาน อันเป็นการรักษาหลักการและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ใช้เป็นแนวทางการศึกษา และปฏิบัติสืบมา ซึ่งเป็นต้นแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทสืบมาจนถึงปัจจุบัน^{๕๗}

(๒) การแสดงธรรม

การแสดงธรรมเป็นการเผยแผ่พุทธธรรมที่ผลประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนา ได้เจริญมั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน พระพุทธเจ้าได้ส่งสาวกไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดน ต่าง ๆ จนมีสาวกที่มีความสำคัญที่ใช้การแสดงธรรมจนเป็นที่ได้รับการยอมรับจากพระพุทธเจ้า ดังนี้

พระสารีบุตร ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีเผยแผ่ในลักษณะ ให้ คำแนะนำ ปรีक्षा สันทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม เมื่อได้ฟังจากพระบรม ศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรม อันลึกซึ้งด้วยวิธีการบรรยาย อธิบาย ขยายความ เปรียบเทียบ และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จน เป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้า ทำให้บุคคลทั่วไปศรัทธาเลื่อมใสแล้วหันมานับถือ พระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลาย มีบางส่วนเท่านั้นที่มีได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา เพราะ ยึดติดอยู่กับลัทธิเดิมอย่างแรงกล้า ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ได้หันมาอยู่ในตัวท่านอยู่ก็มีซึ่งเท่ากับได้ สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับเป็นตัวอย่างการประกอบศาสนกิจดำเนิน ชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี บทบาทในการรักษาพระสัทธรรมให้คง อยู่ ท่านกระทำโดยการศึกษาและลงมือปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ อย่างจริงจังท่านเคยกราบทูลเสนอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าสังคายนาพระธรรม แต่ในขณะนั้น พระองค์ตรัสว่ายังไม่ถึงเวลา ท่านจึงได้จำแนกธรรม โดยแบ่งไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกต่อ การศึกษา ในเวลาต่อมายังใช้หลักธรรมที่ท่านแสดงไว้ เช่นในสังคีตสูตร เป็นแนวทางในการทำ สังคายนาครั้งแรกหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว^{๕๘}

พระอานนท์ ผลงานที่สำคัญ คือ ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะให้ คำแนะนำ คำปรีक्षा สันทนา ตอบปัญหา ข้อข้องใจ และการแสดงธรรม โดยท่านได้รับฟังจาก พระพุทธเจ้าศึกษา แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคล ทั่วไป ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การบรรยาย การอธิบาย ขยายข้อความ เปรียบเทียบ และถาม ตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส และยอมรับ ในการรักษาพระสัทธรรมให้คงอยู่ โดย

^{๕๗} พระมหาจรรุญ ปญญาวโร (อินทร์ยงค์), “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

^{๕๘} พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา), “การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

การศึกษาและทรงจำในเถรคาถา ได้ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ จนได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมปฐมสังคายนา ในฐานะผู้วิสันหาพระธรรม นำเสนอพระโอวาทและพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าต่อที่ประชุมสงฆ์ให้จัดหมวดหมู่ จนกลายมาเป็นพระสูตร พระอภิธรรม และท่านยังได้สร้างทายาทสืบต่อในคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิทานวรรค และอรรถกถา ซึ่งภิกษุผู้เป็นศิษย์ของท่านได้มีบทบาทสำคัญใน การสังคายนา ครั้งที่ ๒^{๙๙}

พระมหากัจจายนะ ผลงานที่สำคัญ คือ เป็นผู้ทำหน้าที่แทนพระพุทธเจ้าในการประกาศพระศาสนา ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านใช้วิธีการสอน ๔ อย่าง คือ สันทิสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา พร้อมทั้งใช้รูปแบบการสอนอีก ๔ อย่าง คือ การสนทนาธรรม การบรรยาย การตอบปัญหา และการวางกฎระเบียบ โดยการอธิบายพุทธพจน์อย่างละเอียดลึกซึ้งแก่พุทธบริษัท และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจในหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้ง เหมือนกับพระพุทธเจ้าทรงแสดงเองด้วยการบรรยายอธิบายเนื้อความแห่งธรรม และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนพระพุทธเจ้าทรงให้ไปประกาศพระพุทธานุศาสนนา ณ แคว้นอวันตี ทำให้เกิดมีผู้ศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก และมีผู้หันมา นับถือพระพุทธศาสนาเป็นอุบาสกจำนวนมาก และท่านยังได้ประพันธ์คัมภีร์ ๖ เล่ม คือ กัจจายนไวยากรณ์ จูฬนिरुตติ มหานिरुตติ เนตติ เปฏุโฏปเทส และวัณณนิตี^{๑๐๐}

พระโสณะกุฎิกัณณะ ผลงานที่สำคัญก็คือเรื่องที่ท่านสวดอัญชุกวรรคถวายพระพุทธเจ้า ถือว่าเป็นผลงานที่สำคัญเพราะ พระสารีบุตรได้นำมาอธิบาย พระสังคีติจารย์จัดเป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๙ การแสดงธรรมแก่อุบาสกอุบาสิกาของพระโสณะกุฎิกัณณะ ทำให้อุบาสกอุบาสิกามีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาได้อย่างไม่มีข้อสงสัยในหลักธรรม และนะไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างดีเยี่ยม เช่น แสดงธรรมแก่มารดาของท่านและบริวารท่านแสดงธรรมได้อย่างไพเราะ เนื่องจากขณะที่ฟังธรรมมีใจร่าเริงบ้านยังบอกให้ใจเออสมบัติไปแต่อย่ามารบกวนเวลาฟังธรรม ทำให้มารดาของท่านและบริวารที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอยู่แล้วมีความเลื่อมใสมากยิ่งขึ้นไป พระโสณะกุฎิกัณณะในขณะที่ท่านแสดงธรรมโปรดมารดาและบริวาร มิได้ถูกขัดขวางและให้นำสมบัติที่มีอยู่ไปแต่อย่ามาขัดขวางเวลาในการฟังธรรม ซึ่งในเหตุการณ์นั้นทำให้หัวหน้าโจรมีความสำนึกผิดกับมารดาของท่าน และได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนาโดยท่านพระโสณะกุฎิกัณณะเป็นพระอุปัชฌาย์ และได้แนะนำหลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพระมหากัจจายนเถระ

^{๙๙} พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม (จันทร์คุ่ม), “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

^{๑๐๐} พระมหาสมณ สุนติกโร(เกษมญาติ), “การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้ง ๙๐๐ ผลจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการประพฤติปฏิบัติตนของพระโสณกุฎฐิกัณณเถระ อันควรแก่สมณวิสัยของท่านจึงเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสาวกของพระพุทธเจ้าพึงปฏิบัติ ท่านจึงได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย^{๑๐๑}

นอกจากนี้แล้วต้องมีบุคคลบางกลุ่มที่ศรัทธาในบุคลิกที่พบเห็นเป็นครั้งแรกและพอใจในบุคลิกลักษณะ จนเกิดความเลื่อมใสอย่างแรงกล้า เรียกว่า ปมาณิกา ๔ ได้แก่ กลุ่มรูปปมาณิกา กลุ่มโสมสัปปมาณิกา กลุ่มลูชัปปมาณิกา และ กลุ่มธัมมัมปมาณิกา^{๑๐๒} โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. กลุ่มรูปปมาณิกา ถือเอารูปเป็นประมาณ คือถ้าพระรูปใดรูปร่างงาม รูปร่างสวยมักจะเป็นที่ชื่นชอบเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส เช่น พระวัคกะลิหลงในพระวรกายของพระพุทธเจ้า หรือโสเรยยะเศรษฐีเห็นรูปร่างงามของ พระมหากัจจายนะ จึงเลื่อมใสและออกบวช เรียกว่า พวกถือรูปเป็นประมาณ

๒. กลุ่มโสมสัปปมาณิกา ถือเอาเสียงเป็นประมาณ คือพระรูปใดมีเสียงไพเราะเสียงกังวาน น่าฟัง ฟังแล้ว เป็นที่เกิดความเลื่อมใสศรัทธา คนที่เลื่อมใสในเสียงนี้มาก อยากฟังเสียงนั้น เช่น พระกุมารกัสสปะ พระโสณกุฎฐิกัณณะได้ศิษย์มาก เพราะท่านเทศน์ไพเราะชนที่เลื่อมใสในเสียงนี้ เรียกว่า พวกถือเสียงเป็นประมาณ

๓. กลุ่มลูชัปปมาณิกา ถือเอาความเศร้าหมอง พระบางรูปห่มจีวรเศร้าหมองเห็นแล้วเป็นที่เลื่อมใส เช่น พระโมฆราช ศิษย์มากเพราะห่มจีวรเศร้าหมอง พวกลูชัปปมาณิกานี้ เรียกว่า พวกนิยมสีเศร้าหมองเป็นประมาณ

๔. กลุ่มธัมมัมปมาณิกา ถือเอาข้อวัตรปฏิบัติ จำพวกที่เลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติในหลักธรรมคำสอน เช่น พระปุกณณมันตานีบุตร

๒.๓ คุณสมบัติของภิกษุผู้เผยแผ่

คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามในคำสอนอย่างน่าอัศจรรย์ โดยผู้สอนพึงมีคุณสมบัติภายนอก และคุณสมบัติภายใน ดังนี้

๒.๓.๑ คุณสมบัติภายนอก

คุณสมบัติภายนอก ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ หมายถึง รูปร่างหน้าตา การแสดงออกทางการเคลื่อนไหว เป็นมารยาทที่งดงาม สังคมยอมรับ มีความเป็นเสน่ห์ มีท่าทีสง่างามเผยอองอาจ สงบเยือกเย็น จึงเป็นเหตุให้ผู้ฟังเกิดศรัทธายิ่งขึ้น ดังคำสรรเสริญของพราหมณ์ใน

^{๑๐๑} อก.เอกก. (บาลี) ๒๐/๒๐๖/๒๔, อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๐๖/๒๗.

^{๑๐๒} อก.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๕/๘๑, อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๘๓.

พรหมายสุตรว่า “ชนทั้งหลายที่ท่านพระสมณโคดม ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง สมทานให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว เมื่อลุกไปจากที่นั่งแล้วก็ยังเสียวหลังกลับมาอง ด้วยไม่อยากจะละจากไป^{๑๐๓}”

๒.๓.๒ คุณสมบัติภายใน

คุณสมบัติภายใน เป็นคุณธรรมที่ผู้เผยแผ่ฟังปฏิบัติ และเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม เพื่อจะได้สอนให้ถูกประเด็นทั้งภาคทฤษฎี (พระปริยัติสัทธรรม) และภาคปฏิบัติ (ปฏิบัติสัทธรรม) โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ ปฏิเวธสัทธรรม ได้แก่ ความสุข ความเจริญ ต่อผู้ฟังเป็นที่ตั้ง และมีจิตประกอบด้วยเมตตาเป็นหลัก ด้วยคุณธรรมบุคคลผู้จะเผยแผ่หรือประกาศหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาได้ดีนั้น ฟังตั้งอยู่ในคุณสมบัติที่เกื้อกูลต่อชาวโลกหลายประการ ดำรงตนอยู่ในองค์คุณของนักเผยแผ่ที่ดี เพื่อยังศรัทธาความเลื่อมใสและให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพสูงสุด ดังต่อไปนี้

๑) ปณิธาน ในการแสดงธรรมต่อผู้ฟัง นักเผยแผ่ฟังตั้งจิตไว้ในใจของตนก่อนแสดงว่า จักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับเหตุการณ์ พร้อมยกเหตุผลให้สมจริงมาประกอบ แสดงด้วยเมตตาจิตหวังอนุเคราะห์ไม่ใช่เพื่อหวังลาภสักการะ และไม่แสดงธรรมไปกระทบต่อใครให้เสียหายหรือตำหนิต่างๆ ทำให้ผู้ฟังคนนั้นเกิดความไม่พอใจ^{๑๐๔}

๒) ปฏิสัมภีทา ความเข้าใจ ปัญญาที่แตกฉานในอรรถ (เนื้อหาสาระ) เข้าใจในธรรม (อธิบายย่อหรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนิรุกติ (การซ้ำของในภาษา) และเข้าใจในหลักปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า^{๑๐๕}

๓) พหูสูต การคงแก่เรียน การได้ฟังมาก จำได้ คล่องปาก เฟื่องพินิจให้ชื่นในใจของตน และสามารถขบคิดได้ด้วยทฤษฎี คือ เห็นตามได้ด้วยเหตุผลที่เป็นจริง^{๑๐๖}

๔) การรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน การแสดงธรรมไปโดยคำนึงถึงภาวะของผู้ฟังเป็นหลัก โดยเริ่มจากสิ่งที่มองเห็นด้วยตาไปจนถึงพิจารณาเห็นด้วยปัญญาภายในของตน ได้แก่ เล่าเรื่องทานกถาให้ฟังก่อน (การให้ทาน) ชี้แจงผลดีของการเป็นคนมีศีลมีความประพฤติที่เรียบร้อยดีงาม จากนั้นก็เล่าเรื่องสวรรค์ คือ ความสุขใจให้ฟังถัดมา และโยงไปเรื่องโทษของกามที่ทำให้มนุษย์ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอยู่นี้ ข้อสุดท้ายก็ชี้แจงทางออกจากกามหรือทางออกจากทุกข์นั้น โดยวิธีการสลัดทิ้งกาม

ในเรื่องหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่า สำหรับนักเผยแผ่กับผู้ฟังนั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตร ผู้มีความเมตตากรุณาเอื้ออาทรกันในด้านของการ

^{๑๐๓} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๘๗/๓๗๐-๓๗๓, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๗๘-๔๗๙

^{๑๐๔} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๕๙/๑๗๔, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๑๐๕} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๗๒/๑๘๓-๑๘๔, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๕๒-๒๕๓.

^{๑๐๖} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๘๗/๑๐๔-๑๐๕, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๘๗/๑๕๕.

อบรมสั่งสอนและให้คำแนะนำต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่เป็น
กัลยาณมิตร หรือองค์คุณของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ^{๑๐๗} ไว้ว่า

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ
๒. เป็นที่เคารพ
๓. เป็นที่ยกย่อง
๔. เป็นนักพูด
๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ
๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้
๗. ไม่ชักนำไปในอฐานะ

เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้อง
ประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกัน โดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วน
ประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น
นักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ๗ ประการ

สามารถสรุปได้ว่าคุณสมบัติของผู้เผยแผ่ เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและยอม
ปฏิบัติตามในคำสอนอย่างน่าอัศจรรย์ โดยผู้สอนพึงมีคุณสมบัติที่ปรากฏภายนอก และ
คุณสมบัติภายใน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ หมายถึง รูปร่างหน้าตาและคุณสมบัติภายใน เป็น
คุณธรรมที่ผู้เผยแผ่พึงปฏิบัติ และเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม เพื่อจะได้
สอนให้ถูกประเด็นทั้งภาคทฤษฎี ดำรงตนอยู่ในองค์คุณของนักเผยแผ่ที่ดี เพื่อยังศรัทธาความ
เลื่อมใสและให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพสูงสุด

๒.๔ อุดมการณ์ของผู้เผยแผ่

อุดมการณ์ เป็นหลักที่สำคัญยิ่งของการทำงาน เพราะการทำงานนั้นจะมีปัญหา
อุปสรรคนานัปการ การเผยแผ่อย่างมีอุดมการณ์ ถือเป็นหัวใจสำคัญที่พระสาวกจะต้องปฏิบัติ
ตาม ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ๒ ประเด็น ประกอบด้วยอุดมการณ์ตามหลักโอวาทปาติโมกข์ และ
อุดมการณ์ประจำตัว ดังนี้

๒.๔.๑ อุดมการณ์ตามหลักโอวาทปาติโมกข์

โอวาทปาติโมกข์เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุ ในวันมาฆบูชา ณ วัด
เวฬุวันมหาวิหาร โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

- ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
- พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม
- ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่า เป็นบรรพชิต
- ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่า เป็นสมณะ
- การไม่ทำบาปทั้งปวง

^{๑๐๗} อัง.สตุตทก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๑๙-๒๐, อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

การทำกุศลให้ถึงพร้อม

การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น

การไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ความสำรวมในปาติโมกข์

ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร

การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด

การประกอบความเพียรในอธิจิต^{๑๐๘}

ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องยึดมั่นอยู่ในอุดมการณ์ ๔ ประการ คือ

- (๑) มีขันติธรรม มีความอดทนต่อความลำบากความตรากตรำ สุขุมรอบคอบ
- (๒) ไม่นินทาใคร ถ้ามีความจำเป็นจะต้องพูด ก็พูดเพื่อหาทางแก้ไข
- (๓) ไม่เบียดเบียนใคร ไม่กระทบกระทั่งใคร บำเพ็ญตนเป็นอัครจรรย์บุคคล
- (๔) มีสมณสัญญา คือ ความสำนึกรู้สึกตัวอยู่เสมอ

ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องยึดหลักการ ๓ ประการ คือ

- (๑) การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การละความชั่วทั้งปวง
- (๒) การทำความดีให้เพียบพร้อม การทำความดีให้สมบูรณ์
- (๓) การทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ให้ผ่องแผ้วให้ผ่องใส

ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องประพฤติปฏิบัติตนดำรงมั่นอยู่ในวิธีการประกาศพระศาสนาของพุทธสาวก ๖ ประการ คือ

- (๑) ไม่ด่าหิ ไม่ติเตียนใคร
- (๒) ไม่เบียดเบียนใคร
- (๓) สำรวมระวัง เครื่องครัดต่อพระวินัยพุทธบัญญัติแต่ไม่ใช่เครื่องเครียด
- (๔) ไม่เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ไม่เป็นคนเห็นแก่กิน
- (๕) ยินดีพอใจอยู่ ณ สถานที่สงบสงัด
- (๖) มีความขยันหมั่นเพียรในการเจริญสมาธิภาวนา

โอวาทปาติโมกข์นี้ ถือเป็นคุณสมบัติ เป้าหมาย หลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ที่ได้วางรากฐานไว้เพื่องานพระศาสนาอย่างแท้จริง วิธีการเผยแผ่โอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นผลสำเร็จ โดยเฉพาะส่วนสุดท้าย คือ อนุปวาโท อนุปมาโต ไม่ว่าร้ายใคร ไม่กระทบกระทั่งใคร พระธรรมทูตจะต้องเป็นมิตรกับทุกฝ่าย จึงเป็นคนปากช้า แต่หูตาไว พูดน้อย ทำให้มาก ดูให้มาก นิ่งให้มาก ปาฏิโมกข์ จ สัมมา รักษาพระวินัยให้มากที่สุด มตฺตตญฺจ จ ภตฺตสฺมี รู้ประมาณในการรับ การบริโภคอาหาร

^{๑๐๘} ที่.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๕๓-๕๔, ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๑-๕๒.

ปนตมจ สยนาสน์ อยู่ง่าย และสุดท้ายสำคัญที่สุด คือ อธิจิตเต จ อาโยโค เป็นการทำความเพียรทางจิต อยู่ด้วยอารมณ์กรรมฐานอย่างเอาจริงเอาจัง ฝึกความอดทนให้มาก เพราะนั่นเป็นหนทางให้บรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์อันสูงสุด

เพื่อให้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป มีผู้เคารพ เลื่อมใสศรัทธา ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น ต้องมีกระบวนการในดำเนินกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไป เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก การเผยแผ่พระพุทธศาสนากระทำกันหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนให้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าประธานหลักในการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงธรรม คือ ให้มีเนื้อหาต่อเนื่องกันไปตามลำดับ ชี้แจงแสดงเหตุผลให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็น แสดงธรรมเพราะอาศัยความเอ็นดูต่อสรรพสัตว์ มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง แสดงธรรมเพราะไม่เห็นแก่อำภิสลินจ้าง และไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น^{๑๑๙} หัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกโดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงพระประสงค์

๒.๔.๒ อุดมการณ์ประจำตัว

อุดมการณ์ประจำตัว ต้องมีเป้าหมายในการบวชที่ชัดเจน มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตั้งใจปฏิบัติธรรม ฝึกฝนตนเอง มุ่งพระนิพพาน และเผยแผ่ธรรมแก่บุคคลอื่นบำเพ็ญ ประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน ตามโอวาทของพระบรมศาสดา การมีอุดมการณ์ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากไม่มีอุดมการณ์อันมั่นคง เมื่อทำงานไปแล้วประสบปัญหาใดๆ ก็เกิดความท้อถอย เบื่อหน่าย มักจะทำงานไปไม่ได้ตลอด จนถึงกับลาสิกขา หรือมีเป้าหมายที่เบี่ยงเบนไป เช่น แทนที่จะมุ่งไปนิพพาน กลับมุ่งแสวงหาลาภสักการะ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เผยแผ่ต้องมีการพัฒนาตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส ดังนี้

๑) พัฒนาศีลาจารวัตรตรงตาม ด้วยการสำรวมกาย วาจา ใจ ให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ในครั้งพุทธกาลนั้น ผู้ที่ทำงานเผยแผ่พระศาสนา ส่วนใหญ่เป็นผู้บรรลุนิพพานแล้ว เป็นพระอริยบุคคล หมดกิลเลสแล้ว บำเพ็ญประโยชน์ตนได้สำเร็จสมบูรณ์แล้ว จึงสามารถทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มที่ ในยุคปัจจุบันไม่เหมือนเมื่อครั้งพุทธกาล ผู้ที่ทำงานเผยแผ่ศาสนายังไม่หมดกิลเลส จำเป็นจะต้องฝึกฝนอบรมตนเองไปด้วยจึงต้องระมัดระวังอย่างยิ่งยวดต้องพยายามรักษาศีลและอาจารย์ของตนให้ดี เนื่องจากผู้ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องพบปะผู้คนจำนวนมาก เมื่อการเผยแผ่เริ่มได้ผลก็จะมีผู้เคารพศรัทธามาก มีลาภสักการะมาก จึงจำเป็นต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ไม่ให้ผลอพึงใจในเพศตรงข้ามที่ศรัทธาห้อมล้อมอยู่ ให้มี

^{๑๑๙} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

สมณสัญญาเตือนใจตนอยู่เสมอ ไม่ฟุ้งเฟ้อ แต่ให้มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่ติดยึดในลาภสมบัติ และไม่มีทิฏฐิมานะ ทะนงตนว่าเป็นพระอาจารย์ใหญ่ มีศิษย์มาก ทั้งต้องหมั่นเตือนตนอยู่เสมอว่ากิจหลักของสงฆ์คือ การปราบกิเลสในตัวเพื่อมุ่งพระนิพพานนั้น เรายังทำไม่สำเร็จ จึงต้องมีสติระมัดระวังตั้งใจฝึกตัวเองต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

๒) เพียรพยายามในการศึกษา ให้มีความรู้ความสามารถ ผู้เผยแผ่ศาสนาจะต้องมีความรู้ทั้งพระปริยัติธรรมและธรรมปฏิบัติ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา จะต้องรู้หลักธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนาอย่างดี มีความรอบรู้ที่กว้างขวาง รู้จักโลก เข้าใจโลก สามารถแนะนำบุคคลอื่นให้นำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต ใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้

สามารถสรุปได้ว่า อุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นต้องเลื่อมใส ศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกโดยให้เกิดประโยชน์สุข

๒.๕ ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่สมัยพุทธกาล

พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นท่ามกลางสังคมอินเดียที่มีความหลากหลายด้านความเชื่อ ศาสนา ลัทธิต่าง ๆ ที่อุบัติขึ้นก่อนพระพุทธศาสนา และที่เกิดขึ้นไล่เลี่ยกัน ตลอดจนลัทธิที่เกิดขึ้นมาภายหลังอีกมากมาย แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นมาในดินแดนชมพูทวีป หรืออินเดียเหมือนกับลัทธิศาสนาต่าง ๆ เหล่านั้น แต่พุทธศาสนามีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากลัทธิศาสนาต่าง ๆ ได้แก่การอุบัติขึ้นมาพร้อมกับการปฏิรูปสังคมอินเดียเสียใหม่ คือพระพุทธศาสนาได้เสนอหลักทฤษฎีใหม่ ซึ่งหักล้างกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวอินเดียไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการที่แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์โดยสิ้นเชิง เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงมีปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นทั้งปัญหาและอุปสรรคจากภายใน และปัญหาและอุปสรรคจากภายนอก ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

๒.๕.๑ ปัญหาและอุปสรรคจากภายในพระพุทธศาสนา

ในช่วงของการประกาศพระศาสนา มีเหตุการณ์มากมายเกิดขึ้น ที่ทรงคอยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาระยะยาว แม้แต่เรื่องพระวินัยทรงบัญญัติสิกขาบทแล้ว ก็ต้องออกพระอนุบัญญัติตามมา อนึ่งภัยที่เกิดขึ้นกับภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ก็มาก เช่น พวกเจ้าลิจฉวีในกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี จับภิกษุให้เสพเมถุนกับภิกษุณี ให้ภิกษุเสพเมถุนกับสิกขมาณาและกับสามเณรี กับหญิงแพศยาและบัณฑิตหรือหญิงคฤหัสถ์ทั่วไป หรือแม้แต่ให้ภิกษุต่อภิกษุเสพเมถุนทางทวารหนักกันเอง^{๑๑๐} สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นภัยและอุปสรรคขัดขวางการประกาศศาสนา

^{๑๑๐} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๘๐/๕๓-๕๔, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๐/๗๒-๗๓.

ทั้งสิ้น ปัญหาและอุปสรรคจากภายในพระพุทธรศาสนาหลายประการผู้วิจัยจักได้นำเสนอในรายละเอียดดังนี้

๑) ปัญหาเรื่องการถือวรรณะของพุทธบริษัท

คนที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุ ภิกษุณี ในพระพุทธรศาสนา ล้วนมาจากคนวรรณะทั้ง ๔ และถือมั่นในวรรณะของตนอย่างเคร่งครัด เมื่อเข้ามาบวชแล้วหากเป็นบุุคชนอยู่ก็ยังคงถือมั่นในวรรณะตามเดิม การถือมั่นในวรรณะอย่างเคร่งครัดนี้ เป็นปัญหาต่อตัวนักบวชในพระพุทธรศาสนาเอง ทั้งในด้านที่เป็นกรปฏิบัติต่อกันเอง [พระที่มีวรรณะสูงรังเกียจพระที่วรรณะต่ำ พระที่วรรณะต่ำไม่กล้าคบหาพระที่วรรณะสูง] และด้านที่เป็นกรปฏิบัติต่อประชาชน [พระวรรณะสูงรังเกียจทายกทายิกาวรรณะต่ำ ทายกทายิกาวรรณะสูงรังเกียจพระที่วรรณะต่ำ] พระพุทธรองค์จึงสอนให้เลิกถือวรรณะ แต่ให้นับถือกันตามอายุพรรษาและคุณธรรม

กุลบุตรผู้เข้ามาบวชในเบื้องต้นต้องสละเครื่องห้วงกังวลภายนอก คือ ทรัพย์สินเงินทอง การครองเรือน ตระกูล ยศศักดิ์และกิจอันเนื่องด้วยการครองเรือนทุกอย่าง ไม่มีความผูกพันยึดติดในสิ่งเหล่านั้นเพื่อจะได้มีชีวิตที่เป็นอิสระจาริกไปได้ทั่วเหมือนนกที่มีสองปีกจะไปไหนเมื่อใดก็ได้^{๑๑๑} แล้วมาสมทานปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธรองค์สั่งสอนเป็นอย่างดีด้วยกัน เมื่อบวชแล้วทุกรูปต้องถือนิสสัยและเข้ารับการศึกษาอบรมจากอุปัชฌาย์และอาจารย์เป็นเวลา ๕ พรรษาจนกว่าจะมีปัญญารักษาตน ผู้บวชแล้วจึงเป็นผู้ออกจากเรือนยอมละชื่อโคตรและสถานภาพทางสังคมที่มีอยู่เดิมมาเป็น “สมณศากยบุตร” เสมอเหมือนกัน ดังพุทธรดำรัสสอนหนึ่งว่า “วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สุทร ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า สมณศากยบุตร ทั้งสิ้น เหมือนมหานทีทุกสายคือ คงคา ยมูนา อจิรวดี สรภู มหิ ไหลลงสู่มหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า มหาสมุทรทั้งสิ้น”^{๑๑๒}

๒) ปัญหาเรื่องคำสอนขัดแย้ง

คนที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุ ภิกษุณีในพระพุทธรศาสนา ส่วนมากตกอยู่ภายใต้การครอบงำของศาสนาพราหมณ์มาเป็นเวลายาวนาน บุคคเหล่านี้เมื่อเข้ามาบวชแล้ว ต้องมารับฟังการอบรมสั่งสอนและถือปฏิบัติในสิ่งที่ตรงข้ามกับคำสอนของศาสนาพราหมณ์ เพราะ

^{๑๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), สอนภาค-สอนทิต ชีวิตพระชีวิตชาวพุทธร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๖.

^{๑๑๒} ดูรายละเอียดใน อง.อฎุจก. (บาลี) ๒๓/๑๙/๑๖๓-๑๖๙, อง.อฎุจก. (ไทย) ๒๓/๑๙/๒๕๐.

พระพุทธศาสนาสอนว่าทุกคนมีสิทธิเสมอภาคกัน ควรให้โอกาสเท่าเทียมกัน^{๑๑๓} จึงทำให้เกิดความอึดอัด ไม่คุ้นเคย ทำให้เป็นปัญหาในการปรับตัวในระยะแรก สังเกตได้จากปัญหาการทำผิดพระวินัย มีจำนวนไม่น้อยเกิดจากการปฏิบัติด้วยความเคยชินตามลัทธิพราหมณ์ ตามธรรมเนียมของสังคมในชมพูทวีป สตรีไม่นิยมออกบวช แต่เมื่อพระพุทธองค์อนุญาตให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีจึงทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่จับตาของสังคม ทั้งฝ่ายชาวบ้านและนักบวช บางคนต่อต้านว่ากล่าวให้ร้ายว่าเป็นชู้กันก็มี จึงทำให้พระพุทธองค์ต้องวางแนวทางให้พระสงฆ์ปฏิบัติต่อพุทธสาวิกา (สตรีทั้งหลาย) อย่างระมัดระวัง เพราะเหตุว่าในช่วงนั้น ก็มีนักบวชนอกศาสนาพุทธที่คอยจ้องที่จะวิพากษ์วิจารณ์และหาจุดอ่อนที่จะต่อต้านหรือบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาอยู่ เพราะฉะนั้น การที่ทรงอนุญาตให้ผู้หญิงบวชจึงเป็นสิ่งที่ผิดธรรมเนียมสังคมอินเดียในสมัยนั้นอย่างมาก อาจจะเป็นจุดอ่อนที่ทำให้ต่อต้านโจมตี สังคมฮินดูในสมัยนั้น มีวิธีการคุมผู้หญิงหลาย ๆ อย่าง แล้วก็สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ การควบคุมผู้หญิงให้อยู่ในอาณาบริเวณของสถาบันครอบครัว วิธีการควบคุม ผ่านจารีตประเพณี กฎหมาย อุดมการณ์ทางสังคม อุดมการณ์เป็นเมียที่ดี การเป็นแม่ที่ดี ความเป็นลูกสาวที่ดี ผู้หญิงที่ดีในสมัยนั้นจะต้องอยู่ในอาณัติ อยู่ในการดูแลของผู้ชายที่เป็นพ่อ เมื่อแต่งงานไปแล้วก็ต้องอยู่ในการดูแลของสามี เมื่อสามีตายไปแล้วก็ต้องอยู่ในการดูแลของลูกชาย^{๑๑๔} ผู้หญิงจะถูกกำกับให้อยู่ในสถาบันครอบครัวมาโดยตลอด เพราะสังคมฮินดูมีค่านิยมอย่างหนึ่ง คือ นิยมให้ผู้ชายมีลูกชายมากกว่าลูกสาว เพราะลูกชายจะทำหน้าที่สืบทอดการทำพิธีกรรมตามจารีตต่อบิดา^{๑๑๕} เพราะฉะนั้น ผู้หญิงจะถูกบีบบังคับให้แต่งงานตั้งแต่เล็ก ทำหน้าที่ผลิตลูกชาย ทำให้ผู้หญิงห่างเหินจากการเรียนหนังสือ ปิดโอกาสของผู้หญิงจากการเรียนรู้^{๑๑๖} ผู้หญิงในอินเดียจึงพยายามอย่างสุดกำลังที่จะแต่งงานและให้กำเนิดบุตรชาย ซึ่งเป็นมรดกสืบทอดจากมนุสธรรมศาสตร์^{๑๑๗}

นอกจากนี้เกิดการต่อต้านจากภิกษุเอง ภิกษุส่วนใหญ่ซึ่งมาบวชในพระพุทธศาสนา มาจากวรรณะพราหมณ์ อันนี้ทำให้เห็นชัดว่า สิ่งหนึ่งที่จะเป็นปัญหาและก็คือว่า การที่ยกผู้หญิงขึ้นมาให้มีสถานภาพเหนือตน การไม่พอใจของภิกษุที่จะต้องร่วมสังฆกรรมกับผู้หญิง เห็นได้ชัด

^{๑๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๓๖๐.

^{๑๑๔} ดูรายละเอียดใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, **สตรีในคัมภีร์ตะวันออก**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๔-๑๒๖.

^{๑๑๕} ดูรายละเอียดใน ฉัตรกุลมาลย์ กบิลสิงห์, **การศึกษาเรื่องผู้หญิง**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒.

^{๑๑๖} ดูรายละเอียดใน เสถียรโกเศศ-นาคประทีป (นามแฝง), **ลัทธิของเพื่อน**, (กรุงเทพมหานคร : พิราบ, ๒๕๔๐), หน้า ๙๑-๑๐๓.

^{๑๑๗} อานี เท็นชิน พัลโม, **รูปเงา ขุนเขา ทะเลสาบ นักบวชสตรีกับการปฏิบัติธรรม**, แปลโดย นวรัตน์ ธาระวานิช, (กรุงเทพมหานคร : สามลดา, ๒๕๔๙), หน้า ๙๙-๑๐๐.

จากหลักฐานอันหนึ่งก็คือ หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปเพียง ๓ เดือน ในเหตุการณ์ที่เรียกว่าปฐมสังคายนา ก่อนการสังคายนา ที่ประชุมสงฆ์ได้ปรับอาบัติพระอานนท์ ด้วยเหตุต่างๆ หลายประการ หลายข้อนั้นเกี่ยวข้องกับผู้หญิง ประการที่สำคัญอันหนึ่งก็คือ กล่าวโทษพระอานนท์ที่ทูลขอพระพุทธเจ้าให้อนุญาตให้ผู้หญิงบวช แล้วก็ยังปล่อยให้ผู้หญิงมาถวายบังคมพระบรมศพของพระพุทธเจ้าก่อน แล้วก็ปล่อยให้ผู้หญิงร้องไห้ร้องไห้จนกระทั่งน้ำตา แปรเปื้อนพระพุทธสรীরะ^{๑๑๔}

จากเงื่อนไขสังคมอินเดียในสมัยนั้น ซึ่งไม่ยอมรับการที่จะให้ผู้หญิงได้เป็นนักบวชในศาสนา การไม่ยอมรับนี้ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนาโดยตรง แต่เป็นการไม่ยอมรับมาจากคติของศาสนาพราหมณ์เดิม ที่รังเกียจจะให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องกิจการทางศาสนา^{๑๑๕} และข้อรังเกียจนี้ได้กลายมาเป็นจารีตของสังคมอินเดียและจารีตนี้เองที่พระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วย พระพุทธเจ้าเมื่อทรงประทานให้ผู้หญิงบวชนั้น ก็รู้ข้อเท็จจริงนี้ จึงมีเงื่อนไข หรือข้อตกลงเป็นการเฉพาะกับผู้หญิงที่จะบวช ด้วยความเข้าใจว่า ผู้หญิงที่จะบวชต้องฝืนจารีตประเพณีของชาวอินเดีย เพราะฉะนั้นจึงต้องมีข้อตกลงที่ชัดเจน เพื่อให้สังคมอินเดียซึ่งมีปัญหากับการสถาปนานักบวชผู้หญิงขึ้น จะได้ไม่มีข้อที่จะต้องทำให้เกิดมีปัญหาในเวลาต่อมา

๓) ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับอาจารย์เก่า

สาวกของพระพุทธเจ้าทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ก่อนที่จะเข้ามานับถือพระพุทธศาสนา ส่วนมากจะเคยมีครูอาจารย์มาก่อนแล้ว บุคคลเหล่านี้เมื่อเข้ามานับถือพระพุทธศาสนา มีจำนวนไม่น้อยสร้างความสับสนแก่เพื่อสธรรมิกและประชาชน เนื่องจากไม่อาจแบ่งแยกได้ว่า ตอนนั้นคนๆ นี้เป็นสาวกของใครแน่ ยิ่งหากบุคคลนั้นเคยเป็นนักบวชในลัทธินอกพระพุทธศาสนาเมื่อมาฟังธรรมในสำนักของพระพุทธเจ้าก็ยิ่งสร้างความสงสัยแก่ผู้คนที่ใครเป็นศิษย์ ใครเป็นอาจารย์ บางคนหันมานับถือพระพุทธศาสนาแล้วกลับไปนับถือลัทธิเก่าของตนก็มี ความรู้สึกเช่นนี้ก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจ ความหวาดระแวงในหมูชน

๒.๕.๒ ปัญหาและอุปสรรคจากภายนอก

๑) การต่อต้านจากสังคม

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้อันตรัสมาสัมโพธิญาณแล้ว ภารกิจอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์คือ การชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแก่มวลประชากร เพื่อความสุขสงบแก่ชีวิตและสังคม แม้ว่าจะยากลำบากเพียงใดก็ตาม พระองค์ใช้เวลาที่มีอยู่ตลอดพระชนม์ชีพ

^{๑๑๔} วิ.จ. (บาลี) ๗/๔๔๕/๒๘๑, วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๑.

^{๑๑๕} Luniya, B. N., *Life and Culture in Ancient India*, (Agra : Lakshmi Narain Agarwal,

๔๕ พรรษา เผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนจนพุทธศาสนาแพร่หลายในแคว้นต่าง ๆ มีประชาชนศรัทธาเลื่อมใสและอุทิศตนเป็นพุทธสาวก นับถือพระพุทธศาสนาจำนวนมากมาย

การไปประกาศพระศาสนาในท่ามกลางเจ้าลัทธิคณาจารย์ต่าง ๆ ในชมพูทวีปสมัยนั้น เพียงเริ่มงานได้ไม่นาน เมื่อมีกุลบุตรเข้ามาบวชเพิ่มขึ้น ก็ทรงถูกฝ่ายตรงข้ามโจมตีอย่างหนักหน่วง และถูกโจมตีใส่ร้ายป้ายสีเกือบตลอดพระชนม์ชีพเลยทีเดียว ดังเรื่องกุลบุตรชาวมคธมีชื่อเสียงบรรพชา คือภายหลังจากโปรดปัญจวัคคีย์ พระยสะและพวก พระภททวัคคีย์ รวม ๖๐ รูปแล้ว ก็เสด็จยังอุรุเวลาเสนานิคม คนทั้งหลายในกรุงราชคฤห์จึงพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า พระสมณโคดมปฏิบัติเพื่อให้ชายไม่มีบุตร เพื่อให้หญิงเป็นหม้าย และเพื่อความขาดสูญแห่งตระกูล บัดนี้ พระสมณโคดมบวชชฎิล ๑,๐๐๐ คนแล้วและบวชปริพาชกผู้เป็นศิษย์ของสังฆชย ๒๕๐ คนแล้ว และพวกกุลบุตรชาวมคธเหล่านี้ที่มีชื่อเสียงก็พากันประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักพระสมณโคดม ภิกษุทั้งหลายได้ยินเช่นนั้น จึงไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เสียงนั้นคงอยู่ไม่นาน จักมีเพียง ๗ วันเท่านั้น พัน ๗ วัน จักหายไป ภิกษุทั้งหลายชนเหล่าใดโง่ พวกเธอจงโง่ตอบพวกนั้นว่า ‘พระตถาคตทั้งหลายทรงมีความเพียรมากทรงแนะนำด้วยพระสัทธรรม เมื่อรู้ชัด (อย่างนี้) จะต้องริษยาพระตถาคตผู้ทรงแนะนำโดยธรรมไปทำไมเล่า’”^{๑๒๐}

๒) การต่อต้านจากลัทธิอื่น

หลังจากพระพุทธองค์เสด็จจาริกประกาศพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้รับการอุปถัมภ์อย่างดีจากชาวเมืองนับตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดิน จนถึงประชาชนทั่วไป ชาวเมืองสาวัดดี ทราบพระเกียรติคุณของพระพุทธองค์เป็นอย่างดี ยิ่งเมื่อได้เห็นพระจริยาวัตรและได้ฟังธรรมก็ยิ่งเพิ่มความเลื่อมใสศรัทธามากขึ้น ทำให้มีชาวเมืองหันมานับถือพระพุทธศาสนาจำนวนมาก มีหลักฐานในพระไตรปิฎกจำนวนมากระบุไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าและพระสาวกได้รับการอุปถัมภ์บำรุงอย่างดี ส่งผลกระทบโดยตรงต่อนักบวชนอกศาสนาทั้งหลาย เนื่องจากบุคคลผู้ถวายความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนานั้นแต่ก่อนก็เคยเป็นสาวกหรือบริวารของนักบวชเหล่านั้น บางคนเป็นนักบวชชั้นแนวหน้าเลยทีเดียว ทำให้นักบวชนอกศาสนาบางคนไม่พอใจแล้วแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ ความข้อนีเห็นได้จากความในสักการสูตรว่า

...พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชก เป็นผู้ที่มีมหาชนไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่นอบน้อม ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร...พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชก ทนดูสักการะที่เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เห็น

^{๑๒๐} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๓/๕๕-๕๖, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๓/๗๘-๗๙.

ภิกษุทั้งหลายในบ้านและในป่า ย่อมดำ บริภาษ เกรี้ยวกราด เบียดเบียนด้วยวาจา
 หยาบคายที่ไม่ใช่ของสัตบุรุษ^{๒๑}

สามารถกล่าวได้ว่า ปัญหาเรื่องลาภสักการะเป็นสาเหตุสำคัญที่เป็นนำไปสู่ความ
 ขัดแย้งระหว่างศาสนา และจากการศึกษากรณีความขัดแย้งก็พบว่า มีจำนวนไม่น้อยที่มีสาเหตุ
 มาจากเรื่องลาภสักการะนี้เช่นเดียวกัน เนื่องจากนักบวชนอกศาสนาส่วนมากดำรงตนเป็น
 นักบวชพวกอนาคาริก คือ เป็นผู้ไม่ครองเรือน ไม่มีครอบครัว ไม่มีภรรยาและไม่ได้ประกอบ
 อาชีพ การดำรงชีพ จึงจำเป็นต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่คนถวาย ผู้ถวายการอุปถัมภ์บำรุงเรียกว่า
 ทายกบ้าง อุปัฏฐากบ้าง บุคคลเหล่านี้ก่อนที่จะพระพุทธร่องค์จะเข้ามาประกาศศาสนาที่กำหนดให้
 อุปถัมภ์บำรุงนักบวชนอกศาสนา แต่พอได้พบพระพุทธรเจ้าและมีโอกาสฟังธรรม จึงเกิดศรัทธา
 หันมานับถือพระพุทธรศาสนา และได้ทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากอีกทางหนึ่งด้วย การกระทำ
 อย่างนี้มักจะสร้างความไม่พอใจแก่นักบวชในลัทธิภายนอก

นอกจากนี้ยังพบปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกหลาย
 ประการ เช่น ปัญหาเรื่องความไม่เข้าใจรูปแบบการประพฤติพรหมจรรย์ของประชาชน
 ก่อให้เกิดปัญหาพระสัทินกับภรรยาเก่า นางมาคันทิยาอาฆาตพระพุทธรเจ้า ภรรยาเก่าล้อมจับ
 พระจุลลกาลสีก ปัญหาความขัดแย้งกับรัฐ กรณีพระชนิยะขโมยไม้หลวง ปัญหาเรื่องการทำทนาย
 ใต้วาหะจากผู้นับถือศาสนาอื่น และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น ลมฟ้าอากาศ วิถีดำเนิน
 ชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น อธยาศัย การศึกษา ความเชื่อ ทศนคติ จารีต วัฒนธรรม
 ประเพณีท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่งานทางพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น
 พระสงฆ์ผู้เผยแผ่นอกจากปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามธรรมวินัยแล้ว จำเป็นที่จะต้องมีความชำนาญ
 และความสามารถในหลายๆด้านประกอบกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติของพระสงฆ์หรือตัว
 ผู้สื่อเอง ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังที่ได้พบและได้เห็น

๒.๖ สรุป

วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธรเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบ
 ประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณีในแต่ละ
 ท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือก
 บุคคล รोजังหะหรือโอกาส เป็นต้น พระพุทธรเจ้าทรงมีพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังหลักในการเผย
 แผ่พระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปทั่วชมพูทวีปและเจริญรุ่งเรืองมั่นคง
 สืบเนื่องจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน พระสงฆ์จึงเป็นหนึ่งที่จะช่วยปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่คนใน
 ชุมชน สั่งสอนให้คนเป็นคนดี คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและยอม
 ปฏิบัติตามในคำสอนอย่างน้อัจจรรย นอกจากนี้อัจจรรยที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^{๒๑} ขุ.อ. (บาลี) ๒๕/๑๔/๑๐๙, ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๔/๑๙๓-๑๙๔.

นอกจากเทคนิคและวิธีการเผยแผ่แล้ว สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น ลมฟ้าอากาศ วิธีดำเนินชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น อธิบาย การศึกษา ความเชื่อ ทัศนคติ จารีต วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่งานทางพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ผู้เผยแผ่นอกจากปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามธรรมวินัยแล้ว จำเป็นที่จะต้องมีความชำนาญและความสามารถในหลายๆด้านประกอบกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติของพระสงฆ์หรือตัวผู้สื่อเอง ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังที่ได้พบและได้เห็น แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นมาในดินแดนชมพูทวีป หรืออินเดีย เหมือนกับลัทธิศาสนาต่าง ๆ เหล่านั้น แต่พุทธศาสนามีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากลัทธิศาสนาต่าง ๆ ได้แก่การอุบัติขึ้นมาพร้อมกับการปฏิรูปสังคมอินเดียเสียใหม่ คือพุทธศาสนาได้เสนอหลักทฤษฎีใหม่ ซึ่งหักล้างกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวอินเดียไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการที่แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์โดยสิ้นเชิง เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงมีปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นทั้งปัญหาและอุปสรรคจากภายใน และปัญหาและอุปสรรคจากภายนอก

ซึ่งในกระบวนการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวอ้างมาในเบื้องต้น ผู้วิจัยจะได้นำหลักและวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ตลอดจนกระบวนการต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกในสมัยพุทธกาล มาเป็นกรอบในการอธิบายหลักและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลีในบทที่ ๓ ต่อไป

บทที่ ๓

หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์มาตั้งแต่พุทธกาล พระสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาทโดยสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติตามและดำรงไว้ซึ่งหลักคำสอน ตลอดถึงไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้รับประโยชน์สุขครบวงจรทั้งตนเอง สังคม และประเทศชาติ นั่นคือการศึกษาและปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้น ๆ อย่างเคร่งครัด งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นภาระสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันได้ขยายกว้างขวางทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ เพราะพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่นั้นอย่างต่อเนื่องเต็มที่เต็มกำลังความสามารถ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี ดังต่อไปนี้

๓.๑ หลักการเผยแผ่ตามแนวทางของมหาเถรสมาคม

มหาเถรสมาคม คือ องค์กรการปกครองคณะสงฆ์สูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ถือเป็นหน่วยงานที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบปกครองดีศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การปกครองหรือการบริหารที่ดีนั้น จะต้องมีการจัดรูปแบบและวิธีการจัดการหรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่าง ๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่างๆ เพราะการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบันนี้ มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์^๑ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๑๕ ตีร กำหนดหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อย และมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ ประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และ การสาธารณสงเคราะห์ ดังรายละเอียดดังนี้

๓.๑.๑ การปกครอง

การปกครอง หมายถึง การดูแลรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย การคุ้มครอง ปกป้องรักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้ที่มีอยู่พำนักอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุก ให้ความ

^๑ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

อนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัย บังคับตามสมควร^๒ อีกนัยหนึ่ง หมายถึงการควบคุม ดูแลหมู่คณะ ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะหรือของสังคมนั้น ๆ^๓ เพราะการที่คนจำนวนมากมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมบังคับให้จะต้องมีกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกัน^๔ การปกครองในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์มิได้ให้ความสำคัญกับผู้นำหรือการปกครองมากนัก แต่พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยมากกว่า เพราะพระธรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ดังที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย^๕

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ได้อาศัยพระธรรมวินัยและหลักธรรมมาใช้ในการปกครองพระภิกษุสามเณรให้อยู่ในกรอบพระธรรมวินัยมาโดยดีตลอดมา เพราะท่านได้ใช้หลักธรรมะ คือ ใช้สังคหวัตถุผูกมัดจิตใจลูกวัด ไม่ใช่แต่อำนาจและอารมณ์ ท่านได้หมั่นอบรมสั่งสอนชี้ผิดชี้ถูกให้เข้าใจ ด้วยความเมตตาธรรม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จึงทำให้การปกครองมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดังงามท่านกล่าวว่า

การปกครองก็อาศัยพระธรรมวินัย ธรรมะ และต้องมีความรู้ความสามารถในการบริหารมีคุณธรรม มีเมตตาไม่เกลียดไม่ชิงรักนับถือ หลีกเลียงอคติลำเอียง ในการปกครองที่จะให้สำเร็จผลก็ต้องอาศัยการศึกษาผู้ใต้ปกครองต้องได้รับการศึกษาพอสมควรพูดอะไรเข้าใจกันง่าย เขาจึงจะรู้เหตุรู้ผล สำนึกในหน้าที่ นอกจากผู้ปกครองมีคุณธรรมครบถ้วนแล้วก็ต้องส่งเสริมให้ลูกน้องมีเหมือนกัน^๖

สอดคล้องกับคำกล่าวว่า “การอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนทำให้เกิดอารยธรรมที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม มีมิตรภาพ ทำให้เรามีเพื่อน เพื่อนในเรารู้จักเป็นอันดับแรกคือครอบครัวของเราเอง”^๗ [เมื่อมาอยู่วัดเจ้าอาวาสเปรียบเสมือนทั้งบิดาและมารดาและในการปกครองจำเป็นจะต้องมีเพื่อนร่วมงานที่ร่วมงามได้อย่างมีความสุข] ด้วยความที่ท่านมีคุณสมบัติลักษณะผู้นำ

^๒ มนัส ภาคภูมิ, “หน้าที่ อำนาจ และบทบาทของพระสังฆาธิการ”, ใน วัดพัฒนา ๔๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔) : ๙๒.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๖.

^๔ สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๑-๒๔๒.

^๕ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔-๑๓๕, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^๖ สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๗ สมภาร พรหมทา, มนุษย์กับศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐.

สามารถใช้ความคิดอย่างรอบคอบ มีคุณค่า สามารถวางแผนในทางการบริหารตน บริหารคน บริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประสิทธิผล จัดการธุระได้ดี มีการจัดการบริหารการปกครองที่เหมาะสม มีการดำเนินการที่ดี มีความเชี่ยวชาญ มีเทคนิควิธีการที่ดี ในการบริหารงานให้งานสำเร็จเป็นรูปธรรมด้วยมรรควิธี มีมนุษยสัมพันธ์ดีสมบูรณ์ด้วยอาจารย์ เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้พุทธศาสนิกชน ตลอดจนสหธรรมิกพึงพาได้ ให้การเอื้ออาทร จูงใจด้วยมิตรไมตรี เป็นกัลยาณมิตรแก่ มวลมนุษย์ทุกหมู่เหล่า ไม่เลือกชาติตระกูล เพศ และวัย ง่ายต่อการขอความร่วมมือในการปกครองเพื่องานให้สัมฤทธิ์ผล ดังมีคำกล่าวที่ว่า “ผู้บริหารที่ดีต้องปกครองคนด้วยความ เทียงธรรม และสุขุมเยือกเย็นเป็นสำคัญ”^๘

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) ท่านเป็นพระเถระที่มีความเที่ยงธรรม สุขุมเยือกเย็น เปี่ยมด้วยความเมตตา มีความเสียสละ สุภาพอ่อนโยน มีภาวะของความเป็นผู้นำสูง ท่านบอกว่า ผู้นำต้องเก่ง เป็นผู้ฉลาดกว่าคนอื่น จึงจะเป็นผู้นำที่มีคุณภาพ คุณธรรม เป็นแบบอย่างของความดีงามได้ จนได้รับการยอมรับจากผู้ที่ภายใต้การปกครอง และผู้ร่วมงานได้กล่าวไว้ว่า

หลวงพ่อก็คือพระเถระที่ทำงานแบบคนมีวิสัยทัศน์ มีการวางระเบียบประชุมปรึกษาหารือกับลูกน้องและผู้ร่วมงานเสมอ ถึงจะมีใครมาพูดบอกหรือรายงานเรื่องอะไร ก็พิจารณาด้วยเหตุผลเป็นธรรม และที่สำคัญใช้คนให้ถูกกับงาน หลายคนสงสัยว่าทำไมท่านแต่งตั้งบุคคลที่เคยตำหนิติเตียนท่านเป็นเจ้าของมา ร่วมงานกันอีก แต่ก็หมดสงสัย ถ้าหากรู้ว่าท่านมีคติประจำใจที่ว่า ไม่ว่าจะเจ้านาย ไม่ทำลายลูกน้อง ให้โอกาสลูกน้อง ไม่เคยตำหนิลูกน้องให้ผู้อื่นฟัง จึงไม่มีลูกน้องคนใดถูกตำหนิโทษอย่างไม่เป็นเหตุผลการที่ท่านมีคุณธรรมอย่างนี้ ทำให้ลูกน้องรักเคารพและจงรักภักดีไม่เสื่อมคลาย ท่านเคยปรารภให้ฟังว่า ไปรังเกียจลูกน้อง ก็ไม่เกิดประโยชน์อันใดขึ้นมา สู้อบรมแนะนำสั่งสอนให้เขาทำงานตามเรา ให้โอกาสเขาจะดีกว่า จึงทำให้มีทีมงานที่เข้มแข็ง^๙

หลวงพ่อก็คือท่านเป็นพระนักปกครองที่ใจดี อาศัยหลักเมตตา ใส่ใจผู้ใต้บัญชา เอาใจใส่ในหน้าที่การปกครองเป็นอย่างดี...เป็นนักปกครองที่มีความฉลาดในการบริหารงาน บริหารคน ท่านจึงเป็นผู้นำที่นิ่งอยู่ในหัวใจของผู้ใต้บัญชาไม่ใช่นิ่งอยู่บนหัวของผู้ใต้บัญชา^{๑๐}

^๘ ศุภนิธย์ ไชครัตนชัยและคณะ, *ปรัชญาการทำงานและการดำเนินชีวิตของ ดร.เทียม โชควัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑.

^๙ สัมภาษณ์พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปียสีโล), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระสุนทรธรรมเมธี (สุเทพ อาสโภ) เจ้าอาวาสวัดท่าสว่าง รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

หลักการในการทำงาน ท่านจะใช้คนให้ถูกกับงาน คือ ตามความสามารถตามความถนัดของแต่ละคน ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จึงทำให้การบริหารการปกครองของท่านมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามเป็นที่ยอมรับเป็นประจักษ์คณะสงฆ์และประชาชนทั่วไป^{๑๑}

สามารถสรุปได้ว่า พระธรรมโมลี ได้วางหลักการปกครองให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และกฎกติกาที่ได้วางไว้ ด้วยการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ด้วยความเมตตาแล้ว ทำให้ความเป็นอยู่ของพระภิกษุสามเณรมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้เกิดความผาสุกโดยส่วนตนและส่วนรวม เป็นที่เคารพรักศรัทธา และช่วยกันสร้างสรรค์สังคมได้ สามารถอยู่ร่วมกันด้วยความร่มเย็นเป็นสุข มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ด้วยการศึกษากฎที่ต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๓.๑.๒ การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆอันสมควรแก่สมณะ การจัดการศึกษาของสงฆ์ในปัจจุบัน จัดการศึกษาใน ๒ ส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี และ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ในหลักธรรม และหากพระภิกษุสามเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาหรือประกอบอาชีพได้^{๑๒}

พระธรรมโมลี ได้เป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์ในการแสดงบทบาทของการศาสนศึกษาทั้งคณฤชระ วิปัสสนาธุระทางพระพุทธศาสนา และได้ดำเนินการศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สมดังที่ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวว่า ถ้าคนมีการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ก็จะทำให้คนทันสถานการณ์ คนจะเข้าใจอะไร ๆ ได้ดีขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างกันก็จะดีขึ้น^{๑๓} นับตั้งแต่ท่านเข้ามาบวชในพระธรรมวินัย ท่านทำหน้าที่ของความเป็นพระสงฆ์ สนใจใฝ่ในธุระของพระศาสนาทั้งคณฤชระและวิปัสสนาธุระ ดำเนินตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญามาตั้งแต่เริ่มต้น ท่านได้กล่าวไว้ว่า “ตอนบวชนั้นไม่เข้าใจเลยว่า เรียนไปทำไม เรียนแล้วได้อะไร เพียงแต่มีความรู้สึกที่ว่า บวชแล้วต้องเรียนและเรียนทุกอย่างที่มีโอกาสได้เรียน เพราะการศึกษาที่ดีนั้นเป็นความสง่างามสามารถอยู่ในสังคมได้ และได้

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาวุฒิสุนทร (คุณ ปญญาวุฒิ) เจ้าอาวาสวัดแสงบูรพาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์, วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๑๒} ไพบุลย์ เสียงก้อง, “หลักการบริหารวัด”, ใน *วัดพัฒนา ๔๔*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔) : ๒๑ - ๒๒.

^{๑๓} ประเวศ วะสี, *ฝึกฝนคมความคิด*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๙.

แรงบันดาลใจจากการได้เห็นความสำเร็จของท่านอื่นจึงตั้งใจศึกษาอย่างเต็มที่”^{๑๔} สอดคล้องกับ คำกล่าวของพุทธทาสภิกขุว่า “การพัฒนาตนให้สมบูรณ์นั้นต้องมีการพัฒนาในด้านการเล่าเรียน ทั้งการศึกษาในห้องเรียนและนอกห้องเรียน”^{๑๕} นอกจากนั้นในขณะที่ท่านบวชได้ทำหน้าที่หรือ กิจวัตรของพระอย่างครบถ้วน ตื่นเช้าออกบิณฑบาตโปรดญาติโยม ตอนเช้าทำวัตร กลางวัน เรียนหนังสือ ตกเย็นทำวัตรเย็น พอฟ้ามืดบรรยากาศเงียบสงบก็ท่องตำราเรียน ท่องบทสวด มนต์ ทำแบบนี้เรื่อยมา จนมีภาระงานต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมาย ท่านได้มองเห็นประโยชน์ของการศึกษาหาความรู้เปรียบเสมือนขุมทรัพย์อันประเสริฐ เป็นบ่อเกิดของความชำนาญสานคุณค่าของชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรือง เมื่อได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ได้มีนโยบายการพัฒนาวัดด้าน การศึกษา ดังนี้ คือ

(๑) พระภิกษุสามเณรวัดศาลาลอย จะต้องศึกษาเล่าเรียนนักธรรมหรือบาลี ตามระเบียบที่กำหนด

(๒) รับพระภิกษุสามเณรต่างวัด เข้าศึกษาเล่าเรียนนักธรรมหรือบาลี ตามระเบียบที่กำหนด

(๓) จัดเงินบำรุงการศึกษานักธรรมหรือบาลี ให้เพียงพอแก่การจัดการศึกษา

(๔) ให้พระภิกษุสามเณร ผู้ที่มีความประสงค์จะศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรม และบาลี อันเป็นการส่งเสริมการศึกษา ซึ่งเป็นนโยบายหลักของวัด

(๕) จัดให้มีการเรียนการสอนนักธรรมชั้น นวกภูมิ”ตลอดทั้งปี เพื่อให้พระภิกษุสามเณรผู้บวชเพียงเจ็ดวันหรือสิบวัน ได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรม

ด้านการส่งเสริมการศึกษาของ พระธรรมโมลี ได้จัดให้มีกิจกรรมด้านส่งเสริม การศึกษาอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมแก่พระภิกษุสามเณร นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ และ ประชาชนทั่วไป ในการอบรมพระภิกษุสามเณร ได้เน้นข้อปฏิบัติศีลาจารวัตรที่เป็นพุทธบัญญัติ และให้ตระหนักในหน้าที่หลัก ดังที่ผู้ใกล้ชิดท่านกล่าวไว้ว่า

จากประสบการณ์ที่ผ่านมาในการศึกษาหลวงพ่อกำลังจะให้ความสำคัญต่อภบาลีเพื่อ การค้นคว้าพระไตรปิฎก เรียนนักธรรมเพื่อครองสมณเพศ ตรี โท เอก ต้องมีคุณภาพ สามารถแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะตำบลได้อย่างสมบูรณ์ ส่งเสริมให้ศึกษาในส่วนของปริยัติ สามัญเพื่อให้ สามารถรู้เท่าทันต่อเปลี่ยนแปลงของสังคมและในส่วนของธรรมศึกษา ท่านจะเน้นเพื่อให้บุตรหลานของญาติโยมได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น ส่วนการศึกษาใน ระดับอุดมศึกษาท่านก็เป็นแบบอย่างในการศึกษา ทำให้เกิดตื่นตัวของพระเถระใน

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย เจ้าคณะจังหวัด สุรินทร์, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๕} ดูรายละเอียดใน พุทธทาสภิกขุ, พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๑-๑๕๖.

จังหวัดที่จะชวนช่วยศึกษาหาความรู้เองแม้แต่ตัวผมเอง(ผู้ตอบแบบวิจัย) ต้องเดินทางเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หลังจากที่จบปริญญาโทจากจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เบื้องต้นคิดว่าจะไปต่อที่อินเดีย แต่เนื่องด้วยเหตุผลหลายประการ ทำให้ไม่สามารถไปศึกษาต่อที่อินเดียได้ นอกจากนั้นท่านยังสนับสนุนให้พระสังฆาธิการที่จบนักธรรมเอกมาศึกษาต่อในหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์และศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งหลายรูปก็กำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาโท^{๑๖}

จากผลงานที่ท่านได้ปฏิบัติงานด้านการศาสนศึกษา ส่งผลให้การดำเนินงานของท่านเป็นอย่างเรียบร้อยประสบผลสำเร็จจนได้รับการยกย่องสรรเสริญจากหน่วยงานการศึกษาของรัฐ คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ มีมติอนุมัติให้ได้รับพระราชทานปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษา ดังคำสดุดีว่า

พระเทพปัญญาเมธี เป็นพระเถระรัตตัญญู ผู้คงแก่เรียน เพียรศึกษาหาความรู้ทั้งคดีโลกและคดียุทธธรรม เพื่อพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลา อันนับว่าเป็นอัตตประโยชน์ ในส่วนปรหิตประโยชน์นั้น พระเทพปัญญาเมธี ได้ส่งเสริมและพัฒนาระบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ ทั้งสายพระปริยัติแผนกธรรมแผนกบาลี และสายพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ให้มีความเข้มแข็งและเจริญรุดหน้า จนสามารถเปิดการเรียนการสอนได้ถึงระดับอุดมศึกษาคือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตั้งเป็นที่ประจักษ์แก่สังคมทั่วไป วัตรปฏิบัติของพระเทพปัญญาเมธีดังกล่าวมานับได้ว่าสร้างคุณค่าให้แก่วงการการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง สภามหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จึงมีมติอนุมัติให้ได้รับพระราชทานปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษา ประจำปี ๒๕๔๖ เพื่อเป็นเกียรติประวัติสืบไป^{๑๗}

นอกจากนี้ พระธรรมโมลี ยังได้เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการด้านการศึกษา จัดเพิ่มเติมขึ้นจากที่เคยจัดอยู่เดิม คือ เป็นผู้ก่อตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนวันอาทิตย์ เป็นผู้ดำเนินการอบรมบาลีก่อนสอบบาลีสนามหลวง แก่นักเรียนบาลี ชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.๕.๔ ณ วัดศาลาลอย ซึ่งเป็นโครงการของ สำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์ มีพระภิกษุสามเณรเข้ารับการอบรมเป็นจำนวนมาก เป็นผู้ก่อตั้งศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ และเป็นประธานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดศาลาลอย โดยอยู่ในความอุปถัมภ์ของวัดศาลาลอยและยังดำเนินการอยู่ถึงปัจจุบันนี้ และนับตั้งแต่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๑๗} รศ.ดร.อัจฉรา ภาณุรัตน์, “คำสดุดีเกียรติคุณ พระเทพปัญญาเมธี”, ใน สารัตถธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า (๓๐) .

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ พระธรรมโมลี ได้พัฒนาโรงเรียนให้เจริญรุ่งเรืองโดยลำดับมา เป็นแบบอย่างของการศาสนศึกษาได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะท่านเป็นผู้มีความสมบูรณ์ด้วยความรู้คู่คุณธรรม ทั้งทางด้านคันถธุระ วิปัสสนาธุระ และหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในการพัฒนาตนและช่วยเหลือสังคมส่วนรวมให้เกิดสันติสุข

๓.๑.๓ การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา หรือกระบวนการศึกษาสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียน ให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควรแก่สภาพ เป็นการสงเคราะห์ให้คนหรือประชาชนได้รับการศึกษา พระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะต้องมีโรงเรียนให้เรียน ก็ช่วยกันชักชวนนำประชาชนช่วยสร้างโรงเรียนขึ้นในวัด เพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียน^{๑๔}

พระธรรมโมลีเมื่อได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแล้ว ได้มีนโยบายการพัฒนาวัดเกี่ยวกับ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ดังนี้ คือ

๑. ให้อุปการะแก่นักเรียนที่เล่าเรียนดี ประพฤติดี ตามสมควรแก่ฐานะ

๒. ช่วยเหลือนักเรียนผู้ยากไร้ ขาดแคลนปัจจัยในการดำรงชีพ โดยผ่านการพิจารณาของพระเถรานุเถระแล้วว่ามี ความจำเป็น เป็นราย ๆ ไป

ด้านศึกษาสงเคราะห์ประเภทอาคารสถานที่ ได้จัดสร้างอาคารมอบให้แก่ทางราชการ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่เด็กนักเรียน ด้านศึกษาสงเคราะห์ประเภทอุปกรณ์การศึกษา พระธรรมโมลี ได้บริจาคอุปกรณ์การศึกษาให้แก่โรงเรียน วัดต่าง ๆ และหน่วยงานอื่น ๆ ดังนี้ เป็นประธานศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดศาลาลอย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยแผนกดนตรีไทย จัดตั้งกองทุนต่าง ๆ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อสถานศึกษาและสถานราชการ คือ จัดตั้งทุนศึกษาสงเคราะห์นักเรียนยากจนที่เรียนดี ประพฤติดี นอกจากนี้ พระธรรมโมลี ได้พิจารณาเห็นความสำคัญของการศึกษา โดยเฉพาะเยาวชนที่กำลังเจริญเติบโต ถ้ามีโอกาสได้รับการศึกษาพอสมควรแก่สภาพแล้ว ก็จักเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติและพระพุทธศาสนาสืบไป จึงได้ดำเนินการก่อตั้งทุนการศึกษาขึ้นเบื้องต้น ได้ตั้งเป็นเงินกองทุนประถมศึกษา โดยบริจาคส่วนตัวบ้าง รับจากผู้มีจิตศรัทธาบริจาคร่วมสมทบบ้าง ได้แจก

^{๑๔} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : ชุติมาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๒๓๖.

ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษาทุกระดับชั้น ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ดังที่ผู้สนองงานและพระเถระได้กล่าวไว้ ดังนี้

พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล)^{๑๙} กล่าวไว้ว่า

ในการแจกทุนการศึกษา หลวงพ่อได้แจกทุนทั่วทั้งจังหวัดสุรินทร์ โดยได้แจกในงานอายุวัฒนมงคล แต่ในบางครั้งก็มีคนมาขอตามเวลาที่อยู่นอกโครงการที่ทางวัดได้ดำเนินกิจกรรม นอกจากนี้ท่านจะมีทุนทางสังคม สามารถก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ดังจะเห็นจากสิ่งที่ท่านได้ดำเนินการฟื้นฟูพุทธศาสนาวินาศภัย มีการตั้งศูนย์เด็กเล็กในวัด ส่งเสริมโรงเรียนในระดับต่างๆ เข้ามาดูแลซึ่งกันและกัน เช่น โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์เข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการเรียนรู้ต่อกัน พบปะเพื่อนที่มีสถานะทางครอบครัวที่แตกต่างกัน นักเรียนจากโรงเรียนสิรินธรมาช่วยเหลือน้องที่ขาดแคลน นักศึกษาวิทยาลัยพยาบาลพระบรมราชชนนีสุรินทร์ มาดูแลน้องที่ป่วย

พระสุนทรธรรมเมธี (สุเทพ อาสโภ)^{๒๐} กล่าวไว้ว่า

ในการมอบทุนการศึกษานั้น สมัยที่ทำงานมีมหาวิทยาลัยร่วมกันเงินเดือนที่ได้รับจากทางราชการท่านมอบเป็นทุนการศึกษาหมดเลย โดยมอบหมายให้เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้กลั่นกรองคุณสมบัติในการรับทุน ส่วนในการศึกษาสงเคราะห์หลวงพ่อกองอยู่ทำก่อนใคร โดยเฉพาะโครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในวัด เริ่มต้นท่านดำเนินกิจกรรมที่ศาลาร้อยปีของวัดศาลาลอย ท่านดำเนินกิจกรรมของท่านจนทางราชการเห็นความสำคัญจึงมีนโยบายสนับสนุนโครงการนี้โดยผ่านมาทางกรมการศาสนาในสมัยนั้น ท่านดำเนินกิจกรรมมาอย่างต่อเนื่องถึงแม้งบประมาณที่สนับสนุนอาจจะมีการถ่ายโอนอำนาจให้ท้องถิ่นดูแล แต่ก็สู้ที่ท่านได้ดำเนินงานในตอนต้นไม่ได้ ซึ่งในบางครั้งจำเป็นต้องหาทุนจากแหล่งอื่นมาสนับสนุน

จากงานที่พระธรรมโมลี ได้ดำเนินกิจกรรมนั้น ทั้งด้านการให้ทุนการศึกษา การให้ธรรม การสร้างคน สร้างอาคาร อุปกรณ์การศึกษา สร้างคนให้มีคุณธรรม ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาลแก่สังคม ประเทศชาติ ศาสนา ดังนั้นเกียรติคุณความดีที่พระธรรมโมลี ที่ได้ปฏิบัติศาสนกิจจึงได้ปรากฏเด่นชัดมากขึ้น ทำให้ท่านเป็นพระเถระที่เคารพรักของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

^{๑๙} สัมภาษณ์พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระสุนทรธรรมเมธี (สุเทพ อาสโภ) เจ้าอาวาสวัดท่าสว่าง รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๓.๑.๔ การเผยแพร่

การเผยแพร่ คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แพร่ออกไป แล้วมีการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้อง^{๒๑}

ด้านผลงานการเผยแพร่ของท่านนั้น จะดำเนินกิจกรรมตามคติความเชื่อ หรือตามประเพณีนิยม เช่นในเดือนเมษายน จัดกิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน วันสงกรานต์ วันผู้สูงอายุ วันครอบครัว เดือนสิงหาคมจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันแม่แห่งชาติ เดือนธันวาคมจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันพ่อแห่งชาติ โดยการดำเนินกิจกรรมเป็นการจัดกิจกรรมภายในวัดและกิจกรรมภายนอกวัด โดยมีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

๑) กิจกรรมภายในวัด ได้มอบหมายให้พระธรรมกถึกเทศนาอบรมประชาชนผู้มาทำบุญที่วัดในวันพระ โดยใช้เวลา ๒๐ - ๒๕ นาที ทุกวันพระ และดำเนินกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๒) กิจกรรมภายนอกวัด ได้มอบหมายให้พระภิกษุที่มีภูมิความรู้เป็นเปรียญหรือนักธรรมชั้นเอกเป็นอย่างน้อย ออกปฏิบัติงานร่วมกับพระธรรมทูตของอำเภอเมืองสุรินทร์-เขวาสินรินทร์ และอำเภออื่นที่ขาดแคลน ออกเผยแพร่ในลักษณะของพระธรรมทูตบ้าง ส่งพระภิกษุที่เป็นเปรียญหรือนักธรรมชั้นเอก ไปอบรมผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดสุรินทร์บ้าง ไปแสดงธรรม ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยบ้าง สถานีวิทยุขององค์การการสื่อสารแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) ได้มอบหมาย ให้พระภิกษุสามเณรที่เป็นเปรียญหรือเป็นพุทธศาสนศรัทธาไปสอนประจำในรายวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ตั้งแต่ ระดับอนุบาลไปจนถึงระดับมัธยมปลาย ดังนี้คือ

ระดับอนุบาล ณ โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ และโรงเรียนเมืองสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์

ระดับประถม ณ โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ และโรงเรียนเมืองสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์

ระดับมัธยมศึกษา ณ โรงเรียนสิรินธร โรงเรียนสุรวิทยาคาร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ และโรงเรียนมหิธรวิทยา ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์

นอกจากนี้ได้มอบหมายให้พระเปรียญหรือพุทธศาสนศรัทธา ให้ไปบรรยายในโอกาสต่างๆ ในสถาบันการศึกษาต่างๆ เช่น วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์ วิทยาลัย

^{๒๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๓. (วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๓ ได้รับพระราชทานสถาปนาเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระพรหมกวี).

อาชีวศึกษาสุรินทร์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าพระธรรมโมลี ท่านเป็นพระสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือและศรัทธา เพราะท่านเป็นผู้นำทางความคิด ที่มีความรู้ความสามารถเผยแพร่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนได้อย่างดีเยี่ยม และ ท่านได้เป็นแบบอย่างของความเป็นผู้นำหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านการพัฒนาชุมชนและสังคม

๓.๑.๕ การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อหนุนประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากหน่วยย่อยที่สำคัญที่สุดของสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คือ วัด คนไทยไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด เมื่อรวมกันขึ้นเป็นชุมชนก็เกิดความต้องการมีวัดมีพระสงฆ์ไว้สำหรับเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณี และเป็นที่ยาวเรียนศึกษาของกุลบุตร จึงได้ช่วยกันสร้างวัดของตนหรือของชุมชนนั้นขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็อาราธนาพระสงฆ์มาอยู่ประจำเป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชน เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดของประชาชน เกิดเป็นกิจการของวัดและของคณะสงฆ์ขึ้น การที่พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดนี้ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชน และกิจการอื่น ๆ ของวัดล้วนเป็นกิจการที่เป็นการช่วยเหลือ อุทิศหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นหรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดว่า การสาธารณูปการ ในมาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ ซึ่งได้บัญญัติให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ข้อแรกว่า “บำรุงรักษาวัดจัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี” การสาธารณูปการ จึงเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและกิจการของวัดและคณะสงฆ์ตามกฎหมายปัจจุบัน^{๒๒}

การสาธารณูปการ คือ กระบวนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนาภายในวัดเป็นงานหลัก ถัดงานอื่นเป็นงานรอง ภายใต้หลักการ ๒ ประการ คือดูแลรักษาของเก่าไว้ให้ได้และสร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้รุ่งเรือง เพราะการดูแลรักษาให้สิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่นั้นดูแลรักษายาก ดังคำโบราณกล่าวว่า ยากอะไรไม่เท่าปฏิสังขรณ์^{๒๓}

พระธรรมโมลี เมื่อได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแล้ว ท่านได้แสดงบทบาทพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมของการเรียนรู้ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น เพราะวัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ที่มีความสำคัญต่อการเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมเมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งอันเกิดจากการเรียนรู้ในวัด อันเป็นต้นทุนทางปัญญาที่พระสงฆ์ได้ ชี้ทางออกบอกทางถูก ปลูกทางงามตามแนวทางแห่งพระศาสนา ก็สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมได้ ท่านได้กล่าวว่าเมื่อมาเป็นเจ้าอาวาสแล้ว ได้จัดการก่อสร้าง

^{๒๒} มาถนพ พลไพรินทร์, คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๒๙๔.

^{๒๓} อ่างใน พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปัญญาต้องคู่กับกรุณาจึงจะพาชาติรอด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

เสนาสนะให้เป็นระบบระเบียบ ทำวัดให้สะอาดสวยงามจะเห็นได้จากนโยบายการพัฒนาวัดเกี่ยวกับด้านสาธารณูปการ ดังนี้ คือ

(๑) จัดการบูรณปฏิสังขรณ์กุฎิที่ชำรุดทรุดโทรม ให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรงและสวยงาม

(๒) จัดวางผังวัดให้เหมาะสมสวยงามเพื่อให้เข้าลักษณะพระอารามหลวง

(๓) ปรับพื้นที่ ปลูก ตัดแต่งต้นไม้ ปลูกหญ้า รักษาความสะอาดให้ดีขึ้น

(๔) ทำถนนบริเวณประตูทางด้านหลังวัด ปรับขยายถนนบริเวณวัด ให้เข้ารูปลักษณะของการวางผังของวัด

(๕) จัดระบบน้ำ ไฟฟ้า ให้ได้รับความสะดวกสบาย รวมทั้งท่อระบายน้ำ ทำวัดให้สะอาดร่มเย็น สบายตา สบายใจแก่ผู้ที่ได้พบเห็น

นอกจากนั้นแล้ว พระธรรมโมลี ได้กำหนดนโยบายในการพัฒนาวัดขึ้น ต่าง ๆ เช่น ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่น ในส่วนของเขตสังฆาวาส ได้จัดการบูรณปฏิสังขรณ์กุฎิที่ชำรุดทรุดโทรม ให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรงและสวยงาม นอกจากนี้ได้ดำเนินการสร้างศาลาการเปรียญ ปฏิสังขรณ์ได้ปฏิสังขรณ์เมรุ โดยเปลี่ยนเป็นเตาปลอดมลพิษตามมาตรฐานของกรมการศาสนา ปรับปรุงบริเวณฌาปนสถานและจัดระบบการบริหารงานให้เป็นรูปแบบของการสงเคราะห์ประชาชน ได้ปรับทัศนียภาพสิ่งแวดล้อมของวัดให้มีความเหมาะสมสวยงาม ทำให้ประชาชนที่ได้เข้าไปเกิดความประทับใจ จิตใจมีความสุข มีความสุขขึ้น สอดคล้องกับคำกล่าวของนักวิชาการทางศาสนาหลายท่านแสดงความเห็นไว้ ดังนี้

พนม พงษ์ไพบูลย์^{๒๔} กล่าวว่า วัดควรรักษาสิ่งที่เป็นศูนย์รวมใจของประชาชน สิ่งที่เป็นศูนย์รวมใจอาจมีหรือเกิดขึ้นหลากหลายเช่น พระพุทธรูป เจดีย์ วิหาร ศิลปวัตถุทางพระพุทธศาสนา ภาพวาด ตู้อธรรม หรือแม้แต่ต้นไม้ ก้อนหิน ถ้าตามธรรมชาติ ถ้าดูแลรักษาให้ดีจะมีคุณค่ายิ่ง ดูดีใจให้ผู้คนมาเข้าได้ และวัดควรทำวัดให้เป็นของชุมชน ให้ชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นของเขา ที่เขาจะต้องหวงแหนและช่วยกันพัฒนา อย่ารู้สึกว่าเป็นของหลวง พ่อหรือเจ้าอาวาส ถ้าทำเช่นนี้ได้ วัดย่อมมีความหมายต่อการพัฒนาบ้านเมือง อย่างแน่นอน

ประเวศ วะสี^{๒๕} กล่าวว่า “ถ้าทุกวัดปลูกต้นไม้ ก็จะเป็นสัปปายะให้คนอยากเข้าวัด เพียงแต่ได้เข้ามาสู่สิ่งแวดล้อมที่สงบ สะอาด ร่มเย็น คนที่เหนื่อยเครียดจากสภาพแวดล้อมนอกวัด จิตใจก็จะได้สงบมีความสุขขึ้นและได้ใกล้พระสงฆ์มากขึ้น”

^{๒๔} พนม พงษ์ไพบูลย์, *จาริกไว้ในพระศาสนา จาริกไว้ในการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คอมแพคท์พริ้น, ๒๕๓๙), หน้า ๕๕.

^{๒๕} ประเวศ วะสี, *พระสงฆ์กับการเรียนรู้เท่าทันสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๘๐.

กล่าวโดยสรุป การสาธารณูปการ หมายถึง การบูรณะ การพัฒนาวัดให้เป็นที่อยู่อาศัยให้สะอาด มีการแหล่งอาหารการขบฉันที่สะดวกสบาย สะอาดถูกหลักอนามัย มีบุคคลที่มีความรู้ดี มีความสามารถดี มีประพฤติดี มีความรู้คู่คุณธรรม มีแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรมทางพระศาสนา ซึ่งสิ่งที่ได้กล่าวมานี้ พระธรรมโมลี ได้ทำหน้าที่ดูแลรักษาความพร้อมครบสมบูรณ์ อาจเรียกได้ว่าเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญบารมี เป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และเป็นอุทยานการศึกษาของคนไทยทั้งชาติ ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ได้ชี้แจงจุดประสงค์ของการก่อสร้างสาธารณูปการว่าจะสร้างเฉพาะที่จำเป็น ดังที่ศิษยานุศิษย์ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้

ว่าที่ร้อยตรีวิศิษฐ์ ตุลาธร^{๒๖} กล่าวไว้ว่า

หลวงพ่อกำลังพยายามปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างในวัดให้ดูเรียบร้อยพยายามก่อสร้างสิ่งใหม่เท่าที่จำเป็นและจะให้ส่วนราชการได้เข้ามาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ บริการให้ใช้สถานที่ในการอบรม ที่เห็นได้เด่นชัดคือการบูรณะศาลาร้อยปีซึ่งเป็นศาลาการเปรียญยุคก่อนที่ท่านจะมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ปรับปรุงให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์สำหรับการประกอบศาสนกิจในวันพระ และได้ปรับปรุงชั้นล่างใช้เป็นสถานที่ตั้งของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในวัด ซึ่งได้ดำเนินกิจกรรมมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อเห็นว่าศาลาการเปรียญหลังเก่ามีความเก่าแก่และควรอนุรักษ์หลวงพ่อกจึงดำเนินการสร้างหลังใหม่ให้เหมาะสมกับการใช้งานเนื่องจากหลวงพ่อกเป็นผู้ปกครองในจังหวัดจึงมีกิจกรรมอยู่ตลอดเวลาจำเป็นต้องมีการสร้างอาคารเพื่อสนองงานคณะสงฆ์ และในการปรับปรุงพระอุโบสถมีศรัทธาประชาชนดำริให้ท่านสร้างใหม่ แต่ท่านดำริที่จะบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่โดยการเปลี่ยนอุปกรณ์ที่ชำรุดโดยการบูรณะใหม่ทั้งหลัง เพื่ออนุรักษ์ศิลปกรรมยุคโบราณเอาไว้

นายสมพงษ์ นียมตรง^{๒๗} กล่าวไว้ว่า

เมื่อครั้งได้มีโอกาสเข้ามาช่วยงานที่วัดศาลาลอยเป็นประจำในงานวันสำคัญๆ และการจัดกิจกรรมของวัด เคารพศรัทธาในพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) เป็นคนพูดจริง ทำจริงทำอะไรก็มุ่งให้เกิดความสำเร็จปรากฏเป็นรูปธรรม ไม่ละเลยต่อหน้าที่ของงานคณะสงฆ์ เป็นผู้มีความคิดริเริ่มและนำความเจริญเข้ามาสู่ชุมชนบ้านรอบข้างวัด มีความสัมพันธ์ต่อมวลชนดีติดตามผลงาน ปฏิสังขรณ์อาคารโยมที่มาบำเพ็ญบุญกุศลที่วัดมิให้ขาด เป็นคนทำงานละเอียด ตรวจสอบดูแลสิ่งของของวัดและของสงฆ์อย่างถี่ถ้วน

^{๒๖} สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีวิศิษฐ์ ตุลาธร, ข้าราชการบำนาญ อดีตวิศวกรวิชาชีพ ๙ วิชาการ กรมชลประทาน, วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายสมพงษ์ นียมตรง, ข้าราชการบำนาญ อดีตนายอำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์ อดีตนายอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

สรุปได้ว่า พระธรรมโมลี ได้สร้างผลงานด้านสาธารณูปการ ในส่วนที่เป็นงานของ วัดและงานของคณะสงฆ์จังหวัด ในฐานะอยู่ในความรับผิดชอบได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ไม่ว่างงานนั้นจะหนักหรือเบา ก็ไม่เคยหวั่นไหวเพราะมีความตั้งใจจริงในการทำงานเป็นคนจริงจัง ต่องานที่ได้รับมอบหมาย จึงไม่แปลกอะไรที่ทำงานไหนแล้วเป็นอันประสบความสำเร็จได้อย่าง งดงาม

๓.๑.๖ การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ เว้นที่เป็น การศึกษาสงเคราะห์ การเกื้อกูลกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ การเกื้อกูลประชาชน^{๒๔} งานด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและ สังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ ได้แก่โครงการอุปสมบทและบรรพชา พระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาด แคลน วัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่ จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออม ทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การ ช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้^{๒๕}

ในด้านบทบาทสาธารณสงเคราะห์ของพระธรรมโมลี ท่านได้สงเคราะห์ผู้ประสบภัย ทั้งไฟไหม้ น้ำท่วม การให้ความช่วยเหลือต่อประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภัยสงครามใน บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา รวมไปถึงวัด คณะสงฆ์ที่ประสบภัยความไม่สงบใน ๓ จังหวัด ชายแดนภาคใต้

นอกจากนี้ยังดำเนินการสร้างโรงอบยาสมุนไพร และบริการนวดแผนโบราณ จำนวน ๑ หลัง เปิดบริการทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๙.๐๐น. โดยการดูแลของสาธารณสุข จังหวัดสุรินทร์ ดำเนินการก่อสร้างศาลาบำเพ็ญกุศลศพ วัดศรีรัตนาราม บ้านตะติงไถง ตำบล นอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ สงเคราะห์ชาวบ้านด้านความรู้และข่าวสาร ด้าน ความรู้ทั่วไป จัดโครงการประหยัดช่วยชาติ อบรมอาชีพเสริม เช่น การทำยาสระผม การทำสบู่ และดอกไม้จันทน์ จัดกิจกรรมการบริการตรวจรักษาและการพยาบาลประชาชน จัดกิจกรรม ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ โดยร่วมกับโรงพยาบาลสุรินทร์ และวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์ จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเด็กก่อนเกณฑ์ โดยร่วมกับวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี

^{๒๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๕๗. (วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๓ ได้รับพระราชทานสถาปนาเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระพรหมกวี).

^{๒๕} ไพบูลย์ เสียงก้อง “หลักการบริหารวัด”, ใน วัดพัฒนา ๔๔, หน้า ๒๖.

สุรินทร์ ณ ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ วัดศาลาลอย ตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐-๑๒.๐๐ น. ทุกวันพุธ นอกเหนือจากโครงการที่ได้กล่าวมา พระธรรมโมลี ได้ทำหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา คือ สงเคราะห์ทางจิตใจแก่เยาวชน ประชาชน คือ สอนเยาวชน ประชาชนให้มีสติปัญญา ให้มีความรู้คู่คุณธรรม มีความรู้จักผิดชอบชั่วดี มีความรู้สึกนึกคิดในทางสัมมาทิฐิ ในอันที่จะดำรงชีวิตอยู่ด้วยสันติสุข สร้างความรัก ความมั่นคง ความสามัคคีให้เกิดมีขึ้นในสังคมไทยด้วยพลังแห่งพุทธธรรม

พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปียสีโล)^{๓๐} กล่าวไว้ว่า

ในการสาธารณสุขสงเคราะห์ หลวงพ่อ จะมอบอุปกรณ์ในการพยาบาลผู้ป่วยที่พักรักษาในโรงพยาบาลเป็นระยะเวลาหลายวัน ซึ่งในโรงพยาบาลในท้องถิ่นจะอนุญาตให้ญาติผู้ป่วยนอนเฝ้าได้ จึงได้มอบอุปกรณ์การนอนที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น สื่อ หมอน ที่นอน ให้กับโรงพยาบาลในแถบแนวตะเข็บชายแดน เช่น โรงพยาบาลกาบเชิง สังขะ บัวเซต และ พนมดงรัก ซึ่งโครงการนี้หลวงพ่อกำหนดไม่ได้ดำเนินกิจกรรมเพียงตัวท่านเอง แต่ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดได้ให้นโยบายแก่ผู้ปกครองได้นำไปศึกษาและปฏิบัติในท้องถิ่นของตน และได้รับการร่วมมือจากพระสังฆาธิการในการระดมทุนจัดหาตามโอกาสที่เหมาะสม เมื่อได้อุปกรณ์มาแล้วก็จะมอบให้กับโรงพยาบาล โดยมอบหมายให้เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลเป็นผู้ดูแลตามความเหมาะสม และในส่วนที่เป็นการช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากภัยต่าง ๆ ที่เกิดจากธรรมชาติและภัยที่เกิดจากการสู้รบ ท่านดำเนินการเองโดยท่านจะเดินทางไปด้วยตัวท่านเองพร้อมด้วยพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอเป็นตัวแทนของคณะสงฆ์จังหวัดเดินทางไปมอบของช่วยเหลือ ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมในแต่ละครั้งจะมีเจ้าหน้าที่ส่วนราชการร่วมเดินทางไปด้วย ซึ่งในอดีตจะมีเจ้าหน้าที่จากศึกษาธิการจังหวัด และในปัจจุบันจะมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร่วมมอบของช่วยเหลือในแต่ละครั้ง แต่ถ้ามีการช่วยเหลือหลายแห่งจะมอบหมายให้รองจังหวัด(ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์)แยกไปมอบในจุดอื่น

สรุปได้ว่า งานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์นั้น ท่านได้เป็นแบบอย่างของพระเถระในการปฏิบัติงานเพราะการที่ท่านได้ดำเนินกิจกรรมดังกล่าวสามารถเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนได้เป็นอย่างดี เมื่อจะมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาก็จะได้รับความร่วมมือจากประชาชนอย่างเต็มใจ เพราะในการทำงานร่วมกับประชาชนนั้นต้องรูปแบบในการเผยแผ่ในลักษณะที่แตกต่างกัน และแต่ละท้องถิ่นจำเป็นต้องใช้วิธีการเฉพาะ การสาธารณสุขสงเคราะห์จึงเป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ท่านได้ดำเนินงานภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม

^{๓๐} สัมภาษณ์พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปียสีโล), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

จากการที่ได้รับตำแหน่งทางการปกครองหลายตำแหน่ง ได้จัดการปกครอง ปฏิบัติหน้าที่ ตลอดทั้งแนะนำ สั่งสอน อบรมหมู่คณะทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์แห่งราชอาณาจักรไทยตลอดทั้ง กฏข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งของมหาเถรสมาคมและกติกาสงฆ์ของวัด นอกจากนี้ได้ปกครอง บังคับบัญชาพระสังฆาธิการ ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้ใต้บังคับบัญชาในเขตปกครองให้เกิด ความเรียบร้อยเช่นกัน โดยได้ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง เป็นผู้ลงมือปฏิบัติให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ได้เห็นก่อน และสอนให้ปฏิบัติตามด้วยความเมตตา ให้เกียรติยกย่องและสงเคราะห์ ผู้ใต้บังคับบัญชาตามโอกาส ไม่ว่าจะการกระทำใดๆ อาศัยความเป็นพหูสูต มีความรอบรู้ในด้าน ธรรมวินัย จึงทำให้ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่มีข้อบกพร่อง เพราะจากการเรียนรู้สั่งสมประสบการณ์มา พอสมควร ก่อนจะได้มาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการในตำแหน่งต่างๆ จึงทำให้รู้ซึ่งและเข้าถึง จิตใจของพระภิกษุสามเณรได้เป็นอย่างดี

๓.๒ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)

พระพุทธานุชาจรณูรังเรืองมาโดยตลอด ก็ด้วยพุทธรูปวิธีการสอนอันเนื่องมาจาก พระบุคลิกภาพ อันหาที่เปรียบมิได้ขององค์พระศาสดาผู้ยิ่งใหญ่ ตลอดจนในหมู่อริยสาวก ทั้งหลายที่พากันเสียดสละตามแบบอย่างขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บรรพบุรุษของไทย ได้รับการเผยแผ่พระพุทธานุชาจรณูรังเรืองมาเป็นศาสนาประจำชาติไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธานุชาจรณูรังเรืองเป็นสมบัติของชาติ ซึ่งถือเป็นทรัพย์ากรอันทรงค่ายิ่ง^{๓๑} พระสงฆ์เป็นบุคลากรที่ เสียดสละทำงานเพื่อประเทศชาติ ช่วยอบรมสั่งสอนประชาชนให้ละชั่ว ประพฤติดี ตามพระธรรม คำสอนและตามกฏหมาย ระเบียบ กติกาของบ้านเมือง หน้าที่ในการแนะนำสั่งสอน เผยแผ่ธรรม แก่ประชาชน เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจถูกต้องก็จะประพฤติอยู่ดีมีศีลธรรม รู้จักฝึกรอบรม จิต ฝึกรอบรมปัญญา ประชาชนอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ประพฤติดี ปฏิบัติชอบแล้ว ก็เป็น ประโยชน์ต่อแผ่นดินไปเอง หน้าที่ในการเป็นผู้ให้คำปรึกษา ให้ความรู้ความเข้าใจแก่พระราชา ในทางธรรม และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธานุชาจรณูรังเรือง แต่จะไม่เข้าไปกุมอำนาจทางการเมืองอย่าง นักบวชบางศาสนา^{๓๒}

พระธรรมโมลี เป็นพระสงฆ์สำคัญรูปหนึ่ง ที่มีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใส มีมโน ปรนิธานอันแรงกล้า ได้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ได้ให้ดวงปัญญา ได้แสดงศักยภาพของ

^{๓๑} ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ โกลด์คิมทอง, ๒๕๕๖), หน้า ๓.

^{๓๒} พระสุธีรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, (กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๔.

ความเป็นนักเผยแผ่พุทธธรรม จึงทำให้ท่านมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการรักษาพระสัทธรรมให้คงอยู่ ท่านกล่าวไว้ว่า

การเผยแผ่จะทำให้ดีได้ต้องได้รับการศึกษามีความรู้ความสามารถ จะเผยแผ่วิชาใดก็ต้องเรียนรู้ทุกวิชา พระพุทธเจ้าก็เป็นนักเผยแผ่เราก็เจริญรอยตามพระองค์อย่างที่ว่าพระองค์เผยแผ่ในวันมาฆบูชาพระองค์ก็ได้ประกาศโอวาทปาติโมกข์ การแนะนำกับพระภิกษุสงฆ์ที่จะเป็นนักเผยแผ่ที่ดีคือ อย่าทำร้ายเขา อย่าพูดสอดเสียด ใส่ร้ายป้ายสี ต้องเป็นคนง่าย ๆ รู้จักประมาณในโภชนะ หาที่สงบนิ่งพิจารณาธรรม อุดมการณ์ก็คือให้ไต่บรรลุประนิพพานบรรเทาหรือทำลายกำจัดกิเลสให้หมด พระพุทธเจ้าครั้งส่งพระสงฆ์ ๖๐ รูปไปเผยแผ่ก็ได้ประกาศพรหมจรรย์ในเมืองต้นเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากทั้งมนุษย์และเทวดาจุดประสงค์ของพระองค์คือชนหมู่มากวัตถุประสงค์ก็คือความสุขเกื้อกูล เพราะฉะนั้นเป้าของพระองค์คือชนหมู่มากคุณสมบัติของพระธรรมทูตต้องมีความอดทนอย่าไปทำร้ายใคร อย่าไปกล่าวร้ายใคร คนที่เบียดเบียนจะเป็นสมณะได้ไง ต้องรู้จักสำรวมในการเผยแผ่ นั่นก็เป็นการเผยแผ่ เดินก็เป็นการเผยแผ่^{๓๓}

ผู้วิจัยได้ศึกษา และรวบรวมวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี ในประเด็นที่ประกอบด้วย การใช้ถ้อยคำ การใช้ลีลาการเทศน์ และ การใช้พุทธศาสนสุภาษิต พุทธพจน์ ประกอบในการเผยแผ่ ดังนี้

๓.๒.๑ การใช้ถ้อยคำ

ถ้อยคำ หมายถึง อุปกรณ์ที่สำคัญของภาษาและเป็นหัวใจของการสื่อสาร ในการสื่อสารด้วยการพูด ผู้พูดต้องรู้จักใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล ผู้พูดต้องใช้ถ้อยคำที่มีชีวิต ถ้อยคำที่ทำให้เห็นภาพ เห็นอาการเคลื่อนไหว หรือได้ยินเสียง ช่วยทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้ชัดเจน เกิดจินตนาการคล้อยตามได้ ดังตัวอย่างเช่น

เรื่อง “การเกื้อกูล” ธรรมะที่ต้องการนำเสนอคือสอนให้รู้จักการเอื้อเพื่อต่อกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังคำสอนที่ว่า “พระภิกษุสามเณรเรา เปรียบเหมือน เปตชน คือผู้โลกนี้แล้ว ซึ่งหมายถึง การละจากวิถีทางโลกแล้ว ควรจะเอาใจใส่กันและกัน ดูแลเกื้อกูลกัน ผู้ใหญ่ก็เกื้อกูลผู้น้อย ผู้น้อยก็เกื้อกูลผู้ใหญ่ เจ็บไข้ได้ป่วยก็ช่วยกันดูแล อย่าปล่อยปละละเลย เพราะพระสงฆ์ด้วยกันเท่านั้นที่เข้าใจกันดี พูดกันรู้เรื่อง บางเรื่องก็ไม่สามารถเอาไปพูดกับผู้ที่ไม่ใช่พระสงฆ์ได้ ต้องสนทนากับพระสงฆ์ด้วยกันเท่านั้น”^{๓๔}

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน วัดศาลาลอย, พระธรรมเทศนาและการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), (สุรินทร์ : วัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์, ๒๕๕๔) (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

๑) “บุษามาคลที่ควรบูชา”

หมายความว่า คนเรานั้นไว้วางใจกันได้ แต่อย่าวางใจกัน ขยายความได้ว่า ความไว้วางใจกันนั้นเป็นธรรมชาติ เป็นของดีก็จริงแต่ก็เลือกไว้วางใจ ไม่ใช่ไว้วางใจทุกคนหรือไว้วางใจได้ แต่ก็อย่าวางใจไปเสียหมด จงไว้วางใจคนที่น่าไว้วางใจ จงวางใจในคนที่ไว้วางใจได้...เมื่อมีคนมาแสดงความเคารพ ต้องระวังให้ดี ดูท่าทางที่เขาแสดงตน เหมือนกับเราพิจารณาการกัมของวัว อย่าหลงตัวเองว่าวัวให้ความเคารพ มันอาจกัมหัวเพื่อจะขวิดเราก็ได้ การชมเชยคนที่มากัมกราบก็ควรระวัง การกัมมีหลายอย่าง กัมดี กัมอันตรายต้องระวังให้ดี เผลอไม่ได้ ดังคนโบราณกล่าวไว้ว่า คนกัมกราบบางกัมก็มีเขา เพราะเรามองไม่เห็น เพราะฉะนั้น จึงต้องบูชาบุคคลที่ควรบูชา มิฉะนั้นอันตรายอาจเกิดกับเราได้^{๓๗}

๒) “การเกิดเป็นทุกข์”

หมายความว่า ความเกิดเป็นปัจจัยถ้าไม่ความเกิด ความแก่และความตายก็ไม่มี เพราะความเกิดเป็นปัจจัยความชรา ของร่างกาย ความชรานี้เป็นเชื้อร้าย ทำลายอวัยวะร่างกาย ให้ชำรุดทรุดโทรม ให้ย่อยหย่อนให้อ่อนแอ ตาหูเป็นต้นทำหน้าที่ผิดเพี้ยน บกพร่อง ความจำเลอะเลือน หลง หลง ลืม ลืม ไหนๆก็เกิดมาแล้วก็อย่า อย่าชราเร็วนัก ควรจะมีคาถามีผ้ายันต์ อะไรป้องกันอย่าให้ชราเร็วนักจะนั้นทุกคนจึงบำรุงร่างกาย รู้แล้วว่าเกิดมาแล้ว ไม่ควรที่จะปล่อยปะละเลย ควรจะบำรุงด้วยอาหารด้วยยา ให้ความเจริญเติบโตของร่างกายเข้มแข็ง แข็งแรงอย่าให้แก่เร็วนัก แต่อย่าหลงระเหิงจนเกินไป ควรรู้จักประมาณในการบริโภค อ่านวิธีการใช้ให้ดี เรื่องยากก็เป็นเรื่องใหญ่ เรื่องสำคัญ สิ่งที่เป็นประโยชน์ ใช้ผิดก็เป็นโทษ^{๓๘}

๓.๒.๓ การใช้พุทธศาสนสุภาษิต พุทธพจน์

๑) นิमितฺตํ สาธุรูปานํ กตญญุกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายแห่งคนดี

เรามาแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ด้วยการบำเพ็ญกุศลให้แก่บิดามารดา เพื่อแผ่ส่วนบุญไปยังท่านเหล่านั้น นอกจากนี้เพื่อแสดงถึงความระลึกท่านเหล่านั้น กตัญญูรู้คุณ กตเวทิตา ตอนมีชีวิตอยู่ก็มีความเกื้อกูลแก่กันและกัน ก็มาปรารภถึงคุณงามความดี ตามหลักพระพุทธศาสนาเมื่อปรารภถึงอย่างนี้ ก็มาบำเพ็ญบุญ อุทิศ บูชาคุณของผู้วายชนและอุทิศส่วน

^{๓๗} สัมโมทนียกถาในงานทำบุญอายุวัฒนมังคล พระวิเทศธรรมรังสี (สุรศักดิ์ ชีวานนุโท) วัดไทย วอชิงตัน ดีซี วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๕๒. ดูรายละเอียดใน วัดศาลาลอย, พระธรรมเทศนาและการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), (สุรินทร์ : วัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์, ๒๕๕๔) (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

^{๓๘} แสดงธรรมที่ประเทศอินเดีย, เรื่องเดียวกัน.

บุญตามประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติมา ผู้ที่ระลึกถึงคุณงามความดีของผู้มีพระคุณแล้วตอบแทนบุญคุณนั้น นับว่าเป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “นิมิตต์ สาธุรูปานํ กตัญญูกตเวทิตา” ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นเครื่องหมายแห่งคนดี เป็นคุณธรรมที่น่ายกย่อง นำชมเชย และเป็นคุณธรรมที่หาผู้ปฏิบัติได้ยาก คือ กตัญญูกตเวทิตา คือ ฐัญญุคุณ เมื่อมีโอกาสก็ตอบแทนบุญคุณในสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่และไม่มีชีวิตอยู่นั้น ในโอกาสที่เหมาะสมจึงเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของกตเวทิตธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นกุศลธรรมที่มีผู้ปฏิบัติได้ยาก...นอกจากนี้ก็นับได้ว่าเป็นการสร้างกุศลต่อตนเอง และส่วนหนึ่งเป็นการสนับสนุนพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ให้มีสุขภาพกายที่แข็งแรง มีสุขภาพจิตที่พร้อมด้วยปัญญา อันเป็นกำลังที่ดำรงในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๓๙}

๒) ภูมิ เว สปุริสานํ กตัญญูกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทิตา เป็นพื้นฐานของคนดี พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภูมิ เว สปุริสานํ กตัญญูกตเวทิตา” ความกตัญญูรู้ความรู้สึก ผลงาน รู้การบำเพ็ญประโยชน์ของบุคคลอื่น แล้วก็ตอบแทนบุญคุณกระทำให้ปรากฏยกย่องให้เป็นที่ยอมรับด้วยการประกาศ สดุดี อ่านเขียนเรื่องความดีของบุคคลนั้น ๆ ประกาศออกไปเป็นลายลักษณ์อักษร หรือด้วยวาจา หรือด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่า กตเวทิตา อย่างนี้ท่านเรียกว่าเป็นภูมิของสัตบุรุษ ภูมิ เว สปุริสานํ เป็นภูมิของสัตตบุรุษ สัตตบุรุษ คือ สุภาพชน หรือสาธุชนนั่นเอง พระองค์ได้ทรงยกย่องว่า คนที่รู้ความดี จดจรรึกความดี จำความดี จำจากบำเพ็ญประโยชน์ของผู้อื่นได้ ไว้ในใจแล้วก็ประกาศให้เป็นที่รู้จัก ขยายเผยแผ่ให้แพร่หลายยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทั้งใกล้และไกลให้เป็นเวลานาน จึงถือว่าเป็นความดี และไม่ใช้สิ่งที่ทำง่าย พระพุทธเจ้าตรัสว่า “การรู้คุณบุคคลผู้บำเพ็ญประโยชน์การตอบแทน ประกาศความดีของบุคคลผู้บำเพ็ญประโยชน์นั้น เป็นทูลลบลูกศร ที่หาได้ยากเหมือนกัน” เพราะฉะนั้น ในระหว่างมีชีวิตอยู่ก็มีความสำคัญ ลูก ๆ จะบูชาพ่อแม่ในระหว่างมีชีวิตอยู่ก็จะเป็นการดี และก็เป็นมงคล เป็นมงคลอันอุดมด้วย^{๔๐}

๓) ชาติปัจจายา ชรามะระณัง เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามระณะจึงมี

ชาติเป็นปัจจัยให้มีการกำเนิดหรือกำเนิดเกิดมา เป็นปัจจัยให้เกิดชราและมรณะ คือ ถ้าไม่เกิดก็ไม่แก่และก็ไม่ตาย ถ้าเกิดเมื่อไหร่ก็ต้องแก่เมื่อนั้นและก็ตายเมื่อนั้นจะคงไม่ใช่ว่า เกิดวันนั้นแก่วันนั้นไม่ใช่เรียกว่า ตัวเกิดนี้ เป็นปัจจัยสนับสนุนให้มีความแก่ความชราและก็มีมรณะความตายที่ตามมาถ้าไม่เกิดเรื่องเป็นอย่างไร เดียวนี้ก็พูดเฉพาะว่าเกิดเป็นทุกข์ ดังที่พระอรรถกถาจารย์ ได้บรรยายไว้ เพื่อเป็นเครื่องประดับ สติปัญญา ว่า ชาติปีทุกขา ความเกิด

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๐} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “พระธรรมเทศนาเรื่องบูชากตเวทิตา”, ใน ประวัตินิพนธ์และผลงานดร.พระมหาต่วน สิริธมฺโมและธรรมเทศนา, รวบรวมจัดพิมพ์โดย พระวิสุทธิภักทธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี) และคณะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒๖.

เป็นทุกข์ เป็นปัญหาใครเกิดคนนั้นก็มีความทุกข์ ผู้ที่เกี่ยวข้องก็ควรมีปัญหาไปด้วย พ่อแม่ ก็มี ปัญหา ลูกอยู่ในท้องก็มีความทุกข์ ที่ท่านบรรยายไว้ว่า การเกิดเป็นที่ตั้งของทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ ทุกชนิดที่มีอยู่ในโลกนี้... เมื่อแสดงว่า โลกนี้ทั้งโลกชีวิตทั้งชีวิตเต็มไปด้วย ความทุกข์ ไม่มีความสุขเลยเหมือนกับโลกนี้ทั้งโลกไม่มีความเย็นมีแต่อุณหภูมิคือความร้อนแต่มีน้ำรู้สึก ว่าเย็นไปบ้าง เพราะความร้อนมันลดลงรู้สึกสบาย บ้างสุขบ้าง เล็กน้อย เพราะว่าความทุกข์มันลดลง^{๔๑}

จะเห็นได้ว่า การนำเสนอวิธีนี้ ท่านจะยกพุทธศาสนสุภาษิต พุทธพจน์ มา ประกอบการบรรยาย เพราะเป็นวิธีที่นิยมมากที่สุด และเมื่อยกหัวข้อธรรมขึ้นมาแสดงครั้งใด ท่านก็จะยกคำเหล่านี้รองรับทุกครั้งไป ทั้งนี้เพื่อเสริมความให้เด่นชัด ทำให้เนื้อหาชัดเจน เข้าใจ ได้ง่าย อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นเสมือนบทสรุปลงท้ายไปในตัว จากการศึกษาเอกสารข้อมูล พบว่า พระธรรมโมลี แม้ท่านมีคุณลักษณะพิเศษหรือสำนวนลีลา ถึงแม้ไม่ครบถ้วนตามที่ปรากฏใน พระบาลีหรืออรรถกถาก็ตาม แต่โดยภาพรวมแล้วท่านเป็นพระเถระที่มีความรู้ดี ความสามารถดี ความประพฤติดี มีความเมตตา มีปฏิปาสัมมาปฏิบัติศีลาจารวัตรที่น่าเลื่อมใส เป็นกัลยาณมิตรที่ งดงาม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เข้าได้กับทุกคน ไม่ถือตัว สนทนาด้วยความเป็นกันเอง ที่มีความ อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่มีน้ำใจ มีความกตัญญูกตเวทิตะเป็นยอดต่อผู้มีพระคุณ ต่อธรรม ต่อ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สำนวนลีลาในนำเสนอพุทธธรรมเสียงดังกังวาน ชัดถ้อยชัดคำ น่า ฟัง ฟังง่าย สำนวนที่ใช้มีความไพเราะ จังหวะดี ชี้หลักธรรม มีความชัดเจน มีชีวิตชีวา มองเห็น ภาพ มีอรรถรส สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชีวิตที่งดงามได้

๓.๓. รูปแบบของการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม ธรรมวินัย มีหน้าที่โดยตรงต่อการเผยแผ่มีรูปแบบที่หลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย ใน อดีตที่ผ่านมารูปแบบวิธีการเผยแผ่อาจเหมาะสมกับสมัยนั้น พระสงฆ์ปัจจุบันก็มีเทคนิคและ วิธีการตามสื่อสมัยใหม่ ทั้งนี้เพื่อนำหลักธรรมเสนอผ่านสื่อต่างๆ เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย และ ให้มีเนื้อหาที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น พระธรรมโมลี ท่านเป็นพระมหาเถระผู้ทรงภูมิความรู้ เชี่ยวชาญ ในหลักพระไตรปิฎก เป็นพระมหาเถระที่มีความสามารถในการเผยแผ่ และเป็นแบบอย่างของ พระนักเผยแผ่ในสมัยปัจจุบัน ท่านมีรูปแบบในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ ประยุกต์ให้เหมาะสมกับสังคมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่ง ศึกษา รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรม ของพระธรรมโมลี ให้ปรากฏเป็นที่แพร่หลายสืบไป จาก ข้อมูลที่ได้ศึกษา ซึ่งปรากฏในเอกสาร พอรวบรวมเรียบเรียงเป็นหลักฐานได้โดยท่านมีรูปแบบ

^{๔๑} แสดงธรรมที่ประเทศอินเดีย ดูรายละเอียดใน วัดศาลาลอย, พระธรรมเทศนาและการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท).

ในการนำเสนออยู่ ๓ ประการ คือ พระธรรมเทศนา สัมโมทเนียกถาและหนังสือวิชาการ ดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ ประเภทพระธรรมเทศนา

พระธรรมเทศนา หมายถึง การชี้แจงแสดงเหตุผลให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ ควรเห็น โดยมีท่วงทีลีลาสำนวนโวหารเป็นรูปแบบที่ใช้สำหรับการเทศนาธรรมโดยเฉพาะ หรือ เป็นการยกพระบาลีขึ้นมาตั้งเป็นกระทู้ (อุทเทศ) แล้วอธิบายกระทู้ที่ตั้งไว้ไปตามลำดับ (นิทเทศ) และลงท้ายด้วยการให้ความรู้ที่ผู้ฟังสามารถปฏิบัติตามได้ (ปฏิทินเทศ) เป็นการถ่ายทอดธรรมอันเป็นคำสั่งสอนทางศาสนาด้วยการแสดงชี้แจงให้ฟัง เป็นการเผยแผ่ศาสนาแบบหนึ่งที่ใช้กันมา แต่สมัยพุทธกาล^{๔๒} ในการแสดงธรรมเทศนานั้นท่านกล่าวไว้ว่า

...ในการแสดงธรรมแต่ละปีเราต้องคำนึงว่าเป็นงานอะไร งานประชาชนทั่วไป งานวันเกิด งานมงคล งานอวมงคล แต่ในงานประชาชนเรามักจะแสดงธรรมเรื่องการเผยแผ่ ธรรมะที่มาจากกิริยาวัตถุ ทาน ศีล ภาวนา ไม่ว่าจะงานศพ งานมงคล ให้จับไม่ให้ทิ้ง ถึงเราจะแสดง บรรยาย อธิบายอย่างไรก็ตามแต่อย่างทั้ง ทาน ศีล ภาวนา ถึงแม้ในพุทธ สุกขาจะมีใช้เรื่องบุญเรื่องทาน เราก็จับมารวมในที่นี้เอง อันนี้สำหรับญาติโยมทั่วไป แต่ถ้าอบรมพระสังฆาธิการ พระภิกษุสงฆ์ ในการปฏิบัติธรรมเราก็มาเน้นหลักสูตร การศึกษา ศีล สมาธิ ปัญญา แต่ถ้าเผยแผ่กับพระท่าน จะว่า ทาน ศีล ภาวนา ไม่ได้ไม่เหมาะสมพระจะเอาอะไรไปให้ท่าน เพราะท่านสละแล้วสละบ้านสละเรือนไว้อาชีพรแล้ว ยังขอทานเขาฉัน เพราะฉะนั้นจะหมั่นรักษาศีลให้ดี จิตใจมั่นคงชนะกิเลส ปัญญาเห็น ความจริงของชีวิต อย่าให้เป็นเหมือนคนสามัญทั่วไปให้มันเหนือเขา จะได้ผลเพียงไรก็แล้วแต่ เพราะเจตนาของเราต้องการทำดีกำจัดชั่ว...^{๔๓}

พระธรรมโมลี ท่านได้แสดงพระธรรมเทศนาไว้มากมายตามสถานที่ต่าง ๆ แต่ที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของเอกสารมีจำกัด การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการติดตามไปในสถานที่ที่มีการแสดงธรรมบันทึกแล้วนำมาถอดความพระธรรมเทศนาของที่ท่านได้เทศน์หรือปาฐกถาบรรยายสั่งสอนประชาชนทั่วไป เนื่องในโอกาสหรืองานพิธีต่าง ๆ ซึ่งมีเนื้อหาเน้นการอบรมสั่งสอนให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน มีรายละเอียด ดังนี้

^{๔๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาศาสนาพุทธศาสตร์ คำวัด, หน้า ๓๓๔.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ภาวนิสฺสุโท), เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย เจ้าคณะจังหวัด สุรินทร์, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๑) บุษากถา^{๔๔}

ณ โอกาสบัดนี้จักได้แสดงพระธรรมเทศนาใน บุษากถา ว่าด้วยเรื่องการบูชายกย่องเนื่องในโอกาสบำเพ็ญกุศลครบ ๑๐๐ วัน บำเพ็ญกุศลศพท่านดร.พระมหาตวัน สิริธมโม ญาติโยม สาธุชน คณะสงฆ์ ได้ร่วมบำเพ็ญกุศลมาโดยตลอด...การแสดงพระธรรมเทศนาตั้งแต่แรกเริ่มมา ก็มีการแสดงพระธรรมมาโดยตลอดสำหรับการแสดงธรรมในวันนี้ ก็จะเป็นการ ทบทวน ทบทวนความดีงาม การบำเพ็ญหรือการปฏิบัติหน้าที่ของท่าน พระคุณท่านผู้ถึงแก่ มรณภาพนี้ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีงามและก็เป็นการยกย่องบูชาคุณงามความดีของท่านผู้ มรณภาพในส่วนนี้... เพราะฉะนั้นท่านผู้ใดท่านที่เป็นคุณพ่อคุณแม่ เป็นพี่เป็นน้อง เป็นศิษยานุ ศิษย์ จะเป็นคฤหัสถ์ หรือบรรพชิต เป็นอุปัชฌาย์ อาจารย์ ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นมิตรสหาย เพื่อนพรหมจรรย์ สหธรรมิกทั้งหลายทั้งปวง ได้คบหาสมาคม เกี่ยวข้องสัมพันธ์ กันกับท่านพระคุณท่านมหา ดร.ตวันนี่ จึงควรแก่การภาคภูมิใจ ด้วยประกอบด้วยคุณงาม ความดี ดังได้กล่าวโดยย่อมานี้ ก็ควรแก่การยกย่อง ควรแก่การบูชา บูชาคือยกตัวอย่าง ด้วย การมอบเครื่องบูชาอย่างอื่น เรียกว่า สักการะ สัมมานะ วันทนะ ด้วยการถวายสักการะ ดอกไม้ ฐูปเทียน และเครื่องบูชาอย่างอื่น และก็สัมมานะ ด้วยการยอมรับนับถือ ให้ความสำคัญ และ วันทนะ การกราบไหว้ การแสดงความเคารพแก่ท่านบุคคลที่มารำลึกเห็นความดีความงาม ของ ครูบาอาจารย์ ของมิตร ของเพื่อน ของบุคคล ที่มีความดีอันเป็นประโยชน์แก่ตนเองโดยตรง โดยอ้อม แล้วรำลึกถึงคุณยกย่องให้เป็นที่น่าปรากฏอย่างนี้ ก็นับเป็นกตัญญู

๒) ความมั่นคงของพระศาสนา^{๔๕}

ขอเจริญพรญาติโยมผู้ปฏิบัติธรรมพ่อชาวแม่ชาว วันนี้ได้มีโอกาสมาแสดงธรรมมา เยี่ยมญาติโยมผู้มาปฏิบัติธรรม และแสดงธรรมเล็กๆน้อยๆ...มาเป็นกำลังใจญาติโยมพร้อมด้วย พระอาจารย์หลายรูปหลายองค์ ช่วยสนับสนุนโครงการให้ดำเนินไปให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ ได้ตั้งไว้ วัตถุประสงค์ของโครงการนี้เพื่อให้ญาติโยมได้ปฏิบัติธรรมได้ฝึกฝนอบรมทั้งกาย วาจา จิตใจ เข้าใจเรื่องธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ายิ่งๆขึ้น เพื่อเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชาสังฆบูชา จุดประสงค์ยิ่งใหญ่ก็คือเพื่อความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันระหว่างลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า... ญาติโยมได้กล่าวคำบูชาพระสงฆ์ผู้ดำรงพระศาสนา ญาติโยมก็เป็นผู้ดำรงพระศาสนาด้วย ไม่ เฉพาะแต่พระสงฆ์ถ้าพระสงฆ์ฝ่ายเดียวก็ดำรงไม่ได้ พระพุทธเจ้าตรัสว่าบริษัทของพระองค์หรือ กลุ่มชนของพระองค์นั้นมีอยู่ ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็น ๔ บริษัท ทั้ง ๔ บริษัท

^{๔๔} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “พระธรรมเทศนาเรื่องบุษากถา”, ใน ประวัติและ ผลงานดร.พระมหาตวัน สิริธมโมและธรรมเทศนา, หน้า ๓๒๑-๓๓๐.

^{๔๕} แสดงธรรมที่วัดบ้านระหาร จังหวัดชุมพลบุรี ตูรายละเอียดใน วัดศาลาลอยวัดศาลาลอย, พระธรรมเทศนาและการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ).

นี้จะรักษาพระศาสนาของพระองค์ไว้ได้นานเท่านั้น ตามคัมภีร์บอกว่า ๕,๐๐๐ ปี นี้ก็ได้
 ครั้งหนึ่งแล้ว ตอนนี้อภิกษุณีไม่มี เหลือแต่ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา ขาดไปหนึ่งกลายเป็นโตะ ๓ ขา
 จะมั่นคงถาวรขนาดไหนก็รับประกันไม่ค่อยได้ โตะ ๔ ขา ขาหนึ่งหักไปก็เหลือ ๓ ตั้งไม่ดีก็ล้ม
 ต้องหาที่ตั้งเหมาะๆก็จะตั้งอยู่ได้

๓) บริษัทของพระพุทธเจ้า^{๔๖}

ธรรมะคือคุณากรหรือธรรมเป็นสิ่งที่น่าสนใจจากทุกข์ ธรรมะในคำสอนของ
 พระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ช่วยบำบัดทุกข์ ธรรมจารี สุขัง เสติ ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมจะอยู่เย็นเป็น
 สุข ปัญหาทุกปัญหาธรรมะจะนำออกจากทุกข์ ทรงไว้ซึ่งบุคคลไม่ให้เกิดไปในที่ทุกข์ ที่เสื่อม ที่ต่ำ
 เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยไม่ให้ตกต่ำทางด้านร่างกาย...ปฏิบัติธรรม ไม่ใช่นั่งขัดสมาธินั่งพับเพียบ แต่
 เป็นปฏิบัติเพื่อให้เกิดความคุ้น เกิดความชำนาญให้นำไปใช้ได้ตลอดเวลา เช่น ฝึกความเคารพ
 กราบไหว้ฝึกให้เป็นคนนอบน้อม เอาพระรัตนตรัยเป็นศูนย์กลาง เวลาฝึกก็จะรู้สึกว่าเป็นคน
 สุขภาพอ่อนน้อม ไม่ใช่ฝึกกราบเฉพาะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นอบน้อมเฉพาะพระพุทธ
 พระธรรม พระสงฆ์ แต่ให้เคารพนับถือ อ่อนน้อมต่อคนทั่วไปด้วย เพราะฉะนั้นสังเกตคนที่มา
 ฝึกกราบไหว้พระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ได้ที่แล้วก็ปรากฏว่าเป็นคนสุขภาพ อ่อน
 น้อม เจริญตาเจริญใจ รู้จักที่สูงที่ต่ำที่ควรไม่ควร ฝึกพูดกับพระด้วยว่า พระคุณเจ้า พระคุณท่าน
 หลวงพี่ ท่านผู้เจริญ มาฝึกเพื่อที่จะนำไปใช้กับคนอื่น ๆ ด้วย ให้มองคนในแง่ดี เผื่อแผ่แก่คน
 ทั่วไป ก็เป็นส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เกิดจิตใจดีแก่คนที่ใกล้ชิด คนที่ไปมาหาสู่เขาก็จะว่าสุขภาพดี
 อ่อนน้อมละมุนละไมดี จะยืนจะเดินจะนั่ง นั่งก็นั่งเหมาะ ยืนก็ยืนเหมาะ เคลื่อนไหวอริยาบถก็
 เหมาะ ฉะนั้นการฝึกหรือปฏิบัติธรรมด้วยการกราบ สัมมาอรหัง หรือนั่งปฏิบัติธรรมพองยุบ
 หรือพุทโธก็นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๔) อาหารกาย อาหารใจ^{๔๗}

ศาสนาต่างๆมีมากมายในโลกนี้ ศาสนาใหญ่ๆก็มีเยอะ แต่คำสอนของทุกศาสนาก็มี
 จุดประสงค์เดียวกัน คือเป็นอาหารใจ บำรุงสุขภาพได้ดี ชีวิตของมนุษย์เราไม่ว่าชาติไหน อยู่ได้
 ด้วยอาหาร อาหารที่ทุกคนบริโภค แต่ละชาติ แต่ละที่แห่งอาจมีรสชาติที่ต่างกัน อาจมีรสเผ็ด
 เค็ม เปรี้ยว จืด และหวาน แต่จุดมุ่งหมายของการกินอาหารก็คือ ทำให้ร่างกายเข้มแข็งสุขภาพ
 แข็งแรง มีชีวิตอยู่ได้ อาหารทุกชาติในโลกนี้ แม้จะมุ่งสร้างกายให้แข็งแรงดี แต่ทางใจก็ต้องการ
 อาหารเช่นเดียวกัน อาหารใจก็คือ คำสอนทางศาสนานั้นเอง ศาสนาที่เป็นอาหารใจก็อาจมี

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๗} วัดศาลาลอย, “สู่ยุโรปตามรอยพระธรรมโมลี”. (สุรินทร์ : วัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์, ๒๕๕๒), (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

รสชาติที่แตกต่างกัน แต่มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน นั่นคือการบำรุงจิต ทำให้จิตใจมีคุณธรรม
เข้มแข็ง และจะทำให้มีความเป็นอยู่ดีสมประสงค์สมกับความตั้งใจของทุกคน เนื่องจากอาหารใจ
ก็มีหลายรสชาติ จึงมีหลายศาสนา สิ่งสำคัญในฐานะมนุษย์ คำสอนใดที่จะทำให้เรามีสุขภาพจิต
ดี อยู่เย็นเป็นสุขตามอัตภาพ ควรหยิบยกมาพิจารณาสถานที่แห่งนี้ ในเหตุการณ์ปัจจุบันนั้น
โลกมีการโลกาภิวัตน์ เป็นเหตุให้จิตใจมนุษย์ปั่นป่วนมาก ทำให้คนเข้าใจผิด ไม่สบายใจ อาจ
บริโภคอาหาร ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสุขภาพจิตได้เพราะฉะนั้น อย่าบริโภคอาหาร เพราะความหิว
ความอร่อย เพียงอย่างเดียว มันอาจจะทำลายสุขภาพได้ จึงควรบริโภคอาหารบำรุงสุขภาพ ที่
พอเหมาะพอควร

นอกจากนี้ท่านกล่าวไว้ว่า การประกาศพระพุทธศาสนาปัจจุบันนี้ ไม่ควรใช้วิธีเทศน์
อย่างเดียว ควรเปิดโอกาสให้ผู้สงสัยได้ซักถาม และอธิบายให้ผู้ฟังคลายความสงสัยและได้ทราบ
ข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง ธรรมะที่เรียนไปแล้วตั้งแต่นักธรรมตรี นักธรรมโทและนักธรรมเอก มี
ประโยชน์มากที่สุด เพราะฉะนั้น การมีความรู้พร้อมทั้งทางด้านปริยัติและปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ควรจะ
ได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษหากมีความรู้ด้านปริยัติเพียงอย่างเดียวจะได้รับความสนใจจาก
คนบางกลุ่มเท่านั้น คนที่ปฏิบัติได้แต่อธิบายไม่ได้ ก็เป็นเรื่องที่ยากต่อการเผยแผ่ให้คนอื่น ใ้รู้
วิธีการและผลแห่งการปฏิบัติ^{๔๘}

๓.๓.๒ ประเภทสัมโมทนียกถา

สัมโมทนียกถา แปลว่า ถ้อยคำอันเป็นที่บันเทิงใจ คำพูดที่ทำให้ประทับใจ เรียกว่า
อนุโมทนาถา ก็ได้ สัมโมทนียกถา ใช้เรียกการที่ภิกษุพูดแสดงความขอบคุณหรือกล่าวถึง
ประโยชน์และอันสงฆ์ของความดีหรือบุญกุศลที่ทายกทายิกาได้ทำ เช่นถวายอาหาร สร้างกุฏิ
สร้างหอระฆังไว้ในพระพุทธศาสนาว่า สัมโมทนียกถาเป็นเหตุให้ผู้ทำบุญนั้นเกิดความชุ่มชื้น
เบิกบาน เกิดความอิมใจในผลบุญที่ตนทำและปรารถนาจะทำบุญเพิ่มพูนอีก^{๔๙}

พระธรรมโมลี ได้แสดงสัมโมทนียกถาในสถานที่หลายแห่ง เนื่องจากการที่ท่านเป็น
พระผู้ใหญ่ เป็นผู้ปกครองระดับสูงในจังหวัด เมื่อได้รับกนิมนต์ท่านก็จะแสดงสัมโมทนียกถา
ตลอดเวลา ดังที่พระศรีวิสุทธิคุณ(มานพ ปิยสีโล)^{๕๐} ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย รองเจ้าคณะ
สุรินทร์ ได้กล่าวไว้ว่า

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย เจ้าคณะจังหวัด
สุรินทร์, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๔๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัต, หน้า
๑๑๐๓.

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย รองเจ้าคณะ
จังหวัดสุรินทร์, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

ในปัจจุบันเป็นภาระงานที่ได้กำหนดโดยมหาเถรสมาคม เป็นสิ่งบังคับให้ท่านตั้งปฏิบัติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จะต้องเป็นผู้ปกครองที่สมบูรณ์ หลักและวิธีทำงานจะปรากฏในลักษณะของการเทศน์ แสดงธรรม ปาฐกถา หรือ สัมมนาวิทยากร จะเป็นลักษณะที่จะฉลองศรัทธาเจ้าภาพ เพิ่มพูนปัญญาบารมีและให้กำลังใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ให้มีกำลังใจในการประกอบศาสนกิจที่สมบูรณ์ต่อไป

เนื่องด้วยเหตุผลในบางประการจึงไม่มีการบันทึกลงในรูปแบบของเอกสาร หรือมีการจดบันทึกให้เป็นกิจจะลักษณะ แต่เนื่องด้วยวิทยาการในโลกปัจจุบันจึงสามารถบันทึกบทสัมมนาวิทยากรของท่านไว้ในอินเทอร์เน็ตซึ่งสามารถสืบค้นได้ ผู้วิจัยได้สืบค้น และรวบรวมผลงานของท่านจากการติดตามไปในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งที่ท่านได้แสดงไว้ในประเทศ ส่วนในต่างประเทศก็อาศัยศิษยานุศิษย์ที่ติดตามท่านแล้วบันทึกไว้ ซึ่งสามารถรวบรวมได้ดังนี้

เรื่อง การแสดงการเคารพ^{๕๑}

เมื่อมีคนมาแสดงความเคารพ ต้องดูท่าทางที่เขาแสดงตน เหมือนกับเราพิจารณาการก้มของวัว อย่างหลงตัวเองว่าวัวให้ความเคารพ มันอาจก้มหัวเพื่อจะขวิดเราก็ได้ การชมเชยคนที่มาก้มกราบก็ควรระวัง การก้มมีหลายอย่าง ก้มดี ก้มอันตรายต้องระวังให้ดี เผลอไม่ได้ ดังคนโบราณกล่าวไว้ว่า คนก้มกราบบางก็ก็มีเขา เพราะเรามองไม่เห็น เพราะฉะนั้น จึงต้องบูชาบุคคลที่ควรบูชา มิฉะนั้นอันตรายอาจเกิดกับเราได้

เรื่อง ความกตัญญู^{๕๒}

เรามาแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ด้วยการบำเพ็ญกุศลให้แก่บิดามารดา เพื่อแผ่ส่วนบุญไปยังท่านเหล่านั้น นอกจากนี้เพื่อแสดงถึงความระลึกท่านเหล่านั้น กตัญญูรู้คุณ กตเวทิตา ตอนมีชีวิตอยู่ก็มีความเกื้อกูลแก่กันและกัน ก็มาปรารภถึงคุณงามความดี ตามหลักพระพุทธศาสนาเมื่อปรารภถึงอย่างนี้ ก็มาบำเพ็ญบุญ อุทิศ บูชาคุณของผู้วายชนม์และอุทิศส่วนบุญตามประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติมา ผู้ที่ระลึกถึงคุณงามความดีของผู้มีพระคุณแล้วตอบแทนบุญคุณนั้น นับว่าเป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า เป็นคุณธรรมที่นายกอง ยอง น้าชมเชย และเป็นคุณธรรมที่หาผู้ปฏิบัติได้ยาก คือ กตัญญูกตเวทิตา คือรู้บุญคุณ เมื่อมีโอกาสก็ตอบแทนบุญคุณในสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่และไม่มีชีวิตอยู่นั้น ในโอกาสที่เหมาะสมจึงเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของกตเวทิตธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นกุศลธรรมที่มีผู้ปฏิบัติได้ยาก และนับได้

^{๕๑} สัมมนาวิทยากรในงานทำบุญอายุวัฒนมงคล พระวิเทศธรรมรังสี (สุรศักดิ์ ชิวานนุโ) วัดไทย วอชิงตัน ดีซี วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๕๒. ดูรายละเอียดใน วัดศาลาลอย, พระธรรมเทศนาและการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท).

^{๕๒} สัมมนาวิทยากรที่วัดสุทธาวาส สหรัฐอเมริกา, เรื่องเดียวกัน.

ว่าเป็นทูลภคบุคคล และบุพการี คือ บุคคลผู้ทำคุณก่อนแล้วได้รับการตอบแทน นอกจากนี้ก็นับได้ว่าเป็นการสร้างกุศลต่อตนเอง และส่วนหนึ่งเป็นการสนับสนุนพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาให้มีสุขภาพกายที่แข็งแรง มีสุขภาพจิตที่พร้อมด้วยปัญญา อันเป็นกำลังที่พึ่งในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ

สามารถสรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการแสดงพระธรรมเทศนา และการกล่าวสัมโมทนียกถาของพระธรรมจรรยาโมลี จะเป็นลักษณะที่จะฉลองศรัทธาเจ้าภาพเพิ่มพูนปัญญาบารมีและให้กำลังใจต่อผู้ได้บังคัมภีญา ให้มีกำลังใจในการประกอบศาสนกิจที่สมบูรณ์ต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการออกไปปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้บังคัมภีญาในการออกตรวจการณ์ หรือออกไปรับรู้การปฏิบัติงานของผู้ได้บังคัมภีญาในการสนองงานคณะสงฆ์ ส่งผลให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียว สามารถประคับประคองศรัทธาของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างดี

๓.๓.๒ ประเภทวิชาการ

ประเภทหนังสือวิชาการนี้ จะไม่มีเทคนิคหรือวิธีนำเสนอเช่นประเภทอื่นๆที่กล่าวมาแล้ว แต่จะเป็นวิชาการล้วน ๆ เป็นผลงานการแต่งของท่าน บางเรื่องท่านได้รวบรวมเอง มีหลักฐานน่าเชื่อถือมีสาระต่างกันไป สามารถนำมาเป็นหลักฐานอ้างอิงได้ โดยท่านได้นำเสนอในลักษณะของหนังสือ บทความ ดังตัวอย่างผลงานต่อไปนี้

๑) ช้างในพระพุทธศาสนา^{๕๓}

ในพระพุทธศาสนามีเรื่องราวของสัตว์นานาชนิดเข้ามาเกี่ยวข้องกับอยู่หลายครั้ง เรื่องของสัตว์ต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับนั้นมีรายละเอียดแตกต่างกันออกไป แต่ทั้งนี้ย่อมพิจารณาได้ว่าเรื่องราวของสัตว์เหล่านั้น คือ องค์ประกอบส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา ที่มุ่งสอนศีลธรรมได้อีกประการหนึ่งด้วย ในบรรดาสัตว์หลายๆชนิดนั้น ช้างเป็นสัตว์ที่มีบทบาทสำคัญตามเหตุการณ์ต่างๆในพระพุทธศาสนาอย่างมาก อาจเนื่องมาจากโดยธรรมชาติแล้วช้างเป็นสัตว์ที่มีลักษณะพิเศษโดดเด่นกว่าบรรดาสัตว์อื่นๆ ด้วยรูปร่างที่ใหญ่โต และทำทางอันสง่างาม แม้ว่าช้างจะเป็นสัตว์ป่า แต่ก็มีประวัติความสัมพันธ์กับมนุษย์มาเนิ่นนาน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของช้างที่ปรากฏตามหลักฐานต่างๆในทางพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นคติธรรม หลักคำสอนชาดก และช้างที่มีชีวิตอยู่ร่วมสมัยและมีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า เป็นต้น

พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาหนึ่งของโลก ที่ยกย่องช้างว่า เป็นสัตว์ประเสริฐ ให้เกียรติช้างเสมอเหมือนมนุษย์ เป็นศาสนาที่มีหลักธรรมสอดคล้องกับกระแสโลกปัจจุบัน ที่กำลัง

^{๕๓} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), *ช้างในพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : แสงสว่างเวสต์เพรส, ๒๕๔๘).

ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นที่สุดเรื่องราวเกี่ยวกับช้างมักถูกนำมาสอนพุทธสาวกเป็นประจำทั้งโดยตรงและโดยอ้อม กล่าวคือ ช้างที่มีบทบาทโดยตรงหมายถึง ช้างแต่ละเชือกที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าในสมัยนั้น หรือได้เข้าไปสัมผัสกับพระพุทธเจ้าทั้งในด้านดีและด้านร้าย เช่น พญาช้างปารีโลยกะ เป็นช้างที่มีบทบาทในด้านดี และ พระยาช้างนาพาคิริเป็นช้างที่มีบทบาทในด้านร้าย หรือในด้านไม่ดี บทบาทของช้างทั้ง ๒ ด้านนี้ ต่างก็มีส่วนช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ช้างที่มีบทบาทโดยอ้อมหมายถึง ช้างที่ไม่ได้สัมผัสกับพระพุทธเจ้า หรือไม่ได้เกิดร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าทรงนำเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับช้าง เช่น ชื่อ คุณสมบัติ อวัยวะ คุณธรรม เป็นต้น เหล่านี้ ไปใช้เป็นสื่อประกอบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ โดยผ่านการแสดงธรรม เป็นเหตุให้พระธรรมเทศนาของพระองค์เกิดความชัดเจน มีน้ำหนัก เป็นรูปธรรมขึ้น และเป็นแรงจูงใจในการประพฤติปฏิบัติธรรมได้อีกด้วย

๒) สารัตถธรรม

สารัตถธรรมเป็นหนังสือที่รวบรวมผลงานของท่านในสมัยที่ได้ศึกษาในระดับดุขฎฐิบัณฑิต หรือระดับปริญญาเอก ซึ่งได้ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นที่ระลึกในพิธีถวายปริญญาดุขฎฐิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ซึ่งในเนื้อหาประกอบด้วย

- (๑) บทบาทช้างในการกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า
- (๒) กรรมและการเกิดใหม่
- (๓) พระพุทธศาสนานิกายเซน
- (๔) พระพุทธศาสนากับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม
- (๕) ชาติตามหลักพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์
- (๖) จตุธาตุมัจจุราญ
- (๗) การตีความพรหมชาลสูตร
- (๘) การประยุกต์พระพุทธศาสนาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ : กรณีทำแท้ง
- (๙) การตกแต่งโรงแรมด้วยพุทธศิลป์
- (๑๐) มลทินปัญหา : ปิดตปัญหา ถามการบรรลุมรรค
- (๑๑) การวิเคราะห์นาคสูตร

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอเพียงบางส่วนของงานเขียนของท่านที่เกี่ยวข้องกับมุมมองในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนท่านใดสนใจที่จะศึกษาในรายละเอียดของเนื้อหาที่ท่านได้นำเสนอไว้ในหนังสือ โปรดศึกษาได้จากต้นฉบับที่ท่านได้เขียน และในการศึกษาผู้วิจัยจะนำเสนอในรายละเอียดและสรุปภาพรวม ดังต่อไปนี้

(๑) บทบาทข้างในการกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า^{๕๔}

ในเนื้อหาของเรื่องเป็นการกล่าวถึงคุณลักษณะของข้าง ซึ่งมีความแตกต่างจากเรื่องข้างในพระพุทธศาสนาที่กล่าวมาในเบื้องต้น เพราะเป็นการเขียนในระยณะต้นเป็นการนำเสนอในรูปแบบของงานวิจัย มีการกล่าวถึงความสำคัญของข้าง บทบาทของข้างในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สรุปใจความได้ว่า ข้างได้มีบทบาทสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างมาก ไม่ว่าจะในด้านที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า นับตั้งแต่ก่อนประสูติและตลอดระยะเวลาที่ทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ นอกจากนี้ ข้างยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะในด้านที่ทรงใช้เปรียบเทียบกับคุณลักษณะของข้างกับคุณลักษณะของบุคคลในพระพุทธศาสนา หรือยกตัวอย่างข้างที่มีคุณธรรม ไม่ว่าจะป็นชาติกอดิตชาติของพระองค์เอง หรือของพระสาวกก็ตาม เพื่อประกอบการแสดงพระเทศนา

บทบาทของข้างที่ไม่ดุร้าย มีอยู่ ๒ เชือก ได้แก่

พญาข้างเศวตกฤษณรมีบทบาทสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า ๒ ประการ คือ เป็นศุภนิมิตแห่งพระโพธิสัตว์ และ เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาล

พญาข้างปารีโลยกะมีบทบาทสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า ๒ ประการ คือ ทำหน้าที่พุทธอุปัฏฐากตลอดพรรษา ที่พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษาอยู่ในป่ารกชิตวัน และ ปกป้องและคุ้มครองพระพุทธเจ้า ขณะที่ประทับอยู่ในป่าปารีโลยกะราวป่ารกชิตวัน

บทบาทของข้างที่ดุร้าย มีอยู่ ๓ เชือก คือ

(๑) พญาข้างคีรีเมฆล มีบทบาทที่สัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า ๔ ประการ คือ (๑) เป็นพญาข้างของพญามารปรนิมิตวัสวัตติใช้ขับขี่ยกพลเสนามาร เพื่อขัดขวางและทำร้ายพระมหาบุรุษในคืนวันที่จะตรัสรู้ (๒) เป็นเครื่องวัดความพ่ายแพ้ของพญามาร เพราะพญาข้างทรุดตัวลงหมอบแทบพระบาทของพระมหาบุรุษ (๓) เป็นมูลเหตุให้เกิดพระพุทธรูปปางมารวิชัย และ (๔) เป็นที่มาของบทสวดชัยมงคลคาถาบทที่ ๑

(๒) พญาข้างที่มารแปลงกาย บทบาทที่สัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าของพญาข้างแปลงกายเชือกนี้ คือ เป็นพญาข้างที่เข้ามาเพื่อทดสอบผลการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เนื่องจากว่าเป็นเหตุการณ์หลังจากที่ทรงชนะพญามารปรนิมิตวัสวัตติ และตรัสรู้แล้ว

(๓) พระยาข้างนาพาคีรี พระยาข้างเชือกนี้ เป็นพระยาข้างพระที่นั่งของพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ ถูกพระเทวทัตใช้เป็นเครื่องมือให้ทำร้ายพระพุทธเจ้าขณะเสด็จบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ จึงมีบทบาทที่สัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นพระยาข้างที่มุ่งประทุษร้ายพระองค์

^{๕๔} พระเทพปัญญาเมธี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “บทบาทข้างในการกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า”, ใน สารัตถธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒-๘๕ .

และในบทสรุปได้กล่าวไว้ว่า ช่างมีบทบาทในด้านดีเข้ามาด้วยความประสงค์ดีต่อพระพุทธเจ้า และได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นอุปกรณในการสอนธรรมของพระพุทธเจ้าในยกเป็นข้ออุปมาเปรียบเทียบในการสื่อสารธรรม และ ไซ้ยกเป็นนิทานชาดก ประกอบคำสอน ช่างที่มีบทบาทโดยตรง หมายถึง ช่างแต่ละเชือกที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าในสมัยนั้น หรือได้เข้าไปสัมผัสกับพระพุทธเจ้าทั้งในด้านดีและด้านร้าย เช่น พญาช่างปาริไลยกะ เป็นช่างที่มีบทบาทในด้านดี และ พระยาช่างนาพาครีเป็นช่างที่มีบทบาทในด้านร้าย หรือในด้านไม่ดี บทบาทของช่างทั้ง ๒ ด้านนี้ ต่างก็มีส่วนช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ช่างที่มีบทบาทโดยอ้อม หมายถึง ช่างที่ไม่ได้สัมผัสกับพระพุทธเจ้า หรือไม่ได้เกิดร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าทรงนำเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับช่าง เช่น ชื่อ คุณสมบัติ คุณธรรม เหล่านี้ ไปใช้เป็นสื่อประกอบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ โดยผ่านการแสดงธรรม เป็นเหตุให้พระธรรมเทศนาของพระองค์เกิดความชัดเจน มีน้ำหนัก เป็นรูปธรรม

(๒) กรรมและการเกิดใหม่^{๕๕}

กรรมและการเกิดใหม่เป็นงานเขียนที่ท่านต้องการนำเสนอมุมมองที่นักวิชาการได้นำเสนอพร้อมทั้งมีการวิเคราะห์คำสอนต่าง ประกอบด้วย คำสอนเรื่องกรรม กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา กรรมในฐานะเป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติ กรรมและกระบวนการเกิดใหม่ และบทสรุปเนื้อหาท่านกล่าวไว้ว่า หลักกรรมถือว่าเป็นหลักที่สำคัญยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชน และเป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา จึงมีความคุ้นเคยกับชีวิตประจำวันของประชาชนทั่วไป... แนวคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่มีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับหลักกรรมและสังสารวัฏ หลักกรรมจะดำรงอยู่ไม่ได้... ตราบใดที่บุคคลยังมีกิเลสอยู่ต้องมีการทำกรรมดีบ้างกรรมชั่วบ้าง... กระบวนการเกิดใหม่นั้นเป็นกระบวนการที่สืบเนื่องกับความตายเมื่อคนตายลงไปแล้วจะเกิดใหม่ทันทีในภพภูมิที่เหมาะสมประกอบด้วย กามภพ รูปภพและอรุภพ... และได้เสนอแนะไว้ว่า การยอมรับและเชื่อในหลักกรรมและการเกิดใหม่เป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคคลมองชีวิตในสายยาวสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีงาม

(๓) พระพุทธศาสนานิกายเซน^{๕๖}

พระพุทธศาสนานิกายเซนเป็นงานเขียนที่ท่านต้องการนำเสนอมุมมองที่นักวิชาการได้นำเสนอพร้อมทั้งมีการวิเคราะห์คำสอนต่าง ประกอบด้วย กรอบที่จะวิพากษ์ประวัติและ

^{๕๕} พระเทพปัญญาเมธี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “กรรมและการเกิดใหม่”, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖-๑๕๘.

^{๕๖} พระเทพปัญญาเมธี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “พระพุทธศาสนานิกายเซน”, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๙-๒๑๒.

วิวัฒนาการในหลักคำสอนของเซน ทรรศนะเกี่ยวกับมนุษย์ โลก และจักรวาลของเซน ทรรศนะเกี่ยวกับการหลุดพ้น และบทสรุป มีใจความว่า เซนตามรูปศัพท์ที่หมายถึงการนั่งวิปัสสนา หรือ การคิดค้น ปริมาจารย์คือท่านโพธิธรรม ทศนะเกี่ยวกับมนุษย์มีความเห็นเดียวกันกับเถรวาท คือมนุษย์เกิดจากองค์ประกอบ ๕ ทศนะเกี่ยวกับโลก เห็นว่ามนุษย์เป็นเพียงผู้อาศัย การดำเนินชีวิตต้องตระหนักถึงความชอบธรรมและสิทธิที่ทุกคนมีเท่าเทียมกัน ส่วนแนวคิดเรื่องจักรวาล ท่านอธิบาย ๒ ประเด็น คือ กำเนิดจักรวาล เซนมองว่า สรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาลมาจิดหนึ่ง และ ธรรมชาติของจักรวาล เซนมองว่าถ้าเข้าใจคำว่า ตถตา เราจะเข้าใจเนื้อแท้ของจักรวาล และทรรศนะเกี่ยวกับการหลุดพ้นของเซน ท่านสรุปว่า จุดมุ่งหมายคือ ซาโตริ โดยการปฏิบัติ ๓ อย่าง ประกอบด้วย การสนทนากับอาจารย์เป็นการส่วนตัว การนั่งสมาธิ และการขบโกอาน หรือ ขบปริศนาธรรม ซึ่งท่านมีความเห็นว่า พุทธศาสนิกายเซนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และเหมาะสมกับบุคคลในยุคนั้นเป็นการเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องกับยุคสมัย

(๔) การประยุกต์พระพุทธศาสนาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ : กรณีทำแท้ง^{๕๗}

ในการนำเสนอเรื่องนี้ท่านได้นำเสนอในลักษณะของบทความ กล่าวถึงกรณีการทำแท้ง เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม และสรุปทางออกของปัญหา มีใจความว่า

การทำแท้งเป็นปัญหาทางสังคมปัญหาหนึ่งที่ต้องริบหาทางแก้ไข เป็นปัญหาที่พบได้ทุกสังคมและทุกยุคทุกสมัย ปัญหานี้ได้ถูกนำมาถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์และหาแนวทางแก้ไขกันอยู่เสมอ ซึ่งแต่ละฝ่ายต่างก็เสนอทรรศนะที่ต่าง ๆ กัน แต่ปัญหาการทำแท้งเริ่มต้นที่ประเทศตะวันตก จากนั้นก็เข้ามาสู่บ้านเรา คนที่แสดงความคิดเห็นต่อปัญหานี้ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายคัดค้านหรือฝ่ายสนับสนุน ส่วนใหญ่เป็นชาวตะวันตก คนไทยเรายังไม่ได้คิดถึงปัญหานี้ อย่างจริงจัง ซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากว่าเท่าที่ผ่านมาปัญหาเรื่องนี้ในบ้านเรายังไม่รุนแรงถึงขั้นจะก่อให้เกิดกระแสความคิดวิพากษ์วิจารณ์ก็เป็นได้ บางครั้งเราจะพบว่า ข้อเสนอของนักคิดไทยในเรื่องนี้ก็เป็นข้อเสนอที่ยืมมาจากตะวันตก การยืมความคิดคนอื่นมาใช้เรื่องเสียหายหรือน่ารังเกียจ แต่สิ่งหนึ่งที่เราควรตระหนักไปพร้อมๆ กับการยืมความคิดคนอื่นมาก็คือ สังคมไทยมีลักษณะหลายประการ เช่น จารีตประเพณีในเรื่องครอบครัวที่เป็นแบบเฉพาะซึ่งต่างจากสังคมตะวันตก เหตุผลที่ชาวตะวันตกใช้คัดค้านหรือสนับสนุนการทำแท้งอาจเหมาะกับสังคมเขาแต่ไม่เหมาะกับสังคมเรา เมื่อจะใช้เหตุผลของเขา เราควรไตร่ตรองให้รอบคอบ แต่ก่อนที่จะเข้าถึงประเด็นพุทธศาสนากับการทำแท้ง ควรศึกษารายละเอียดและข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับการทำแท้งก่อน

^{๕๗} พระเทพปัญญาเมธี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), “การประยุกต์พระพุทธศาสนาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ : กรณีทำแท้ง”, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙๑-๕๑๕.

ในกรณีของการทำแท้งไม่เพียงแต่จะผิดศีลธรรม แต่ยังมีอันตรายต่อสุขภาพของสตรี ผู้ที่รับการทำแท้ง บางทีอาจเนื่องจากการปฏิบัติทางการแพทย์โดยผิดวิธี นอกจากนี้การทำให้การทำแท้งกลายเป็นเรื่องถูก กฎหมายในบางแง่ อาจทำให้ความสัมพันธ์ทางเพศแบบผิด ๆ ในหมู่คนเพิ่มสูงมากขึ้น และอาจก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้นในสังคม ที่สำคัญที่สุดการทำแท้งจะเป็นการตัดสิทธิ์ของตัวอ่อน หรือทารกในครรภ์ที่จะกลายมาเป็นมนุษย์ ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า รัฐมีเหตุผลที่จะผลักดันการจำกัดการทำแท้ง เพื่อที่จะปกป้องผู้หญิงจากอันตราย เพราะการปฏิบัติทางการแพทย์ที่ผิดวิธี ป้องกันความไม่สงบในสังคมจากการมีความสัมพันธ์ทางเพศแบบผิด ๆ และเพื่อปกป้องสิทธิ โดยปราศจากเงื่อนไขของความเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพต่อไป

พุทธศาสนาไม่สนับสนุนการทำแท้ง ไม่ว่าจะเงื่อนไขจะเป็นอย่างไร พุทธศาสนาพูดถึงการเริ่มต้นแห่งชีวิตมนุษย์ตั้งแต่ลงสู่ครรภ์อย่างชัดเจน อีกทั้งตำหนิการฆ่าลูกอ่อนในครรภ์อันเป็นความผิดในระดับเดียวกันกับการฆ่าชีวิตมนุษย์อื่น ๆ ย่อมก่อให้เกิดวิบากแห่งกรรมที่เหมาะสม เหตุผลสำคัญสำหรับทัศนะในพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทำแท้ง ตัวอย่างที่สำคัญคือ ชีวิตมนุษย์ถือว่าเป็นโอกาสที่มีค่าสำหรับการได้มาเกิดในโลกนี้ การทำลายตัวอ่อนในครรภ์ที่มาถือปฏิสนธิในครรภ์มารดา นับเป็นการทำลายโอกาสที่หาได้ยากสำหรับชีวิตที่มีค่า ในกรณีชีวิตของสตรีตกอยู่ในอันตรายเนื่องจากมีลูกอ่อนอยู่ในครรภ์ พระพุทธศาสนานุญาตให้สตรีรักษาตนเองตามเงื่อนไขที่เธอได้รับการรักษาทางยา ไม่ใช่เงื่อนไขที่让她ทำแท้ง ดังนั้นการทำลายชีวิตมนุษย์จึงเป็นบาปมาก ทางออกของกรณีนี้ควรแยกเด็กให้ศูนย์เด็กหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงเป็นผู้ดูแลฟื้นฟูจิตใจ

(๕) การตกแต่งโรงแรมด้วยพุทธศิลป์^{๕๘}

ในการนำเสนอเรื่องนี้ท่านได้นำเสนอในลักษณะของบทความ กล่าวถึงความเชื่อของสังคมไทย เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม และสรุปทางออกของปัญหา มีใจความว่า

พุทธศิลป์เกิดขึ้นด้วยความศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา สำหรับพุทธศาสนิกชนแล้ว ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่งด้วย นอกจากนี้พุทธศิลป์เหล่านี้ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระศาสดาของพระพุทธศาสนาอีกด้วย และด้วยวัตถุประสงค์ของพุทธศิลป์ประการหลังนี้เอง ทำให้ชาวพุทธส่วนหนึ่งในปัจจุบันที่ดำเนินธุรกิจโรงแรม มีแนวความคิดที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่รู้จักของประชาชนชาวต่างประเทศ โดยการนำพุทธศิลป์เหล่านี้ไปประดับตกแต่งโรงแรม แต่ถึงแม้ว่าในทางพระพุทธศาสนาจะให้สิทธิและเสรีภาพแก่ผู้นับถือ ทั้ง

^{๕๘} พระเทพปัญญาเมธี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), “การตกแต่งโรงแรมด้วยพุทธศิลป์”, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๖-๕๒๖.

ไม่มีข้อห้าม และขออนุญาตในเรื่องนี้ ซึ่งหากมองในแง่นี้ ก็สามารถทำได้ แต่ก็มีชาวพุทธกลุ่มหนึ่งที่ไม่เห็นด้วย และคัดค้านแนวคิดดังกล่าว

การนำพุทธศิลป์ไปตกแต่งโรงแรมนั้น ตามวัตถุประสงค์ของผู้จัดนั้น นับว่าเป็นเจตนาที่ดี ที่ต้องการแสดงพุทธศิลป์อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของสังคมไทย นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคใหม่ที่สามารถทำได้ และการตกแต่งแบบไหนควรและไม่ควรก็ขึ้นอยู่กับว่า เป็นการตกแต่งแบบไหน หากจัดเป็นห้อง เป็นโซน หรือเป็นอาคารแยกต่างหากจากสถานที่ต่างๆ ในโรงแรม เป็นการกระทำที่น่าสนับสนุน แต่หากว่าต้องการจัดรวมไว้ในสถานที่ หรือห้องต่างๆ ของโรงแรม ก็ขึ้นอยู่กับว่าพุทธศิลป์เหล่านั้นเป็นศิลปะประเภทใด หากเป็นประเพณีจิตรกรรมและประติมากรรม ก็สามารถทำได้ในบางห้อง เช่น ห้องนอน ห้องรับแขก ห้องทั่วไป ยกเว้นบางห้องที่ไม่สมควร เช่น ห้องสุขา ห้องน้ำ ห้องบันได เป็นต้น แต่ที่ผู้เขียนไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งได้แก่การจัดจำลองภายในอุโบสถในห้องต่างๆ ของโรงแรม อย่างที่ในต่างประเทศเคยมีเจ้าของบาร์แห่งหนึ่งในประเทศอิสราเอลจำลองภายในพระอุโบสถ มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่อยู่ตรงกลางบาร์ เป็นต้น และที่สำคัญในการตกแต่งพุทธศิลป์ในโรงแรม จะต้องแสดงถึงความเคารพเลื่อมใส และศรัทธาในพระรัตนตรัย หรือในพระพุทธศาสนา เพราะหากเราในฐานะของคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาไม่จัด หรือตกแต่งพุทธศิลป์ด้วยความเคารพ แล้วเราจะให้คนต่างชาติเขาให้เกียรติและเคารพพุทธศิลป์ได้อย่างไร นอกจากนี้ผู้ที่ต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีนี้ ควรพิจารณาไตร่ตรองในทุกๆ ด้าน เพราะพุทธศิลป์เหล่านี้คือที่พึ่งทางจิตใจของชาวพุทธ เป็นตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๓) การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพ และการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก^{๕๙}

ในการนำเสนอเรื่องนี้ท่านได้นำเสนอในลักษณะของบทความ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของดุฎฐินิพนธ์ระดับปริญญาเอก มีใจความว่า

การมีสุขภาพที่ดี เป็นสิ่งที่ประเสริฐสำหรับมนุษย์และเป็นคุณภาพของชีวิต การมีสุขภาพดีนอกจากจะเกิดประโยชน์แก่ตนเองในการดำรงชีวิต สามารถทำหน้าที่ต่างๆ ตามบทบาทของตนได้อย่างดีแล้ว ยังส่งผลดีโดยรวมต่อสังคม เพราะการที่สังคมมีประชากรที่มีคุณภาพทั้งในด้านสุขภาพ ความรู้ความสามารถ ย่อมเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง พระสงฆ์ใน

^{๕๙} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพ และการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” ใน *รวมบทความวิทยานิพนธ์ระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรรณา) บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒) : ๓๐-๓๔.

สมัยพุทธกาลมีวิถีชีวิตตามหลักพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ พระธรรมวินัยเป็นทั้งหลักกฎหมาย การปกครองและการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมด้วย สำหรับปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์ในสมัย พุทธกาลพบว่า มักจะเป็นโรคทั่วไปที่เนื่องมาจากการดำรงชีวิตอยู่ในป่าเป็นหลัก เช่น เป็นไข้ โรคหิด โรคผิวหนังตกโรค เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโรคทางใจและทางปัญญาที่เกิดจากกิเลสอัน ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งพระพุทธศาสนาวัดขึ้นเพื่อรักษาโรคทางใจและทางปัญญา นี้ เป็นหลัก แต่สำหรับพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันต่างมีวิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพและการดูแลรักษา สุขภาพที่แตกต่างจากพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลอย่างมาก สืบเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น สภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ประเพณีและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้วิถีชีวิตหรือรูปแบบการ ดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เปลี่ยนไป

นอกจากที่กล่าวมาในเบื้องต้นนับว่าเป็นผลงานการเผยแพร่พระพุทธศาสนาใน ลักษณะของการประยุกต์ให้เข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ ซึ่งต้องใช้นำเสนอแบบวิเคราะห์ใน ประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้รู้ถึงหลักคำสอนที่ทางพระพุทธศาสนา มุมมองที่แตกต่าง และยังมีผลงานการเขียนที่ได้นำเสนอที่มีลักษณะที่สอดคล้องกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาใน ท้องถิ่นของตนเองโดยใช้ภาษาให้เข้ากับท้องถิ่นของตน ดังนี้

- ๑) สติ๊กเอ็ดสเต็ดอะก^{๖๐}
- ๒) แชน นอง สแนน^{๖๑}
- ๓) นั๊ก กั๊บ เนี้ยะก^{๖๒}
- ๔) สุรินทร์ : จอมแห่งเทพยดา^{๖๓}
- ๕) คຸ້มวัดศาลาลอย^{๖๔}

จากบทความที่ได้นำเสนอในข้างต้นถึงแม้จะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา แต่สามารถสังเคราะห์สิ่งที่ท่านนำเสนอให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของ พระพุทธเจ้าที่อนุญาตให้พระสาวกใช้ภาษาถิ่นของตน เป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรม ท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแพร่ให้ง่ายมากขึ้นทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแพร่เป็นเสมือนญาติ

^{๖๐} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “สติ๊กเอ็ดสเต็ดอะก”, สุรินทร์สโมสร, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐) : ๕-๗.

^{๖๑} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “แชน นอง สแนน”, ใน ๑๐๐ เรื่อง เมืองสุรินทร์. อักษรศาสตร์ ชมดี บรรณาธิการ, (สุรินทร์ : สำนักพิมพ์สุรินทร์สโมสร, ๒๕๕๑), หน้า ๔๗-๕๑.

^{๖๒} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “นั๊ก กั๊บ เนี้ยะก”. สุรินทร์สโมสร, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๗ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐) : ๕-๗.

^{๖๓} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “สุรินทร์ : จอมแห่งเทพยดา”, สุรินทร์สโมสร, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๕๑) : ๔-๗.

^{๖๔} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “คຸ້มวัดศาลาลอย”, สุรินทร์สโมสร, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๑) : หน้า ๕-๗.

ของตนเองจึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนา สอดคล้องกับแนวทางของพระพุทธเจ้า ในการใช้ภาษาให้เข้ากับท้องถิ่น เพราะว่าบุคคลที่อาศัยอยู่ในถิ่นเดียวกัน ใช้ภาษาเดียวกันย่อม สื่อสารกันได้อย่างเข้าใจ เมื่อสามารถทำให้เข้าใจ หรือ มีความเคารพแล้วการที่สอนธรรม สื่อ ธรรมย่อมประสบผลสำเร็จได้อย่างดี

๓.๔ อุดมการณ์ในการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท)

อุดมการณ์ หมายถึง อุดมคติอันสูงส่งที่จูงใจมนุษย์ให้พยายามบรรลุถึง เป็น จินตนาการที่ถือว่าเป็นมาตรฐานแห่งความดี ความงาม และความจริง ทางใดทางหนึ่งที่มีมนุษย์ ถือว่าเป็น เป้าหมายแห่งชีวิตของตน^{๒๕} เพราะทำอะไรถ้าทำอย่างมีอุดมการณ์ ทำงานด้วยอุดม คติ มักจะทำได้ดี เมื่อผิดพลาดบกพร่องก็จะไม่ละพยายาม เมื่อจิตมุ่งมั่นตั้งมั่นแล้ว ก็จะศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้ในพระธรรมคำสอน ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ แล้วมุ่งมั่นตั้งใจอย่างเต็มที่ เพื่อที่จะนำพระธรรมคำสอนนั้นออกเผยแผ่สู่ประชาชน ในโอกาส ในภาวะการณ์ต่าง ๆ ให้มี ประสิทธิภาพ อุดมการณ์ เป็นหลักใจที่สำคัญยิ่งของการทำงาน เพราะการทำงานนั้นจะมีปัญหา อุปสรรคขวานขวาม เพราะพระสงฆ์ หมายถึง หมู่ชนผู้ฟังคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้ว ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนนั้น สั่งสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามด้วย ฉะนั้นการทำงานต้องมี อุดมการณ์ การเผยแผ่อย่างมีอุดมการณ์

พระธรรมโมลีท่านได้กล่าวถึงอุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สรุปใจความ ได้ว่า

อุดมการณ์นั้นก็เจริญรอยตามพระองค์อย่างที่เราองค์เผยแผ่ในวันมาฆบูชาพระองค์ ก็ได้ประกาศโอวาทปาติโมกข์ การแนะนำกับพระภิกษุสงฆ์ที่จะเป็นนักเผยแผ่ที่ดีคือ อย่าทำร้ายเขา อย่าพูดสอดเสียด ใส่ร้ายป้ายสี ต้องเป็นคนง่าย ๆ รู้จักประมาณในโภชนะ หน้าที่สงบนิ่งพิจารณาธรรม อุดมการณ์ก็คือให้ได้บรรลุพระนิพพานบรรเทาหรือทำลาย กำจัดกิเลสให้หมด พระพุทธเจ้าครั้งส่งพระสงฆ์ ๖๐ รูปไปเผยแผ่ก็ได้ประกาศ พรหมจรรย์ในเบื้องต้นเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากทั้งมนุษย์และเทวดา จุดประสงค์ของพระองค์คือชนหมู่มากว่าวัตถุประสงค์ก็คือความสุขแก่กุลเพราะฉะนั้นเป้า ของพระองค์คือชนหมู่มากใหญ่คุณสมบัติของพระธรรมทูตต้องมีความอดทนอย่าไปทำร้าย ใคร อย่าไปกล่าวร้ายใคร คนที่เบียดเบียนจะเป็นสมณะได้ใจ รู้จักสำรวมในการเผยแผ่

^{๒๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒,

นั้นก็เป็นการเผยแผ่ เติมนี่ก็เป็นการเผยแผ่ มีตัวอย่างให้เห็น เช่น ท่านอัสสชิเพียงแต่เดิน ก็ทำให้อุปติสสะสัทธาเลื่อมใส บิณฑบาตก็เป็นการเผยแผ่^{๖๖}

เพราะว่าในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป จนมีผู้เคารพ เลื่อมใส ศรัทธา ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น ต้องชี้แจงแสดงเหตุผลให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็น แสดงธรรมเพราะอาศัยความเอ็นดูต่อสรรพสัตว์ มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง แสดงธรรมเพราะไม่เห็นแก่อาภิสลินจ้าง และไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น^{๖๗} หัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกโดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงพระประสงค์ จะต้องมียุคธรรมอันอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. มีอุดมการณ์ มีเป้าหมายในการบวชที่ชัดเจน มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตั้งใจปฏิบัติธรรม ฝึกฝนตนเอง มุ่งพระนิพพาน และเผยแผ่ธรรมแก่บุคคลอื่น บำเพ็ญ ประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน ตามโอวาทของพระบรมศาสดา การมีอุดมการณ์ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากไม่มีอุดมการณ์อันมั่นคง เมื่อทำงานไปแล้วประสบปัญหาใดๆ ก็เกิดความท้อถอย เบื่อหน่าย มักจะทำงานไปไม่ได้ตลอด จนถึงกับลาสิกขา หรือมีเป้าหมายที่เบี่ยงเบนไป เช่น แทนที่จะมุ่งไปนิพพาน กลับมุ่งแสวงหาลาภสักการะ เป็นต้น

๒. มีศิลาจารวัตรตรงดงาม ด้วยการสำรวมกาย วาจา ใจ ให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ในครั้งพุทธกาลนั้น ผู้ที่ทำงานเผยแผ่พระศาสนา ส่วนใหญ่เป็นผู้บรรลุนิพพานแล้ว เป็นพระอรหันต์บุคคล หมดกิลเลสแล้ว บำเพ็ญประโยชน์ตนได้สำเร็จสมบูรณ์แล้ว จึงสามารถทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มที่ ในยุคปัจจุบันไม่เหมือนเมื่อครั้งพุทธกาล ผู้ทำงานเผยแผ่ศาสนายังไม่หมดกิเลส จำเป็นจะต้องฝึกฝนอบรมตนเองไปด้วย สั่งสอนเผยแผ่ธรรมแก่ผู้อื่นด้วย เช่นนี้แล้วจึงต้องระมัดระวังอย่างยิ่งยวด ต้องพยายามรักษาศีลและอาจารย์ของตนให้ดี ไม่ให้เผลอถลาลไปในทางที่เสื่อมได้ เนื่องจากผู้ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องพบปะผู้คนจำนวนมาก เมื่อการเผยแผ่เริ่มได้ผลก็จะมีผู้เคารพศรัทธามาก มีลาภสักการะมาก จึงจำเป็นต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ไม่ให้เผลอพึงใจในเพศตรงข้ามที่ศรัทธาห้อมล้อมอยู่ ให้มีสมณสัญญาเตือนใจตนอยู่เสมอ ไม่ฟังเพื่อ แต่ให้มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่ติดยึดในลาภสมบัติ และไม่มัวมีปฏิมาณะ ทะนงตนว่าเป็นพระอาจารย์ใหญ่ มีศิษย์มาก ทั้งต้องหมั่นเตือนตนอยู่เสมอว่ากิจหลักของสงฆ์คือ การปราบกิเลสในตัวเพื่อมุ่งพระนิพพานนั้น เรายังทำไม่สำเร็จ จึงต้องมีสติระมัดระวังตั้งใจฝึกตัวเองต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๖๗} อภ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๕๗/๑๗๔-๑๗๕, อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๗/๒๖๓.

๓. มีความรู้ความสามารถ ผู้เผยแผ่ศาสนาจะต้องมีความรู้ทั้งพระปริยัติธรรมและธรรมปฏิบัติ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา จะต้องรู้หลักธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนาอย่างดี มีความรอบรู้ที่กว้างขวาง รู้จักโลก เข้าใจโลก สามารถแนะนำบุคคลอื่นให้นำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต ใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ แนะนำการปฏิบัติธรรมได้

นอกจากนี้ท่านยัง มุ่งมั่นส่งเสริมพระสังฆาธิการตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสขึ้นไป ให้มีโอกาสได้รับการศึกษาอบรมที่สูงขึ้น เพราะท่านเหล่านั้นมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อพระศาสนาหลายด้านไม่ว่าในด้านการศึกษาการปกครอง การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ เมื่อมหาวิทยาลัยเปิดโอกาสให้ท่านเหล่านี้มีสิทธิ์เข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้ เพราะไม่อยากจะเห็นอนุชนของชาติที่ต้อยโอกาสเหล่านี้ต้องพลาดจากการพัฒนาตนเองในด้านการศึกษา แม้ว่าปณิธานจะยังไม่ปรากฏผลในขณะนี้แต่ก็เชื่อมั่นว่าสักวันหนึ่ง การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จะต้องประสบความสำเร็จอย่างแน่นอน นั่นหมายถึง การลดช่องว่างทางการศึกษา การเพิ่มโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้ต้องการโอกาส การรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการก้าวเดินไปข้างหน้าอย่างมั่นคงและมีประสิทธิภาพ อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืนสืบไป^{๖๘}

พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปียสีโล)^{๖๙} ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย รองเจ้าคณะสุรินทร์ ได้กล่าวแสดงความเห็นว่า

หลวงพ่อก่อนมองการณ์ไกล เห็นประโยชน์สำคัญแห่งพุทธศาสนา เรียกว่าเป็นนักเผยแผ่ที่มีอุดมคติ สร้างอุดมคติให้นักเผยแผ่รุ่นหลัง มองประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นและพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ท่านปรารถนาให้ลูกหลานของชาวบ้านที่เข้ามาบวชแล้วได้มีความรู้ติดตัวออกไปจึงพยายามส่งเสริมให้มีการศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือไว้ในการดำเนินชีวิตต่อไป

พระสุนทรธรรมเมธี (สุเทพ อาสโภ)^{๗๐} กล่าวไว้ว่า

เนื่องจากพระเดชพระคุณท่าน เป็นพระนักปกครอง เป็นพระนักศึกษานักพัฒนา ประกอบกับความรู้ความสามารถของท่านที่มีอยู่ ทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรม ทำให้พระเดชพระคุณท่านมีทักษะ มีอุดมคติ มีทัศนคติในการทำงาน มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เจียบขาดเมื่อถึงคราวตัดสินใจ ดังเช่น มีวิสัยทัศน์ในการทำงาน มีความเด็ดขาดในการตัดสินใจ มีอุดมคติในการทำงาน สร้างคนและสร้างงานเผยแผ่ศาสนา สนับสนุนให้พระ

^{๖๘} พระเทพปัญญาเมธี (ทองอยู่ ญาณวิสุทธิ), “ปณิธาน”, ใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ฉบับต้อนรับการประชุมส่วนราชการ จังหวัดสุรินทร์ ๒๙ มกราคม ๒๕๔๕, หน้า ๑-๒.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปียสีโล), รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระสุนทรธรรมเมธี (สุเทพ อาสโภ) เจ้าอาวาสวัดท่าสว่าง รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ณเรให้ได้รับการศึกษาเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ท่านยังเป็นตัวอย่างในการศึกษาโดยท่านเพียรพยายามเพื่อสร้างทายาทให้ดำเนินรอยตามท่าน พยายามจนจบเปรียญ ๙ นอกจากนี้ในการศึกษาทางโลกท่านยังจบถึงปริญญาเอก ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวในจังหวัดเป็นอย่างมาก

พระครูปัญญาวุฒิสุนทร (คุณ ปญญาวุฑโฒ)^{๗๑} กล่าวไว้ว่า

ท่านมีอุดมการณ์สูงสุด คือการรักษาพระพุทธศาสนาไว้ให้เป็นมรดกของคนไทยและของประชาชนคนทั้งโลก กล่าวคือ ต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไปเท่าที่จะทำได้ นอกจากนี้ท่านยังสร้างบุคลากรทางศาสนาให้มีความรู้ดี มีความประพฤติดี และมีความสามารถดี นี่คืออุดมการณ์ของท่าน อีกประการหนึ่งเมื่อตอนที่ท่านเดินทางมารับตำแหน่งที่จังหวัดนั้น ท่านต้องการกลับมาพัฒนาบ้านเกิดของท่านเพราะท่านไปสร้างความเจริญให้ที่อื่นมาเยอะแล้วทั้งที่กรุงเทพมหานครและที่จังหวัดลำปาง แต่กว่าจะเดินทางมาได้ก็ใช้เวลาในการมอบหมายภาระงานหลายปี และท่านได้รับมอบหมายจากหลวงพ่อทพ เจ้าอาวาสวัดกลางในขณะนั้นให้ดำเนินการขอจัดตั้งวิทยาเขตของมหาจุฬาฯ ท่านก็ดำเนินการอย่างเต็มที่ ประารถให้ลูกหลานมีที่เรียนในจังหวัดของตนไม่ต้องเกินทางไกล และได้มีโอกาสใช้ความรู้ถ่ายทอดได้อย่างเหมาะสม

สามารถสรุปได้ว่า อุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ท่านได้ดำเนินตามที่พระพุทธเจ้าได้ปฏิบัติไว้เป็นตัวอย่างในการประกาศพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ท่านยังมีแนวคิดให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรได้ดีโอกาสในการศึกษาที่สูงขึ้นไม่จำกัดเฉพาะนักธรรม-บาลี ท่านยังจัดการศึกษาในส่วนของพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ถ้าอยู่ในเพศบรรพชิตก็จะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะการศึกษาที่สูงจะได้รับไว้วางใจ หรือได้รับการเชื่อถือจากประชาชนทั่วไป แต่ถ้าสึกออกไปแล้วก็จะมีชีวิตที่ดีตัวออกไปสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

๓.๕ ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ)

ปัญหา หมายถึง อุปสรรคหรือข้อขัดข้อง ที่ทำให้การดำเนินงานไม่ไปสู่จุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้ เพราะการทำงานแต่ละวันย่อมมีปัญหาขึ้นเสมอ ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นจะมีความสำคัญมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระบบการทำงานอันเนื่องมาจาก การวางแผน การกำหนดเป้าหมาย การกำหนดวัตถุประสงค์ และการจัดบุคลากรล้วนต้องมีการตัดสินใจ ดังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหาคด้วยวิธีต่างๆ เช่น ปัญหาที่แท้จริงคืออะไร เป็นปัญหาจริง ๆ หรือมันเป็นเพียงความรู้สึก ความคิดเห็น ข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับปัญหานั้น ปัญหาเกิดขึ้นได้อย่างไร เป็นปัญหาที่

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาวุฒิสุนทร (คุณ ปญญาวุฑโฒ) เจ้าอาวาสวัดแสงบูรพาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์, วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

มักจะเกิดขึ้นเสมอ หรือมีมานานแล้วแต่ถูกปล่อยปละละเลย ปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นปัญหาเล็กน้อย หรือเป็นปัญหาวิกฤตหรือไม่ ควรจะแก้ไขปัญหาทันทีหรือแก้ปัญหาก็เพียงบางส่วน ต้องการอะไรในการแก้ปัญหานั้น

ในการปฏิบัติงานทุกครั้งต้องมีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของพระธรรมโมลี นั้นมาจากหลายแห่ง โดยท่านได้กล่าวไว้ว่า

ปัญหาที่สำคัญที่สุดเกิดจากพระสงฆ์เองไม่ยอมพัฒนาตนเองให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้ง ขาดการคิดวิเคราะห์ที่ถูกต้อง ไม่มีใจรักการเผยแผ่ เจอความลำบากบ้างก็เกิดการท้อแท้ ปัญหาในการเผยแผ่ คือ นักเผยแผ่ความรู้ไม่ถึง ไม่มีความสามารถ เช่น พระพุทธเจ้าส่งพระธรรมทูตไปก็มีแต่มุตตาคือฟันแล้วจากกาม ความสามารถของนักเผยแผ่จึงเป็นปัญหาใหญ่ อีกประการคือพูดไทยไม่ชัด คนสุรินทร์เราพูดไทยไม่ค่อยชัด ดังนั้นเราจึงอยากที่จะจัดตั้งโรงเรียนพระธรรมทูตประจำจังหวัด แต่ก็ยังมีปัญหาอีกคือไม่ใช่ว่าตั้งโรงเรียนได้แล้วจะคนมาเรียนอีก เพราะเขาเรียกตัวเองว่าเขาเป็นครูแล้วเขาเก่ง ปัญหาที่สำคัญมากที่สุดคือ เราอยู่ในท้องถิ่นที่คหกรรมที่ผิด ดังคำกล่าวที่ว่า คนสุรินทร์กินสุรา ไม่กินสุรา มาไม่ถึงสุรินทร์ สิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญมากที่ต้องต่อสู้มานาน และเพิ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาในการร่วมรณรงค์ให้วัดเป็นเขตปลอดสุรา และในบางท้องถิ่นเวลาว่างงานได้มีโอกาสแสดงธรรมก็จะช่วยกันรณรงค์ให้เห็นถึงความสิ้นเปลือง และได้รับตอบรับจากประชาชนในบางท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญที่สุด คือ การเลี้ยงฉลองของผู้นำในชุมชน หรือข้าราชการบางคนนิยมสิ่งนี้เป็นอันมาก จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับสิ่งเหล่านี้^{๗๒}

พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปียสีโล)^{๗๓} ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย รองเจ้าคณะสุรินทร์ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

ปัญหาที่เป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดในเวลานี้ที่ทำให้การเผยแผ่ธรรม คือ สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดการแข่งขันกันระดับที่สูงมากขึ้นส่งผลให้การดำเนิน ไม่ให้ความสำคัญ และมีเวลาที่จะปฏิบัติมีน้อยเพราะเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองชั้นสูง ในการปฏิบัติงานถ้ามีปัญหาต้องรีบแก้ไขให้สำเร็จ บางอย่างต้องแก้ไขอย่างรวดเร็ว อย่างต้องละไว้ไม่ไปจัดการ ให้เวลาเป็นเครื่องตัดสิน ถ้าเป็นปัญหาทางด้านธรรมวินัยจะใช้หลักกอธิกรณสมถะ ในการตัดสินพิจารณาตนเองก่อนว่าควรปฏิบัติอย่างไร ท่านจะใช้ความเจียมเป็นการแนะนำ ไม่คุย ไม่สนทนา ในการปฏิบัติงานถ้ามีปัญหาต้องรีบ

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทธิ), เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปียสีโล), รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

แก้ไขให้สำเร็จ บางอย่างต้องแก้ไขอย่างรวดเร็ว อย่างอย่างต้องละไว้ไม่ไปจัดการ ให้เวลาเป็นเครื่องตัดสิน การอยู่ร่วมกันต้องมีการเคารพซึ่งกันและกัน อยู่อย่างสามัคคี (สมานสังวาส) สอนให้เห็นถึงความสามัคคี

พระสุนทรธรรมเมธี (สุเทพ อาสโภ)^{๗๔} กล่าวไว้ว่า

ในการปฏิบัติงานทุกครั้งต้องมีทั้งผู้が見ด้วยและไม่เห็นด้วย ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของหลวงพ่อนั้นมาจากหลายแห่งทั้งฝ่ายพระภิกษุด้วยกันเอง เนื่องด้วยท่านต้องการพัฒนาบ้านเกิดของท่านจึงส่งเสริมให้พระเปรียญธรรมได้ปฏิบัติงาน จึงทำให้ได้ การต่อต้านจากพระหลวงตาที่มีอายุ และเป็นนักธรรมเอก แต่เมื่อเห็นท่านทำงานแล้ว จากการต่อต้านก็กลับมาเป็นการสนับสนุน และปัญหาที่เกิดจากชาวบ้านยังสนใจ พระพุทธศาสนาน้อย ไม่นิยมให้ลูกหลานเข้ามาบวชเรียนตามที่ท่านตั้งเป้าหมายไว้ แต่ ท่านทำได้ขนาดนี้ก็นับว่าท่านเก่งแล้ว เก่งกว่าผมอีก (ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์)

นายเพทาย สดทรงศิลป์ กล่าวไว้ว่า

ปัญหาอุปสรรคส่วนใหญ่จะเป็นของเรื่องเวลาและการติดตาม ประเมินผล เนื่องจาก เป็นพระสังฆาธิการระดับสูง มีศาสนิกจมาก มีภารกิจหลายด้าน จนไม่สามารถเข้าไป ดูแลได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ท่านยังมีความอดทนที่จะไปสถานที่ต้องการให้ท่านไปเผยแผ่ หรือฉลองศรัทธาของประชาชน^{๗๕}

จากข้อความแสดงให้เห็นว่าปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี นั้นจะมีสาเหตุที่สำคัญหลายประการ เนื่องจากท่านเป็นมหาเปรียญจึงอยากให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสได้พัฒนาตนเองให้มีความรู้ สามารถมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างประสบผลสำเร็จ ทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ของพระสงฆ์ที่มีพรรษามากกว่าท่าน หรือ บุคคลที่ท่านแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการคณะสงฆ์ในระดับรองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ท่านจะให้ความสำคัญต่อพระเปรียญธรรมก่อน ทำให้เกิดความไม่พอใจ และต่อต้านในบางครั้ง แต่เมื่อเห็นท่านทำงานแล้วก็หันมาสนับสนุนอย่างเต็มที่ เพราะเห็นว่าท่านทำงานจริง และเอาใจใส่ในการทำงานอย่างเต็มที่

๓.๖ สรุป

พระธรรมโมลี ท่านเป็นพระสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือและศรัทธา เพราะท่านเป็นผู้นำทางความคิด ที่มีความรู้ความสามารถเผยแผ่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระสุนทรธรรมเมธี (สุเทพ อาสโภ) เจ้าอาวาสวัดท่าสว่าง รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นายเพทาย สดทรงศิลป์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๔.

ประชาชนได้อย่างดียิ่ง และท่านได้เป็นแบบอย่างของความเป็นผู้นำหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านการพัฒนาชุมชนและสังคม ท่านได้เป็นต้นแบบของความดีงาม ยึดมั่นในการทำความดี มีผลงานมากมายในการทำประโยชน์เพื่อสังคม ทั้งการปกครอง การศาสนศึกษา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การเผยแผ่ ด้วยคุณธรรมที่ท่านได้ยึดเป็นแนวปฏิบัติ คือ ความขยัน ซื่อสัตย์ อุตุน เสียสละ เป็นพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติชอบ เป็นผู้นำทางความคิด มีจิตและวิญญานของความเป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา มีอุดมการณ์เพื่อให้คนได้เข้าถึงธรรม ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะของการประยุกต์ให้เข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ ซึ่งต้องใช้การนำเสนอแบบวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้รู้ถึงหลักคำสอนที่ทางพระพุทธศาสนา มุมมองที่แตกต่าง การแสดงพระธรรมเทศนา และการกล่าวสัมโมทนียกถา จะเป็นลักษณะที่จะฉลองศรัทธาเจ้าภาพ เพิ่มพูนปัญญาบารมีและให้กำลังใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ให้มีกำลังใจในการประกอบศาสนกิจที่สมบูรณ์ต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการออกไปปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้บังคับบัญชาในการออกตรวจการณ์ หรือออกไปรับรู้การปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาในการสนองงานคณะสงฆ์ ส่งผลให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียวสามารถประดับประดาองค์ศรัทธาของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างดี อุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ท่านได้ดำเนินตามที่พระพุทธเจ้าได้ปฏิบัติไว้เป็นตัวอย่างในการประกาศพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ท่านยังมีแนวคิดให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรได้มีโอกาสในการศึกษาที่สูงขึ้นไม่จำกัดเฉพาะนักธรรม-บาลี ท่านยังจัดการศึกษาในส่วนของพระปริยัติธรรมแผนกสามัญและการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ถ้าอยู่ในเพศบรรพชิต ก็จะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะการศึกษาที่สูงจะได้รับไว้วางใจ หรือได้รับการเชื่อถือจากประชาชนทั่วไป แต่ถ้าสึกออกไปแล้วก็จะมีความรู้ติดตัวออกไปสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ไม่ก่อบัญหาให้กับสังคม ดังที่ผู้วิจัย จะได้วิเคราะห์หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี ในบทที่ ๔ ต่อไป

บทที่ ๔

วิเคราะห์หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ)

๔.๑ ปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นนักเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี

พระธรรมโมลีทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีนั้นต้องอาศัยปัจจัยหรือองค์ประกอบหลายประการ โดยรู้ได้จากผลของการศึกษารูปแบบ กลวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี และผลจากการสัมภาษณ์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ทำให้ได้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑.๑ ปัจจัยด้านบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพ ของแต่ละคนจะเป็นสิ่งประจำตัวของบุคคล ที่ทำให้แตกต่างจากคนอื่น ซึ่งเป็นผลมาจากการทำงาน ประสบการณ์ ที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อม มีความสำคัญต่อชีวิตอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลที่บ่งบอกความแตกต่างระหว่างบุคคล เป็นลักษณะส่วนรวมของบุคคล และการแสดงออกของพฤติกรรม พระธรรมโมลีท่านได้พัฒนาบุคลิกภาพส่วนตัวของท่านอยู่ตลอดเวลา สามารถเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และเป็นต้นแบบของผู้เผยแผ่ โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอจากการสัมภาษณ์ท่าน ผู้ได้บังคับบัญชา และประชาชนทั่วไป สามารถอธิบายได้ดังนี้

๑) ความใจเย็น

พระธรรมโมลี ท่านเป็นผู้ใจเย็นอย่างยิ่ง ปฏิบัติงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเต็มความสามารถ โดยไม่คำนึงถึงความลำบาก นับตั้งแต่ท่านเดินทางมารับตำแหน่งการปกครองโดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๓ ท่านได้ดำเนินการเผยแผ่มาโดยตลอด อาศัยความรู้ที่ได้ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมมาประสานกัน ท่านได้อธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชน เนื่องด้วยท้องถิ่นสุรินทร์จะนิยมการตี๋มสุราเป็นนิตย การจะประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การทำบุญงานอวมงคล มักจะมีสิ่งเหล่านี้มาประกอบอยู่ตลอด จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในหลักธรรม โดยการไม่กล่าวหา โจมตีให้เกิดความอับอาย หรือไม่เห็นด้วย แต่ชี้แจงให้เห็นโทษของการตี๋มสุรา จนได้รับการร่วมมือในวัดศาลาลอย และเมื่อท่านได้รับการมอบหมายจากพระเถระให้ดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้น ได้มอบหมายให้พระเถระในการปกครองพยายามช่วยเหลือในการดำเนินกิจกรรมให้ปลอดจากการเสพสุรา หรือ นำเอาสุรามาส่วนประกอบในพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ การเช่นบูชาในบุญเดือนสิบ เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านจะนิยมเอาสุรามาสเช่นบูชาในวัด และบางครั้งในการจัดงานศพจะการเลี้ยงแขกด้วยสุรา จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจ

เข้าใจกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา และปัญหาที่สำคัญมากที่สุดคือ เราอยู่ในท้องถิ่นที่คหกรรมที่ผิด ดั่งคำกล่าวที่ว่า คนสุรินทร์กินสุรา ไม่กินสุรา มาไม่ถึงสุรินทร์ สิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญมากที่ต้องต่อสู้มานาน และเพิ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาในการร่วมรณรงค์ให้วัดเป็นเขตปลอดสุรา และในบางท้องถิ่นเวลามีนงานได้มีโอกาสแสดงธรรมก็จะช่วยกันรณรงค์ให้เห็นถึงความสิ้นเปลือง และได้รับตอบรับจากประชาชนในบางท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญที่สุด คือ การเลี้ยงฉลองของผู้เฒ่าในชุมชน หรือข้าราชการบางคนนิยมสิ่งนี้เป็นอันมาก จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับสิ่งเหล่านี้^๑

นอกจากนี้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จะมีปัญหาอยู่ตลอดเวลาท่านจะใช้ในการตัดสินใจพิจารณาตนเองก่อนว่าควรปฏิบัติอย่างไร ท่านจะใช้ความเงียบเป็นการแนะนำ ไม่คุย ไม่สนทนา ในการปฏิบัติงานถ้ามีปัญหาต้องรีบแก้ไขให้สำเร็จ บางอย่างต้องแก้ไขอย่างรวดเร็ว อย่างอย่างต้องละไว้ไม่ไปจัดการ ให้ความสำคัญแก่เครื่องตัดสินใจ ดังที่ผู้ใกล้ชิดได้กล่าวไว้ว่า

หลวงพ่อก็คือพระเถระที่ทำงานแบบคนมีวิสัยทัศน์ มีการวางระเบียบประชุมปรึกษาหารือกับลูกน้องและผู้ร่วมงานเสมอ ถึงจะมีใครมาพูดบอกหรือรายงานเรื่องอะไร ก็พิจารณาด้วยเหตุผลเป็นธรรม และที่สำคัญใช้คนให้ถูกกับงาน หลายคนสงสัยว่าทำไมท่านแต่งตั้งบุคคลที่เคยตำหนิติเตียนท่านเป็นเจ้าของมา มาร่วมงานกันอีก แต่ก็หมดสงสัย ถ้าหากรู้ว่าท่านมีคติประจำใจที่ว่า ไม่ว่าจะเจ้านาย ไม่ทำลายลูกน้อง ให้โอกาสลูกน้อง ไม่เคยตำหนิลูกน้องให้ผู้อื่นฟัง จึงไม่มีลูกน้องคนใดถูกตำหนิโทษอย่างไม่มีเหตุผล การที่ท่านมีคุณธรรมอย่างนี้ ทำให้ลูกน้องรักเคารพและจงรักภักดีไม่เสื่อมคลาย ท่านเคยปรารภให้ฟังว่า ไปรังเกียจผูกโกรธลูกน้อง ก็ไม่เกิดประโยชน์อันใดขึ้นมา ผู้อบรมแนะนำสั่งสอนให้เขาทำงานตามเรา ให้โอกาสเขาจะดีกว่า จึงทำให้มีทีมงานที่เข้มแข็ง^๒

๒) มีเมตตาสูง

เมตตา แปลว่า ความรัก หมายถึงความหวังดี ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นความรู้สึกที่เป็นมิตร ความมีไมตรีต่อกัน เมตตา เป็นภาวะของจิตที่ปราศจากความโกรธ ความอาฆาตมาดร้าย มีแต่ความหวังดี มีไมตรีจิตหวังความสุขความเจริญแก่ผู้อื่นเป็นที่ตั้ง ลักษณะของผู้มีความเมตตา คือ เป็นคนมีสีหน้าแจ่มชื่นเบิกบาน ยิ้มแย้มเข้าหากัน มีแต่ความปรารถนาดี ชอบความเป็นมิตรมากกว่าความเป็นศัตรู ไม่ชอบทำร้าย ไม่ชอบเบียดเบียนผู้อื่น เมตตา เป็น

^๑ สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๒ สัมภาษณ์พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

ธรรมข้อที่ ๑ ในพรหมวิหารธรรม ๔ เป็นเครื่องกำจัด พยาบาท คือ ความอาฆาตมาดร้าย ความคิดทำร้ายผู้อื่น^๓ เมตตาจัดเป็นธรรมพื้นฐานของใจขั้นแรก ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งทำให้มองกันในแง่ดี หวังดีต่อกัน พร้อมทั้งจะรับฟัง และเจรจาด้วยเหตุด้วยผล ไม่ยึดเอาความเห็นแก่ตัว มีอคติ คือ ความโกรธ ความเกลียด เป็นที่ตั้ง

พระธรรมโมลีท่านเป็นพระเถระที่มีเมตตาธรรมสูง ปฏิบัติอย่างมีแบบแผน ให้ความสำคัญกับความเห็นของเพื่อนร่วมงาน และพระสงฆ์ได้ปกครองเสมอ มีเหตุผล หลักการในการทำงาน ท่านจะใช้คนให้ถูกกับงาน คือ ตามความสามารถตามความถนัดของแต่ละคน ใช้หลักพระคุณ คือ เมตตาธรรมนำหน้า ใช้หลักพระเดช คือ การตักเตือน การลงโทษ ตามหลังไม่ใช้อำนาจโดยพลการ ท่านจะหมั่นอบรมสั่งสอนชี้ข้อถูก บอกข้อผิด ให้เข้าใจด้วยความมีเมตตาธรรม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จึงทำให้การบริหารการปกครองของท่านมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามเป็นที่ยอมรับเป็นประจักษ์คณะสงฆ์และประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ท่านจะมีเมตตาต่อผู้ได้บังคับบัญชา ท่านยังมีเมตตาต่อประชาชนทุกคนที่เดินทางมาสนทนาด้วยท่านจะใช้สถานที่ในการต้อนรับผู้เดินทางมาพบท่านที่แตกต่างจากพระเถระทั่วไป โดยใช้สถานบริเวณด้านหน้ากุฏิที่ท่านจำวัด ท่านจะนั่งต้อนรับทุกคนอย่างเปิดเผย ออกมาต้อนรับทุกคนด้วยไมตรีจิตที่งดงาม โดยไม่เลือกว่าบุคคลเหล่านั้นจะมีสถานะอย่างไร มาก่อนได้สนทนากับท่านก่อน แต่ถ้าวางเรื่องใดเป็นสิ่งที่สำคัญจะนำมาพิจารณาและให้รองจนกว่าจะจัดการกับภาระเหล่านั้นจนสำเร็จ จึงจะสนทนาในเรื่องที่กำลังดำเนินการอยู่ และท่านจะมีภารกิจในการออกไปฉลองศรัทธาของประชาชนอยู่อย่างต่อเนื่อง จนบางครั้งร่างกายอ่อนเพลีย แต่ท่านก็ไม่เคยปฏิเสธการนิมนต์ของประชาชน จนบางครั้งผู้ใกล้ชิดได้ขอร้องให้ท่านงดกิจนิมนต์ที่สามารถให้ผู้อื่นไปแทน แต่ท่านให้เหตุผลว่า ท่านเป็นพระของประชาชนทุกคน เขาอยากให้ท่านไปโปรด จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ต้องมีการจัดการเรื่องเป็นเวลา แต่ถ้าเป็นงานที่เกี่ยวกับการปกครองทางคณะสงฆ์ท่านจะชี้แจงให้เจ้าภาพได้รับทราบถึงความสำคัญในแต่ละงาน เช่น งานผูกพัทธสีมา ท่านจะต้องไปเป็นประธานในฐานะผู้ปกครอง เป็นงานที่สำคัญเพราะอุโบสถถือว่าเป็นสถานที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การดำเนินก่อสร้างในบางแห่งใช้เวลาในการรวบรวมทุนหลายปีกว่าสำเร็จเป็นอุโบสถหลังหนึ่ง และถือว่าเป็นการไปให้กำลังใจทั้งพระภิกษุที่อยู่อารามนั้น และประชาชนที่บารุงวัดนั้นอยู่ จะได้มีกำลังใจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง และท่านให้ความสำคัญกับงานศพเป็นอย่างมาก โดยท่านจะเป็นเจ้าภาพให้ทุกครั้งที่มีการบำเพ็ญกุศลในวัด และไปให้กำลังใจเจ้าภาพที่กำลังเศร้าโศก แม้บางครั้งจะอ่อนเพลียเพียงใด ท่านก็จะเดินทางไปให้กำลังใจเจ้าภาพทุกคนที่มาบำเพ็ญกุศลในวัด และการเปิดโครงการศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด นำเด็กที่

^๓ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า

อาศัยอยู่ในบริเวณวัดที่ขาดความเอาใจใส่ของพ่อแม่ เอามารวมกันทำกิจกรรมที่วัด ท่านกล่าวไว้ว่า

เด็ก ๆ เหล่านี้แหละ ถ้าไม่ได้เรียน ไม่ได้รับการเลี้ยงดูให้การศึกษาที่ดีแล้วก็เชื่อได้ว่า ร้อยเปอร์เซ็นต์ว่าเหม็นแน่ๆ เมื่อเด็กเหล่านี้เหม็นเป็นกากเดนสังคมสร้างความเดือดร้อนในสลัมแล้ว มันก็คืบคลานเข้าวัดเข้าสงฆ์เป็นที่น่ารังเกียจอย่างยิ่ง เด็กพวกนี้ก็เหมือนเศษไม้ ไม่เคารพผู้ใหญ่ การเข้าพิธีต่างๆจะปฏิบัติตนอย่างไรถึงจะถูกต้อง^๔

ท่านจึงได้คิดให้เด็กรักษารธรรมและรักดนตรีไทย ด้วยการจัดให้มีเครื่องดนตรีไทยขึ้น เพื่อให้เกิดความซึ้งซบซึ้งธรรมะให้แก่เด็ก สอดแทรกกิจกรรมให้เกิดความเหมาะสมแก่วัยของเด็ก และปัจจุบันกิจกรรมดังกล่าวก็ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน จนได้รับความเชื่อถือ มีความเคารพ จากผู้ที่ร่วมงานด้วย และได้กล่าวถึงความเป็นผู้มีเมตตาสูงของท่านไว้ว่า

ท่านเป็นพระนักปกครองที่ใจดี อาศัยหลักเมตตา ใส่ใจผู้ใต้บัญชา เอาใจใส่ในหน้าที่การปกครองเป็นอย่างดี นอกจากนี้ท่านยังเป็นนักปกครองที่มีความฉลาดในการบริหารงานบริหารคน เป็นนักปกครองประเภทอ่อนน้อม ไม่ใช่อ่อนแอ แข็งแรง แต่ไม่แข็งกระด้าง ท่านจึงเป็นผู้นำที่นั้งอยู่ในหัวใจของผู้ใต้บัญชาไม่ใช่ยืนอยู่บนหัวของผู้ใต้บัญชา^๕ “หลวงพ่อนอกจากท่านจะมีเมตตาสูงต่อทุกคนที่ไปพบท่าน ท่านจะต้อนรับด้วยความยินดีความไม่ถือตัว ต้อนรับทุกๆ ท่านที่ไปพบ ด้วยความเสมอภาค เสมอต้นเสมอปลายและยุติธรรม”^๖ “ท่านเป็นพระที่นำเคารพมากบุคลิกภาพส่วนตัวท่านดี งดงามมาก ”^๗

สามารถสรุปได้ว่า พระธรรมโมลีท่านเป็นพระเถระที่มีเมตตาธรรมสูง ท่านจะหมั่นอบรมสั่งสอนชี้ข้อถูก บอกข้อผิด ให้เข้าใจด้วยความมีเมตตาธรรม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จึงทำให้การบริหารการปกครองของท่านมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามเป็นที่ยอมรับเป็นประจักษ์คณะสงฆ์และประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ท่านจะมีเมตตาต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ท่านยังมีเมตตาต่อประชาชนทุกคนที่เดินทางมาสนทนาด้วยท่านจะใช้สถานที่ในการต้อนรับผู้เดินทางมาพบท่านที่แตกต่างจากพระเถระทั่วไป โดยใช้สถานบริเวณด้านหน้ากุฏิที่ท่านจำวัด ท่านจะนั้งต้อนรับทุกคนอย่างเปิดเผย ออกมาต้อนรับทุกคนด้วยไมตรีจิตที่งดงาม โดยไม่เลือกกว่าบุคคลเหล่านั้นจะมีสถานะอย่างไร

^๔ วิรัช ดิษฐบรรจง, “พระราชวิสุทธิเมธีกับโครงการนำเด็กเก็บขยะมาเลี้ยง”, ข่าวสด. (๒ กรกฎาคม ๒๕๓๗).

^๕ สัมภาษณ์ พระสุนทรธรรมเมธี (สุเทพ อาสโภ), เจ้าอาวาสวัดท่าสว่าง รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๖ สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีวิศิษฐ์ ทุลาธร, ข้าราชการบำนาญ อดีตวิศวกรวิชาชีพ ๙ วิชาการ กรมชลประทาน, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^๗ นางปลั่งศรี มูลศาสตร์, ข้าราชการบำนาญ, อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนสิรินธร อดีตนายกเหล่ากาชาดจังหวัดสุรินทร์, วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

๓) การเข้าใจภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีมีส่วนในการสนับสนุนให้ชาติบ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองในทศวรรษที่ดีและถูกต้อง ชาติไทยมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเอกลักษณ์ การมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเองเป็นสิ่งที่น่าภูมิใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นตัวเชื่อมความรู้สึกของชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งส่วนมากจะเป็นเรื่องที่ดีและปัจจุบันของสังคมไทย แสดงถึงความเป็นมาอันเกิดจากความเจริญของสังคมมาช้านาน จึงควรภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตนเอง ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ยอมรับนับถือมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นแนวทางการปฏิบัติตนของคนในท้องถิ่น ให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นสิ่งควบคุมการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม ทำให้คนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเหมาะสม

พระธรรมโมลีท่านได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่ได้รับการอุปสมบท เมื่อได้รับการศึกษาทั้งฝ่ายธรรมและฝ่ายโลกส่งผลให้ท่านต้องเดินทางไปในสถานที่ต่าง ๆ ต่อมาได้เดินทางกลับภูมิลำเนาเดิม ซึ่งในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ในอดีตนั้น(๒๕๒๓)ยังห่างไกลเจริญ การคมนาคมไม่สะดวก มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แม้ว่าในท้องถิ่นดั้งเดิมจะเป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของชาวเขมรและชาวกูย(ส่วย) ซึ่งยังรักษาธรรมเนียมการปฏิบัติของท้องถิ่นของตนเองในลักษณะที่ผิดไปจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงมีความลำบากในการถ่ายทอดธรรม ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็ว และส่งผลต่อการดำรงชีวิตของทุกชีวิตอย่างมากด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ศิลปวัฒนธรรมทั้งด้านดี และด้านที่ยังไม่ได้พัฒนาให้เหมาะสมจากทั่วทุกมุมโลกต่างหลั่งไหลเข้าสู่วงจรกิจชีวิตของคนไทยอย่างขาดระบบและขาดขั้นตอนการรับที่มีแบบแผนเพียงพอ ยังผลให้ประชาชนเกือบทั้งประเทศพากันนิยมชมชอบกับความแปลกใหม่ของวัฒนธรรมต่างชาติและบางคนถึงกับดูหมิ่นหรือเกิดความอับอายในศิลปวัฒนธรรมของตนเองซึ่งเป็นเรื่องที่น่าห่วงใย เพราะการสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของคนในชาติไปอย่างสิ้นเชิงนั้น นำไปสู่การล่มสลายของชาติ วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่เคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด จนผสมกลมกลืนเป็นวัฒนธรรมเดียว แทบจะหารอยต่อระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่ไม่ได้ ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงแต่เดิมนั้นไม่ได้มีความขัดแย้งกันดังที่เป็นอยู่ ในปัจจุบันการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้เห็นคุณค่าของเก่าและของใหม่ มีการสืบทอดคุณค่าดั้งเดิม ด้วยรูปแบบใหม่หลากหลายวิธี ซึ่งต้องไม่ทำลายคุณค่าเดิมแต่กลับทำให้เพิ่มคุณค่าขึ้น หรืออย่างน้อยก็ไม่ได้ทำให้วัฒนธรรมเดิมนั้นลดคุณค่าลงไปของท่านได้กล่าวไว้ว่า

ช่วงเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมาอิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมต่างชาติได้แผ่ขยายไปทั่วโลกแม้จะเป็นแผ่ขยายของเทคนิควิทยาการสมัยใหม่ และเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี อันจะนำไปสู่อุณหภูมิที่เป็นสังคมแห่งข้อมูลข่าวสารก็ตาม มีส่วนทำให้วัฒนธรรม ค่านิยมของ

คนไทยต้องปรับเปลี่ยนสภาพตามไป ทำให้ขาดความเข้าใจและความภาคภูมิใจใน ศิลปวัฒนธรรมของไทย เป็นต้นเหตุให้เกิดการเสื่อมสลายของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นไป ในที่สุด^๘

ทุกวันนี้ภาษาเขมรที่ในภาษาไทยเลือนไปมากแล้วและได้พัฒนาไปเป็นภาษาไทย เกือบหมดแล้ว คงเหลืออยู่เพียงไม่กี่คำ และความก็เปลี่ยนไป อันที่จริงถ้าเราไม่ ชาตินิยมจนเกินไปนัก ก็น่าจะรักษามรดกความเป็นจริงทางภาษาไว้ให้คงอยู่ได้ แต่ เพราะความเป็นชาตินิยมของ ทำให้อะไรรอบอย่างทางภาษาสูญหายไป บางอย่างก็ถูก กลบเคลื่อนไป อย่างเช่นการออกเสียงก็มีความลำบาก เราใช้วิธีการออกเสียง เราใช้ วิธีการออกเสียงตามไวยากรณ์ของไทยที่บัญญัติไว้แล้ว เช่น ตัว “ร” สะกด ก็ออกเสียง “น” (แม่กน) เราก็อ่านตามไวยากรณ์ของไทยที่บัญญัติไว้แล้ว แต่เขียนน่าจะเขียนตาม คำเดิมของเขาอย่าง “เดิน” ไม่จำเป็นต้องสะกดด้วยตัว “น” น่าจะใช้อย่างเก่งเขียนตาม คำเดิมคือ “เดิน” ตัว “ร.เรือ” สะกด ที่เปลี่ยนมาใช้ตัว “น” สะกด ความจริงก็เพิ่งเปลี่ยน มาอย่างมากที่สุด ๑๐๐ ปี แต่ก่อนสมัยโบราณก็เขียนโดยใช้ตัว “ร” สะกด ตรงกับภาษา เดิมของเขา^๙

คำว่า “นัก” เป็นคำใกล้ตัวเราที่มีการใช้อย่างแพร่หลาย แต่ความหมายที่แท้จริง อาจ มีหลายคนที่ยังไม่รู้ คำว่า “นัก” นี้เป็นภาษาถิ่นของทางเมืองเหนือที่ใช้พูดกันทั่วไป เช่น “มีมาก” จะพูดว่า “มากนัก” ปลูกข้าวได้มาก “ได้ข้าวนัก” “ขายของได้มาก” ก็จะ พูดว่า “ขายมาก” เป็นต้น แต่การจะใช้อย่างไรนั้นเราจะต้องพิจารณาดูอีกที ส่วนคำว่า “นัก” ในภาษาเขมรนั้นเป็นคำสุภาพ ใช้เรียกกับคนที่น่ารัก น่าเอ็นดู หรือผู้ทรงคุณธรรม ตัวอย่างเช่น ผู้ที่เพิ่งทำพิธีศีกมา เราก็อธิบายคนผู้นั้นอย่างให้เกียรติ “นัก” ออกเสียงเป็น ภาษาเขมรว่า เนียะกั แต่เขียนเป็น “นัก” นั่นเอง “อนัก” ในภาษาไทย ออกเสียงตัว “ก” สะกด แต่เขมรจะออกเสียง “ก” เพียงเบาๆ จนแทบไม่มีเสียงหรือแทบไม่ได้ยิน และ กลายเป็นใส่การันต์ในที่สุด จึงเหลือแต่เสียง “เนียะกั” เพียงอย่างเดียว ความหมายของ คำว่า “เนียะกั” ก็คือ ลักษณะของคนที่ทำอะไรเป็นประจำทำอะไรมาๆ หรือทำอะไร เยอะกว่าเรื่องอื่น เช่น เนียะกัริฐู(นักเรียน) ก็หมายถึงคนที่เรียนมากกว่าอย่างอื่น เนียะกัเพลง (นักเพลง) ก็หมายถึงคนที่ร้องรำทำเพลงมากกว่าอย่างอื่น เป็นต้น “เนียะกั” ยังใช้สำหรับผู้สูงอายุกว่าเรียนผู้ที่อ่อนกว่าอย่างสุภาพ ถือเป็นคำที่ใช้ทั่วไป

^๘ สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ภาณวิสุทโธ), เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๙ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ภาณวิสุทโธ), “สุรินทร์ : จอมแห่งเทพดา”, สุรินทร์สโมสร : ๔.

ผู้ที่สึกมาก็เรียก แม้แต่ผู้ที่ยังเป็นพระอยู่ ถ้าเป็นญาติพี่น้องกัน ก็จะเรียกพระรูปนั้นว่า “เนี้ยะก็” เช่น “เนี้ยะก็เญิง”^{๑๐}

คำว่า “เช่น” ภาษามบ้านเราเรียกว่า “เช่น” วัตถุสิ่งของที่เช่นเรียกว่า “สแนน” “กริ่ง เช่น ก็เฮาทา สแนน” (เครื่องเช่นเขาเรียกว่าสแนน) เครื่องสแนนนี้มีทั่วไปงานศพก็มี งานโกนจุกก็มี งานแต่งงานก็มี โดยเฉพาะงานแต่งงาน จะมีการตกแต่งเครื่องสแนนอย่างงดงามเพื่อที่จะนำไปเช่น (เช่น) เครื่องสแนน เช่น ผลหมากรากไม้ ขนม ข้าวต้ม หัวหมู เป็ด ไก่ เป็นต้น ทั้งหมดนี้เรียกว่า “สแนน” พอไปลงมือทำหรือเช่นไหว้ ก็เรียกว่า “เช่น” ฉะนั้น คนจะแต่งงานก็ต้องเช่นบรรพบุรุษ หมายถึงว่าไปบอกไปกล่าว หรืออัญเชิญวิญญาณบรรพบุรุษต้นตระกูลทั้งหมดมารับทราบว่าคุณนี่เขาจับคู่กัน อาจจะให้ท่านให้ศีลให้พรหรืออะไรก็ว่ากันไป วัตถุสิ่งของ เรียกว่า “สแนน” กิริยาที่ทำเรียกว่า “เช่น” เช่น จุดธูป จุดเทียน ร้องเรียก อัญเชิญ เท้าที่จะจำชื่อได้ ให้ลงมาเสวยบริโภคอาหารหรือสิ่งของเหล่านั้นอาหารหรือสิ่งของทั้งหมดเรียกว่า “สแนน”^{๑๑}

จากบทความที่ได้นำเสนอในข้างต้นถึงแม้จะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่สามารถสังเคราะห์สิ่งที่ท่านนำเสนอให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่อนุญาตให้พระสาวกใช้ภาษาถิ่นของตน เป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแผ่ให้ง่ายมากขึ้นทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนเองจึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนา เพราะว่าคุณคนที่อาศัยอยู่ในถิ่นเดียวกัน ใช้ภาษาเดียวกันย่อมสื่อสารกันได้อย่างเข้าใจ เมื่อสามารถทำให้เข้าใจ หรือ มีความเคารพแล้วการที่สอนธรรม สื่อธรรมย่อมประสบผลสำเร็จได้อย่างดี

๔.๑.๒ ปัจจัยด้านองค์ประกอบการแสดงหรือการบรรยายธรรม

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี มีทั้งการแสดงธรรม การบรรยายและการปาฐกถา เป็นการใช้สื่อบุคคลในการเผยแผ่ สื่อบุคคลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญค่อนข้างมากในเรื่องของการโน้มน้าวและชักจูงใจ จากการศึกษาพบว่า ท่านประสบความสำเร็จด้านการพูดเป็นอย่างดี ธรรมะที่แสดงได้กลายเป็นบรรทัดฐานแก่สาธุชน ในการนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวัน การแสดงธรรมเป็นกระบวนการที่สร้างความร่วมมือกัน อันได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด ข้อมูลข่าวสาร อารมณ์ของบุคคลสองฝ่าย โดยผู้แสดงได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด เนื้อหา ความต้องการ อารมณ์ ซึ่งเราอาจหมายถึง ตัวเนื้อหาสาระที่ผู้แสดงธรรมต้องการให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจร่วมกัน จึงอาจสรุปถึงองค์ประกอบที่สำคัญๆของการแสดง

^{๑๐} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ภาวนวิสุทฺโธ), “นัก กับ เนี้ยะก็”. สุรินทร์สโมสร, : ๕.

^{๑๑} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ภาวนวิสุทฺโธ), “เช่น นอง สแนน”, ใน ๑๐๐ เรื่อง เมืองสุรินทร์.

ธรรมที่ทำให้พระธรรมโมลี ประสบผลสำเร็จในการเผยแผ่ธรรม ประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้ คือ

๑) ผู้แสดงหรือบรรยายธรรม

พระธรรมโมลี ผู้ทำหน้าที่แสดงหรือบรรยายธรรมจะต้องมีความสัมพันธ์ต่อองค์ประกอบอื่นๆ ทั้งในการเลือกเนื้อหา วิธีการ รวมถึงการพิจารณาถึงกลุ่มผู้ฟัง เป้าหมายสำคัญก็เพื่อการแสดงธรรมไปยังผู้ฟัง เพื่อสามารถนำธรรมะไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน อันจะเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีของคนในสังคม ให้มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น ในการแสดงธรรมนั้นผู้แสดงจะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลว สิ่งสำคัญขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้แสดงธรรม ประเด็นดังกล่าวเป็นปัจจัยส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คุณสมบัติเฉพาะที่ทำให้สัมฤทธิ์ผลหรือประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถวิเคราะห์ได้ตามหลักเกณฑ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

(๑) ความน่าเชื่อถือ

กระบวนการถ่ายทอดไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียน สิ่งสำคัญคือความน่าเชื่อถือในตัวผู้พูดมีผลต่อการพูด เพราะถ้าหากผู้ฟังมีความรู้สึกว่าผู้พูดเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือไว้วางใจได้ การยอมรับก็เกิดขึ้นได้ง่าย พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทธิโช) เป็นพระนักเผยแผ่ที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือในตัวเองได้อย่างดี ทั้งนี้ความน่าเชื่อถืออาจมาจากความรู้ความสามารถ สถานภาพ บุคลิกลักษณะและคุณธรรมที่มีเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนโดยทั่วไป ด้านความน่าเชื่อถือของพระธรรมโมลีนี้ ผู้ที่รู้จักและนับถือ ได้พูดถึงความน่าเชื่อถือ ดังมีข้อความว่า “หลวงพ่อก่านเป็นคนตั้งใจ มีความรับผิดชอบสูง จะใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่ถึงกับเทศน์สอนแต่ท่านแสดงเป็นตัวอย่างให้เห็น เป็นแบบอย่างทั้งทางคณะสงฆ์ และทางโลกได้ด้วย ถ้าท่านจะปฏิบัติอะไร ก็ปฏิบัติอย่างเต็มที่ หรืออีกนัยยะหนึ่ง คือ พูดอย่างไร ทำอย่างนั้น”^{๑๒} “ท่านเป็นผู้นำที่ดี วางตัวได้อย่างเหมาะสม ถึงแม้ท่านจะมีสมณศักดิ์สูงก็วางตัวได้อย่างเหมาะสม มีเมตตาสูงต่อทุกคน ดังสำนวนที่ว่า ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง”^{๑๓}

ท่านมีความสามารถในการเผยแผ่เป็นอย่างดี ดังจะเห็นที่ท่านได้รับมอบหมายจากพระมหาเถระให้เป็นประธานดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตอีสานใต้ ซึ่งท่านก็ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม จนมีการนิมนต์ไปแสดงธรรมในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในประเทศ

^{๑๒} บทสัมภาษณ์ ดร.ศศิวรรณ กำลังสินเสริม, อาจารย์ประจำคณะนิติบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นิสิตร่วมรุ่นปริญญาเอก, ในรายการ VIP สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๙ ออกอากาศวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๑๓} บทสัมภาษณ์ ดร.ภาวนีย์ บุญวรรณ, พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน สายการบินไทย, นิสิตร่วมรุ่นปริญญาเอก, ในรายการ VIP สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๙ ออกอากาศวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๓.

และต่างประเทศ ซึ่งในบางครั้งส่งผลให้ท่านมีปัญหาด้านสุขภาพ แต่ท่านก็ไม่ยอมมอบหมายให้ผู้อื่นไปปฏิบัติหน้าที่แทน^{๑๔}

พระธรรมโมลี ท่านเป็นพระสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือและศรัทธา เพราะท่านเป็นผู้นำทางความคิด ที่มีความรู้ความสามารถเผยแพร่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนได้อย่างดีเยี่ยม และท่านได้เป็นแบบอย่างของความเป็นผู้นำหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านการพัฒนาชุมชนและสังคม ท่านได้เป็นต้นแบบของความดีงาม ยึดมั่นในการทำความดี มีผลงานมากมายในการทำประโยชน์เพื่อสังคม เพราะความน่าเชื่อถือ คือ สถานภาพที่ท่านสร้างขึ้นมาจากพฤติกรรมที่ทำงานร่วมกับคนอื่น ๆ เป็นพฤติกรรมที่ดี ที่สะสมไว้เป็นเวลายาวนาน จากอดีตถึงปัจจุบัน

สรุปได้ว่าพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ท่านมีความน่าเชื่อถือที่ได้มาจากความรู้ความสามารถ สถานภาพ บุคลิกลักษณะและคุณธรรมที่มีเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนโดยทั่วไป จนสามารถได้รับวางใจให้เป็นผู้ดำเนินการปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ เป็นผู้ให้คำปรึกษาหรือในบางครั้งจำเป็นต้องต้องปฏิบัติให้บุคคลอื่นได้ประจักษ์ต่อผลงานที่ได้ปฏิบัติ ถึงแม้ในบางครั้งจะมีผู้ไม่หวังดี ไม่เห็นด้วยกับการปฏิบัติของท่าน

(๒) ความรู้ความสามารถด้านการเผยแพร่

พระธรรมโมลี เป็นผู้มีความรู้แตกฉานในเรื่องหลักพุทธศาสนาและเป็นที่ปรากฏชัดแก่ผู้พบเห็นโดยทั่วไป เป็นที่ยอมรับโดยเฉพาะความรู้ความสามารถในการนำเสนอด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายและสอดแทรกด้วยคติธรรม น่าเสียดายที่ อักขระชัดเจนนสะสลาย รู้เรื่องความเป็นไปของสังคม เป็นนักเทศน์มีความชำนาญในการประยุกต์หลักธรรมะให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันได้ดี สามารถนำเสนอธรรมะได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ชวนให้ประพฤติปฏิบัติ ทำให้ผู้ฟังสนุกสนานชอบใจและตั้งใจฟัง ตลอดถึงภูมิธรรมที่ศึกษาเล่าเรียนมา มีผลงานทั้งการพูดและงานเขียนหนังสือ สิ่งเหล่านี้สามารถเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านนี้จริง ดังคำกล่าวของพระครูปัญญาวุฒิสุนทร ที่กล่าวไว้ว่า

ท่านเป็นพระมหาเถระที่ทรงภูมิความรู้ทางศาสนามากมายรูปหนึ่ง ดังที่ทราบกันดีว่าท่านเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค มีความรู้ความสามารถในด้านพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา เป็นนักคิดนักเขียน มีผลงานมากมาย มีความรู้ดี คือมีความรอบรู้ในพระไตรปิฎก

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางปลั่งศรี มูลศาสตร์, ข้าราชการบำนาญ, อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนสิรินธร อดีตนายกเหล่ากาชาดจังหวัดสุรินทร์, วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

และคำมกัรอื่นๆมีความสามารถดี คือเป็นนักคิด นักค้นคว้า นักเผยแพร่ธรรมที่ดี เป็นนักจัดบันทึก คือจัดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้เสมอ^{๑๕}

จากที่ได้กล่าวมาเบื้องต้นนั้น เป็นสิ่งยืนยันในความเป็นความรู้ความสามารถด้านการเผยแพร่ จำแนกได้ดังนี้ สามารถอธิบายหรือบรรยายพุทธธรรมได้ชัดเจนถูกต้อง นำเสนอธรรมชั้นพื้นฐานที่บุคคลทั่วไปจะโน้มนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตได้จริง โดยการยกอุทาหรณ์เปรียบเทียบ การแทรกด้วยคติธรรม คำกลอน ทำให้ผู้ฟังได้เข้าถึงอรรถรสของเรื่องราว สามารถอธิบายหรือบรรยายด้วยภาษาที่ทำให้บุคคลเข้าใจง่าย ทำให้จิตใจแจ่มใส ร่าเริง อาจหาญ ไม่น่าเบื่อ และเหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังเพื่อให้กำลังใจหรือส่งเสริมให้บุคคลเกิดความฮึกเหิมใจ ในอันที่จะโน้มนำธรรมไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชีวิตได้จริง

(๓) มีบุคลิกลักษณะน่าเลื่อมใส

บุคลิกภาพเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะบุคลิกภาพที่สง่างามย่อมสร้างความศรัทธา บุคลิกภาพถือว่าเป็นปัจจัยที่สร้างเสริมศรัทธาให้เกิดขึ้น การที่พระนักเผยแผ่คำนึงถึงการปรับปรุงบุคลิกภาพของตน ย่อมเป็นการสร้างเสริมศรัทธาอย่างมีต้องสงสัย ผู้ที่มีบุคลิกภาพดีจึงเป็นผู้ที่ระมัดระวังตนให้มีความสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ มีความแจ่มใส สงบสำรวมสง่าผ่าเผยด้วยความมั่นใจในตนเอง

พระธรรมโมลี เป็นบุคคลผู้ที่มีบุคลิกลักษณะดี มีความตั้งใจ ย่อมเป็นเครื่องกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความสนใจและพึงพอใจ ท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีบุคลิกลักษณะดี การนั่งหมั้นเป็นระเบียบเรียบร้อย การยืน การเดิน การนั่ง ทุกอย่างถูกฝึกฝนมาเป็นอย่างดี ทำที่ในการพูดก็สง่างาม ลีลาการเทศน์น่าสนใจ จึงรวมเป็นองค์ประกอบที่น่าเลื่อมใสศรัทธาของผู้ฟังเป็นอย่างดี ด้านบุคลิกภาพนี้มีผู้ร่วมงานหรือเคยปฏิบัติงานร่วมด้วย ได้กล่าวว่า “มีความเคารพและศรัทธาพระธรรมโมลี ท่านมีบุคลิกลักษณะน่าเลื่อมใสมาก เช่น เวลายืนสนทนากับบุคคลทั่วไปจะสำรวมกายยืนในท่าตรงที่สง่างาม ความเรียบร้อยในการ ยืน เดิน นั่ง รวมตลอดถึง การครองผ้าการแต่งกายให้เรียบร้อยเป็นปริมณฑล”^{๑๖} “หลวงพ่อนอกจากท่านจะมีเมตตาสูงต่อทุกคนที่ไปพบท่าน ท่านจะต้อนรับด้วยความยินดีความไม่ถือตัว ต้อนรับทุก ๆ ท่านที่ไปพบ ด้วยความ

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาวิสุทธ (คุณ ปญญาวิสุโท), เจ้าอาวาสวัดแสงบูรพาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์, วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายเพทาย สดทรงศิลป์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ, สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๔.

เสมอภาค เสมอต้นเสมอปลายและยุติธรรม”^{๑๗} “ท่านเป็นพระที่นำเคารพมากบุคลิกภาพส่วนตัวท่านดี งดงามมาก”^{๑๘}

หลวงพ่อบุญบัตินได้งดงามเป็นตัวอย่างที่ดีแก่นิสิตปริญญาเอก เพราะว่าท่านเข้าชั้นเรียนตรงเวลาทุกครั้ง และเวลาเรียนจะนั่งฟังด้วยความตั้งใจ ตั้งคำถาม แสดงความคิดเห็น โต้แย้งได้อย่างเป็นระบบ จากส่วนนี้เห็นว่าท่านคงตั้งใจทำเป็นตัวอย่างแก่พระสงฆ์ในเขตปกครองของท่านว่าทุกคนเรียนได้ จากตัวอย่างส่วนตัวคิดว่าจะเป็นสิ่งที่ดีงามสำหรับพระพุทธรศาสนา^{๑๙}

พระธรรมโมลี จึงเป็นบุคคลผู้ที่มีบุคลิกลักษณะดี บุคลิกภาพถือว่าเป็นปัจจัยที่สร้างเสริมศรัทธาให้เกิดขึ้น สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “การโฆษณาสินค้า มักนิยมเอาดารารายานตร์ ศิลปินเพลง หรือ นักกีฬาที่มีชื่อเสียงมาเป็นผู้แสดงโฆษณา ทั้งๆที่บุคคลเหล่านี้อาจจะไม่ได้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องสินค้านั้นเลย”^{๒๐} แต่ท่านพระธรรมโมลี มีความรู้ความเชี่ยวชาญหลักพระธรรมวินัย สามารถนำเอาหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาถ่ายทอดได้อย่างถูกต้อง แต่บุคลิกภาพที่สง่างามไม่ใช่คุณสมบัติที่จะมีติดตัวมาตั้งแต่เกิด การที่จะมีบุคลิกภาพสง่างามในสังคมเป็นเรื่องที่ต้องฝึกฝนกัน นอกจากนี้ท่านยังบุคลิกประจำตัว ที่ส่งผลให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสต่อผู้ที่ท่านได้สนทนาด้วยเป็นอย่างดี

(๔) สถานภาพและบทบาท

พระธรรมโมลี มีสถานภาพและบทบาทโดยตรงต่อการเป็นพระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมะ สถานภาพ เป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะจังหวัด พระอุปัชฌาย์ ตลอดทั้งเป็นพระธรรมทูตและมีบทบาทมากมายในงานพระศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานทางด้านเผยแผ่ มีทั้งการแสดงธรรม การบรรยาย การปาฐกถา และเขียนหนังสือ ดังนั้น สถานภาพและบทบาท เป็นตัวชี้ชัดลงไปว่า เป็นผู้ที่เหมาะสมกับงานเผยแผ่อย่างแท้จริง ทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อมั่นและตั้งใจพร้อมที่จะรับเนื้อหาสาระได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นผลมาจากการศึกษา ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของ

^{๑๗} สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีวิศิษฐ์ ตุลาธร, ข้าราชการบำนาญ อดีตวิศวกรวิชาชีพ ๙ วิชาการ กรมชลประทาน, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๑๘} นางปลั่งศรี มูลศาสตร์, ข้าราชการบำนาญ, อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนสิรินธร อดีตนายกเหล่ากาชาดจังหวัดสุรินทร์, วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๑๙} บทสัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์สวัสดิ์ สิริไล, ภาควิชาชีววิทยา สาขาอัครมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ในรายการ VIP สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๙ ออกอากาศวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๒๐} เกศินี จุฑาวิจิตร, การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

พระพุทธเจ้าที่ตรัสสอนในหลักสัปติสธรรม ๗ ประการ^{๒๑} ท่านสามารถประยุกต์คำสอนมาใช้ในการเผยแผ่ ดังนี้

๑) ธัมมัญญตา ได้แก่ เป็นผู้รู้ธรรมะคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของแต่ละข้อธรรมที่จะถ่ายทอดแก่ผู้ฟัง และรู้แจ้งแทงตลอดทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตนอย่างลึกซึ้ง

๒) อัตตัญญตา ได้แก่ รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการเผยแผ่พุทธธรรมที่ชัดเจน สามารถนำผู้ฟังให้เข้าสู่เนื้อหาสาระของพระธรรมด้วยความอยากรู้อยากเห็นและสามารถตอบปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้ฟังถามโดยไม่แสดงอาการรังเกียจ

๓) อิตตัญญตา ได้แก่ รู้จักตนเอง รู้ว่าตน คือใคร มีความรู้ ความสามารถมากน้อยเพียงใด มีความพร้อมหรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเองเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้ว จะนำไปสู่การยอมรับตนแล้วเปิดเผยตน สามารถสอนตนเองได้อย่างดียิ่ง ผู้ที่สามารถสอนตนเองได้นั้น จะเป็นคนที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และวิจารณ์ญาณที่สุขุมรอบคอบ มีเหตุมีผล ทำให้การเผยแผ่พุทธธรรมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔) มัตตัญญตา ได้แก่ รู้จักประมาณ รู้จักพอดี ในการเผยแผ่พุทธธรรม กล่าวคือ รู้กำลังสติปัญญา ความสนใจ ความตั้งใจของผู้ฟัง ถ้าเน้นเนื้อหาสาระมากเกินไป ผู้ฟังย่อมรับไม่ได้ ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากฟัง แต่ถ้าน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การทำให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์จากการฟังอย่างเต็มที่ จึงเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของผู้เผยแผ่ พุทธธรรม

๕) กาลัญญตา ได้แก่ รู้จักเวลา แยกแยะประเด็นดี มีความรับผิดชอบ รู้จักเลือกเนื้อหาของพุทธธรรมให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในขณะนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

๖) ปริสัจญตา ได้แก่ รู้จักชุมชน รู้จักสังคม กล่าวคือ ผู้เผยแผ่ต้องรู้จักอุปนิสัยของคนฟัง เพื่อจะได้สื่อพุทธธรรมให้ถูกกับจริต ยิ่งมีความเข้าใจในอุปนิสัยของคนฟังมากเท่าไร การที่จะสื่อพุทธธรรมนั้นก็ประสบความสำเร็จมากขึ้นเท่านั้น พระพุทธเจ้าผู้เป็นบรมครูของเทวดาและมนุษย์ ทรงมีพระญาณหยั่งรู้อุปนิสัยของผู้ฟังได้อย่างละเอียดสุขุมลุ่มลึก ฉะนั้นการสอนของพระองค์ จึงประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๗) บุคคลปโรปรัญญตา ได้แก่ รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล หมายความว่า ผู้ฟังแต่ละคน แต่ละชุมชนมีลักษณะจำเพาะเป็นของตนเอง มีจริต มีอัธยาศัย มีศักยภาพในพื้นฐานของความรู้มากน้อยแค่ไหนเพียงใด การที่ผู้สื่อพุทธธรรมรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะและรู้จักวางท่าทีต่อผู้ฟังได้

จากข้อความดังกล่าวจึงเป็นแรงขับเคลื่อนให้หลวงพ่อบรรพชาประสบความสำเร็จ เป็นแรงผลักดันจากภายในโดยมีหลัก อัตตัญญตา รู้จักตน คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัดความสามารถ และคุณธรรม ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติได้เหมาะสมและ ให้

^{๒๑} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๓๐/๒๒๒, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

เกิดผลดีที่พึงพาตนเอง นอกจากนี้ท่านมีความเข้าใจต่อตนเองว่าเป็นผู้นำทั้งทางการปกครอง คณะสงฆ์ และ ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนผลักดันให้ท่านต้องพัฒนาความรู้ให้สูงขึ้นขึ้นไป ส่วน ปัจจัยอื่นที่เกื้อหนุน ประกอบด้วย พร้อมด้วยทุน การสนับสนุนที่ดี

๒) ผู้ฟัง

ผู้ฟังก็เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้แสดงธรรมจะทำการพิจารณาว่าผู้ฟังนั้นมีลักษณะอย่างไร อันจะเป็นประโยชน์ต่อการแสดงธรรมมีปัจจัย ๓ ประการ คือ ด้านการแสดงธรรม ด้านผู้ฟังด้าน บุคลิกลักษณะ ซึ่งผู้แสดงธรรมต้องทำความเข้าใจต่อผู้ฟังว่ามีความชำนาญ ทัศนคติความรู้ เกี่ยวกับการรับฟังอย่างไร ในด้านผู้ฟังจะต้องทราบถึงอายุ เพศ การศึกษา อาชีพศาสนา สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้ฟังอย่างถี่ถ้วน ในด้านบุคลิกลักษณะ ผู้แสดงธรรม จะต้องทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึก ทัศนคติของผู้ฟัง เพราะปัจจัยเหล่านี้ จะแสดงถึงการแสดง หรือบรรยายธรรมแต่ละครั้งจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวมากน้อยเพียงใด ในการแสดง ธรรมเพื่อการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี ผู้ฟังส่วนมากจะเป็นประชาชนทั่วไป ทุกเพศทุกวัยและ ทุกอาชีพ จะใช้การพูดมากกว่าการเขียน นำเสนอธรรมะด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย มีน้ำเสียงที่หนักแน่น จริงจัง ชวนต่อการฟัง การแสดงธรรมของพระธรรมโมลี ในแต่ละครั้ง ย่อมประกอบไปด้วยคุณสมบัติลักษณะของการแสดงธรรมอย่างครบถ้วน คือ ในฐานะของผู้แสดงเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ จึงทำให้ได้รับการอาราธนาให้ไปแสดงธรรมอยู่เสมอ เนื้อหาหลักธรรมที่ท่าน นำมาเสนอมีความถูกต้องชัดเจน เข้าใจง่ายด้วยภาษาชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอที่ น่าสนใจด้วยการประยุกต์เนื้อหาธรรมะให้ทันสมัยทันเหตุการณ์และผู้ฟังก็มีความสนใจและตั้งใจ ฟังด้วยอาการอันสงบและน่าเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง

๔.๑.๓ ปัจจัยด้านสังคม

การอยู่ร่วมกันในสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน พึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกัน และร่วมกันพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า เป็นสังคมสันติสุข ซึ่งจะส่งผลให้ สังคมมีความสุข ร่วมมือกันในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ พระธรรมโมลี ได้ตอบแทนสังคมที่ท่านอยู่จนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีงาม จึงสามารถได้รับ เคารพนับถือจากประชาชน หน่วยงานราชการที่ติดต่อ หรือ ดำเนินกิจกรรมจนประสบผลสำเร็จ สร้างชื่อเสียงให้กับหน่วยงานจนเป็นที่ยอมรับ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) เป็นผู้ที่มีเกียรติคุณ

พระธรรมโมลี เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องจากสังคมว่า เป็นผู้ที่มีสติปัญญาความรู้ ความสามารถและมีประสบการณ์ในการทำงานเผยแผ่มาก จนได้รับการยกย่องจากหน่วยงาน

องค์กรและสถาบันต่างๆ ในสังคมอยู่เสมอ ดังเช่น ได้รับพระราชทานเสมาธรรมจักร จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในสาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้รับการถวายประกาศเกียรติคุณ พุทธคุณูปการ จากคณะกรรมการการศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรมสภาผู้แทนราษฎร นอกจากนี้ได้รับการประกาศเกียรติคุณอย่างเป็นทางการแล้ว ยังได้รับอาราธนาให้เป็นผู้บรรยายพิเศษ หรือแสดงธรรมในต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าเกียรติคุณที่ได้รับทั้งในส่วนรูปธรรมและในส่วนเป็นที่พึงพอใจของบุคคลทั่วไป ย่อมมีส่วนช่วยสนับสนุนในการเผยแผ่ธรรมะได้เป็นอย่างดี ดังคำกล่าวของผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ว่า

หลวงท่านมีแนวคิดและกุศโลบายในการสอนธรรมแก่บุคคลที่ระดับชั้นที่ต่างกันได้เป็นอย่างดี สิ่งหนึ่งที่ประทับใจ คือ ท่านมีกิจกรรมต้อนรับปีใหม่ในแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์ และได้แนวทางจากที่เรารู้จากหลวง พ่อไปเป็นแนวทางในการทำงาน นอกจากนั้นท่านยังมีเอกลักษณ์พิเศษคือหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา^{๒๒}

นอกจากนี้ท่านได้รับการประกาศสดุดีจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ในครั้งที่ท่านได้รับการขอพระราชทานถวายปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ โปรแกรมวิชาการบริหารการศึกษา ความว่า

พระเทพปัญญาเมธี เป็นพระเถรอาจารย์ที่เป็นปูชนียสงฆ์ แห่งคณะสงฆ์และประชาชนชาวจังหวัดสุรินทร์ มีวิสัยทัศน์มองเห็นความสำคัญของการศึกษาได้อย่างลึกซึ้ง ตระหนักถึงสังฆธรรมแห่งวัฏจักรชีวิตลัทธิพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันที่สมควรจะมีประสบการณ์จะได้รับการศึกษา ไม่ว่าชาวบ้านหรือนักบวช ๕๕ พรรษา ในร่มผ้ากาสาวพัสตร์ประจักษ์ชัดว่า ตลอดชีวิตแห่งสมณะที่ผ่านมา ได้คลุกคลีอยู่กับการศึกษามาได้ตลอดเวลา ตั้งแต่กระบวนการไตรสิกขา เริ่มจากด้านปริยัติเป็นเบื้องต้น จนถึงวิธีการปฏิบัติ และการปฏิบัติวัฏจักร คือเป้าหมายสูงสุดของพระสาวก

พระเทพปัญญาเมธี มีความคิด รู้หลักจิตวิทยาและหลักปรัชญาการศึกษาเป็นอย่างดีว่า การศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม การจะสร้างสรรค์สังคมให้เจริญทางวัตถุและจริยธรรม ก้าวหน้าควบคู่กันไป และการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของสังคม ต้องอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนามนุษย์ มนุษย์จะพัฒนาตนเองและจะพัฒนาสังคมได้ก็ด้วยทุนทางการศึกษาซึ่งเป็นต้นทุนของมนุษย์ ทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญยิ่งในการที่จะพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้า

^{๒๒} บทสัมภาษณ์ นายวิเชียร ชวลิต, ปริญญาเอก รัฐมนตรี ฝ่ายข้าราชการประจำ, อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ อดีตปลัดกระทรวงมหาดไทย, ในรายการ VIP สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๙ ออกอากาศวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๓.

จึงสมควรขอพระราชทานถวายปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ โปรแกรม
วิชาการบริหารการศึกษา แต่พระเทพปัญญาเมธี เพื่อเป็นเกียรติประวัติสืบไป^{๒๓}

๒) สังคมยอมรับ

พระธรรมโมลีเป็นพระเถระที่มีความเสียสละและอดทนในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา มีความจริงใจและยึดมั่นในอุดมการณ์ พรั่งพร้อมด้วยความรู้ความสามารถและ
พยายามทำตนเป็นแบบอย่างแก่พระภิกษุรุ่นใหม่ที่เห็นวิธีการทำงานเผยแผ่ จะต้องทุ่มเททั้ง
กำลังกายและใจ ไม่มีความย่อท้อต่อความเหน็ดเหนื่อย มีแต่ความปิติใจเมื่อได้ทำงานเพื่อ
พระพุทธศาสนา ด้วยอัตลักษณ์และท่วงท่าลีลาการแสดงธรรมของที่ได้แสดงออกเป็นที่ปรากฏ
แก่สายตาประชาชนนั้น ทำให้เห็นว่าเป็นพระสงฆ์ที่เปี่ยมไปด้วยเมตตา ต้องการที่จะใช้ธรรมะ
สงเคราะห์แก่ทุกคน จึงทำให้ได้รับความนิยมนและได้รับอาราธนาไปเทศน์ บรรยาย ปาฐกถาตาม
หน่วยงาน องค์กร สถาบันและสถานที่ต่างๆ อยู่บ่อยครั้ง

พระธรรมโมลี ในฐานะพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความทุ่มเทเสียสละ
ตั้งมั่นในอุดมการณ์ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและความชำนาญในการเผยแผ่ธรรมะตาม
กลวิธีทั้ง ๔ รูปแบบ ด้วยบุคลิกภาพที่เป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจกับทุกคน เนื้อหา
ของธรรมะมีความถูกต้องตามหลักธรรม ชัดเจน เข้าใจง่ายและมีความเพลิดเพลินต่อการฟัง
สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ความพร้อมในการแสดงธรรมและ
เนื้อหาธรรมะก็อำนวยความสะดวกแก่ผู้ฟัง จึงทำให้พระธรรมโมลีได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจาก
ประชาชนทั่วไป ในองค์ประกอบทางด้านสถานภาพทางสังคมเป็นผู้มีต้นแบบกัลยาณมิตรที่ดี มี
ความตั้งใจทำงาน สังคมทั่วไปยอมรับในความรู้ความสามารถ มียศและตำแหน่งในฐานะ
ผู้ปกครองสงฆ์ ด้วยปัจจัยดังกล่าวนี้จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี
ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ดังที่อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ กล่าวไว้ว่า “ท่าน
เป็นบุคคลที่นายก่องสรรเสริญเป็นอย่างยิ่ง ท่านมีภาระงานที่มากมายที่ต้องรับผิดชอบ แต่ท่าน
ยังเสียสละเวลามาเรียนต่อในระดับปริญญาเอก ทำให้ทราบถึงความตั้งใจที่ว่าไม่มีใครแก่เกิน
เรียน เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชน เห็นสมควรได้รับการยกย่องสรรเสริญต่อชาวสุรินทร์”^{๒๔}

จากที่ได้กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
นอกจากเทคนิคและวิธีการเผยแผ่แล้ว สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น ลมฟ้าอากาศ วิธี
ดำเนินชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น อัยยาศัย การศึกษา ความเชื่อ ทัศนคติ จารีต
วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่งานทาง

^{๒๓} มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, “คำประกาศสดุดี”, ใน สารัตถธรรม, หน้า (๑๙)-(๒๐).

^{๒๔} บทสัมภาษณ์ รศ.ดร.อัจฉรา ภานูรัตน์, อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ในรายการ
VIP สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๙ ออกอากาศวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๓.

พระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ นอกจากปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามธรรมวินัยแล้ว จำเป็นที่จะต้องมีความชำนาญและความสามารถในหลายๆด้านประกอบกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณสมบัติของพระสงฆ์หรือตัวผู้สืบทอด ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังที่ได้พบและได้เห็น

๔.๒ ความสอดคล้องของการเผยแผ่ในสมัยพุทธกาลกับการเผยแผ่ธรรมของพระ

ธรรมโมลี

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงรูปแบบวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าก่อนว่า ในการแสดงธรรมแต่ละครั้งนั้น พระพุทธองค์ทรงมีคุณลักษณะเฉพาะที่เรียกว่า ลีลาการสอน ๔ อย่างคือ

๑. แบบสันทสนา หมายถึง ทรงอธิบายให้เห็นได้ชัดเจนและแจ่มแจ้ง เช่นเดียวกับการจูงมือพาไปดูให้เห็นด้วยสายตาตนเอง

๒. แบบสมาทปนา หมายถึง ทรงชักจูงให้เห็นจริง ด้วยชวนให้คล้อยตามนั้น จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติให้ได้ผลตามนั้น

๓. แบบสมุตเตชนา หมายถึง ทรงสอนให้เข้าใจ ให้แก่ล้าวกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะ มั่นใจว่าจะทำสำเร็จ

๔. แบบสัมปหังสนา หมายถึง ทรงขโลมใจให้รำเริง แซ่มชื่น ไม่เบื่อหน่าย และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะเห็นประโยชน์ในการปฏิบัติ

พุทธวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้บ่อย ได้แก่ วิธีต่อไปนี้

๑. การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างมาประกอบ คำอธิบายและการเล่านิทานประกอบ ช่วยให้เข้าใจความหมายและชัดเจนได้ง่ายยิ่งขึ้น ช่วยให้จำได้แม่นยำ เห็นจริงและเกิดความเพลิดเพลิน เกิดความรื่นเริง

๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยทำให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยากปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและให้เข้าใจง่ายขึ้น

๓. การสาธิตหรือทำเป็นแบบอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสอนจริยธรรมนั้น คือการทำให้ดูเป็นตัวอย่างหรือการประพฤติเป็นแบบอย่างให้เป็นทิฏฐานุกติโดยไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองสาธิตให้ดู

๔. การเล่นภาษา เล่นคำสำนวนและให้ความหมายใหม่ วิธีสอนแบบนี้เป็นความสามารถปฏิภาณเฉพาะตัวของผู้ทำการสื่อสารเผยแผ่พุทธธรรม

นอกจากนี้แล้ว พระพุทธเจ้ายังมีวิธีการเผยแผ่อื่นอีก เช่น การสามารถสร้างความสนใจความศรัทธาให้เกิดแก่อุปกาชีวกที่เดินสวนทางกันระหว่างทางเสด็จไปอิสิปตนมฤคทายวัน เป็นเพียงการเสด็จพุทธดำเนินไปตามปกติ ที่เรียกว่า พุทธลีลา เท่านั้น แต่กลับเป็นอิริยาบถที่แปลกน่าสนใจ น่าประทับใจแก่คนได้พบเห็นเท่านั้น ก็เป็นการเผยแผ่ธรรมแล้วดังได้สรุปรูปแบบอื่น ๆ ไว้ต่อไปนี้

๑. ปาฐกถาธรรม เป็นพระพุทธรูปสำริดสั้น ๆ ง่ายต่อการทำความเข้าใจ ในกรณีที่ผู้ฟังมีความพร้อมที่จะฟัง คิด พิจารณา เช่นพระพุทธรูปประเภทคาถาทิ้งหลาย เช่น “ร่างกายนี้ไม่นานหนอ จักล้มลงเหนือแผ่นดิน พอวิญญูณออกจากร่างแล้วก็เหมือนท่อนไม้ที่หาแก่นสารไม่ได้” คนฟังคิดตามพิจารณาตามที่ทรงแสดงสั้น ๆ เพียงเท่านั้น ก็สามารถบรรลุมรรคผลได้แล้ว

๒. อุปนิสินนถา เป็นการนั่งสนทนากัน ท่ามกลางบรรยากาศกันเอง ค่อย ๆ เสริมสร้างแนวความคิดความเห็นไปตามลำดับ อาจใช้เวลาบ้าง น้อยบ้าง ตามสมควรแก่ฐานะของผู้ฟังในขณะนั้น

๓. พระโอวาท ทรงประทานเป็นรูปโอวาทสั้น ๆ ตามปกติแล้วจะทรงประทานแก่พุทธบริษัทในการประกาศธรรม

๔. อนุศาสนี เป็นคำสอนในลักษณะซ้ำ ๆ ครั้งแล้วครั้งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง มักจะทรงสอนแก่พระภิกษุสามเณร ที่อยู่ใกล้ชิด

๕. ธรรมสากัจฉา คือการสนทนาธรรม บางครั้งเป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็น บางครั้งมาในรูปของคำถามดังกล่าว ปล่อยให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นบ้าง ทรงรับรองความเห็นของเขาบ้าง เพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง

๖. ธรรมเทศนา คือการเทศน์หรือแสดง เป็นลักษณะการชี้บอกเหตุผลในเรื่องนั้น ๆ พระธรรมโมลี ท่านมีทั้งศาสตร์คือ ความรู้ ความเข้าใจชีวิต สังคม มีความสามารถในการสื่อสาร มีทั้งศิลป์คือเทคนิควิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยความศรัทธา ด้วยจิตใจเมตตา เสียสละ ทำงานทั้งเชิงรับและเชิงรุก โดยได้นำหลักการ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า มานำเสนอในรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรม พระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่าง แบบแผนของการเป็นนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่มีใครยิ่งกว่า ทรงได้รับการยอมรับและยกย่องให้เป็นบรมครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่ในการศึกษาความสอดคล้องแต่ในที่นี้ จะขอนำมากล่าวเท่าที่เห็นว่ามีความสอดคล้องกับเนื้อหาสาระธรรมอันประกอบด้วยพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความที่พระธรรมโมลี ได้นำออกมา เผยแผ่พุทธธรรม ๕ ประการ ดังนี้

- ๑) การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ
- ๒) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย
- ๓) ใช้วิธียกตัวอย่างบุคคล
- ๔) ใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้มีอารมณ์ขัน
- ๕) ใช้ภาษาง่าย ๆ เหมาะสมกับผู้ฟัง

๔.๒.๑ การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ

การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอนช่วยให้เข้าใจง่าย และชัดเจน การสอนแบบนี้จึงถือว่าเป็นเรื่องที่ทำให้มองเห็นภาพคำสอนให้เป็นรูปธรรม

มากยิ่งขึ้น ช่วยให้จำแม่น เห็นจริงและความเพลิดเพลินทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานแล้วนำธรรมะมาแทรกตามขั้นตอน ใช้ธรรมะเป็นบทสรุปหรืออธิบายหลักธรรมแล้วยกนิทานมาประกอบ เป็นวิธีการหนึ่งที่พระธรรมโมลี ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรม เช่น นิทานจากธรรมบท นิทานชาดก นิยายอิงธรรมะ เมื่อท่านยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบการแสดงพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม หรือบทความ ทำให้เกิดความสอดคล้องกลมกลืนกับเนื้อหาทำให้มองเห็นเป็นรูปธรรม ผู้ฟังท่าน อำนวยบทความของท่านนอกจากจะได้สาระข้อคิดที่เป็นคติแล้วยังได้รับความชุ่มชื่นเบิกบานใจ ดังข้อความตัวอย่าง

เรื่อง การรู้จักประมาณในการบริโภค ความชรานี้เป็นเชื้อร้าย ทำลายอวัยวะร่างกายให้ชำรุดทรุดโทรม ให้อ่อนหย่อนให้อ่อนแอ ตาหูเป็นต้นทำหน้าที่ผิดเพี้ยน บกพร่อง ความจำเลอะเลือน หลง หลง ลืม ลืม ไหนๆก็เกิดมาแล้วก็อย่า อย่าชราเร็วนัก ควรจะมีคาถามีผ้ายันต์ อะไรป้องกันอย่าให้ชราเร็วนักจะนั้นทุกคนจึงบำรุงร่างกาย รู้แล้วว่าเกิดมาแล้ว ไม่ควรจะปล่อยปะละเลย ควรจะบำรุงด้วยอาหารด้วยยา ให้ความเจริญเติบโตของร่างกายเข้มแข็ง แข็งแรงอย่าให้แก่เร็วนัก แต่อย่าหลงระเรีงจนเกินไป ควรรู้จักประมาณในการบริโภค อ่านวิธีการใช้ให้ดี ตัวอย่างของคนที่ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค มีอยู่ว่า

มีครอบครัวหนึ่งมีลูก ทำงานอยู่ต่างประเทศ บริษัทขายยา ก็มียาบำรุง ผู้สูงอายุหรือชราแล้วให้กายเป็นหนุ่มหรือเป็นสาว จึงเรียกซื้อ ส่งมาให้ พ่อแม่ พ่อแม่ก็ได้รับยาอ่านดูว่าทำให้หนุ่มกระชุ่มกระชวยก็เลยชอบ เปิดขวดดื่ม อี้กๆๆ เกือบหมดทั้งขวดจึงยื่นให้แม่บ้าน แม่บ้านอ่านแล้ว ว่า ครั้งละหนึ่งช้อนโต๊ะ แต่ก็ค่อยๆบรรจง ตามที่รายการบอกไว้ ต่อมาก็ลูกมาเยี่ยมพ่อเยี่ยมแม่ เมื่อมาถึงแล้วก็เรียกที่บ้านเรียกพ่อเรียกแม่ เรียกพ่อก็ไม่รีบขาน เรียกแม่ก็รีบตอบ ถามว่าเรียกแม่ใช่ไหม บอกใช่ แม่เป็นสาวพริ้งเลย แล้วถามว่าคุณพ่ออยู่ในไหน คุณพ่ออยู่ในแปล ลูก เรื่องยากก็เป็นเรื่องใหญ่ เรื่องสำคัญ สิ่งที่เป็นประโยชน์ ใช้เกิดก็เป็นโทษ ทั้งคนที่อยากหนุ่ม ความทะเยอทะยานมากเกินไปอยากหนุ่มเกินไปหรืออยากสาวเกินไป ยากิน ยาอะไรก็ต้องอ่านฉลากให้เรียบร้อย แล้วคราวนี้เป็นเรื่องเกิดขึ้นที่บ้านนอกอยู่ในเมืองในกรุงก็ไม่มีปัญหาอะไรแต่ที่นั่นแหละเขาก็มีความสุขเสียถึงแก่ชีวิตก็มีไม่น้อย...^{๒๕}

เรื่อง คาถากันภัย.. ปฏิบัติธรรมก็คือ ไม่ใช่นั่งขัดสมาธินั่งพับเพียบ นั่งสมาธิไม่เรียกว่าปฏิบัติธรรมอันนี้เป็นเพียงวิธีฝึกเพื่อจะนำธรรมะนี้ไปใช้ เพราะฉะนั้นเวลาจะใช้ธรรมะปฏิบัติธรรมในสถานที่ต่างๆพอจะถึงเวลาปฏิบัติธรรมก็จะต้องไปนั่งสมาธิหรือนั่งขัดสมาธิ เอามือซ้ายทับขวาหรือขวาทับซ้าย คือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความคุ้น เกิดความชำนาญให้นำไปใช้ได้

^{๒๕} แสดงธรรมที่ประเทศอินเดีย ตูรายละเอียดยใน วัดศาลาลอย, พระธรรมเทศนาและการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ), (สุรินทร์ : วัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์, ๒๕๕๔) (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

ตลอดเวลา เช่น ฝึกความเคารพกราบไหว้ฝึกให้เป็นคนนอบน้อม เอาพระรัตนตรัยเป็นศูนย์กลาง เวลาฝึกก็จะรู้สึกว่าเป็นคนสุภาพอ่อนน้อม และจะได้นำไปใช้ที่บ้านใช้กันคนอื่นตามความเหมาะสม นอบน้อมพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอาศัยการกล่าวระลึกถึงพระรัตนตรัยนั้น มีคำว่า “พุทฺธฺ สรณฺ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณฺ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณฺ คจฺฉามิ” เป็นต้น เรียกว่า เป็นมนต์ขลังบทหนึ่ง ที่จะป้องกันมิให้ภัยอันตรายใด ๆ ดังมีนิทานในธรรมบทว่า ในสมัยพุทธกาล มีเด็กคนหนึ่งพลัดหลงกับพ่อแม่กลางป่า ตกกลางคืน เด็กนั้นก่อนนอน ได้กล่าวว่า “นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺทสฺส” แล้วก็หลับไป ขณะนั้นมียักษ์ตนหนึ่งออกมาจะจับเด็กกินเป็นอาหาร เอื้อมมือมาจับที่ร่างของเด็กคนนั้น เด็กก็สะดุ้งตื่น แล้วเปล่งวาจาออกมาด้วยความเคยชินว่า “นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺทสฺส” ยักษ์ได้ยินดังนั้นก็กลับมึนใจอ่อนโยน หันมาเฝ้าระวังเด็กอยู่ตลอดคืน นั่นเพราะอานิสงส์แห่งมนต์ที่สวดสำหรับระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย...^{๒๖}

จากที่ได้กล่าวมาแสดงให้เห็นได้ว่าการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ ที่ท่านนำมาใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมนั้น ทำให้ผู้ฟัง ผู้อ่านมีความเข้าใจง่ายขึ้น มองเห็นภาพพจน์อย่างชัดเจน จนเกิดความเพลิดเพลินไปกับพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม หรือบทความของท่าน จนทำให้เกิดความเข้มข้นเบิกบานใจ นี่คือลักษณะเด่นของพระธรรมโมลีที่ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยใช้รูปแบบและแนวทางการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ

๔.๒.๒ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย

คำอุปมาอุปมัยช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้การอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยรูปธรรม ก็ช่วยให้หนักแน่นเข้า เช่น ครั้นพระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะคนนั้นชอบโปรยโทษของผู้อื่นเหมือนคนโปรยเมล็ด แต่กลับปกปิดโทษของตนไว้เหมือนพรานนกปกปิดร่างพรานกายตนไว้”...^{๒๗}

ดังนั้น พระธรรมโมลี จึงได้นำเอาวิธีอุปมาอุปมัยมาใช้มากในการเผยแผ่ พุทธธรรม เพราะท่านเห็นว่าธรรมะบางข้อนั้นยากแก่การเข้าใจ แต่เมื่อยกสิ่งที่เป็นรูปธรรมขึ้นมาเปรียบเทียบกับผู้ฟัง ผู้อ่าน ย่อมมองเห็นตามความเป็นจริงได้ชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย ดังข้อความตัวอย่าง

^{๒๖} วัดศาลาลอย, “ความมั่นคงของพระศาสนา”, ใน พระธรรมเทศนาและการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺธ), (สุรินทร์ : วัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์, ๒๕๕๔) (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

^{๒๗} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๕๒/๖๐, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๕๒/๑๑๐.

เรื่อง การแสดงการเคารพ... เมื่อมีคนมาแสดงความเคารพ ต้องดูท่าทางที่เขาแสดงตน เหมือนกับเราพิจารณาการก้มของวัว อย่าหลงตัวเองว่าวัวให้ความเคารพ มันอาจก้มหัวเพื่อจะขวิดเราก็ได้ การชมเชยคนที่มาก้มกราบก็ควรระวัง การก้มมีหลายอย่าง ก้มดี ก้มอันตรายต้องระวังให้ดี เผลอไม่ได้ ดังคนโบราณกล่าวไว้ว่า คนก้มกราบบางทีก็มีเขา เพราะเรามองไม่เห็น เพราะฉะนั้น จึงต้องบูชาบุคคลที่ควรบูชา มิฉะนั้นอันตรายอาจเกิดกับเราได้^{๒๘}

เรื่อง องอาจ กล้าหาญ ...ในการสมათานศีลขัตถ์ถ้อยขัตถ์คำ ไม่ใช่อุบอบิอบเอาแต่ในใจ และสามารถพูด นะโม อย่างเต็มปากเต็มคำ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ ไม่อุบอบิอบอยู่แต่ในลำคอ ให้เปล่งวาจาออกมาให้ขัตถ์ถ้อยขัตถ์เจน ในฐานะที่เป็นประเทศที่มีอิสรภาพมีเอกราช หรือเป็นอิสรเสรีภาพของบุคคลที่จะแสดงออกได้ โดยไม่เป็นเกรงใจใครหรืออะไร อย่างนี้ก็สามารถที่จะทำได้ และพร้อมกันนั้นก็สมารถที่จะพูดให้เกิดความสนุกสนาน หรือเกิดความสุขใจ ไม่อึดอัดให้เกิดความปลอดโปร่งแจ่มใจ ให้เกิดอารมณ์ยิ้มแย้ม ให้ประกอบไปด้วยอารมณ์สดชื่น อันนี้เขาเรียกว่า สัมปหังสะนา...^{๒๙}

จากที่ได้กล่าวมาแสดงให้เห็นได้ว่าอุปมาอุปมัยที่ท่านนำมาประกอบในการแสดงธรรม นั้น ส่วนมากเป็นเรื่องที่คนเรารู้เห็นสัมผัสและคลุกคลีอยู่ เพียงแต่ไม่ได้ขบคิดเท่านั้น เมื่อท่านนำมาเปรียบเทียบทำให้ผู้ฟัง ผู้อ่าน มีความเข้าใจง่ายขึ้น มองเห็นภาพพจน์อย่างชัดเจนจนเกิดความเพลิดเพลินไปกับพระธรรมเทศนา คือลักษณะเด่นของพระธรรมโมลี ที่ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยใช้รูปแบบอุปมาอุปมัย

๔.๒.๓ ใช้วิธียกบุคคลตัวอย่าง

วิธีการยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบการเผยแผ่พุทธธรรม เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้รู้ว่าทำเช่นนี้แล้วได้รับผลเป็นเช่นไร ในการอธิบายธรรมะแล้วยกบุคคลมาประกอบด้วยนั้น ย่อมทำให้ผู้ฟัง ผู้อ่าน เกิดความมั่นใจว่าทำอย่างนี้จะได้รับผลอย่างตืออย่างนั้น หรือทำชั่วอย่างนี้ย่อมได้รับผลชั่ว ดังเช่นบุคคลนั้น การยกตัวอย่างมาประกอบการเทศน์นี้ เพื่อให้คนสนใจและยึดเป็นแบบอย่าง ดังที่พระพุทธองค์ทรงยกพระมหากัสสปะเป็นตัวอย่างในเรื่องสันโดษว่า

เธอทั้งหลายจงเป็นเหมือนดวงจันทร์ จงปราศกาย ปราศจิตออก เป็นผู้ใหม่เป็นนิจ ไม่คะนองเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลายเกิด เปรียบเหมือนบุรุษและจะพึงปราศกายปราศจิต แลดูบ่อน้ำซึ่งคร่ำคร่า ภูเขาที่ขรุขระ หรือแม่น้ำที่ขาดเป็นห้วง ๆ อุปมานี้ฉันใด อุปมัย

^{๒๘} วัดศาลาลอย, “การแสดงการเคารพ”, ใน พระธรรมเทศนาและการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ).

^{๒๙} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “พระธรรมเทศนาเรื่องบูชากถา”, ใน ประวัติและผลงานดร.พระมหาตวัน สิริธมฺโมและธรรมเทศนา, หน้า ๓๒๔.

นั่นก็ฉันนั้น เธอทั้งหลายก็เป็นเหมือนดวงจันทร์ จงปรากฏกาย ปรากฏจิตออกเป็นผู้ใหม่ เป็นนิจ ไม่คะนองเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลาย กัสสปะเปรียบเหมือนดวงจันทร์ ปรากฏกาย ปรากฏจิตออก เป็นผู้ใหม่เป็นนิจ ไม่คะนองเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลาย^{๓๐}

พระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความของพระธรรมปริยัติเวที ได้ ยกบุคคลมาเป็นตัวอย่างอยู่เสมอ เพื่อให้การอธิบายธรรมที่ท่านแสดงนั้นให้มีความสนใจ มาก ขึ้น ดังเช่นตัวอย่าง

เรื่อง **ที่พึ่งอันประเสริฐ...** พระพุทธเจ้าว่าอย่ามาพึ่งเราอย่ามาพึ่งเรา ตถาคตทำแทน ไม่ได้ ทำแทนไม่ได้หรอก ถ้าทำแทนได้พระองค์ไม่ได้จำวัดไม่ได้พักผ่อนแน่นอนไม่ได้เทศน์ เตียววันนั้นก็ไปขอรางวัลที่หนึ่งนะพ่อนะ เอาแล้ว ขอไม่เคยน้อยที่ไหนขอรางวัลที่ ๑ พระองค์ บอกไม่ได้ๆช่วยไม่ได้ พระองค์จะไปเดินนำทางอะไรได้ คนทั่วทั้งโลกนับถือพระพุทธเจ้า เดินนำ ทางคนไปช่วยจูงแขนจูงอะไรเดินมันไม่มีเวลา ไม่มีเวลา พระองค์ก็เป็นเพียงผู้บอก ผู้นำชี้ อุตถาตาโร ตถาคตา เราพระพุทธเจ้าตถาคตเพียงเป็นผู้บอกนะ การปฏิบัติดำเนินหรือ ประพฤติเป็นเรื่องส่วนตัว ให้ดำเนินให้ปฏิบัติด้วยตนเองใช้ได้ นั้นจะวิเศษ พระองค์ไม่ได้อ้างว่า พระองค์ศักดิ์สิทธิ์อย่างโน้นอย่างนี้ เหมือนที่เขาขอกับเทวดา พระองค์ไม่ได้ใช้อย่างนั้นพระองค์ เป็นมนุษย์ มอบหมายให้ความเป็นใหญ่แก่ผู้คนทุกคน เป็นใหญ่เฉพาะตัวสามารถเฉพาะตัว มี สติปัญญาเฉพาะตัว ให้ทำเอาเองเป็นเรื่องธรรมดา พระพุทธเจ้าสอนเรื่องธรรมดา ฉะนั้นเรา กราบพระพุทธเจ้าเราก็กราบพระพุทธรูปเราก็ไม่ควรขอร้องให้พระองค์ช่วยอะไรเรา ขอให้ช่วย บางทีพระองค์บอกว่าช่วยไม่ได้ ที่เรากราบพระนี่นะ กราบที่เรารอชญาณที่เราไม่ได้ยื่นกัน ไม่รู้ ใครว่าอะไรให้พระองค์ช่วย พระองค์บอกว่าช่วยไม่ได้เราต้องช่วยตัวเองนะทำเอง พระองค์บอก แล้ว พระสงฆ์ก็เหมือนกันพระสงฆ์เราเจริญรอยตามพระพุทธเจ้า ว่าโยมทำเองนะอาตมาช่วย ไม่ได้ ช่วยได้ก็นิมนตไปสวดมนต์ช่วยสวดให้จบ สวดบังสุกุลให้จบ รตนน้ำมนต์แล้วก็แนะนำนี้ แหละเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นพระสงฆ์เป็นผู้อันเชิญพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาบอก และ เจริญรอยตามพระพุทธเจ้าอาตมาช่วยไม่ได้นะ...^{๓๑}

จากที่ได้กล่าวมาแสดงให้เห็นได้ว่าบุคคลตัวอย่างที่ท่านยกมาประกอบการเผยแผ่พุทธ ธรรมนั้น เหมาะสมกับเรื่อง ช่วยให้เกิดเข้าใจในหลักธรรมมากยิ่งขึ้น เพราะมีตัวอย่างบุคคลเป็น เครื่องยืนยัน ทำให้รู้ว่าปฏิบัติตนตามธรรมข้อนี้ย่อมได้ผลเช่นนี้ จึงทำให้สาระธรรมที่ท่านนำมา เสนอมีความชัดเจน แจ่มแจ้ง จูงใจให้ผู้ฟัง ผู้อ่าน มองเห็นความสำคัญของพระธรรมมากยิ่งขึ้น

^{๓๐} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๔๖/๑๙๐, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๔๖/๒๓๗.

^{๓๑} แสดงธรรมที่วัดบ้านระหาร จ.ชุมพลบุรี ตูรายละเอียดใน วัดศาลาลอย, **พระธรรมเทศนา และการเผยแผ่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ภาณวิสุฑโธ).**

๔.๒.๔ ใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้อารมณ์ขัน

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า บางครั้งพระองค์จะสอนด้วยสำนวนโวหารที่แสดงว่ามีอารมณ์ขัน แต่การมีอารมณ์ขันนั้นเป็นเพียงอุปมาในการสอนเท่านั้น วิธีแทรกเรื่องที่ทำให้อารมณ์ขัน เป็นวิธีการหนึ่งที่พระธรรมโมลีใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรม ทั้งนี้เพื่อความเพลิดเพลิน ทำให้ผู้ฟังไม่เบื่อ ชวนให้อยากติดตามในเนื้อหาสาระที่ท่านได้นำเสนอ ดังข้อความตัวอย่าง

เรื่อง การฟังตน ...สำคัญโยมจะต้องฟังตัวเองทำอะไรไตร่ตรองละเอียดสุขุม ทำอะไรก็โปรดน้ำมันต์บางที่น้ำมันต์ก็ไม่ค่อยได้รายละเอียดว่าโยมไม่สบายเรื่องอะไร ไม่ได้ชักใช้ไล่เรียงว่าเกิดจากสาเหตุอะไร ไปที่ไหนมา สืบสอบประวัติไม่มีเวลา รดน้ำมันต์หน่อย รดน้ำมันต์หน่อย เออๆเข้ามาๆ แต่บางที่หมอเองก็ต้องมีใบสั่งยา ไหนใบสั่งยา พยาบาลจะแจกยา ไหนใบสั่งยาที่หมอสั่ง หนึ่งยานี้ สองยานี้ สามยานี้ ยาน้ำ ยาเม็ด ยาทา ยาอะไรก็ว่าไป ที่นี้มารดน้ำมันต์โปรดน้ำมันต์ พระไม่เห็นมีใบสั่งยาซะหน่อยเลย ไม่รู้เคราะห์เรื่องอะไรไม่รู้รายละเอียด ไม่รู้จะสวดบทไหนก็รวบ ๆ आयुर्वณโณ สุขัง พลัง เอา เอา หายแล้วๆ บางทีก็มีนะ หาย ฉะนั้นก็อย่าไวนะ ฟังตัวเองให้ได้ จริยอยู่ธรรมนิยมเขาตั้งโมตามพระ ก็ควรจะตั้งนโมเองได้ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ เองได้ ปาณาติปาตา เวรมณีเองได้ ควรจะให้ได้แต่พระว่าตามธรรมนิยม การให้ศีลโยมก็ไม่ใช่ง่าย บางทีพระก็ว่าสับสนเหมือนกัน บางทีพระว่าปาณา โยมว่าอทินนาทานา พระกึ่งเออเมื่อก็เราว่าปาณา ทำไมโยมว่าอทินนาทานา พอพระว่าอทินนาทานา โยมก็ว่า กามาไปเรื่อย ๆ ก็เลยสับสน อย่างนี้เขาเรียกว่าพระไม่ทันโยม เพราะฉะนั้นพระเรามีอะไรที่ไม่ทันโยมมาก ไม่ทันโยม พระว่า พุทฺธัง สาระณัง โยมไป รัมมังแล้ว นี่ก็ต้องระมัดระวังไว้เหมือนกัน พระเราก็ต้องให้ทันโยมด้วย แต่โยมก็ไม่ควรทำให้สับสน พอพระ พุทฺธัง ก็ พุทฺธัง ด้วยกันก่อน รัมมังก็รัมมังด้วยกันก่อน ถึงจะจำได้ไม่ควรลัดไปก่อนจะทำให้พระให้ศีลผิดได้ ทำให้แง บางองค์ก็สมาธิดี บางองค์ก็สมาธิไม่ดี ฉะนั้นพระเจ้าอาวาสจึงมีผู้ช่วยเจ้าอาวาสจะได้ช่วยบอกกัน หลวงพ่อนโมอีกจบหนึ่ง นั่งข้างๆ พุทฺธัง หลวงพ่อ รัมมัง กระชิบ กระชิบเบาๆ ไม่ใช่จับไม้ค้ำประกาศไม้ไช กระชิบเอาจึงมีผู้ช่วย ภาษาเขมรว่า เมียนสะมา ว่างั้น ดังนั้น หวังฟังพระไม่ได้ บางทีบางครั้งพระก็พลาดเหมือนกัน ไม่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย มีเรื่องเคยเล่าให้ฟังครั้งหนึ่ง มีโยมไปซื้อของเดินตามฟุตบอลที่เป็นกระเบื้องปูไว้มันเป็นช่อง กระเบื้องมันแตกพอโยมได้ของมาก็ชมแต่ของไม่ได้ดูถนนไม่ได้ดูฟุตบอล พอตกลงไปก็อุทานด้วยความตกใจว่า คุณพระคุณเจ้าช่วยลูกด้วย ยายชิมคนขายของมองเห็นจึงกล่าวตอบไปว่า พระก็ช่วยไม่ได้หรอก เมื่อเข้านี้ก็ตกลงไปองค์หนึ่งแล้ว..^{๓๒}

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน.

๔.๒.๕ ใช้ภาษาง่าย ๆ เหมาะสมกับผู้ฟัง

การเผยแพร่พุทธธรรมที่ประสบความสำเร็จ ผู้เผยแพร่ต้องรู้จักใช้ภาษาให้มีความเหมาะสมกับระดับผู้ฟัง ยิ่งผู้นำเสนอเนื้อหาสาระธรรมมีความเข้าใจเกี่ยวกับผู้ฟังมากเพียงใด โอกาสที่จะสื่อสารให้ผู้ฟังเข้าใจย่อมมีมากขึ้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เผยแพร่พุทธธรรมจะต้องคำนึงถึงผู้ฟังเป็นหลัก เพราะการสอนธรรมต้องให้เข้าถึงประชาชน ดังนั้น การสื่อภาษาจึงเป็นเรื่องสำคัญ ภาษาที่ใช้ในการเผยแพร่จะเป็นภาษาท้องถิ่นหรือภาษากลางก็ได้ ไม่มีข้อกำหนดตายตัว แต่ต้องเป็นภาษาที่ผู้ฟังรู้เรื่องและเข้าใจได้ดี

พระธรรมโมลี เป็นผู้ที่รู้จักใช้ภาษาที่น่ารัก ฟังสบายหู น่ารัก จับใจ ในการ เผยแผ่พุทธธรรม การแสดงพระธรรมเทศนา การบรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความต่าง ๆ ท่านจะใช้ภาษาง่าย ๆ กะทัดรัด รัดกุม เข้าใจชัดเจน ทำให้เป็นที่ชอบใจ พอใจตั้งข้อความตัวอย่าง

เรื่อง **สิ่งแวดล้อมข้างตัว...** ชีวิตของเราหลังจากการฝึกฝนอบรมแล้ว ถ้าไปอยู่ในที่ที่สิ่งแวดล้อมไม่ดี ถ้าโดนก็กระทบกระเทือน ถ้าสิ่งแวดล้อมดีพระก็มีกำลังใจได้แนะนำญาติโยมชี้แจงในชีวิตที่พอจะทำได้ไม่เกินวิสัย มันเป็นพื้นฐานในการที่จะเพิ่มคุณธรรมให้สูงยิ่งขึ้นไปจะได้เป็นกำลังของพระพุทธศาสนา โยมก็เป็นสิ่งแวดล้อมของพระ พระก็เป็นสิ่งแวดล้อมของโยม เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี เพราะฉะนั้นในโอกาสโครงการปฏิบัติธรรมนี้ก็จะได้นำเสนอในสิ่งที่เป็โทษ ไม่เหมาะไม่ควรจะได้รวบรวมนำมาเพื่อขัดเกลา เจ็บบ้าง แสบบ้างคันบ้าง อึดอัดบ้าง ก็เหมือนเข้าเตาหลอมมันก็จะอึดอัดบ้าง ปวดบ้าง เมื่อยบ้าง รำคาญบ้างหลายสิ่งหลายอย่างในชีวิตมันต้องมีการต่อสู้ เพราะนั้นในการนี้เราจะฝึกฝนอบรมเฉพาะคนเดียวไม่ได้ ต้องให้ได้หลาย ๆ คน เรามีเพื่อนถ้าเพื่อนมีศีลมีธรรมเราก็สบายใจ เพราะเราคบคนดีเรามีเพื่อนเป็นคนดีมันก็อุ่นใจสบายใจ เวลาที่มีทุกข์หรือมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นก็มีเพื่อนมาช่วยปลอบใจ แนะนำวิธีป้องกันวิธีแก้ไขปัญหาเห็นอกเห็นใจยามป่วยยามไข้

นอกจากนั้นก็ให้กำลังใจแก่กัน เพราะนั้นความดีนี้เฉพาะคนเดียวไม่พอ เช่นเดียวกับแอร์ตัวมันก็เย็นยังอำนวยความสะดวกให้แก่ที่อื่นคนอื่นด้วย ไม่ได้ดีเฉพาะเท่านั้น ยังให้เพื่อนมาดีด้วย ถ้าพอบ้านได้ฝึกฝนอบรมเห็นว่าเป็นความดีก็ให้แม่บ้านมีโอกาสขอรับการฝึกฝนอบรม โดยเฉพาะโยมผู้หญิงโอกาสยิ่งไม่คอยมีต้องรับผิดชอบครอบครัวใหญ่หลวงรับผิดชอบพอบ้านรับผิดชอบลูกรับผิดชอบหลาน ลูกหลานนี้ต้องให้ความสำคัญถ้าย้าย ย้ายไปไม่เลี้ยงไม่ดูแลจะเป็นคนไม่ดีเกี่ยวพันย้ายกับปู่กับตาเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจะดีเฉพาะคนเดียวมันไม่ได้ โยมผู้ชายได้มีโอกาสได้บวชได้เรียนมากกว่าโยมผู้หญิง โยมผู้หญิงก็ไม่ค่อยมีโอกาสได้บวชได้เรียนแต่ว่าไม่เป็นไรก็ได้โอกาสอย่างนี้ที่พระท่านเปิดโอกาสให้เพราะนั้นจึงมีโยมผู้หญิงมา มากมายก็เพราะว่าเป็นโอกาส ก็รู้ๆกันท่านประกาศว่าจะมีการปฏิบัติธรรมก็มา

ก็ไม่มีใครตำหนิอะไรมีแต่คนสนับสนุนส่งเสริม พ่อบ้านก็สนับสนุนส่งเสริม ให้เข้าใจกันให้กำลังใจกันดีแล้ว ๆ สาธุ ๆ...^{๓๓}

พระธรรมโมลี ท่านมีรูปแบบและแนวทางในการนำเสนอพุทธธรรมที่ทำให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง มากขึ้น ไม่สับสนวุ่นวาย มีเหตุผล มีเนื้อหาสาระดี มีมุมมองให้แง่คิด สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ โดยการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย การใช้วิธียกตัวอย่างบุคคล การใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้มีอารมณ์ขัน การใช้ภาษาง่าย ๆ เหมาะสมกับผู้ฟังมาแนะนำ ซึ่งก็เป็นรูปแบบและแนวทางที่ใช้จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของท่าน จึงเป็นการเผยแผ่พุทธธรรมที่สอดคล้องกับพุทธวิธีในการสอนอย่างแท้จริง

๔.๓ คุณค่าของหลักและวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมโมลีต่อสังคมไทย

การศึกษาถึงผลการเผยแผ่พระพุทธานุศาสน์ที่เกิดจากความรู้ความสามารถ ประสบการณ์และวิธีการทำงานด้านต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาผลการปฏิบัติงานการเผยแผ่พระพุทธานุศาสน์ของพระธรรมโมลี โดยมีรายละเอียดที่จะได้นำเสนอ ดังนี้

๔.๓.๑ คุณค่าที่เกิดแก่บุคคล

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) ได้รับการยอมรับนับถือ เชื่อถือและศรัทธาจากประชาชนว่าสามารถโน้มน้าวให้บุคคลปฏิบัติตามได้ง่าย หลักธรรมที่สอนและวิธีการเผยแผ่พระพุทธานุศาสน์ทำให้เกิดผลแก่บุคคลในหลายด้าน ดังนี้

๑) **ด้านความรู้** พระธรรมโมลี ได้แสดงธรรมเทศนา การแสดงสัมโมทนียกถา การบรรยาย ปาฐกถาและเขียนหนังสือ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้โดยเฉพาะความรู้เรื่องโลกและชีวิต การทำดี ทำชั่ว การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธานุศาสน์ เรื่องความรู้นี้มีการสอนหลากหลายประการ ยึดการสอนตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเป็นหลัก ก่อให้เกิดความรู้แก่ผู้ฟังและผู้อ่านได้ และเมื่อผู้ฟังมีความรู้ก็เกิดความเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามหลักแห่งพระพุทธานุศาสน์ได้อย่างถูกต้อง ดังข้อความที่นำมาสอนประชาชนว่า

ธรรมะคือคุณากรหรือธรรมเป็นสิ่งที่นำออกจากทุกข์ ธรรมะในคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ช่วยบำบัดทุกข์ ธรรมจารี สุขัง เสดติ ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมจะอยู่เย็นเป็นสุข ปัญหาทุกปัญหาธรรมะจะนำออกจากทุกข์ ทรงไว้ซึ่งบุคคลไม่ให้ตกไปในที่ทุกข์ ที่เสื่อม ที่ต่ำ เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยไม่ให้ตกต่ำทางด้านร่างกาย เข้ามาฝึกกราบฝึก

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน.

ไหว้ ฝึกนั่ง ฝึกเดิน ฝึกใช้วาจาพูด ฝึกรำลึกพิจารณาอะไรมันเป็นปัญหาอะไรไม่ใช่ปัญหา ถ้ามันเป็นปัญหาก็ป้องกัน ทำใจให้เบิกบาน ทำใจดี ๆ ทำใจเย็น ๆ ทำใจเข้มแข็ง ทำใจให้อดทนอย่าท้อแท้ ให้ความช่วยเหลือตนเอง ตามพระแนะนำในการปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรม ไม่ใช่ นั่งขัดสมาธิ นั่งพับเพียบ นั่งสมาธิไม่เรียกว่าปฏิบัติธรรมอันนี้เป็นเพียงวิธีฝึกเพื่อจะนำธรรมะนี้ไปใช้ เพราะฉะนั้นเวลาจะใช้ธรรมะ ปฏิบัติธรรมในสถานที่ต่าง ๆ พอจะถึงเวลาปฏิบัติธรรมก็ต้องไปนั่งสมาธิหรือนั่งขัดสมาธิ เอามือซ้ายทับขวาหรือขวาทับซ้าย คือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความคุ้น เกิดความชำนาญให้นำไปใช้ได้ตลอดเวลา เช่น ฝึกความเคารพกราบไหว้ฝึกให้เป็นคนนอบน้อม เอาพระรัตนตรัยเป็นศูนย์กลาง เวลาฝึกก็จะรู้สึกว่าเป็นคนสุภาพอ่อนน้อม และจะได้นำไปใช้ที่บ้านใช้กันคนอื่นตามความเหมาะสม ไม่ใช่ฝึกกราบเฉพาะพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ นอบน้อมเฉพาะพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ แต่ให้เคารพนับถือ อ่อนน้อมต่อคนทั่วไปด้วย... คนที่ไปมาหาสู่เขาก็จะว่าสุภาพดี อ่อนน้อมละมุนละไมดี จะยืนจะเดินจะนั่ง นั่งก็นั่งง่ายเหมาะ ยืนก็ยืนเหมาะ เคลื่อนไหวอริยาบถก็เหมาะ ฉะนั้นการฝึกหรือปฏิบัติธรรมด้วยการกราบ สัมมาอรหัง หรือนั่งปฏิบัติธรรมพองยุบ หรือพุทโธ ก็นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน^{๓๔}

จากคำสอนที่กล่าวมาแสดงเป็นตัวอย่างคำสอนที่ใช้ในการสอนหรือการแสดงธรรมของพระธรรมโมลี ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยอ้างถึงพระพุทธรูปเจ้าว่าสอนไว้เช่นนี้ ครูอาจารย์ก็ให้แง่คิดไว้อย่างนี้ ก็สอนไปตามนั้นซึ่งไม่ได้ผิดแปลกไปจากหลักของพระพุทธศาสนา จึงทำให้บุคคลที่ได้ฟังวิธีสอนมีความศรัทธามั่นคงยิ่งขึ้นและสามารถยึดถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งพุทธศาสนาได้อย่างไม่ผิดพลาด

๒) ด้านความเชื่อ พระธรรมโมลี มีบทบาทในการทำให้ประชาชนทั่วไปมีความเชื่อความศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะว่าความเชื่อหรือความศรัทธานั้นต้องอาศัยปัญญา ปัญญาจะทำหน้าที่ควบคุมไม่ให้เกิดความหลง งมงายกับสิ่งที่ไม่มีความได้ผลได้สิ่งสอนให้ประชาชนมีความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักแห่งพระพุทธศาสนาและถ้ามีเรื่องใด ที่อาจจะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อที่ผิด หรือเป็นเรื่องงมงายไร้สาระไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ก็จะแสดงธรรมหรือปาฐกถาธรรมให้ประชาชนมีความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาตั้งเรื่องที่จะได้นำเสนอ ดังนี้

ความกตัญญู^{๓๕} เรามาแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ด้วยการบำเพ็ญกุศลให้แก่บิดามารดา เพื่อแผ่ส่วนบุญไปยังท่านเหล่านั้น นอกจากนี้เพื่อแสดงถึงความระลึกท่าน

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน.

เหล่านั้น กัตถัญญูรู้คุณ กตเวทิตา ตอนมีชีวิตอยู่ก็มีความเกี่ยวเนื่องแก่กันและกัน ก็มาปรารภถึงคุณงามความดี ตามหลักพระพุทธศาสนาเมื่อปรารภถึงอย่างนี้ ก็มาบำเพ็ญบุญ อุทิศ บุญคุณของผู้วายชนและอุทิศส่วนบุญตามประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติมา ผู้ที่ระลึกถึงคุณงามความดีของผู้มีพระคุณแล้วตอบแทนบุญคุณนั้น นับว่าเป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า เป็นคุณธรรมที่น่ายกย่อง น่าชมเชย และเป็นคุณธรรมที่หาผู้ปฏิบัติได้ยาก คือ กัตถัญญูกตเวทิตา คือรู้บุญคุณ เมื่อมีโอกาสก็ตอบแทนบุญคุณในสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่และไม่มีชีวิตอยู่นั้น ในโอกาสที่เหมาะสมจึงเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของกตเวทิตธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นกุศลธรรมที่มีผู้ปฏิบัติได้ยาก และนับได้ว่าเป็นทูลลภบุคคล และบุพการี คือ บุคคลผู้ทำคุณก่อนแล้วได้รับการตอบแทน นอกจากนี้ก็นับได้ว่าเป็นการสร้างกุศลต่อตนเอง และส่วนหนึ่งเป็นการสนับสนุนพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาให้มีสุขภาพกายที่แข็งแรง มีสุขภาพจิตที่พร้อมด้วยปัญญา อันเป็นกำลังที่แข็งแรงในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ

จากเรื่องดังกล่าวทำให้พระธรรมโมลี สามารถสอนให้รู้จักสิ่งที่เป็นความจริงกับสิ่งที่โกหกหลอกลวง บางเรื่องเป็นสิ่งที่หลอกลวง ทำให้มีคนหลงเชื่อ จึงทำให้ตกเป็นเหยื่อของคนโกง ที่อาศัยความศรัทธาของประชาชน เป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน การเผยแผ่ธรรมนั้น มีส่วนช่วยอธิบายให้ทุกคนรู้จักความถูกต้อง ในระหว่างการเกิดวิกฤตการณ์แห่งความเชื่อ บุคคลบางคนเกิดความเชื่อที่มลายในสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามหลักศาสนา เพราะถ้าหากคนในศาสนามีความเชื่อถือในเรื่องที่ผิดๆ มากๆ จะทำให้หลักธรรมคำสอนของศาสนาคลาดเคลื่อนตามความเชื่อของคนเหล่านั้นไปด้วยเช่นกัน

๔.๓.๒ คุณค่าที่เกิดแก่สังคม

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) ได้นำหลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจากความเจริญทางด้านวัตถุและความซับซ้อนของสังคม โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการละเมิดศีลธรรมดั้งเดิม อันจะก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมามากมาย เช่น ปัญหาสังคมปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาทางการเมือง เป็นต้น โดยปัญหาต่างๆเหล่านี้สามารถแยกออกพิจารณาได้ ดังนี้

๑) **ปัญหาเรื่องความเชื่อ** ปัญหาในเรื่องความเชื่อนี้เป็นเรื่องความเชื่อที่ผิดหลักคำสั่งสอนทางศาสนา เช่น เชื่อเรื่องคุณไสย เรื่องเวทมนตร์คาถา เรื่องการเสกน้ำหมากเป่าน้ำมันต์และเครื่องรางของขลัง เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีอิทธิพลต่อชาวบ้านเป็นอย่างมาก ความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อที่มีแต่ความศรัทธาเท่านั้น แต่ขาดตัวปัญญาเป็นเครื่องกลั่นกรองความถูกต้อง จนถึงขั้นที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นความมมงายไปก็มี ในทางแก้ไขปัญหานอกจากพยายามพิสูจน์สิ่งต่างๆเหล่านี้ เพื่อนำความจริงมาเปิดเผย ยังได้นำเสนอหลักธรรมคำสั่งสอนใน

เรื่องความเชื่อ โดยยึดหลักในบาลีเรียกว่า เกสปุตติยสูตร หรือ กาลามสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้สำหรับเป็นหลักแห่งความเชื่อของชาวพุทธ ดังนี้ คือ

- (๑) อย่าฟังเชื่อเพราะฟังตามกันมา
- (๒) อย่าฟังเชื่อเพราะนับถือสืบกันมา
- (๓) อย่าฟังเชื่อเพราะข่าวเล่าลือ
- (๔) อย่าฟังเชื่อเพราะมีอ้างไว้ในตำรา
- (๕) อย่าฟังเชื่อเพราะตรรกะ
- (๖) อย่าฟังเชื่อเพราะอนุমান (คือการสรุปจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏ)
- (๗) อย่าฟังเชื่อเพราะคิดตรงตามอาการที่ปรากฏ
- (๘) อย่าฟังเชื่อเพราะเข้ากับความเห็นของตน
- (๙) อย่าฟังเชื่อเพราะรูปลักษณะน่าเชื่อถือ
- (๑๐) อย่าฟังเชื่อเพราะเห็นว่าผู้พูดเป็นครูของตน^{๓๖}

จากพระพุทธรวจนะนี้ มิได้ไม่ให้เชื่อถืออะไรเลย แต่ให้ใช้ปัญญาไตร่ตรองก่อนจึงค่อยเชื่อ เมื่อทำได้แสดงธรรมหรือปาฐกถาธรรมแก่ประชาชนหรือชาวพุทธทั่วไป โดยยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นข้ออ้างว่า จะต้องเชื่อด้วยการใช้ปัญญาหรือการปฏิบัติให้รู้จริง เห็นจริงด้วยตนเองก่อน จึงค่อยเชื่อ เมื่อพระธรรมโมลี สอนเช่นนี้ก็ทำให้หลักธรรมที่ถูกต้องถูกนำออกมาเผยแพร่ ก็สามารถสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นในสังคมได้

๒) ปัญหาทางด้านความเจริญทางวัตถุ ปัญหานี้มักเกิดเฉพาะในเมืองหลวงเป็นส่วนมาก ความเจริญทางด้านวัตถุ ความจริงแล้วเป็นสิ่งที่ดี แต่ความเจริญทางด้านนี้ ได้นำพาเอาสิ่งที่เป็นอบายมุขเข้ามาด้วยมากมาย เช่น มีโรงหนัง ผับ บาร์ ไนต์คลับ คาเฟ่ สถานเริงรมย์ต่างๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดปัญหาทางด้านการละเมิดศีลธรรมอันดี เช่น การก่ออาชญากรรม การค้าประเวณี การค้ายาเสพติด เป็นต้น เมื่อความเจริญเข้ามามากเท่าใดแหล่งบันเทิงก็จะมีมากเท่านั้น ทำให้ผู้คนหันหลังให้กับพระศาสนา เมื่อผู้คนไม่เข้าวัดทำให้ห่างไกลจากศีลธรรม เมื่อผู้คนไม่มีศีลธรรม ก็จะก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆตามมาอีกมาก

พระธรรมโมลี ได้แก้ปัญหาละเหล่านี้เป็นกรณีๆ ไป ด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา เมื่อคนเข้าวัดมาแล้วเขาจะได้อะไรจากวัดไปบ้าง โดยพระธรรมโมลี เสนอเป็นหลักเกณฑ์ในการแก้ปัญหานี้ เป็นข้อๆดังนี้ คือ

(๑) อาคารสถานที่ภายในวัด เรื่องสถานที่และอาคารภายในวัดจะต้องจัดให้สะอาดมีระเบียบเรียบร้อย ทำให้คนเข้ามาวัดแล้วมีความสบายตาสบายใจ สามารถให้ประชาชนใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ไม่ใช่เข้ามามีแต่สิ่งปฏิญูล สกปรก น่ารังเกียจ เช่น บางวัดมีคนเร่ร่อน

^{๓๖} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๖๖/๑๘๖-๑๘๗, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

กรรมกรเข้าไปพำนักเต็มไปหมด ทั้งเศษอาหารเกลื่อนและปัสสาวะส่งกลิ่นเหม็น ทำให้ทัศนียภาพภายในวัดไม่น่าเข้าเลย

(๒) คนของวัด ในที่นี้หมายถึง ลูกศิษย์วัดและคนที่อาศัยอยู่ในวัด การที่ศิษย์วัดไม่ได้ใส่ใจมารยาทสังคม ชอบพูดคำหยาบ แต่งตัวสกปรก เพราะชาวบ้านเห็นว่าวัดคือโรงงาน พระเป็นช่างศิษย์วัดเป็นผลิตภัณฑ์หรือสินค้าเกี่ยวโยงไปถึงกันหมด การแก้ไขวัดจะต้องเปลี่ยนแปลงระบบและดูแลศิษย์วัดทั้งในเรื่องมารยาท ความสะอาดตลอดถึงการให้การศึกษาคที่ดี ไม่ใช่เป็นเพียงผู้รับใช้พระสงฆ์เท่านั้น

(๓) การเผยแพร่ธรรมะ ทุกวันนี้คนบ่นกันมากกว่าฟังเทศน์ไม่รู้เรื่อง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากผู้แสดงเล็งจุดผู้ฟังสูงเกินไปก็มี คิดว่าผู้ฟังคงเข้าใจแต่ความจริงไม่เข้าใจ เพราะภาษาชาววัดกับภาษาชาวบ้าน แม้พูดไทยเหมือนกันแต่รสชาติก็ต่างกัน ผู้ฟังอาจจะไม่สามารถตีความได้ ทำให้เกิดปัญหาได้ ทางแก้ คือ จะต้องแสดงธรรมอยู่ในระดับที่คนทั่วไปฟังและเข้าใจได้ ไม่ใช่คำสูงหรือภาษาเฉพาะจนเกินไปเมื่อแก้จุดปัญหาทั้งสามข้อตามหลักที่พระธรรมโมลีเสนอไว้ ก็จะทำให้มีคนเข้าวัดมากยิ่งขึ้น อันเป็นการแก้ปัญหาในยุคหนึ่ง แต่ในปัจจุบันปัญหานี้ยิ่งมีความรุนแรงมากขึ้นอันเนื่องมาจากความเจริญทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีเจริญมากยิ่งขึ้น ทำให้คนหันหลังให้วัดมากยิ่งขึ้น การนำวิธีการนี้มาใช้เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาทางด้านความเจริญทางวัตถุ

นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีไทย เช่น การเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมในวันปีใหม่ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนได้เป็นอย่างดีประการหนึ่ง ซึ่งได้รับตอบรับจากประชาชนเป็นอย่างดี และได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินกิจกรรมเป็นประจำ สิ่งที่ทำนดำเนินกิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นช่วยบรรเทาการเล่นอบายมุข ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนได้เป็นอย่างดี

๔.๓.๓ คุณค่าที่เกิดแก่ศาสนา

คุณค่าที่เกิดจากงานเผยแผ่ของพระธรรมโมลี ทั้งการเผยแผ่ด้วยการพูดและงานเขียน ผลงานทั้งหมดย่อมเกิดประสิทธิผลแก่พระพุทธศาสนาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังนั้นประสิทธิผลที่เกิดจากงานเผยแผ่ของพระธรรมโมลี สามารถอธิบายได้ดังนี้

๑) ด้านพัฒนา การพัฒนางานทางด้านศาสนาทำนมีบทบาทและผลงานหลายด้าน ทั้งนี้ก็เกี่ยวเนื่องกับการที่เป็นนักเผยแผ่ธรรมะอยู่แล้ว และท่านเป็นเจ้าของคณะจังหวัดจึงทำให้มีกิจกรรมที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลา เช่น โครงการอบรมพระธรรมทูต โครงการอบรมศีลธรรมจริยธรรมแก่ครูนักเรียนและเยาวชน เพื่อเอาชนะยาเสพติด เป็นต้น โครงการเหล่านี้แสดงถึงประสิทธิผลในตัวผู้เผยแผ่เองและโครงการทั้งหมดก็จะเป็นโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนางานพระศาสนาโดยตรง

๒) ด้านเผยแผ่ งานเผยแผ่ที่มากมายทั้งด้านการพูดและการเขียนหนังสือ นั้นแสดงถึงประสิทธิผลในตัวผู้เผยแผ่ การเผยแผ่ของพระธรรมโมลี ที่มีการเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนาในประเทศ และในต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลทางการพูดของผู้เผยแผ่โดยตรง เพราะเป็นคนมีจิตใจมั่นคงต่องานเผยแผ่พระพุทธรศาสนาจริง ๆ จากที่เคยได้ร่วมงานมาในอดีตได้เห็นความเป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียง เสียงดังฟังชัด เทศน์ได้สนุกสนาน เพลิดเพลิน มีเนื้อหาสาระมากมาย ชวนให้ผู้ฟังอาจหาญร่าเริงในการนำไปประพฤติปฏิบัติตามเทศน์ได้ทุกสภาวะ ทุกสถานการณ์ เป็นผู้มีผลงานการแสดงธรรมมารูปหนึ่ง มีผู้มาอาราธนาไปเทศน์ทั้งในประเทศและในต่างประเทศ นอกจากนั้นยังดำเนินโครงการเผยแผ่พระศาสนาที่สำคัญๆอีกมากมาย เพื่อความสุขความเจริญแก่ประชาชนทั่วไป เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งวัตถุและจิตใจอย่างไม่หยุดยั้ง โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย

สามารถสรุปได้ว่า พระธรรมโมลี ได้นำพาพุทธศาสนิกชนให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามฐานะ ด้วยอาศัยหลักพุทธธรรมที่ท่านได้สั่งสอนและอบรมในโอกาสต่างๆ กัน และได้ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่ออาชีพ การงาน หน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่นั้นให้บรรลุตามเป้าหมายของตน ครอบครัว หมู่บ้านและชุมชนโดยการปลุกฝังศรัทธา ความเชื่อมั่นในพระพุทธรศาสนา เป็นพื้นฐานก่อน แล้วทำให้เข้าใจด้านศาสนธรรม และศาสนพิธี อย่างถูกต้อง เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน ทั้งวัด บ้าน และโรงเรียน แบบบูรณาการ เพื่อให้คนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีเศรษฐกิจพอเลี้ยงตนเองได้ให้ความช่วยเหลือกันด้วยจิตเมตตาต่อกันแก้ไขปัญหาร่วมกัน ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท พึ่งพากันได้ทั้งทางกาย และทางจิตใจ ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น ทั้งหมู่บ้าน ชุมชน วัด และโรงเรียนให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปอย่างเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน และเกิดสามัคคีธรรม ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมสืบไป

๔.๔ สรุป

พระธรรมโมลี ในฐานะพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธรศาสนา มีความทุ่มเทเสียสละ ตั้งมั่นในอุดมการณ์ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและความชำนาญในการเผยแผ่ธรรมะตามกลวิธีทั้ง ๔ รูปแบบ ด้วยบุคลิกภาพที่เป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจกับทุกคน เนื้อหาของธรรมะมีความถูกต้องตามหลักธรรม ชัดเจน เข้าใจง่ายและมีความเพลิดเพลินต่อการฟังสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ความพร้อมในการแสดงธรรมและเนื้อหาธรรมะก็อำนวยความสะดวกแก่ผู้ฟัง จึงทำให้พระธรรมโมลีได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาชนทั่วไป ท่านมีความน่าเชื่อถือที่ได้มาจากความรู้ความสามารถ สถานภาพบุคลิกลักษณะและคุณธรรมที่มีเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนโดยทั่วไป จนสามารถได้รับวางใจให้เป็นผู้นำในการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นแรงขับเคลื่อนให้หลวงพ่อบรรลุผลสำเร็จ เป็นแรงผลักดันจากภายในโดยมีหลัก อุตตมัญญตา รู้จักตน คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัดความสามารถ และคุณธรรม ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติได้เหมาะสม

นอกจากนี้ท่านมีความเข้าใจต่อตนเองว่าเป็นผู้นำทั้งทางการปกครองคณะสงฆ์ และผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนผลักดันให้ท่านต้องพัฒนาความรู้ให้สูงขึ้นขึ้นไป ส่วนปัจจัยอื่นที่เกื้อหนุนประกอบด้วย พร้อมด้วยทุน การสนับสนุนที่ดี โดยได้รับการเกื้อหนุนจากวัด ทุน และบุคคลท่านมีรูปแบบและแนวทางในการนำเสนอพุทธธรรมที่ทำให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริงมากขึ้น มีมุมมองให้แง่คิด สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ จึงเป็นการเผยแผ่พุทธธรรมที่สอดคล้องกับพุทธวิธีในการสอนอย่างแท้จริง

คุณค่าของหลักและวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมโมลีต่อสังคมไทยนั้น ได้นำพาพุทธศาสนิกชนให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามฐานะ ด้วยอาศัยหลักพุทธธรรมที่ท่านได้สั่งสอนและอบรมในโอกาสต่าง ๆ กัน และได้ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่ออาชีพ การงาน หน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่นั้นให้บรรลุตามเป้าหมายของตน ครอบครัว หมู่บ้านและชุมชนโดยการปลูกฝังศรัทธา ความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา เป็นพื้นฐานก่อน แล้วทำให้เข้าใจด้านศาสนธรรม และศาสนพิธี อย่างถูกต้อง เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน ทั้งวัด บ้าน และโรงเรียน แบบบูรณาการ เพื่อให้คนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีเศรษฐกิจพอเลี้ยงตนเองได้ให้ความช่วยเหลือกันด้วยจิตเมตตาต่อกันแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท พึ่งพากันได้ทั้งทางกาย และทางจิตใจ ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น ทั้งหมู่บ้าน ชุมชน วัด และโรงเรียนให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปอย่างเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน และเกิดสามัคคีธรรม ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมสืบไป

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเรื่อง ศึกษาหลักและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาหลักและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) และ เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุโท) ซึ่งสามารถสรุปประเด็นปัญหาสำคัญจากผลการวิจัยในรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ หลักและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

เถรวาท

วิธีการเผยแพร่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแพร่แบบ ประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รोजังหะหรือโอกาส การ สอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้ง จะมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่า เป็นลีลาการสอน ๔ รูปแบบ คือ สันทสนา ซึ่งแจ้งให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผล ให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงในสิ่งที่สอน สมารถพบนา ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ สัมผัสทั้งสนาเข้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอดุทธสาหะ และ สมุตเตชนา ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตใจให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดี หรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป

พระพุทธเจ้าทรงมีพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังหลักในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา การ เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้กระทำกันหลายรูปแบบ เช่น การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การ แนะนำสั่งสอน การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าประธานหลักในการเผยแพร่ให้พระสาวก ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดง ธรรม ให้มีเหตุผลต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจ ชัดเจนในแต่ละประเด็นแสดงธรรม ด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรม โดยไม่ยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่นพระสงฆ์สาวกส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติสมควร และยึดมั่นในคุณธรรมของผู้แสดงธรรม จึงสามารถเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปทั่วชมพูทวีปและเจริญรุ่งเรือง มั่นคง สืบเนื่องจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน พระสงฆ์จึงเป็นส่วนหนึ่ง ที่ช่วยปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้น

แก่คนในชุมชน สั่งสอนให้คนเป็นคนดี คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา และยอมปฏิบัติตามในคำสอนอย่างน่าอัศจรรย์ โดยผู้เผยแผ่พึงมีคุณสมบัติที่ปรากฏภายนอก และคุณสมบัติภายใน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ หมายถึง รูปร่างหน้าตาและคุณสมบัติภายใน เป็นคุณธรรมที่ผู้เผยแผ่พึงปฏิบัติ และเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม เพื่อจะได้ สอนให้ถูกประเด็นทั้งภาคทฤษฎี เพื่อยังศรัทธาความเลื่อมใสและให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพ สูงสุด

อุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นต้องเลื่อมใส ศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ เหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก นอกจากนี้ปัจจัยที่มี ผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากเทคนิคและวิธีการเผยแผ่แล้ว สภาพแวดล้อมทาง ภูมิศาสตร์ เช่น ลมฟ้าอากาศ วิถีดำเนินชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น อธิปไตย การศึกษา ความเชื่อ ทศนคติ จารีต วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่ งานทางพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ผู้เผยแผ่นอกจากปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตาม ธรรมวินัยแล้ว จำเป็นที่จะต้องมีความชำนาญและความสามารถในหลาย ๆ ด้านประกอบกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติของพระสงฆ์หรือตัวผู้สื่อเอง ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการ สร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังที่ได้พบและได้เห็น

พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นท่ามกลางสังคมอินเดียที่มีความหลากหลายด้านความ เชื่อ ศาสนา ลัทธิต่าง ๆ ที่อุบัติขึ้นก่อนพระพุทธศาสนา และที่เกิดขึ้นไล่เลี่ยกัน ตลอดจนลัทธิที่ เกิดขึ้นมาภายหลังอีกมากมาย แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นมาในดินแดนชมพูทวีป หรือ อินเดียเหมือนกับลัทธิศาสนาต่าง ๆ เหล่านั้น แต่พุทธศาสนามีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากลัทธิ ศาสนาต่าง ๆ ได้แก่การอุบัติขึ้นมาพร้อมกับการปฏิรูปสังคมอินเดียเสียใหม่ คือพุทธศาสนาได้ เสนอหลักทฤษฎีใหม่ ซึ่งหักล้างกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวอินเดียไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักการที่แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์โดยสิ้นเชิง เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงมีปัญหาและอุปสรรคใน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นทั้งปัญหาและอุปสรรคจากภายใน และปัญหาและอุปสรรค จากภายนอก นอกจากนี้ยังพบปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกหลาย ประการ เช่น ปัญหาเรื่องความไม่เข้าใจรูปแบบการประพฤติพรหมจรรย์ของประชาชน ก่อให้เกิดปัญหาพระสัทินกับภรรยาเก่า นางมาคันทิยาอาฆาตพระพุทธเจ้า ภรรยาเก่าล่อมจับ พระจุลลกาลสีก เป็นต้น ปัญหาความขัดแย้งกับรัฐ เช่น กรณีพระชนิยะขโมยไม้หลวง ปัญหา เรื่องการทำทายโศกจากผู้นับถือศาสนาอื่น เมื่อพระพุทธองค์และพระสาวกเผยแผ่ พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับอย่างรวดเร็ว ทำให้พระเกียรติคุณแผ่ทั่วทุกทิศ สร้างความไม่ พอใจให้แก่เหล่านักบวชนอกศาสนา บางพวกอยากลงดี บางพวกอยากเอาชนะ บางพวกอยาก ได้ความรู้ จึงมักมาทำโศกอยู่ไม่ขาด เช่น กรณีอุปาลิวาสสูตร สีหเสนาปติวัตถุ เป็นต้น

๕.๑.๒ หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี

พระธรรมโมลี ท่านเป็นพระสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือและศรัทธา เพราะท่านเป็นผู้นำทางความคิด ที่มีความรู้ความสามารถเผยแผ่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนได้อย่างดีเยี่ยม และท่านได้เป็นแบบอย่างของความเป็นผู้นำหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านการพัฒนาชุมชนและสังคม ท่านได้เป็นต้นแบบของความดีงาม ยึดมั่นในการทำความดี มีผลงานมากมายในการทำประโยชน์เพื่อสังคม ทั้งการปกครอง การศาสนศึกษา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การเผยแผ่ ด้วยคุณธรรมที่ท่านได้ยึดเป็นแนวปฏิบัติ คือ ความขยัน ซื่อสัตย์ อดทน เสียสละ เป็นพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติชอบ เป็นผู้นำทางความคิด มีจิตและวิญญาณของความเป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา มีอุดมการณ์ เพื่อให้คนได้เข้าถึงธรรม

ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะของการประยุกต์ให้เข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ ซึ่งต้องใช้การนำเสนอแบบวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้รู้ถึงหลักคำสอนที่ทางพระพุทธศาสนาummองที่แตกต่าง ผ่านออกมาในลักษณะการแสดงพระธรรมเทศนา และการกล่าวสัมโมทนียกถา จะเป็นลักษณะที่จะฉลองศรัทธาเจ้าภาพ เพิ่มพูนปัญญาบารมีและให้กำลังใจต่อผู้ได้บังคับบัญชา ให้มีกำลังใจในการประกอบศาสนกิจที่สมบูรณ์ต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการออกไปปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้บังคับบัญชาในการออกตรวจการณ์ หรือออกไปรับรู้การปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาในการสนองงานคณะสงฆ์ ส่งผลให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียว สามารถประคับประคองศรัทธาของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างดี

อุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ท่านได้ดำเนินตามที่พระพุทธเจ้าได้ปฏิบัติไว้เป็นตัวอย่างในการประกาศพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ท่านยังมีแนวคิดให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรได้มีโอกาสในการศึกษาที่สูงขึ้นไม่จำกัดเฉพาะนักธรรม-บาลี ท่านยังจัดการศึกษาในส่วนของพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ถ้าอยู่ในเพศบรรพชิตก็จะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะการศึกษาที่สูงจะได้รับไว้วางใจ หรือได้รับการเชื่อถือจากประชาชนทั่วไป แต่ถ้าสึกออกไปแล้วก็จะมีความรู้ติดตัวออกไปสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการเผยแผ่ ปัญหาที่สำคัญที่สุดเกิดจากพระสงฆ์เองไม่ยอมพัฒนาตนเองให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้ง ขาดการคิดวิเคราะห์ที่ถูกต้อง ไม่มีใจรักการเผยแผ่ เจอความลำบากบ้างก็เกิดการท้อแท้ ปัญหาในการเผยแผ่ คือ นักเผยแผ่ความรู้ไม่ถึง ไม่มีความสามารถ เช่น พระพุทธเจ้าส่งพระธรรมทูตไปก็มีแต่มุตตาคือพิน แล้วจากกาม ความสามารถของนักเผยแผ่จึงเป็นปัญหาใหญ่ ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการเผยแผ่ นั้นจะมีสาเหตุที่สำคัญหลายประการ เนื่องจากท่านเป็นมหาเปรียญจึงอยากให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสได้พัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถ สามารถมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างประสบผลสำเร็จ ทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ของพระสงฆ์ที่มีพรรษามากกว่าท่าน หรือ บุคคล

ที่ท่านแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการคณะสงฆ์ในระดับรองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ท่านจะให้ความสำคัญต่อพระปริยัติธรรมก่อน ทำให้เกิดความไม่พอใจ และต่อต้านในบางครั้ง แต่เมื่อเห็นท่านทำงานแล้วก็หันมาสนับสนุนอย่างเต็มที่ เพราะเห็นว่าท่านทำงานจริง และเอาใจใส่ในการทำงานอย่างเต็มที่

๕.๑.๓ วิเคราะห์หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี

พระธรรมโมลี ในฐานะพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความทุ่มเทเสียสละ ตั้งมั่นในอุดมการณ์ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและความชำนาญในการเผยแผ่ธรรมะตามกลวิธีทั้ง ๔ รูปแบบ ด้วยบุคลิกภาพที่เป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจกับทุกคน เนื้อหาของธรรมะมีความถูกต้องตามหลักธรรม ชัดเจน เข้าใจง่ายและมีความเพลิดเพลินต่อการฟังสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ความพร้อมในการแสดงธรรมและเนื้อหาธรรมะก็อำนวยความสะดวกแก่ผู้ฟัง จึงทำให้พระธรรมโมลีได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาชนทั่วไป ในองค์ประกอบทางด้านสถานภาพทางสังคมเป็นผู้มีต้นแบบกัลยาณมิตรที่ดี มีความตั้งใจทำงาน สังคมทั่วไปยอมรับในความรู้ความสามารถ มียศและตำแหน่งในฐานะผู้ปกครองสงฆ์ ปัจจัยที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในการการเผยแผ่นั้นประกอบด้วย ปัจจัยด้านองค์ประกอบการแสดงหรือการบรรยายธรรม ท่านมีความน่าเชื่อถือที่ได้มาจากความรู้ความสามารถ สถานภาพ บุคลิกลักษณะและคุณธรรมที่มีเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนโดยทั่วไป จนสามารถได้รับวางใจให้เป็นผู้นำในการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นแรงขับเคลื่อนให้หลวงพ่อบรรลุผลสำเร็จ เป็นแรงผลักดันจากภายในโดยมีหลัก อัตตัญญูตา รู้จักตน คือ รู้ฐานะภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัดความสามารถ และคุณธรรม ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติได้เหมาะสมและ ให้เกิดผลดีพึงพาตนเอง นอกจากนี้ท่านมีความเข้าใจต่อตนเองว่าเป็นผู้นำทั้งทางการปกครองคณะสงฆ์ และ ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนผลักดันให้ท่านต้องพัฒนาความรู้ให้สูงขึ้นขึ้นไป ส่วนปัจจัยอื่นที่เกื้อหนุน ประกอบด้วย พร้อมด้วยทุน การสนับสนุนที่ดี โดยได้รับการเกื้อหนุนจากวัด ทุน และบุคคล

ท่านมีรูปแบบและแนวทางในการนำเสนอพุทธธรรมที่ทำให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้ง (สันทัสสนา) จูงใจ (สมาทปนา) หาญกล้า (สมุตเตชนา) ร่าเริง(สัมปหังสนา) มากขึ้น ไม่สับสนวุ่นวาย มีเหตุผล มีเนื้อหาสาระดี มีมุมมองให้แง่คิด สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ โดยการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย การใช้วิธียกตัวอย่างบุคคล การใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้มีอารมณ์ขัน การใช้ภาษาง่าย ๆ เหมาะสมกับผู้ฟังมานำเสนอ ซึ่งเป็นรูปแบบและแนวทางที่ใช้จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของท่าน จึงเป็นการเผยแผ่พุทธธรรมที่สอดคล้องกับพุทธวิธีในการสอนอย่างแท้จริง

คุณค่าของหลักและวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมโมลีต่อสังคมไทยนั้น ได้นำพาพุทธศาสนิกชนให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามฐานะ ด้วยอาศัยหลักพุทธธรรมที่ท่านได้สั่งสอน

และอบรมในโอกาสต่าง ๆ กัน และได้ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่ออาชีพ การงาน หน้าที่ที่ปฏิบัติ อยู่นั้นให้บรรลุตามเป้าหมายของตน ครอบครัว หมู่บ้านและชุมชนโดยการปลูกฝังศรัทธา ความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา เป็นพื้นฐานก่อน แล้วทำให้เข้าใจด้านศาสนธรรม และศาสนพิธี อย่าง ถูกต้อง เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน ทั้งวัด บ้าน และโรงเรียนแบบบูรณาการ เพื่อให้คนมีความ เป็นอยู่ที่ดี มีเศรษฐกิจพอเลี้ยงตนเองได้ให้ความช่วยเหลือกันด้วยจิตเมตตาต่อกันแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท พึ่งพากันได้ทั้งทางกาย และทางจิตใจ ร่วมกันพัฒนา ท้องถิ่น ทั้งหมู่บ้าน ชุมชน วัด และโรงเรียนให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปอย่างเป็นประโยชน์เกื้อกูล ต่อกัน และเกิดสามัคคีธรรม ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมสืบไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากผลของการศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมโมลี ผู้วิจัย ยังได้พบว่า มีหัวข้อที่น่าสนใจ ดังนี้

๑. ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมโมลี กับนักเผยแผ่รูปอื่น ๆ ในปัจจุบัน

๒. ควรศึกษาการนำหลักพุทธธรรมที่ท่านนำมาใช้ในการบริหาร ในฐานะที่ท่าน ดำรงตำแหน่งทางการบริหารคณะสงฆ์ด้วยว่า ท่านได้นำหลักธรรมอะไรมาประยุกต์ใช้อย่างไร และประสบผลสำเร็จแค่ไหนอย่างไร

๓. ควรศึกษาผลสัมฤทธิ์ของพุทธบริษัทที่ได้ฟังพุทธธรรมของพระธรรมโมลี ว่า สามารถนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์และปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้มากน้อยอย่างไร

๔. ควรศึกษาบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระธรรมโมลีว่าท่านมีแนวทางในการ พัฒนาชุมชนอย่างไร

๕. ควรได้มีการศึกษาในเชิงลึกเกี่ยวกับคุณลักษณะความน่าเชื่อถือ และ ประสิทธิภาพของการเผยแผ่ของพระธรรมโมลีต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลีและภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

(๑) หนังสือ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระเทพปัญญาเมธี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท). สารัตถธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท). ช้างในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : แสงสว่าง

เวิลด์เพรส, ๒๕๔๘.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ประวัติและผลงานดร.พระมหาต่วน สิริธมโม

และธรรมเทศนากัณฑ์พิเศษ. รวบรวมจัดพิมพ์โดย พระวิสุทธิภัทรธาดา

(ประสิทธิ์ พุฑุมรสี) และคณะ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๕๑.

(๒) บทความ :

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพ และ

การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”. ใน รวม

บทความวิทยานิพนธ์ระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และพุทธศาสตรดุษฎี

บัณฑิต. พระมหาสมบุรณ์ วุฑุฒิโกโร (พรธนา) บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร :

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

_____. “คัมภีร์ศาลาลอย”. สุรินทร์ส์โมสร. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕ (เมษายน-มิถุนายน

๒๕๕๑) : หน้า ๕-๙.

_____. “แซน นอง สแนน”, ใน ๑๐๐ เรื่อง เมืองสุรินทร์. อัญญาต์ ชมดี

บรรณาธิการ. สุรินทร์ : สำนักพิมพ์สุรินทร์ส์โมสร, ๒๕๕๑.

- พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), “นัก กับ เนี้ยะกั”, **สุรินทร์สโมสร**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๗ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐) : ๕-๗.
- _____. “ปณิธาน”, ใน **มหาจุฬาคชสาร**. ฉบับต้อนรับการประชุมส่วนราชการ จังหวัดสุรินทร์ (มกราคม ๒๕๕๕) : ๑-๒.
- _____. “สุรินทร์ : จอมแห่งเทพยดา”. **สุรินทร์สโมสร**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๕๑) : ๔-๗.
- _____. “สติกเอ็ดสแต่ะกั”. **สุรินทร์สโมสร**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐) : ๕-๗.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

- วัดศาลาลอย. **พระธรรมเทศนาและการเผยแพร่ของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)**. วัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์, ๒๕๕๔. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).
- _____. **สู่ยุโรปตามรอยพระธรรมโมลี**. วัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์, ๒๕๕๒. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

(๔) สัมภาษณ์

- ดร.ภาวนีย์ บุญวรรณ, พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน สายการบินไทย, นิสิตร่วมรุ่นปริญญาเอก ในรายการ VIP สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๙ ออกอากาศวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๓.
- ดร.ศศิวรรณ กำลั้งสินเสริม, อาจารย์ประจำคณะนิติบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นิสิตร่วมรุ่นปริญญาเอก ในรายการ VIP สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๙ ออกอากาศวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๓.
- นางปลั่งศรี มูลศาสตร์, ข้าราชการบำนาญ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนสิรินธร อดีตนายกเหล่ากาชาดจังหวัดสุรินทร์, วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.
- นายเพทาย สดทรงศิลป์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๔.
- นายวิเชียร ชวลิต, ปรึกษานายกรัฐมนตรีฝ่ายข้าราชการประจำ, อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ อดีตปลัดกระทรวงมหาดไทย ในรายการ VIP สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๙ ออกอากาศวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๓.
- นายสมพงษ์ นิยมตรง, ข้าราชการบำนาญ อดีตนายอำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์ อดีตนายอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
- พระครูปัญญาวุฒิสุนทร (คุณ ปญญาวุฑฺโฒ), เจ้าอาวาสวัดแสงบูรพาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ภาณวิสุทฺโธ), เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล), รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.
 พระสุธีรमानุวัตร (เทียบ สิริมาโน), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม คณบดี
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในรายการ VIP
 สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๙ ออกอากาศวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๓.
 พระสุนทรธรรมเมธี (สุเทพ อาสโร), เจ้าอาวาสวัดท่าสว่าง รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์, ๒
 พฤศจิกายน ๒๕๕๔.
 รศ.ดร.อัจฉรา ภาณุรัตน์, อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ในรายการ VIP
 สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๙ ออกอากาศวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๓.
 รศ.สิวลี สิริโล ภาควิชาสังคมวิทยา สาขาอัครวิทยา ราชบัณฑิตยสถาน
 ในรายการ VIP สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๙ ออกอากาศวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๓.
 ว่าที่ร้อยตรีวิศิษฐ์ ตุลาธร, ข้าราชการบำนาญ อดีตวิศวกรวิชาชีพ ๙ วิชาการ กรมชลประทาน,
 ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการ
 พระศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๕๐.
 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา,** พิมพ์ครั้งที่ ๓.
 กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๖.
 กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาลัย. **ภารตวิทยา,** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม,
 ๒๕๓๗.
 _____ . **อินเดียอนุทวีปที่น่าทึ่ง,** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม,
 ๒๕๕๔.
 เกศินี จุฑาวิจิตร. **การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร : เพชรเกษมการ
 พิมพ์, ๒๕๕๐.
 จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **ศาสนา ชีวิต และสังคม.** กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๗.
 จันทรกมลย์ กบิลสิงห์. **การศึกษาเรื่องผู้หญิง.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
 ๒๕๒๕.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. **ปรัชญาตะวันออก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๓๖.

บรรจบ บรรณรุจิ. **อสีติมหาสาวก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : กองทุนศึกษาพุทธ
สถาน, ๒๕๓๙.

ประเวศ วะสี. **ฝึกฝนคมความคิด**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล
คีมทอง, ๒๕๔๕.

_____. **พระสงฆ์กับการเรียนรู้เท่าทันสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : หมอ
ชาวบ้าน, ๒๕๔๐.

_____. **ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล
คีมทอง, ๒๕๔๖.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. **สตรีในคัมภีร์ตะวันออก**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๑.

พนม พงษ์ไพบูลย์. **จาริกไว้ในพระศาสนา จาริกไว้ในการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : คอมแพคท์พรีส, ๒๕๓๙.

พร รัตนสุวรรณ. **รุ่งอรุณ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๑.

พระดับบลิว ราชูล. **พระพุทธเจ้าสอนอะไร**. แปลโดย ร.ศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษรและคณะ.
พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัต**. พิมพ์
ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปัญญาต้องคู่กับกรุณาจึงจะพาชาติรอด**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา,
๒๕๔๑.

_____. **มองสันติภาพโลกผ่านอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **พระบรมราชาธิบายเรื่องความสามัคคี**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและลักษณะแห่ง

พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔.

_____ . ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่

๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๐.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____ . พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒.

_____ . พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.

_____ . สอนภาค-สอนทิต : ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๒.

พระมหานัด อุดจารี และพระปลัดอำพล สุธีโร. พระธรรมทูตสายต่างประเทศ,

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์. พิมพ์ครั้งที่

๒, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระโมคคัลลานเถระ. คัมภีร์อภิธานวรรณนา. พระมหาสมปอง มุทิโตแปลและเรียบเรียง,

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). พุทธศาสตร์ปริทรรศน์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พิสิฐ เจริญสุข. คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการ

ศาสนา, ๒๕๓๙.

พุทธทาสภิกขุ. บางแง่มุมของกามในทัศนะพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ,

๒๕๔๒.

_____ . พุทธจริยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๓๙.

_____ . พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

มานพ พลไพรินทร์. คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : ชูติมาการพิมพ์,

๒๕๓๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒. กรุงเทพมหานคร :

นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๖.

วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕.

วัชระ งามจิตรเจริญ. **พระพุทธศาสนาเถรวาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

_____. **สมการความว่าง**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ, ๒๕๕๔.

วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร. **วิชาการเทศนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ศุภินิตย์ ไชครัตนชัยและคณะ. **ปรัชญาการทำงานและการดำเนินชีวิตของ ดร.เทียม โชค**

วัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.

สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม,

๒๕๔๘.

_____. **มนุษย์กับศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม,

๒๕๔๖.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :

สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๔.

เสถียรโกเศศ-นาคประทีป (นามแฝง). **ลัทธิของเพื่อน**. กรุงเทพมหานคร : พิราบ, ๒๕๔๐.

แสง จันทรงาม. **ประทีปธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๔.

_____. **พุทธศาสนวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์,

๒๕๔๔.

อานิ เท็นซิน พัลโม. **รูปเงา ขุนเขา ทะเลสาบ นักบวชสตรีกับการปฏิบัติธรรม**. แปลโดย

นวรรตน์ ธาระวานิช. กรุงเทพมหานคร : สามลดา, ๒๕๔๗.

เอ็น. ไอยสวามี ศาสตรี. **พัฒนาการของพระพุทธศาสนา**. แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

เอส. ดัตต์. **การศึกษาในพระพุทธศาสนา**. แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

(๒) บทความ :

พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี (แก้วทองเกต). “การสร้างความปลอดภัยระหว่างศาสนา”. ใน

พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส

บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔.

พระสมชาย ปโยโค (ดำเนิน). “การประยุกต์ใช้สัมมาวาจาเพื่อการบริหารงานของผู้เฝ้า”. ใน พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔.

ไพบุลย์ เสียงก้อง. “หลักการบริหารวัด”. ใน วัดพัฒนา ๔๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔.

มนัส ภาคภูมิ. “หน้าที่ อำนาจ และบทบาทของพระสังฆาธิการ”, ใน วัดพัฒนา ๔๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔.

(๓) วิทยานิพนธ์ และรายงานวิจัย :

ปราณี ศิริจันทพันธ์. “สัมพันธภาพระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒”. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓.

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหล่า). “การศึกษาบทบาทของพระสาธุบุตรเถระในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระมหาขวัญชัย วชิรญาณโณ (โคตรชุม). “ศึกษาวิเคราะห์ห้วงวิจณานาเพื่อการสื่อสารและการเผยแผ่พุทธธรรม ศึกษาเฉพาะกรณี : คัมภีร์ที่ฌนิกาย สุตตันตปิฎก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาจรรุญ ปญญาโวโร (อินทร์ยงค์). “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม (จันทร์คุ้ม). “การศึกษาบทบาทของพระอานนทีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภภา). “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสุธมโม)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาพรรค คุณทสสี (โพนดวงกรณ์). “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม). “ศึกษาบทบาทของพระราชรัตนรังสี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหามานพ ปิยสีโล (เจ้าจันทร์). “การบูชาชัยในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหารุ่งเพชร ชวนปญโญ (พัดทาป). “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาสมนธ์ สนฺติกโร (เกษมญาติ). “การศึกษามหาบทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สมิทธิพล เนตรนิมิตร. “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๔) หนังสือพิมพ์

“เจ้าคณะจังหวัดอายุ ๗๘ ใฝ่ศึกษาเรียนจบปริญญาเอก”. **เดลินิวส์**. (๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๓) : ๑,๑๔.

วิรัช ดิษฐบรรจง. “พระราชวิสุทธิเมธีกับโครงการนำเด็กเก็บขยะมาเลี้ยง”. **ข่าวสด**. (๒ กรกฎาคม ๒๕๓๗).

๒. ภาษาอังกฤษ

Bhikkhu Bodhi. **The Noble Eightfold Path**. Kandy : BPS., 1999.

Chandradhar Sharma. **A Critical Survey of Indian Philosophy**. 8th ed.. Delhi : Motilal Banarsidass, 1991.

David K. Berlo. **The Process of Communication**. New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc. 1960.

Heinrich Zimmer. **Philosophies of India**. New York : Meridian Books, 1956.

Luniya, B. N.. **Life and Culture in Ancient India**. Agra : Lakshmi Narain Agarwal, 1978.

Monier Williams. **A Sanskrit English Dictionary**. Revised edition. USA : Oxford University Press, 1920.

Rhys Davids. **Buddhist India**, 4th ed.. Delhi : Motilal Banarasidass, 1970.

Samuel George Frederick Brandon. **A Dictionary of Comparative Religion**. New York : Scribner, 1970.

Walpola Sri Rahula. **What the Buddha Taught**. 5th ed.. Bangkok : Haw Trai Foundation, 2006.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ประวัติ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)

ประวัติ พระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุโท)

สถานะเดิม

ชื่อ ทองอยู่ นามสกุล พิศลิม เกิดวันอังคารที่ ๒๕ เดือน กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖ ณ บ้านตะติงไถง ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

บรรพชา

๑๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๒ ณ วัดกลางสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยมี พระประภากรคณาจารย์ (เตื้อ ปภาโกร) อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท

๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๗ ณ พัทธสีมา วัดกลางสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยมี พระประภากรคณาจารย์ (เตื้อ ปภาโกร) อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูวิรัชกัลยาณธรรม (จันท์ กุลยาณมุตโต) เป็น พระกรรมวาจาจารย์ พระครูสิทธิการโกศล (เทพ นนโท) เป็น พระอนุสาวนาจารย์

วิทยฐานะ

- พ.ศ. ๒๔๙๗ สอบไล่ได้นักธรรมเอก
สำนักศาสนศึกษาวัดศาลาลอย สำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. ๒๕๐๔ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๘
- พ.ศ. ๒๕๐๙ สำเร็จการศึกษาประโยคครูพิเศษมัธยม (พ.ม.)
- พ.ศ. ๒๕๑๑ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) รุ่นที่ ๑๔
จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๑๓ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค
สำนักศาสนศึกษาวัดบุญวาทย์วิหาร สำนักเรียนคณะจังหวัดลำปาง
- พ.ศ. ๒๕๑๙ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (M.A.) สาขา
สันสกฤต จากมหาวิทยาลัยมหิดล ประเทศอินเดีย
- พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัย
ราชภัฏสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. ๒๕๕๒ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (พธ.ด.) จาก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การปกครอง

พุทธศักราช ๒๕๒๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๒๓ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๒๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์

พุทธศักราช ๒๕๓๔ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวง

พุทธศักราช ๒๕๓๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นรักษาการเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์

วัดศาลาลอย มีระเบียบของการเข้ามาอยู่ในสำนักดังนี้

๑) มีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล ไม่มีการแบ่งเป็นคณะปกครอง แต่เพื่อความเรียบร้อยดีงาม เจ้าอาวาสได้ขอแต่งตั้งผู้ช่วยเจ้าอาวาสเพื่อแบ่งเบาภาระธุระพระศาสนา และมอบหมายให้พระภิกษุที่มีอายุพรรษาเหมาะสมให้เป็นหัวหน้าประจำกุฏิ แต่ละแห่งดูแลพระภิกษุสามเณรโดยยึดถือเกณฑ์ตามลำดับความสำคัญ คือ

๑. พระธรรมวินัย
๒. กฎหมาย
๓. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์
๔. กฎกระทรวง
๕. กฎมหาเถรสมาคม
๖. ข้อบังคับ
๗. ระเบียบ
๘. คำสั่ง
๙. มติ

๑๐.ประกาศมติของมหาเถรสมาคม

๒) พระภิกษุสามเณรที่เข้ามาอยู่วัดศาลาลอย ต้องมีพระอุปัชฌาย์นำฝากเป็นกิจลักษณะ ยกเว้นที่ถือพระอุปัชฌาย์ในวัดศาลาลอย

๓) พระภิกษุสามเณรในวัดศาลาลอย ต้องเรียนพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม จนจบชั้นเอก และแผนกบาลีให้มีความรู้และสามารถสอบได้เป็นเปรียญธรรม

๔) พระภิกษุสามเณรในวัดศาลาลอย ต้องร่วมทำวัตรสวดมนต์เช้าและเย็นพร้อมกันทุกวันตามเวลาที่กำหนดคือ ภาคเช้าเวลา ๐๗.๓๐ น. ภาคเย็นเวลา ๑๘.๓๐ น.

๕) เมื่อมีกิจเกิดขึ้นแก่สงฆ์ พระภิกษุสามเณรในวัดศาลาลอยจะต้องรับเป็นภาระธุระตามกำลังแห่งความสามารถ

๖) เมื่อมีอาคันตุกะมาอาศัยชั่วคราว จะต้องแจ้งเจ้าอาวาสทุกครั้ง

๗) พระภิกษุสามเณรในวัดศาลาลอย จะต้องปฏิบัติตามระเบียบกติกานี้โดยเคร่งครัด

๘) กติกาของวัดถือเป็นธรรมเนียมที่ต้องปฏิบัติตาม ถ้าฝ่าฝืนจะต้องถูกดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- ครั้งที่หนึ่ง ว่ากล่าวตักเตือน
- ครั้งที่สอง ทำทัณฑ์บนเป็นลายลักษณ์อักษร
- ครั้งที่สามให้ลาสิกขาหรือย้ายสำนักตามแต่กรณี หนักหรือเบา หรือให้พระอุปัชฌาย์รับกลับสำนักเดิม

พระภิกษุสามเณรในวัดศาลาลอยทุกรูป และศิษย์วัดทุกคน ที่อยู่ในระเบียบกติกาของวัด ไม่ก่อความเสียหายให้แก่ตนเองแล้ว จะต้องได้รับความคุ้มครองในฐานะที่เป็นสมาชิกของวัดศาลาลอย โดยเสมอภาคกัน

งานศึกษา

พุทธศักราช ๒๕๐๘ ได้รับการแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดพิชยญาติการาม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

พุทธศักราช ๒๕๐๙ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นครูสังกัดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานคร สอนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น-ปลาย ณ โรงเรียนสตรีสมุทรสาคร

พุทธศักราช ๒๕๑๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักศาสนศึกษาวัดบุญวาทย์วิหาร สำนักเรียนคณะจังหวัดลำปาง

พุทธศักราช ๒๕๒๓-๒๕๓๙ ปฏิบัติหน้าที่เจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์ โดยการมอบหมายจากพระราชสิทธิโกศล เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๒๔-๒๕๔๖ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนปริยัติโกศลวิทยา (แผนกสามัญศึกษา) วัดกลางสุรินทร์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๓๑ – ปัจจุบัน เป็นรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๓๔ เป็นประธานศูนย์ครูพระปริยัตินิเทศก์จังหวัดสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๓๙ – ปัจจุบัน ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการตรวจบาลีสนามหลวงปฏิบัติศาสนากิจ ณ วัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

วิธีส่งเสริมการศึกษา

- ๑) แนะนำและแนะนำให้เห็นถึง ความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมอันเป็นพื้นฐาน ของการปฏิบัติธรรมชั้นสูงและภาษาบาลีอันเป็นฐานสำคัญที่จะเข้าใจพระพุทธรพจน์ได้ดี

- ๒) สอนปรียัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ครูสอนพระปรียัติธรรมรูปอื่น
- ๓) มอบรางวัลให้แก่นักเรียนที่ตั้งใจเรียนและสอบได้ในสนามหลวง
- ๔) จัดหาวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนให้ครูและนักเรียนอย่างเพียงพอ
- ๕) สนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนวิชาสามัญตามความสามารถ เพื่อเป็นเครื่องมือ ในการถ่ายทอดพระพุทธธรรมแก่คนร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- ๖) ส่งพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิไปสอนในโรงเรียนต่างๆ ของ สปช. และกรมสามัญ ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย
- ๗) อบรมนักเรียนก่อนสอบสนามหลวง ใช้เวลา ๑๕ วัน เริ่มตั้งแต่วันที่แรม ๙ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ ของทุกปี เฉพาะในส่วนของวัดศาลาลอย
- ๘) จัดอบรมภาษาบาลีก่อนสอบสนามหลวง ในส่วนของสำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์ ใช้เวลา ๑๕ วัน โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี
- ๙) จัดสถานที่เพื่อการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยจัดห้องสมุดชื่อทิวศรี มนุรังสรรค์ บริการความรู้ในด้านต่างๆ แก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีหนังสือให้อ่านประมาณ ๑,๒๐๐ เล่ม นอกจากห้องสมุดทิวศรี มนุรังสรรค์แล้ว ยังจัดหนังสือไว้ที่ชั้นล่าง ณ กุฏิประสพ กฤษทอง บริการหนังสือวิชาการทั่วไป ตั้งแต่ระดับปริญญาตรี-ปริญญาเอก เช่น กฎหมาย เทคโนโลยีและอื่นๆ จนถึงประไตรปิฎก และอรรถกถารวมถึงบาลีไวยากรณ์ชั้นสูง

งานศึกษาสงเคราะห์

พุทธศักราช ๒๕๒๓ เป็นประธานศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดศาลาลอย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๓๔ จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ปัจจุบันมีเด็กในความอุปถัมภ์ จำนวน ๑๕๐ คน

พุทธศักราช ๒๕๓๕ จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยแผนกดนตรีไทย ปัจจุบันมีนักเรียนในความอุปถัมภ์ จำนวน ๑๕๗ คน

พุทธศักราช ๒๕๓๖ เป็นต้นมา ได้จัดตั้งกองทุนต่างๆและบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อสถานศึกษาและสถานราชการ คือ กองการศึกษาเด็กก่อนเกณฑ์ในจังหวัดสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้จัดตั้งทุนศึกษาสงเคราะห์นักเรียนยากจนที่เรียนดีประพฤติดี โดยมีทุนเริ่มต้น ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

พุทธศักราช ๒๕๔๓ จัดมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนโนสสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาล-ระดับอุดมศึกษา รวม ๒๕ แห่ง ๑ ละ ๒,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

พุทธศักราช ๒๕๔๔ -๒๕๕๔

- ๑) ได้ดำเนินการมอบทุนการศึกษา แก่นักเรียนโรงเรียนสิรินธร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๑๐ ทุน ๆ ละ ๑,๐๐๐ บาท เป็นเงินทั้งสิ้น ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน) (มอบทุกปี)
- ๒) ได้ดำเนินการมอบทุนการศึกษา แก่นักเรียนโรงเรียนสุรวิทยาคาร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๑๐ ทุน ๆ ละ ๑,๐๐๐ บาท เป็นเงินทั้งสิ้น ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน) (มอบทุกปี)
- ๓) ได้ดำเนินการมอบทุนการศึกษา แก่นักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ จำนวน ๑๐ ทุน ๆ ละ ๑,๐๐๐ บาท เป็นเงินทั้งสิ้น ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน) (มอบทุกปี)
- ๔) จัดซื้อ จัดหาและรับบริจาควัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน มอบให้โรงเรียนแถบชายแดนกัมพูชา คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๓๕,๐๐๐ บาท (สามหมื่นห้าพันบาทถ้วน)
- ๕) ได้ดำเนินการมอบทุนการศึกษา แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๕ ทุน ๆ ละ ๑,๐๐๐ บาท เป็นเงินทั้งสิ้น ๕,๐๐๐ บาท (ห้าพันบาทถ้วน) (มอบทุกปี)
- ๖) มอบเงินสมทบกองทุนเพื่อการศึกษา นักศึกษาวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสุรินทร์ จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน) (มอบทุกปี)
- ๗) มอบโต๊ะหมู่บูชาพร้อมพระพุทธรูปและเครื่องบูชา ประจำห้องจริยศึกษา หมวดสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนสิรินธร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ มูลค่า ๒๘,๐๐๐ บาท (สองหมื่นแปดพันบาทถ้วน)
- ๘) มอบเก้าอี้ชุดรับแขกแก่โรงเรียนบุแกรงวิทยาคม ตำบลบุแกรง อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เป็นเงิน ๗,๕๐๐ บาท (เจ็ดพันห้าร้อยบาทถ้วน)
- ๙) มอบเงินสมทบกิจกรรมวันปัจฉิมนิเทศ นักเรียนโรงเรียนสุรวิทยาคาร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน) (มอบทุกปี)
- ๑๐) มอบเงินสมทบกิจกรรมวันอำลา นักเรียนโรงเรียนสิรินธร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน)
- ๑๑) มอบโต๊ะหมู่บูชาพร้อมพระพุทธรูป ให้วิทยาลัยอาชีวศึกษาจังหวัดสุรินทร์ เป็นเงิน ๒๕,๐๐๐ บาท (สองหมื่นห้าพันบาทถ้วน)
- ๑๒) เป็นประธานดำเนินการจัดผ้าป่าสามัคคีเพื่อเป็นกองทุนศึกษาสงเคราะห์นักเรียน โรงเรียนบ้านตะตึงไถง ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ เป็นเงินทั้งสิ้น ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

งานเผยแผ่

พุทธศักราช ๒๕๐๘ เป็นพระธรรมทูตจังหวัดสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๓๕ เป็นรองประธานกลุ่มเผยแผ่พระพุทธศาสนา จังหวัดสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๓๗ – ปัจจุบัน เป็นประธานจัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เฉพาะส่วนของวัดศาลาลอย พระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ในแต่ละปีมีเยาวชนเข้าบรรพชาเป็นสามเณรไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ รูป และมีเยาวชนสตรีร่วมปฏิบัติธรรมไม่ต่ำกว่า ๑๕๐ คน

พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นประธานคณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนประจำจังหวัดสุรินทร์

พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตจังหวัดสุรินทร์

กิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีดังนี้

- ๑) มีการทำพิธี วันมาฆบูชา ตามประเพณีนิยมทุกปี ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๓ หรือเดือน ๔ ในปีอธิกมาส ทั้งโดยส่วนราชการและคณะสงฆ์ โดยจัดกิจกรรมให้เยาวชนปฏิบัติธรรม จัดพิธีเวียนเทียนสมათานศีล ฟังธรรม มีคณะครูอาจารย์และนักเรียนจาก โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ โรงเรียนสิรินธรและวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ร่วมกิจกรรมปีละประมาณ ๑,๒๐๐ – ๑,๕๐๐ คน ประชาชนประมาณ ๓๐๐ – ๓๕๐ คน พระภิกษุสามเณร ๗๐ รูป
- ๒) มีการทำพิธี วันวิสาขบูชา ตามประเพณีนิยมทุกปี ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ หรือเดือน ๗ ในปีอธิกมาส โดยจัดกิจกรรมให้เยาวชนและประชาชนปฏิบัติธรรม จัดพิธีเวียนเทียน สมათานศีล ฟังธรรม มีคณะครูอาจารย์และนักเรียนจากโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ โรงเรียนสิรินธรและวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ร่วมกิจกรรมปีละประมาณ ๑๒๐๐-๑๓๐๐ คน ประชาชนประมาณ ๓๐๐-๓๕๐ คน พระภิกษุสามเณร ๗๐ รูป
- ๓) มีการทำพิธีเนื่องใน วันอัฐมีบูชา เป็นการภายในทุกปี ในวันแรม ๘ ค่ำเดือน ๖ โดยภาคเจ้าจัดให้มีพิธีตักบาตร ฟังพระธรรมเทศนาในส่วนของญาติโยม และจัดให้มีการจัดปฏิบัติธรรมในส่วนของพระภิกษุสามเณร
- ๔) มีการทำพิธี วันอาสาฬหบูชา เป็นประเพณีนิยมทุกปีทั้งในส่วนราชการและส่วนคณะสงฆ์ โดยจัดกิจกรรมให้นักเรียน นักศึกษาเวียนเทียน ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามก มีคณะครูอาจารย์และนักเรียนจากโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ โรงเรียนสิรินธร และวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ

สุรินทร์ ร่วมกิจกรรมปีละประมาณ ๑๒๐๐ - ๑๓๐๐ คน ประชาชนประมาณ
๓๐๐ - ๓๕๐ คน พระภิกษุสามเณร ๗๐ รูป

มีวิธีการเผยแพร่ มีดังนี้

- ๑) เดือนเมษายน จัดกิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
- ๒) เดือนเมษายนจัดกิจกรรมวันสงกรานต์ วันผู้สูงอายุ วันครอบครัว
- ๓) เดือนสิงหาคมจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันแม่แห่งชาติ
- ๔) เดือนธันวาคมจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันพ่อแห่งชาติ

กิจกรรมเกี่ยวกับการเผยแพร่

- ๑) ภายในวัดได้มอบหมายให้พระธรรมกถึกเทศนาอบรมประชาชนผู้มาทำบุญที่วัด
ในวันพระ โดยใช้เวลา ๒๐ - ๒๕ นาที ทุกวันพระ
- ๒) ภายนอกวัด ได้มอบหมายให้พระภิกษุที่มีภูมิความรู้เป็นเปรียญหรือนักธรรม
ชั้นเอกเป็นอย่างน้อย ออกปฏิบัติงานร่วมกับพระธรรมทูตของอำเภอเมือง
สุรินทร์-เขวาสินรินทร์ และอำเภออื่นที่ขาดแคลน ออกเผยแพร่ในลักษณะของ
พระธรรมทูตบ้าง, ส่งพระภิกษุที่เป็นเปรียญหรือนักธรรมชั้นเอก ไปอบรม
ผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดสุรินทร์บ้าง, ไปแสดงธรรม ณ สถานที่
วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยบ้าง, สถานที่วิทยุขององค์การ
การสื่อสารแห่งประเทศไทย(อ.ส.ม.ท.) บ้าง

กิจกรรมเผยแพร่ลักษณะอื่นๆ มีดังนี้

ได้มอบหมาย ให้พระภิกษุสามเณรที่เป็นเปรียญหรือเป็นพุทธศาสนบัณฑิต ไป
สอนประจำในรายวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ตั้งแต่ ระดับอนุบาลไปจนถึงระดับมัธยม
ปลาย ดังนี้คือ

- ๑) ระดับอนุบาล ณ โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ ,
โรงเรียนเมืองสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์
- ๒) ระดับประถม ณ โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ โรงเรียนเมืองสุรินทร์ ตำบลในเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์
- ๓) ระดับมัธยม ณ โรงเรียนสิรินธร โรงเรียนสุรวิทยาคาร ตำบลในเมือง อำเภอ
เมืองสุรินทร์, โรงเรียนมหิธรวิทยา ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์

มอบหมายให้พระเปรียญหรือพุทธศาสนบัณฑิต ให้ไปบรรยายในโอกาสต่างๆ ใน
สถาบันการศึกษาต่างๆ ดังต่อไปนี้

- ๑) วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์
- ๒) วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์
- ๓) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์

กิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องต่อการเผยแผ่มีดังนี้

ได้เชิญวิทยากรจากโรงเรียนสุรวิทยาคารและมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ สอนดนตรีไทยให้แก่เยาวชน ตั้งแต่ ๒๕๓๕ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน คือ ดนตรีไทย มีดังนี้

- ๑) ระดับประถมศึกษา เรียนช่วงเวลา ๑๘.๐๐ – ๑๙.๐๐ น.
- ๒) ระดับมัธยมศึกษา เรียนช่วงเวลา ๑๙.๐๐ – ๒๐.๐๐ น.

การให้ความร่วมมือกับราชการและการคณะสงฆ์

อำนวยความสะดวกในกิจกรรมทั่วไปที่หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนจัดขึ้นดังนี้

- ๑) ใช้สถานที่วัดเป็นหน่วยเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- ๒) เลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด
- ๓) เป็นที่จัดประชุมพระสังฆาธิการ ตามมติมหาเถรสมาคม
- ๔) เป็นสถานที่อบรมความรู้ของหน่วยงานราชการ เช่น สำนักงานคุมประพฤติ พัฒนาชุมชน เป็นต้น

๑๐. งานสาธารณูปการ ภายในวัดศาลาลอย

พุทธศักราช ๒๕๔๓ ได้ดำเนินการก่อสร้างศาลาการเปรียญวัดศาลาลอย ขนาด ๑๖ x ๓๒ เมตร ลักษณะทรงไทยประยุกต์ หลังคามุงกระเบื้อง จำนวน ๑ หลัง ๒ ชั้น สิ้นค่าก่อสร้าง จำนวน ๑๓,๗๕๐,๐๐๐ บาท (สิบสามล้านเจ็ดแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พุทธศักราช ๒๕๔๓ ดำเนินการก่อสร้างศาลา “โสมภาค” วัดศาลาลอย เป็นศาลาเรือนไทยประยุกต์ ขนาด ๕ x ๙ เมตร เสาไม้ โครงหลังคาเป็นไม้ ใช้ค่าก่อสร้างทั้งสิ้น จำนวน ๓๙๐,๕๐๐ บาท (สามแสนเก้าหมื่นห้าร้อยบาทถ้วน)

พุทธศักราช ๒๕๔๔ ดำเนินการก่อสร้างโรงครัว ขนาดกว้าง ๔ x ๑๒ เมตร ชั้นเดียว พื้นปูด้วยกระเบื้อง หลังคามุงกระเบื้อง สิ้นค่าก่อสร้าง จำนวน ๒๕๐,๐๐๐ บาท (สองแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พุทธศักราช ๒๕๔๕ ได้ดำเนินการก่อสร้างศาลา “นิตยา” ซึ่งเป็นศาลาธรรมสังเวช ลักษณะศาลาเรือนไทยประยุกต์ ขนาด ๕ X ๑๒ เสาหินขัด หลังคามุงกระเบื้อง ใช้ค่าก่อสร้างทั้งสิ้น ๔๕๐,๐๙๙ บาท (สี่แสนห้าหมื่นเก้าสิบบาทถ้วน)

งานปฏิสังขรณ์ภายในวัดศาลาลอย

พุทธศักราช ๒๕๔๓ ได้ปฏิสังขรณ์เมรุ โดยเปลี่ยนเป็นเตาปลอดมลพิษตามมาตรฐานของกรมการศาสนา เป็นจำนวนเงิน ๑,๘๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านแปดแสนบาทถ้วน)

งานสาธารณสงเคราะห์

พุทธศักราช ๒๕๔๓

ดำเนินการสร้างโรงอบยาสมุนไพร และบริการนวดแผนโบราณ จำนวน ๑ หลัง เปิดบริการทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๙.๐๐ น. โดยการดูแลของสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์ ราคาค่าก่อสร้าง ๒๕๙,๒๐๐ บาท (สองแสนห้าหมื่นเก้าพันสองร้อยบาทถ้วน)

พุทธศักราช ๒๕๔๕ ดำเนินการก่อสร้างศาลาบำเพ็ญกุศลศพ วัดศรีรัตนาราม บ้านตะติงไถง ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ขนาดกว้าง ๗ เมตร ยาว ๒๐ เมตร จำนวน ๑ หลัง หลังคามุงกระเบื้อง เป็นเงินจำนวนทั้งสิ้น ๓๕๐,๐๐๐ บาท (สามแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

การสงเคราะห์ชาวบ้านด้านความรู้และข่าวสาร

- ๑) ด้านความรู้ทั่วไป ได้บอกรับวารสารที่เกี่ยวกับการเกษตร การสุขภาพเป็นประจำ
- ๒) ได้จัดโครงการประหยัดช่วยชาติ อบรมอาชีพเสริม เช่น การทำยาสระผม, การทำสบู่ และดอกไม้จันทน์
- ๓) หนังสือประเภทอื่น ๆ เช่น แลกเปลี่ยนคณะสงฆ์, เทคโนโลยี, กฎหมาย เป็นต้น

กิจกรรมการบริการตรวจรักษาและการพยาบาลประชาชน

- ๑) จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ โดยร่วมกับโรงพยาบาลสุรินทร์ และวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสุรินทร์
- ๒) จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเด็กก่อนเกณฑ์ โดยร่วมกับวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสุรินทร์ ณ ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ วัดศาลาลอย ตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐-๑๒.๐๐ น. ทุกวันพุธ

งานในหน้าที่

ได้ปกครอง ดูแลคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ ทั้ง ๑๗ อำเภอ ด้วยความเรียบร้อยดีงามตลอดมา ในส่วนงานจัดประชุม และ งานตรวจการ ได้จัดประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคมที่ ๑๔๓/๒๕๔๖ และออกตรวจการคณะสงฆ์ เป็นประจำทุกปี

เกียรติประวัติที่ได้รับ

พุทธศักราช ๒๕๓๓ ได้รับพระราชทาน เสาธรรมจักร จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะบุคคลผู้ทำประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สาขาการจัดการพระปริยัติธรรมดีเด่น

พุทธศักราช ๒๕๓๙ ได้รับประกาศเกียรติคุณ จากอธิบดีกรมราชทัณฑ์ ในฐานะผู้นำด้านการพัฒนาจิตผู้ต้องขัง

พุทธศักราช ๒๕๔๖ สภามหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ มีมติถวายปริญญาบัตร ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

ผลงานดีเด่นที่ควรได้รับยกย่องด้านเป็นผู้มีคุณธรรมที่เหมาะสม

- เป็นพระเถระจารย์ ดำรงฐานะเป็นปูชนียบุคคล ได้รับไว้วางใจจากคณะสงฆ์ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส พระอารามหลวงประจำจังหวัดสุรินทร์
- เป็นผู้บริหารคณะสงฆ์ ได้รับความไว้วางใจจากมหาเถรสมาคมให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ บริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์
- เป็นผู้บริหารในมหาวิทยาลัยสงฆ์ของคณะสงฆ์ไทย ตำแหน่งรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
- เป็นประธานศูนย์การศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดศาลาลอย พระอารามหลวง จังหวัดสุรินทร์
- ทำนจัดพระภิกษุ หรือสามเณร เปรียญ รุ่นพี่สอนรุ่นน้อง แบบ “พี่สอนน้อง” ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ - ปัจจุบัน
- จัดสร้างโรงอบสมุนไพรและนวดเพื่อสุขภาพ โดยการควบคุมดูแลของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
- จัดโครงการตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ โดยเชิญนายแพทย์และพยาบาลจากโรงพยาบาลสุรินทร์ และนักศึกษาวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสุรินทร์ มาบริการแก่ผู้สูงอายุในลักษณะให้เปล่า พร้อมจัดหาอาหารกลางวันให้ฟรี และจัดเป็นกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
- จัดโครงการกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เสวนาธรรมเชิงวิชาการ ทุกวันสำคัญของชาติและวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ฯลฯ
- จัดโครงการตรวจสุขภาพเด็กก่อนเกณฑ์ ในวัดศาลาลอย ร่วมกับวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสุรินทร์ ทุกวันพุธ
- ร่วมกับโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ จัดโครงการ “เพื่อนช่วยเพื่อน” เด็กก่อนเกณฑ์ ในวัดศาลาลอย ทุกวันพุธ
- ร่วมกับโรงเรียนสิรินธร จัดโครงการ “พี่ช่วยน้อง” ณ ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัดศาลาลอย ทุกวันพฤหัสบดี และศุกร์
- จัดส่งครูพระสอนศีลธรรมไปสอนตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น โรงเรียนสิรินธร วิทยาลัยอาชีวศึกษา โรงเรียนเมืองสุรินทร์ โรงเรียนเทศบาล ๒ โรงเรียนอนุบาลเมืองสุรินทร์ เป็นต้น ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนามที่
พระศรีธีรพงศ์
- พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนามที่
พระราชวิสุทธิเมธี
- พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่
พระเทพปัญญาเมธี
- พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ในราชทินนามที่
พระธรรมโมลี

ภาคผนวก ข.

ตัวอย่างพระธรรมเทศนา สัมโมทนียกถา บทความ

พระธรรมเทศนา เรื่อง บุษากถา
แสดงโดย พระธรรมโมลี เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์
งานบำเพ็ญกุศลครบ ๑๐๐ วัน ของ ดร.พระมหาต่วนต่วน สิริธมฺโม
วันอาทิตย์ที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๐
ณ กุฏิญาณวโรวีสสนา วัดเทพนารี เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

(๓ จบ)

ปูชา จ ปุชชะนียานํ เอตมฺมงคฺลมุตฺตมนฺตุติ

ณ โอกาสบัดนี้ได้แสดงพระธรรมเทศนาใน บุษากถา ว่าด้วยเรื่องการบูชายกย่องเนื่องในโอกาสบำเพ็ญกุศลครบ ๑๐๐ วัน บำเพ็ญกุศลศพท่าน ดร.พระมหาต่วน สิริธมฺโม เปรียญธรรม ๕ ประโยค พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ปริญญาโท และปริญญาเอก อธิการบดี ฝ่ายประชาสัมพันธ์และการเผยแพร่ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดร.พระมหาต่วน สิริธมฺโม ได้ถึงแก่มรณภาพ ญาติโยม สาธุชน คณะสงฆ์ ได้ร่วมบำเพ็ญกุศลมาโดยตลอด ในวาระครบ ๗ วัน ในวาระครบ ๕๐ วัน ในวาระครบ ๑๐๐ วันคือวันนี้

สำหรับวันนี้ ซึ่งมีพระคุณท่าน พระมหากมล ถาวโร ท่านเจ้าอาวาสวัดเทพนารี ผู้เป็นศิษย์ หรือเป็นผู้ได้บังคับบัญชา ได้เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ในอารามแห่งนี้ ฝ่ายญาติโยมก็มี นายสุนทร พิมพ์อักษร อดีตผู้พิพากษา ซึ่งเป็นพี่ชายของท่านพระมหาต่วน สิริธมฺโม พร้อมด้วยญาติโยม ศิษยานุศิษย์ ที่เคารพนับถือได้มาร่วมในงานแห่งนี้เพื่ออุทิศบุญกุศล ในวาระครบ ๑๐๐ วัน ไปยังดวงวิญญาณของ ดร.พระมหาต่วน ผู้เป็นที่รักและที่เคารพ ก็จะยกย่องผู้เป็น ๆ ผู้ทรงไว้ซึ่งคุณงามความดีเป็นอนุเคราะห์ อาตมาภาพได้รับเกียรติอย่างสูงจากท่านเจ้าภาพ ซึ่งมีท่านพระมหากมล ถาวโร ได้ให้เกียรติแก่อาตมาภาพ พระธรรมโมลี เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ ให้มาร่วมบำเพ็ญกุศลในพิธีบำเพ็ญกุศลศพครบ ๑๐๐ วัน ศพ ดร.พระมหาต่วน ก็ได้โอกาสได้แสดงพระธรรมเทศนาพอสมควรแก่เวลา

การแสดงพระธรรมเทศนาตั้งแต่แรกเริ่มมา ก็มีการแสดงพระธรรมมาโดยตลอด สำหรับการแสดงธรรมในวันนี้ ก็จะเป็นการทบทวน ทบทวนความดีงาม การบำเพ็ญหรือการปฏิบัติหน้าที่ของท่าน พระคุณท่านผู้ถึงแก่มรณภาพนี้ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีงามและก็เป็นการยกย่องบูชาคุณงามความดีของท่านผู้มรณภาพในส่วนนี้ ในวันที่ท่านพระมหากมล ท่านลูกศิษย์คนสำคัญของท่านพระมหา ดร.ต่วน ที่มีน้ำใจใสบริสุทธิ์ในความกตัญญูทเวทิต่อพระอาจารย์ ต่อท่านผู้บังคับบัญชา และต่อสหธรรมิกา ผู้ร่วมพระธรรมวินัย ที่ในฐานะบำเพ็ญประโยชน์มากมายที่เขียนมาโดยย่ออีก ๓ หน้ากระดาษ ในที่นี้อาตมาถึงเสียจะไม่สมบูรณ์แต่

หวังว่างานนี้ไม่มาไม่ได้ทำนองนี้ ไม่มาก็ไม่ได้ก็จริง ๆ นะ ไม่มาก็คงไม่ได้ ได้มีโอกาสได้มา และได้มีโอกาสได้แสดงธรรม และก็มีโอกาสได้เห็นท่านเจ้าภาพที่เป็นฝ่ายญาติพี่น้องของ ดร. พระมหาต่วน และญาติก็โยมสาธุชนในกรุงเทพมหานครที่เป็นศิษยานุศิษย์ทั้งที่เป็นฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต และท่านที่เคารพนับถือได้มาร่วมงานแสดงความตั้งใจ รำลึกถึงคุณงามความดีของผู้บำเพ็ญกุศลให้เป็นไปในวันนี้

อาตมาก็ได้รู้จักท่านทั้งในส่วนตัวและในทางการ มหาวิทยาลัย อาตมาเป็นลูกศิษย์รุ่นพี่ ได้จบจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๑๐ เป็นเวลาเกือบจะ ๔๐ ปีแล้ว และต่อมาเมื่อจบออกไปปฏิบัติหน้าที่ที่ต่าง ๆ ตามประเพณี ก็ได้ไปประจำอยู่ที่จังหวัดสุรินทร์ ต่อมาก็ได้รู้จักกับพระมหากษัตริย์ของมหาวิทยาลัยฯ ในฐานะที่ท่านเป็นพระที่เป็นนักพูด นักปาฐก นักแสดงธรรม นักบรรยาย นักโต้วาที นักเผยแพร่ นักประชาสัมพันธ์ ก็เป็นเหตุให้ได้รู้จักใกล้ชิด ทราบว่าท่านเป็นคนจังหวัดบุรีรัมย์ ก็บุรีรัมย์กับสุรินทร์ก็แผ่นดินติดกัน ความใกล้ชิดก็ค่อยสนิทกันยิ่งขึ้น ต่อมาก็ด้วยความคุ้นเคยได้เรียกว่าหลวงพี่ ดร. เรียกว่าหลวงพี่ และก็เพิ่มความสนิทสนมกันยิ่งขึ้น ก็รู้สึกว่าได้รู้จักนับถือและคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีคุณธรรมมีคุณสมบัติ เป็นกัลยาณมิตรที่ประกอบด้วยคุณธรรม เป็นบัณฑิตที่เราภาคภูมิใจที่ได้รู้จัก ได้คบ ไปมาหาสู่ พูดจาปราศรัย สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หนึ่งร่วม ฉันทร่วม กับท่านผู้เป็นบัณฑิต ความรู้สึกภาคภูมิใจ ก็เริ่มมีในขณะนั้นเป็นมงคลแก่เราที่ได้รู้จักบุคคลที่เป็นบัณฑิต แม้พระพุทธรูปองค์เองก็ตรัสว่า “ปณฺฑิตานญจ เสวนา เตมฺมจฺจลฺมุตฺตตํ” การได้รู้จักสนิทสนม กลมกลืน หนึ่งร่วม นอนร่วม กินร่วม พูดจาปราศรัย ไปมาหาสู่กับผู้ที่ เป็นบัณฑิต เป็นมงคล ไม่ใช่มงคลธรรม แต่เป็นมงคลอันอุดม อุดมก็คือยอดเยี่ยม สูงสุด ไม่มีสิ่งใดจะเทียบได้ เพราะชั้นสุดแล้ว ในภาษาไวยากรณ์เรียกว่า “ชั้นสูงสุด” ชั้นสุดก็ไม่มี ไม่มีชั้นเปรียบเทียบ ก็นึกภูมิใจตั้งแต่บัดนั้น ก็เพิ่มความสนิทสนมมาโดยตลอด และก็ภาคภูมิใจที่ได้ทราบกิตติศัพท์ คุณธรรม การงาน หรือผลงานของพระคุณท่านนี้เข้มข้นเรื่อย ตามกาลเวลาที่ล่วงไป ปีหนึ่ง ปีสอง ปีสาม โดยเฉพาะได้รับตำแหน่งในหน้าที่ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ หรือว่าเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ในตำแหน่งรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยฯ รับผิดชอบกว้างขวาง ขอแสดงตรงนี้ว่า ดร.พระมหาต่วนนี้เป็นพระคล้าย ๆ ว่า ไม่จำกัดหรือว่าไม่สังกัดวัด แต่ว่าเป็นพระของมหาวิทยาลัย เป็นพระของคณะสงฆ์

ดูผลงานของท่านนี้ ผลงานหรืองานหน้าที่ของท่านนี้ ทั่วประเทศ เป็นงานทั่วประเทศของมหาวิทยาลัยนี้ เรามีวิทยาเขตอยู่ ๑๐ แห่ง พระคุณท่านของเราจะไปเป็นวิทยากรทุกวิทยาเขต ตลอดจนถึงวิทยาลัยสงฆ์ และก็ห้องเรียน และพระคุณท่านของเรา ก็ได้มีส่วนไปใกล้ชิด ดูแลควบคุม วิธีการในการเผยแผ่ และในการประชาสัมพันธ์ นอกจากนั้นก็ยังมีหน่วยอบรมพระธรรมกถึกในทั่วประเทศ ก็มีแบ่งเป็นภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอยู่ ๔ แห่งนี้ พระคุณท่านก็ได้รับอาราธนาไปแนะนำผู้ที่จะเป็นพระ

นักเทศน์ ควรจะปฏิบัติตนอย่างไร ท่านก็ได้ยกหลักธรรม หลักการ วิธีการอะไรต่าง ๆ ทุกปีไป นี่ก็เรื่องพระธรรมกถึก ก็ทำ ๔-๕ ปีมาแล้ว พระคุณท่านก็ไม่เคยพลาดโอกาส ที่จังหวัดสุรินทร์ก็นิมนต์ท่านบ่อย เพราะท่านผู้เป็นที่มีความสามารถในเรื่องนี้โดยเฉพาะ อันนี้เป็นเรื่องเฉพาะตนเฉพาะตัว ใครจะเลียนแบบใครไม่ได้ เรื่องบางอย่างคนอื่นพูดไม่ได้ แต่ ดร.พระมหาต่วนพูดได้ บางคนพูดไม่เป็นในเรื่องนี้ แต่ ดร.พระมหาต่วนพูดเป็น องค์อื่นไม่กล้าพูด แต่พร.พระมหาต่วนกล้าพูด พูดได้อย่างไรหรือในบางรูปพูดไม่ชัด แต่ ดร.พระมหาต่วนพูดชัด คือพูดให้คนอื่นไม่เข้าใจ แต่ ดร.พระมหาต่วนพูดคนอื่นเข้าใจ เขาเรียกว่า สันทัสสนา ที่ท่านย้ำอยู่เรื่อย ๆ ที่ว่าพูดอะไรต้องพูดให้มันกระจ่าง ชัดถ้อยชัดคำ ให้มันเคลียร์ ท่านว่าให้มันแจ่มข่าง นอกเรียกว่าเขาฟังชัดเจนเข้าใจแล้วให้เขายึดถือประพฤติปฏิบัติได้ด้วย เรียกว่า สมาทปนา ให้เขายอมรับได้ด้วย พร้อมกันนั้น ให้เขายอมรับให้เข้าใจ ให้เขาเข้าใจและยอมรับได้ และไม่ใช่อยอมรับเฉย ๆ ก็ยังให้เกิดความกระปรี้กระเปร่า เต็มอก เต็มใจ ในการรับความเข้าใจอันนั้นในการปฏิบัติด้วย เขาเรียกว่า สมุเตชนา มีความกล้าหาญ อดอาจ อย่างพูดเรื่องศีลนี้ ความดีของเรื่องศีลเป็นอย่างไร อานิสงส์ของศีล นี่ก็พูดชัดถ้อยชัดคำเป็นเหตุให้คน อดอาจ กล้าหาญ ในการสมาทานศีลชัดถ้อยชัดคำ ไม่ใช่อุบอภิวเอาแต่ในใจ และสามารถพูด นะโม อย่างเต็มปาก เต็มคำ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ ก็ไม่อุบอภิวอยู่แต่ในลำคอ ให้เปล่งวาจาออกมาให้ชัดถ้อยชัดเจน ในฐานะที่เป็นประเทศที่มีอิสรภาพมีเอกราช หรือเป็นอิสรเสรีภาพของบุคคลที่จะแสดงออกได้ โดยไม่เป็นเกรงใจใครหรืออะไร อย่างนี้ก็สามารถที่จะทำได้ และพร้อมกันนั้นก็สามรถที่จะพูดให้เกิดความสนุกสนาน หรือเกิดความสุขใจ ไม่อึดอัด ให้เกิดความปลอดโปร่งแจ่มใจ ให้เกิดอารมณ์ยิ้มแย้ม ให้ประกอบไปด้วยอารมณ์สดชื่น อันนี้เขาเรียกว่า สัมปหังสะนา อันนี้เขามีอยู่ในตัวพระคุณท่าน อันนี้พระธรรมกถึกทั้งหลายก็พยายามจะศึกษา และยึดถือปฏิบัติในเรื่องนี้ อันนี้เป็นเรื่องที่ท่านออกไปแสดงในภาษาอังกฤษก็เป็นธรรมดาแล้วสำหรับท่าน อันนี้ในส่วนที่ได้รู้จักพระคุณท่าน

นอกจากนี้ก็ยังเกี่ยวกับภายในประเทศ มีทางวิทยุกระจายเสียง สถานีโทรทัศน์ เพราะท่านได้ออกเป็นตัวแทนของคณะสงฆ์ ทั้งประเทศในนามของมหาวิทยาลัย ออกบรรยายทางสถานีวิทยุทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และก็ยากที่พระสงฆ์จะทำได้เช่นนั้นทุกรูปแบบ ก็มีบางรูป อดมาเองก็ในฐานะที่เป็นลูกศิษย์ของท่านคนหนึ่ง เพราะอดมาได้มาเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในระดับนักเรียนเหมือนกับท่านพระคุณ ดร.พระมหากมลนี้แหละ อดมาก็เป็นรุ่นน้องของท่านก็อยู่ในความควบคุมในด้านภาษาอังกฤษจากท่าน ดร.พระมหาต่วน เป็นประธาน เป็นหัวหน้าควบคุมภาษาอังกฤษพร้อมด้วยคณะชาวออสเตรเลีย ๒ คน และชาวอังกฤษ ๒ คน และคนไทยอีกคนหนึ่ง และเลขานุการหนึ่ง และอันนี้อดมาก็ถือว่าลูกศิษย์คนหนึ่ง ของ ดร.พระมหาต่วน ท่านก็ชักชวนให้อดมาไปออกสถานีโทรทัศน์และวิทยุ ออกบรรยายธรรมะเป็นภาษาอังกฤษ ก็เลยบอกว่า “ท่านอาจารย์ อย่า

เฟื่อง ๆ” เราว่า ทีหลัง ๆ อย่างเฟื่องออกไป อันนี้ยังเห็นห่างอยู่ ที่ยังมีเจตนาดี หวังดีต่อลูกศิษย์ก็ ขอดอนตัวก่อน อันนี้ก็ยังไม่ได้ไปออกเลย จนมรณภาพ รายการนี้ก็ยังไม่ล้ม และก็ยังคงอยู่ และนี่ก็ยังคงภายในประเทศอาตมาอ่านดูรายการนะมีเยอะแยะมากมายเหลือเกิน ถ้าจะเทศน์เรื่อง นี้ก็คงจะหลายชั่วโมง ถ้าแสดงเรื่องนี้ แต่ว่าเอามาเป็นบางส่วนบางตอน

อย่างไรในประเทศก็น่าภูมิใจ ใครเป็นอาจารย์ อุปัชฌาย์ ของ พระมหาท່วน ก็นำ ภาคภูมิใจ ใครเป็นคู่สวดให้การอุปสมบทก็น่าภาคภูมิใจ พระสงฆ์องค์ใดที่หนึ่งเป็นพระอันดับก็น่าภาคภูมิใจ ใครเป็นลูกศิษย์ของท่านก็น่าภาคภูมิใจ อย่างท่านพระมหา ดร.กมลนี่ก็เป็นในฐานะลูกศิษย์ด้วย เป็นผู้ได้บังคับบัญชาด้วย ก็น่าภาคภูมิใจ ญาติโยมด้วยที่รู้จักท่านศิษยานุศิษย์ผู้มีความเคารพก็น่าภาคภูมิใจ ผู้ที่ท่านปฏิบัติหน้าที่แทนพระเถระานุเถระพระผู้ใหญ่ในการ คณะสงฆ์ไทยก็มีความภาคภูมิใจในฐานะที่ท่านพระคุณท่านรูปนี้ได้มีบทบาทสำคัญซึ่งเป็นผู้แทนของคณะสงฆ์ในการปฏิบัติหน้าที่

การเผยแผ่การประชาสัมพันธ์ ในการเจรจาในระหว่าง แม้ในระหว่างประเทศในบางเรื่องในสมัยที่ประเทศชาติมีวิกฤตการณ์ทางรัฐบาลก็ได้อาศัยพระคุณท่าน และทางคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมก็ได้มอบหมายให้ท่านในบางเรื่องและหลายเรื่องในการเจรจาหรือในการ แดง หรือในการปราศรัยหรือสนทนาอะไรที่เป็นไปเพื่อความสงบสุข และเพื่อสันติภาพเพื่อ คลายวิกฤตการณ์อะไรต่าง ๆ นี่ก็ได้รับมอบหมาย ก็เป็นที่น่าภาคภูมิใจ และอันนั้นนอกจากนั้น ในระหว่างประเทศในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกนี้ ปรากฏว่า พระคุณท่านได้เป็นตัวแทนของพระ ธรรมทูตอยู่ต่างประเทศ เป็นเวลา ๑๑ ปี ในประเทศอินเดียนานที่สุด และนอกนั้นก็ประเทศ อังกฤษ ประเทศอเมริกา ประเทศเยอรมัน และประเทศอื่น ๆ อีก ทั้งยุโรป อเมริกา และก็ แถบเอเชีย ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศปากีสถาน และประเทศอิหร่าน นี่ก็ได้ไปในนามของ คณะสงฆ์ไทยไปเจรจา ไปปรับความเข้าใจความสัมพันธ์ภาพ มิตรภาพ

ในด้านอื่น ๆ การปกครอง ก็การปกครอง ท่านแม้จะไม่ได้เป็นเจ้าของ ท่านก็ไม่ประสงค์ที่จะเป็นเจ้าของ ก็มีผู้นิมนต์ไปเป็นเจ้าของ แต่วัดต่าง ๆ ก็มีอยู่ทั้งในกรุงเทพ และต่างจังหวัด พระคุณท่านก็ไม่รับ แม้ไม่ได้ไปเป็นเจ้าของหรือพระสังฆาธิการ แม้ด้าน ความรู้ หลักการ วิธีการในการปกครอง ท่านก็ไปบรรยายเหมือนกัน ท่านก็ไปบรรยายรู้วิธีการ บรรยาย รู้วิธีการปกครองคณะสงฆ์ ว่าควรจะใช้วิธีการอย่างไร หลักการอย่างไร ตามหลักพระ ธรรมวินัยอย่างไร หรือขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างไร แต่อย่างน้อยท่านก็ปกครองตัวท่านให้ อยู่ในขอบเขตพระธรรมวินัย เรียกว่ารู้จักปกครองตนเอง ปกครองงาน เรียกว่าครองงาน ครองใจ ครองตน อันนี้ก็สามารถที่จะทำ ท่านก็สามารถปฏิบัติหน้าที่ แคล้วคลาดปลอดภัยมา ตลอด

จนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต จึงปรากฏมีผลงานที่ลูกศิษย์ของท่าน ดร.พระมหากล ได้รวบรวมมานี้ยังไม่หมดจากที่ได้ท่านเคยเล่าให้ฟัง มีรายย่อย ปลีกย่อยอะไรอีกมากมาย

เพราะฉะนั้นท่านผู้ใดท่านที่เป็นคุณพ่อคุณแม่ เป็นพี่เป็นน้อง เป็นศิษยานุศิษย์ จะเป็นคฤหัสถ์ หรือบรรพชิต เป็นอุปัชฌาย์ อาจารย์ ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นมิตรสหาย เพื่อนพรหมจรรย์ สหธรรมิกทั้งหลายทั้งปวง ได้คบหาสมาคม เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับท่านพระคุณท่านมหา ดร.ตัวนี้ จึงควรแก่การภาคภูมิใจ ด้วยประกอบด้วยคุณงามความดี ดังได้กล่าวโดยย่อมานี้ ก็ควรแก่การยกย่อง ควรแก่การบูชา บูชาคือยกตัวอย่าง ด้วยการมอบเครื่องบูชาอย่างอื่น เรียกว่า สักการะ สัมมานะ วันทา ด้วยการถวายสักการะ ดอกไม้ รูปเทียน และเครื่องบูชาอย่างอื่น และกัสมันนะ ด้วยการยอมรับนับถือ ให้มีความสำคัญ และวันทนาการกราบไหว้ การแสดงความเคารพ แก่ท่าน บุคคลที่มารำลึกเห็นความดีความงามของครูบาอาจารย์ ของมิตร ของเพื่อน ของบุคคล ที่มีความดีอันเป็นประโยชน์แก่ตนเองโดยตรง โดยอ้อม แล้วรำลึกถึงคุณยกย่องให้เป็นที่ปรากฏอย่างนี้ ก็นับเป็นกตัญญู เรียกว่า กตัญญูกตเวทิตา พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภูมิเว สัปปริสานัง กตเวทิตา” ความกตัญญูรู้ความดีรู้ผลงาน รู้การบำเพ็ญประโยชน์ของบุคคลอื่น แล้วก็ตอบแทนบุญคุณกระทำให้ปรากฏยกย่องให้เป็นที่ปรากฏด้วยการประกาศ สดุดี อ่านเขียนเรื่องความดีของบุคคลนั้น ๆ ประกาศออกไปเป็นลายลักษณ์อักษร หรือด้วยวาจา หรือด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่า กตเวทิตาอย่างนี้ ท่านเรียกว่าเป็นภูมิของสัตบุรุษ ภูมิเวสัปปริสานัง เป็นภูมิของสัตตบุรุษ สัตตบุรุษคือ สุภาพชน หรือสาธุชนนั่นเอง พระองค์ได้ทรงยกย่องว่า คนที่รู้ความดี จดจารึกความดี จำความดี จำจากบำเพ็ญประโยชน์ของผู้อื่นได้ ไว้ในใจแล้วก็ประกาศให้เป็นที่รู้จัก ขยายเผยแพร่ให้แพร่หลายยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทั้งใกล้และไกลให้เป็นเวลานาน จึงถือว่าเป็นความดี และไม่ใช้สิ่งที้ง่าย พระพุทธเจ้าตรัสว่า “การรู้คุณบุคคลผู้บำเพ็ญประโยชน์การตอบแทน ประกาศความดีของบุคคลผู้บำเพ็ญประโยชน์นั้น เป็นทฤนะบุคคล ที่หาได้ยากเหมือนกัน” เพราะคนส่วนมากก็มักจะลืมเสีย วันสองวันก็ลืมแล้ว เดือนสองเดือนก็ลืมแล้ว เป็นปีก็ลืมแล้ว ได้ไม่กี่ปีก็ลืมหมด มักจะลืมความดีของเพื่อน ของมิตร ของพ่อ ของแม่ ของครูอาจารย์เป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้น จึงเป็นคุณธรรมที่ใครมีคุณธรรมข้อนี้เป็นบุคคลที่หาได้ยาก ในด้านกตัญญูนี้ ไม่ค่อยจด ไม่ค่อยจำ ไม่ค่อยบันทึก ไม่ค่อยลงเป็นลายลักษณ์อักษร แล้วก็กตเวทิตา การที่จะไปประกาศความดียกย่อง ความดีของบุคคลอื่นให้เป็นที่ประจักษ์ บางทีก็ไม่ค่อยได้มีโอกาส เพราะไม่ได้จด เพราะไม่ได้จำ ไม่ได้เขียน ไม่ได้จำ ไม่ได้ให้แพร่หลาย จะเป็นด้วยเหตุใดก็ไม่ทราบ

ดังที่ได้กล่าวมานั้นนั้น เป็นบุคคลอย่างไร ไม่เฉพาะที่ยกย่องบูชาเวลาตายแล้วจึงมีบุคคลที่พูด คนข้างวัด ข้างเมรุ เขากล่าวว่า “โอ้วันนี้เฝ้าคนดีอีกหนึ่งคนแล้ว อีกหนึ่งศพ เพราะวาประวัติในการอ่านก็มีแต่ดีทั้งนั้น” ให้เรายกย่อง ควรจะยกย่องไม่เฉพาะในวันเฝ้า เรายกย่องในระหว่างมีชีวิตอยู่ ใครทำดีก็ให้ความสำคัญให้กำลังใจ แก่บุคคลผู้ทำดีหรือวันพระราชเพลิงศพก็มีประวัติที่สวยงามก็เป็นธรรมเนียมอยู่แล้ว ฉะนั้นในระหว่างมีชีวิตอยู่ก็มีความสำคัญ

ลูก ๆ จะบูชาพ่อแม่ในระหว่างมีชีวิตอยู่ก็จะเป็นการดี และก็เป็นมงคล เป็นมงคลอันอุดมด้วย ลูกศิษย์ลูกหาจะบูชาพระอุปัชฌาย์อาจารย์ในระหว่างมีชีวิตอยู่ ยกย่องให้เป็นที่น่าปรากฏ ขยายประวัติของครูบาอาจารย์ให้เป็นที่น่าปรากฏ ขยายประวัติพ่อแม่ให้เป็นที่น่าปรากฏ และก็ผู้มีพระคุณอื่น ๆ ให้เป็นที่น่าปรากฏ แม้จนกระทั่งว่า พ่อบ้านแม่บ้าน พ่อบ้านถ้าไม่มีพ่อบ้านเราก็คงไม่ได้เป็นแม่บ้านเช่นกัน เราควรยกย่องให้กำลังใจ แม่บ้านควรให้กำลังใจแก่พ่อบ้าน เพราะท่านได้ทุ่มเทเสียสละจนเราเป็นแม่บ้านของท่านก็ถือว่าเป็นผู้มีบุญคุณ คนมีพระคุณ มีความดีความงาม เราก็มักยกย่องให้ความสำคัญให้กำลังใจ แม่บ้านก็เป็นพี่ชู้ของพ่อบ้านเช่นกัน ถ้าไม่มีแม่บ้านเราก็คงไม่ได้เป็นพ่อบ้าน เราก็คงไม่ได้เป็นพ่อของลูก ด้วยอาศัยแม่บ้านของเราจึงเป็นพ่อของลูก มีลูกเจริญเติบโตก้าวหน้ามีชื่อเสียงโด่งดัง มียศถาบรรดาศักดิ์หรือมีฐานะอันสูงส่งเป็นที่ดีเด่นในสังคมก็เพราะแม่บ้าน ควรให้กำลังใจ ยกย่อง เชิดชูแม่บ้านด้วยเช่นกัน เรียกว่า หมูไปไถ่มา ภาษาทางสุรินทร์ว่า อาเลาะเวียลโตว ไร่ไปเวียลโม ว่าอย่างนั้นนะ มันฟังพาอาศัยกัน ป่าฟังเสือ เรือก็ฟังป่า อันนี้ก็ฟังพาอาศัยกันและกัน

อย่างญาติโยมก็ยกย่องเชิดชูพระสงฆ์ที่ยังมีชีวิตอยู่ เดียวก็ถวายอะไรก็กล่าวว้าซ่า แต่ท่านผู้เจริญ พุดหวาน เพราะ เสนาะโสด นำฟัง อย่างพระไม่อยากสึกเลยนี้ อย่างมหา กมลนี้ มาเป็นเจ้าอาวาสก็โยมพุดหวาน พุดเพราะ จะถวายให้ฉันทั้งที่จะให้หม้อผ้าทั้งผืนหรือแต่ ละผืน ปัจจัยสี่ประคองอยู่ที่หน้าผาก จะต่ำกว่าหน้าผากกลัวจะเปื้อนน้ำลาย ยกสูงขึ้นด้วยความยกย่อง พระนี้ใจอ่อนง่ายเหมือนกัน ก็เห็นญาติโยมกราบไหว้เข้าค้ำ เข้าก็ถามฉันหรือยัง? เพลก็ถาม อาหารเป็นอย่างไร ตอนบ่าย ตอนเย็น น้ำปานะขาดเหลืออะไรอย่างนี้พระก็ตายเท่านั้น คือตายในวัด คือไม่ได้ออกจากนอกวัดแล้ว โยมดีแสนดี จะฉันทั้งที่โยมก็ออก อ้อน ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายภัตตาหารจริง ๆ แล้วตั้งแต่เมื่อวานยังไม่ได้ฉันก็หิวอยู่แล้วละ ก็เรียกว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ออกอ้อนขอพระคุณท่านได้โปรดฉัน โปรดรับก็คือรับประทานอาหารนั้นแหละ โปรดฉันหรือโปรดบริโภคเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้า นั้นน่าจะประโยชน์สุขแก่ผู้ฉัน นี้ประโยชน์สุขแก่ผู้ถวายคนหนึ่งอีกคนหนึ่งสบายใจ ท่านองนี้ อันนี้ก็เป็คำที่ญาติโยมทุ่มเทยกย่องถวายเกียรติบูชาท่านนั้นแหละอันนี้จึงเป็นเหตุให้พระสงฆ์นี้มรณภาพในผ้าเหลือง อยู่เพราะความดีของโยม โยมรดน้ำพรวนดินใส่ปุ๋ย กำจัดแมลงเข้าค้ำ เข้าเย็นอย่างนี้ วัดพระพุทธรศาสนาในประเทศไทยจึงปักหลักแหล่งมั่นคง มีสมภารมีเจ้าอาวาส เป็นหลักเป็นแหล่ง ทุ่มเทเสียสละเพื่อสนองน้ำใจของญาติโยม ให้ญาติโยมชุ่มชื่นหัวใจว่าเราเป็นเจ้าอาวาส เป็นหลักเป็นแหล่ง ทุ่มเทเสียสละเพื่อสนองน้ำใจของญาติโยม ให้ญาติโยมชุ่มชื่นหัวใจ ว่าเราเป็นเจ้าอาวาส เป็นพระสังฆาธิการ เป็นพระเป็นเถรอยู่ในอารามในวัดของญาติโยมจะทุ่มเทเสียสละ เพื่อญาติโยมจะได้ชุ่มชื่นหัวใจ ทราบว่าวัดเทพนารี ก็มีอะไรที่แล้วมานี้ก็ชุ่มชื่นหัวใจไปตามๆ กัน มีญาติโยมมาเยอะเยอะ มีदारามามาก ก็ใกล้จะเป็นวัดดาราละนี้ อันนี้ก็เพื่อฉลองศรัทธาของญาติโยม ฉะนั้นพระสงฆ์ทุกรูป พระเถระพระสังฆาธิ

การนี้จะมุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่เพื่อฉลองศรัทธาที่ญาติโยมว่า ท่านผู้เจริญนี้แหละ ก็คงจะสำรวจว่า อาตมาเจริญด้วยอะไรแล้วอย่างนี้ จะต้องปรับปรุงอะไร บางที่ก็รู้ตัว บางที่ก็ไม่รู้ตัว ต้องมีญาติโยมมาเตือน “หลวงพ่อกับห่มผ้าอย่างนี้ อย่างนี้ อย่างนั้น ให้พูดอย่างนี้ อย่าพูดอย่างนั้น” บางที่ญาติโยมก็เข้ามามีส่วนมีบทบาท ช่วยเหลือเกื้อกูล เสริมความงามให้แก่เจ้าอาวาส ให้แก่พระสงฆ์ด้วยความปรารถนาดี ไม่ตักเตือนอะไรให้อับอายขายหน้า แต่ว่าส่งเสริม เสริมความงามให้แก่พระสงฆ์ ส่วนญาติโยมก็ควรจะเลียนแบบด้วย ไม่ใช่พูดหวานเฉพาะกับพระสงฆ์ ที่บ้านก็ด้วย ไม่ใช่แต่พระสงฆ์ ว่าท่านผู้เจริญ ที่บ้านก็พ่อผู้เจริญด้วย แม่ผู้เจริญมาจากไหน พ่อบ้านผู้เจริญไปไหนมา แม่บ้านผู้เจริญถึงเวลาแล้วร่วมรับประทานอาหารร่วมกับครอบครัว หรืออะไรอย่างนี้ ก็จะเป็นประโยชน์เป็นการยกย่องบูชาไม่ใช่ยกย่องงูบูชาเฉพาะพระสงฆ์อย่างเดียว เป็นไปยกย่องเฉพาะพระ ที่บ้านก็มีพระเหมือนกัน ก็ยกย่องที่บ้านด้วย คุณพ่อ คุณแม่ พ่อบ้าน แม่บ้าน ลูก ก็บูชาลูกได้ ก็ยกย่องก็จะเป็นมงคล คนเราได้รับการยกย่อง และไม่เสียหาย มีแต่เหตุการณ์ที่เป็นมงคล เจริญรุ่งเรือง สงบสุขสันติภาพในที่สุด สมกับที่เรานับถือพระพุทธศาสนา

อาตมาภาพได้แสดงพระธรรมเทศนาประดับสติปัญญา เนื่องในโอกาสบำเพ็ญกุศลครบ ๑๐๐ วัน อุทิศส่วนกุศลไปยังดวงวิญญาณของพระคุณท่าน ดร.พระมหาต่วน สิริธมโม ผู้เป็นที่เคารพ สักการบูชาของเราท่านทั้งหลาย ของศิษยานุศิษย์ ทั้งภักดิ์และบรรพชิตในโอกาสครั้งนี้ ด้วยบุญกุศลส่วนนี้ อิมินา กตปุญญะ อิมินา พุทธวเสนะ จะ ด้วยอำนาจกุศลผลทานส่วนนี้ ด้วยอำนาจน้ำใจอันดีของท่านเจ้าภาพ ทุกแผนกฝ่าย มีท่านพระคุณท่าน ดร.มหากล เป็นประธาน ให้เป็นไปในวันนี้ บุญกุศลส่วนนี้ ขอได้โปรดลูถึง ทราบถึงดวงวิญญาณของพระคุณท่านแล้ว อนุโมทนาเสวยวิบากสุขสมบัติในสุคติสัมปรายภพยิ่งๆ ขึ้นไป บุญกุศลส่วนนี้สะท้อนย้อนกลับ และรองประธานสหภูมิชาวบุรีรัมย์ รูปที่ ๑ นับตั้งแต่พระเดชพระคุณท่าน ดร. หรือย้อนมาถึงท่านเจ้าภาพทุกประการ ให้เจริญรุ่งเรืองงอกงามด้วยจตุรพิธพรชัย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกทิวาราตรีกาล พระธรรมเทศนาสมควรด้วยเวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

สัมโมทนียกถา

สัมโมทนียกถาในงานทำบุญอายุวัฒนมงคล พระวิเทศธรรมรังสี (สุรศักดิ์ ชีวานนุโท) วัดไทย
วอชิงตัน ดีซี วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๕๒

เรื่อง การแสดงการเคารพ

เมื่อแพะหรือวัวก้มหัวให้ ต้องระวังให้ดีเมื่อมีคนมาแสดงความเคารพ ต้องดูท่าทางที่เขา
แสดงตน เหมือนกับเราพิจารณาการก้มของวัว อย่าหลงตัวเองว่าวัวให้ความเคารพ มันอาจก้ม
หัวเพื่อจะขวิดเราก็ตได้ การชมเชยคนที่มาก้มกราบก็ควรระวัง การก้มมีหลายอย่าง ก้มดี ก้ม
อันตรายต้องระวังให้ดี ผลไม่ได้ ดังคนโบราณกล่าวไว้ว่า คนก้มกราบบางก็ก็มีเขา เพราะเรา
มองไม่เห็น ต้องระวังให้ดี เพราะฉะนั้น จึงต้องบูชาบุคคลที่ควรบูชา มิฉะนั้นอันตรายอาจเกิดกับ
เราได้

สัมโมทนียกถา วัดสุทธาวาส สหรัฐอเมริกา ๑๐ ก.ค. ๒๕๕๔

เรื่อง การทำบุญอุทิศ

เรามาแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ด้วยการบำเพ็ญกุศลให้แก่บิดามารดา เพื่อแผ่
ส่วนบุญไปยังท่านเหล่านั้น นอกจากนี้เพื่อแสดงถึงความระลึกท่านเหล่านั้น กตัญญูรู้คุณ
กตเวทิตา ตอนมีชีวิตอยู่ก็มีความเกื้อกูลแก่กันและกัน ก็มาปรารภถึงคุณงามความดี ตามหลัก
พระพุทธศาสนาเมื่อปรารภถึงอย่างนี้ ก็มาบำเพ็ญบุญ อุทิศ บุญคุณของผู้วายชนและอุทิศส่วน
บุญตามประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติมา ผู้ที่ระลึกถึงคุณงามความดีของผู้มีพระคุณแล้วตอบ
แทนบุญคุณนั้น นับว่าเป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “นิमित्तุต สาธูรูปานัน
กตญญูกตเวทิตา” ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นเครื่องหมายแห่งคนดี เป็นคุณธรรมที่น่ายกย่อง น่า
ชมเชย และเป็นคุณธรรมที่หาผู้ปฏิบัติได้ยาก คือ กตัญญูกตเวทิตา คือรู้บุญคุณ เมื่อมีโอกาสก็
ตอบแทนบุญคุณในสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่และไม่มีชีวิตอยู่นั้น ในโอกาสที่เหมาะสมจึงเป็นผู้ที่มี
คุณสมบัติของกตเวทิตธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นกุศลธรรมที่มีผู้ปฏิบัติได้ยาก และนับได้ว่าเป็น
ทูลลภบุคคล และบุพการี คือ บุคคลผู้ทำคุณก่อนแล้วได้รับการตอบแทน นอกจากนี้ก็นับได้ว่าเป็น
เป็นการสร้างกุศลต่อตนเอง และส่วนหนึ่งเป็นการสนับสนุนพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาให้
มีสุขภาพกายที่แข็งแรง มีสุขภาพจิตที่พร้อมด้วยปัญญา อันเป็นกำลังที่แข็งแรงในการประกาศเผย

แผ่พระพุทธศาสนา เป็นศาสนายาที่มีคุณภาพ จึงขออนุโมทนาในกุศลที่ท่านเจ้าภาพได้
บำเพ็ญครั้งนี้

บทความ

การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพ และการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของ
พระสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

การมีสุขภาพที่ดี เป็นสิ่งที่ประเสริฐสำหรับมนุษย์และเป็นคุณภาพของชีวิต การมี
สุขภาพดีนอกจากจะเกิดประโยชน์แก่ตนเองในการดำรงชีวิต สามารถทำหน้าที่ต่าง ๆ ตาม
บทบาทของตนได้อย่างดีแล้ว ยังส่งผลดีโดยรวมต่อสังคม เพราะการที่สังคมมีประชากรที่มี
คุณภาพทั้งในด้านสุขภาพ ความรู้ความสามารถ ย่อมเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง องค์การ
อนามัยโลกให้ความสำคัญแก่เรื่องการส่งเสริมประชากรให้มีสุขภาพที่ดี ซึ่งในวงการสุขภาพใช้
คำว่า “wellness” หรือ “well-being” หมายถึงการมีสุขภาพที่ดีโดยองค์รวมของความเป็นมนุษย์
ได้แก่ สุขภาพทางกาย อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ โดยเริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการ
ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ (ค.ศ. ๑๙๘๗) และถือเป็นหน้าที่ของสถาบันสุขภาพที่จะต้องจัดทำโครงการ
ส่งเสริมสุขภาพ ให้ความรู้เรื่องสุขภาพแก่ประชาชน ส่งเสริมให้มีทัศนคติที่ถูกต้องในเรื่องของ
การดูแลสุขภาพ การมีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการเสริมสร้างสุขภาพที่ดี เพื่อบรรลุเป้าหมาย
ของการมีชีวิตที่มีคุณภาพ มีความสุข

การดำเนินการด้านบริการสุขภาพในสังคมไทย เชื่อมโยงกับหลักการและแนวความคิด
ขององค์การอนามัยโลก โดยที่สถาบันทางสุขภาพและโรงพยาบาล ให้ความสำคัญแก่เรื่องการ
ป้องกันโรคการส่งเสริมสุขภาพ การบำบัดรักษา และการฟื้นฟูสมรรถภาพที่มีประสิทธิภาพ
ขณะเดียวกันสังคมไทยมีลักษณะเฉพาะของตนเอง คือ การเป็นสังคมพระพุทธศาสนา วิถีชีวิต
แนวความคิดค่านิยมทางวัฒนธรรมของสังคมไทย มีหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็น
พื้นฐานในเรื่องของ “สุขภาพที่ดี” พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มองมิติมนุษย์แบบองค์รวม ซึ่ง
หมายถึง ภาวะที่สุขสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย (กายิกสุข) และทางจิตใจ (เจตสิกสุข) และหาก
พิจารณาธรรมชาติของมนุษย์ให้ละเอียดยิ่งขึ้นสามารถแบ่งออกเป็น ๔ มิติ คือ ๑) มิติทางด้าน
กาย ๒) มิติทางด้านศีล (สังคม) ๓) มิติทางด้านจิตใจ ๔) มิติทางด้านปัญญา มิติธรรมชาติของ
มนุษย์ทั้ง ๔ ด้านนี้ เป็นส่วนประกอบแห่งชีวิตที่สำคัญ เป็นองค์รวม เป็นหนึ่งเดียว โดยที่

ส่วนประกอบแต่ละด้านเป็นปัจจัยสัมพันธ์กับส่วนประกอบด้านอื่นๆ ซึ่งมีผลต่อสุขภาวะแห่งชีวิตที่ดั่งงามเช่นเดียวกัน ดังนั้น การมี “สุขภาพที่ดี”

ในทางพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง มิติธรรมชาติของมนุษย์ทั้ง ๔ ด้านนี้ได้รับการพัฒนาให้เจริญสามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างปกติสุข ไม่ขัดข้อง ไม่บกพร่องในมิติใดมิติหนึ่งบุคคลแต่ละคนจึงมีหน้าที่ที่จะต้องดูแลส่งเสริมสุขภาพของตนเอง พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๐ ได้ให้ความหมายของการมีสุขภาพที่ดีสอดคล้องกับมิติธรรมชาติของมนุษย์ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

วิถีการดำรงชีวิตของพระสงฆ์มีความต่างจากประชาชนธรรมดาโดยทั่วไป มีพระวินัยเป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติตน บุคคลผู้มีสุขภาพดีและสมบูรณ์ที่สุดตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ “พระอรหันต์” แต่พระอรหันต์ก็ยังคงประสบกับอาการเจ็บไข้ได้ป่วยทางร่างกายเกิดขึ้น เพียงแต่อาการเหล่านั้นไม่สามารถทำให้จิตใจของท่านทุกข์ร้อนหรือหวั่นไหวได้สำหรับพระสงฆ์ผู้ที่ยังเป็นพระเสขะ (พระอริยบุคคลผู้ยังต้องศึกษาเพื่อบรรลुพระอรหันต์ต่อไป) และพระภิกษุปุถุชน การมีสุขภาพที่ดีนอกจากจะช่วยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจแล้ว ยังเป็นปัจจัยให้บรรลุคุณธรรมขั้นสูงอันเป็นจุดหมายสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังช่วยเกื้อกูลให้พระสงฆ์สามารถปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และสามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนได้ ดังนั้น พระธรรมวินัยนอกจากจะเป็นกรอบและรูปแบบในการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์แล้ว ยังเป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ ตัวอย่างที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ได้แก่ การดูแลสุขภาพของร่างกายให้สะอาด เช่น ทรงอนุญาตการสรงน้ำเพื่อชำระร่างกายให้สะอาด และการสรงน้ำเป็นที่เป็นทาง เช่น ห้องน้ำ (บ่อน้ำที่มีที่มุงที่บัง) ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ไว้ผมยาว เป็นต้น การรักษาโรคมีการรักษาโรคกับหมอ หรือนายแพทย์ โดยเฉพาะหมอประจําสำนักพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้ดูแลและรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้แก่พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ คือ หมอชีวกโกมารภัจจ์ และที่สำคัญทรงอนุญาตการรักษาโรคด้วยตัวยาต่างๆ เช่น เกสัช ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย สำหรับรักษาโรคผอมเหลือง (โรคดีซ่าน) เป็นต้น

การดูแลและรักษาสุขภาพทางจิตมีหลักการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “สมถภาวนา”(การฝึกจิตให้สงบเป็นสมาธิ) ส่วนสุขภาวะทางปัญญาามีวิธีการปฏิบัติที่เรียกว่า “วิปัสสนาภาวนา”(การเจริญปัญญา การรู้แจ้งตามความเป็นจริง) นอกจากนี้ยังมีการรักษาโรคด้วยการสวดมนต์หรือสาธยายมนต์ และการฟังการสาธยายมนต์ เช่น การสาธยายโพชฌงค์ ๗

เป็นต้น วิธีการเหล่านี้ เป็นตัวอย่างการดูแลรักษาสุขภาพของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็น การดูแลรักษาตามหลักวิทยาการในสมัยนั้นเท่าที่จะสามารถทำได้ ตามความเหมาะสมกับ พระภิกษุสงฆ์ วิธีการดูแลรักษาสุขภาพดังกล่าวจึงถือว่า เหมาะสมเฉพาะกับยุคสมัยนั้น ซึ่งถือ ว่าเป็นสังคมเกษตรกรรมโบราณ เป็นสังคมที่ไม่สลับซับซ้อน โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ มีไม่มากนัก แต่ในปัจจุบันสังคมแตกต่างจากสมัยพุทธกาลอย่างมาก สังคมมีความสลับซับซ้อนโรคภัยไข้เจ็บ และสมุฏฐานของโรคมีมากมายและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น การดูแลรักษาสุขภาพด้วยวิทยาการ การแพทย์สมัยใหม่จึงมีบทบาทสำคัญ การรักษาโรคกลายเป็นหน้าที่ของแพทย์และโรงพยาบาล พฤติกรรมสุขภาพและการดูแลรักษาสุขภาพของพระสงฆ์ในปัจจุบันจึงเปลี่ยนไป

การศึกษาวิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพ และการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมของ พระสงฆ์ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด เรื่อง สุขภาพแบบองค์รวม ตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาและตามหลักการแพทย์ ตะวันตก ๒) เพื่อศึกษาวิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพ และการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมของ พระสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน และ ๓) เพื่อบูรณาการ แนวความคิดและวิธีการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวมในการประยุกต์ใช้กับพระสงฆ์ใน ปัจจุบันจากการศึกษาวิจัยจะเห็นว่า แนวคิดเรื่องสุขภาพแบบองค์รวมหรือสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic health) ตามแนวคิดตะวันตกสมัยใหม่ มีจุดเริ่มต้นมาจากการขยายคำนิยามสุขภาพ จากแบบเดิมมาเป็นสุขภาพแบบองค์รวมโดยองค์การอนามัยโลก ได้นิยามว่า สุขภาพ หมายถึง สภาวะที่มีมิติต่างๆ ของชีวิต ได้แก่ มิติทางด้านร่างกาย จิตใจหรืออารมณ์สังคมหรือสิ่งแวดล้อม และจิตวิญญาณ มีความเป็นปกติสุข สมบูรณ์ แข็งแรง สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเต็ม สมรรถภาพ และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แนวคิดตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นถือ ว่าสุขภาพหรือสุขภาพ หมายถึง ความสุขสมบูรณ์ของชีวิตโดยภาพรวม ๒ ทางคือ ทางร่างกาย (กายิกสุข)และทางจิตใจ (เจตสิกสุข) โดยแยกองค์ประกอบของสุขภาพะเหล่านี้ออกเป็น ๔ ด้าน คือ ด้านร่างกาย จิตใจ ศีล (สังคมและสิ่งแวดล้อม) และปัญญา โดยถือว่า การที่ชีวิตของมนุษย์ จะเกิดสุขภาพะ หรือมี สุขภาพได้นั้น มิติทั้ง ๔ ด้านนี้จะต้องทำงานสอดประสานเป็นหนึ่ง เดียวกัน และได้รับการพัฒนาให้สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์และเป็นปกติสุข

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีวิถีชีวิตตามหลักพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ พระธรรมวินัย เป็นทั้งหลักกฎหมาย การปกครองและการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมด้วย สำหรับปัญหาสุขภาพ ของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลพบว่า มักจะเป็นโรคทั่วไปที่เนื่องมาจากการดำรงชีวิตอยู่ในป่าเป็น

หลัก เช่น เป็นไข้ โรคหืด โรคอหิวาตกโรค เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโรคทางใจและทางปัญญาที่เกิดจากกิเลสอันได้แก่โลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นเพื่อรักษาโรคทางใจและทางปัญญานี้เป็นหลัก แต่สำหรับพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันต่างมีวิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพ และการดูแลรักษาสุขภาพที่แตกต่างจากพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลอย่างมาก สืบเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น สภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ประเพณีและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้วิถีชีวิตหรือรูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เปลี่ยนไปด้วย เช่น จากการพักอาศัยอยู่ในป่าเป็นหลักกลายมาเป็นการพักอาศัยอยู่ในวัด การรักษาสุขภาพด้วยสมุนไพรตามที่สามารถหาได้ในป่าเขากลายมาเป็นการรักษาสุขภาพในสถานบริการสุขภาพของภาครัฐและเอกชน เช่น โรงพยาบาล คลินิก และการซื้อยาจากร้านขายยา ฯลฯ สำหรับปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน กลับกลายมาเป็นโรคที่เกิดจากการดำเนินชีวิตที่ดีและสะดวกสบาย ที่เรียกว่า “โรควิถีชีวิต” หรือโรคที่เกิดจากพฤติกรรมสุขภาพ เช่น โรคเบาหวาน โรคมะเร็ง โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ ฯลฯ ซึ่งโรคเหล่านี้สามารถแก้ไขได้โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น การฉันอาหาร การออกกำลังกายที่ถูกต้องและการฝึกจิตภาวนา

นอกจากนี้ในส่วนของวิธีการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวม ซึ่งพระสงฆ์สามารถปฏิบัติได้ในสังคมปัจจุบัน คือ

๑) สุขภาวะทางกายหรือสุขภาพทางกาย ได้แก่ การดูแลรักษาความสะอาดร่างกายอย่างสม่ำเสมอ การตรวจสุขภาพอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง การรับประทานอาหารโดยปฏิบัติตามหลักโยนิโสมนสิการพิจารณาอย่างรอบคอบ และรู้จักประมาณในการบริโภค และการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ โดยการทำกิจวัตรประจำวันมีการกวาดวิหาร ลานเจดีย์ เป็นต้น

๒) สุขภาวะทางจิตใจหรือสุขภาพทางจิต ประกอบด้วยวิธี คือ วิธีที่หนึ่ง การผ่อนคลายอารมณ์ มีการออกกำลังกาย โดยการทำกิจวัตรประจำวันของสงฆ์การทำวัตรสวดมนต์ การเดินจงกรม การฝึกสมาธิ การแผ่เมตตา การพักผ่อนและการนอนหลับให้เพียงพอ เป็นต้น และวิธีที่สอง การแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักอริยสัจ ๔ คือ การทำความเข้าใจปัญหา (ทุกข์) การศึกษาหาสาเหตุ (สมุทัย) มีเป้าหมายชัดเจน (นิโรธ) และปฏิบัติตามมรรคเพื่อให้ถึงจุดหมายนั้น

๓) สุขภาวะทางสังคมหรือสุขภาพทางสังคม ประกอบด้วย ๒ ด้าน คือ (๑) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสังคมสงฆ์ด้วยกัน มีการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และการปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ตามกฎหมายคณะสงฆ์หรือตามลำดับการปกครอง เช่น พระภิกษุลูกวัด เจ้า

อวาสา เจ้าคณะตำบล ฯลฯ และ (๒) ด้านความสัมพันธ์ ระหว่างสังคมสงฆ์กับสังคมชาวบ้าน
หน้าที่หลักของพระสงฆ์ คือ การอบรมสั่งสอนประชาชน หน้าที่รองคือ การสงเคราะห์ด้านอื่นๆ
เช่น อนุญาตให้ใช้สถานที่วัดจัดกิจกรรมต่างๆ การเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และเป็นผู้นำในการ
พัฒนา ฯลฯ

๔) การดูแลสุขภาวะทางปัญญา หรือสุขภาพทางปัญญาโดยปฏิบัติ ตามหลัก
ปัญญา-วุฒิชกรรม (หลักพัฒนาปัญญาให้เจริญงอกงาม) มี ๔ ประการ คือ ๑) การคบคนดีมี
คุณธรรม รวมถึงการศึกษาเล่าเรียนสิ่งที่ดีมีประโยชน์จากแหล่งต่างๆ ๒) ตั้งใจฟัง จดจำ คำ
สอน มีความหมายรวมถึง เอาใจใส่เล่าเรียน ฟัง อ่าน หาความรู้ให้ได้ประโยชน์ที่แท้จริง ๓) การ
รู้จักคิดพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา (โยนิโสมนสิการ) และ ๔) รู้จักนำหลักการที่ได้ศึกษามา
ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามสมควรแก่กรรม ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในมหาสติปัฏ
ฐาน ๔ คือ พิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม แล้วก็จะได้บรรลุผลคือสุขภาวะที่ประณีตยิ่ง ๆ
ขึ้นไป จนถึงสุขภาวะอันสมบูรณ์

ภาคผนวก ค.
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท)

๑. หลักและวิธีการการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุโท)

๑.๑ การเผยแผ่พุทธธรรมของพระเดชพระคุณในปัจจุบันทั้งการปกครอง การศาสนา
ศึกษา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การเผยแผ่พุทธธรรม มี
หลักการวิธีการทำงานอย่างไรบ้าง

.....

.....

๑.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเดชพระคุณ ทั้งพระธรรมเทศนา ธรรมบรรยาย
ปาฐกถาธรรม แต่โดยหลักสาระพุทธธรรมที่ได้นำเสนอได้นั้นเรื่องทาน ศีล ภาวนา ศีล สมาธิ
ปัญญา ความกตัญญูกตเวทิตะ และพระบรมราโชวาท เพราะเหตุใด จึงได้นั้นเรื่องนี้เป็น กรณี
พิเศษ

.....

.....

๒. พระเดชพระคุณมีการพัฒนาด้านบุคลิกภาพอย่างไรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

.....

.....

๓. พระเดชพระคุณมีวิธีการและรูปแบบในการเผยแผ่ธรรมอย่างไรจึงประสบผลสำเร็จตามที่
คาดหวังไว้

.....

.....

๔. พระเดชพระคุณมีอุดมการณ์ในการเผยแผ่อย่างไรจึงประสบผลสำเร็จตามที่คาดหวังไว้

.....

.....

๕. ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการเผยแผ่โดยมากจะมีสาเหตุมาจากอะไรบ้างครับ

.....

.....

๖. ขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณ ได้ชี้แนะแนวทางการศึกษาที่พระเดชพระคุณได้ศึกษา
และรูปแบบของการศึกษาของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน แนวโน้มอนาคต ควรจะเป็นไปในทิศทาง
ใด

.....

.....

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ประกอบการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่อง ศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)

แบบสัมภาษณ์นี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของ
พระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) เพื่อเป็นประโยชน์ในการนำคุณสมบัติที่ดีไปประยุกต์ใช้ใน
สังคมไทยต่อไป

ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์นี้ จะนำไปวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยใน
ภาพรวม ซึ่งจะไม่มีผลเสียต่อผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ทั้งในหน้าที่และการปฏิบัติงานแต่อย่างใด

สัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย พระครูโอภาสธรรมพิทักษ์

บันทึกข้อมูล จดบันทึก,บันทึกเสียง

วันสัมภาษณ์

สถานที่

ข้อ ๑. บทบาทของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ ท่านมี
หลักการวิธีการทำงานอย่างไรบ้าง?

.....
.....

๒. พระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) มีการพัฒนาด้านบุคลิกภาพอย่างไรในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา?

.....
.....

๓. พระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ท่านมีอุดมการณ์อย่างไรในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา?

.....
.....

๔. พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) มีวิธีการและรูปแบบในการเผยแผ่ธรรมอย่างไรจึง
ประสบผลสำเร็จตามที่หวังไว้

.....
.....
.....

๕. พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ท่านมีปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการเผยแผ่ โดยมากจะมีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง

.....
.....
.....

๖. พระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ท่านมีปัจจัยอย่างไร จึงประสบผลสำเร็จในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา?

.....
.....
.....

ภาคผนวก ง.
รูปภาพ

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโมลี

ปฏิบัติศาสนกิจ วัดสุทธาวาส สหรัฐอเมริกา

ปฏิบัติศาสนกิจ วัดพระมหาชนก สหรัฐอเมริกา

ตักบาตรบนหลังช้าง จ.สุรินทร์

ผู้วิจัยสัมภาษณ์พระธรรมโมลี สถานที่วัดศาลาลอย

ผู้วิจัยสัมภาษณ์พระสุนทรธรรมเมธี วัดท่าสว่าง

ผู้วิจัยสัมภาษณ์นายเพทาย สดทรงศิลป์ สนง.พุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูโอภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมฺโม/เงางาม)
- เกิด : วันที่ ๑ เดือน กันยายน พุทธศักราช ๒๔๙๘
- ภูมิลำเนา : บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลบัวเขต อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
๓๒๒๓๐
- การศึกษา : ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พ.ศ. ๒๕๔๖
- อุปสมบท : วันที่ ๙ เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑ ณ พัทธสีมาวัดเทพศิรี
อุดม ตำบลดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
- หน้าที่การงาน : เจ้าอาวาสวัดแสงสว่างราษฎร์บำรุง
เจ้าคณะอำเภอบัวเขต อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
- ปัจจุบัน : วัดแสงสว่างราษฎร์บำรุง เลขที่ ๗๐ หมู่ที่ ๗ ตำบลบัวเขต
อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๒๓๐
- : โทรศัพท์ ๐๘-๕๖๕๖-๙๙๐๙, ๐๔๔-๕๗๙๑๕๔
- เข้ารับการศึกษา : ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒
- สำเร็จการศึกษา : ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๕

ศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท)
A STUDY OF PRINCIPLES AND THE METHOD OF THE PROPAGATION
THE DHAMMA BY MOST VEN. PHRA DHAMMAMOLI
(THONGYOO ÑAÑAVISUDDHO)

พระครูโสภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมฺโม)
PHRAKRUOPASDHAMMAPITAK (SIAM TEJADHAMMO)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บทคัดย่อ

การเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย เช่น ทรงใช้อุปมาในการเลือกบุคคล รอจังหวะหรือโอกาส เป็นต้น เพื่อความสุขแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก พระพุทธเจ้าทรงมีพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์สาวกส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติสมควร และยึดมั่นในคุณธรรมของผู้แสดงธรรม จึงสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้พระพุทธศาสนาอย่างแพร่หลายจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) ท่านเป็นพระเถระจารย์ที่เป็นปูชนียสงฆ์แห่งคณะสงฆ์และประชาชนชาวจังหวัดสุรินทร์ มีคุณสมบัติครบถ้วนของความเป็นนักเผยแผ่พุทธธรรม ท่านมีรูปแบบและแนวทางในการนำเสนอพุทธธรรมที่ทำให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจ มีมุมมองให้แง่คิด สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ โดยการยกอุทาหรณ์การเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปไมย การใช้วิธียกตัวอย่างบุคคล การใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้มีอารมณ์ขัน และการใช้ภาษาง่าย ๆ เหมาะสมกับผู้ฟังมานำเสนอ ซึ่งเป็นรูปแบบและแนวทางที่ใช้จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของท่าน จึงเป็นการเผยแผ่พุทธธรรมที่สอดคล้องกับพุทธวิธีในการสอนอย่างแท้จริง

ABSTRACT

The propagation of Dhammas at the Buddha's time, the Buddha used the methods of spreading the Dhammas to be in compliance with the geography, the history and the tradition which are different from one another. The Buddha used the tricks in selecting the person and waited for the occasion etc. in teaching the Dhammas for helping the peoples and for their happiness. The Buddha had many disciples who helped him in spreading Buddhism. Most of the disciples were the persons who

practiced well; lively and properly thus, they could spread Buddhism very well. This fact caused Buddhism to spread very well up the present time. Most Ven. Phra Dhammamoli (Thongyoo Nāṇavisuddho) is the monk respected by the monks and the people in Surin Province. He is a good qualification in spreading the Dhamma. He advices and taught the people to have good knowledge and qualification. He has forms and the ways of submitting the Buddha Dhammas causing the listeners to have the knowledge, the clearly understanding the advice and the guidance, the bravery and more pleasure. He is also without confusion, but is of the reasons. Moreover, he has the good outlook that can be applied to the way of leading his daily life with quoting the examples, the fables, the figure of speech, the metaphor, the quoting of the exemplary group of people the used the method of making the complication causing the funny temperament to arise, the use of the language easy and suitable for the listeners. The said points are the patterns and the ways sued by him up to the state of his specific properties. So his activities are the ways of spreading the Buddha-Dhammas which are really in compliance with the Buddha method of teaching.

๑. ความนำ

พระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของคนไทย มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและกันมาอย่างแนบแน่นทุกยุคทุกสมัย พระพุทธศาสนามีบทบาทในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม พัฒนากล่อมเกลาจิตใจ สร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อวัฒนธรรมไทยให้เกิดแก่ประชาชนพลเมืองด้วยดีตลอดมา มีหลักธรรมที่มุ่งเน้นสอนให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นคนดีสามารถควบคุม กาย วาจา ใจ ได้อย่างดีงาม^๑ ในทางประวัติศาสตร์ชาวไทยได้นับถือศาสนาพุทธต่อเนื่องตลอดมา ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา^๒ มีบทบาทต่อวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยทุกด้าน เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง ได้หล่อหลอมอุปนิสัยให้มีความรัก ความเมตตาและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^๓ พระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทย เปรียบประดุจประทีปส่องทางเป็นที่พึ่งของตนเองได้ดีและสามารถเป็นที่พึ่งของคน

^๑ ม.มู. (ไทย) ๑๒/๖๔/๕๖.

^๒ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการเรียนรู้อุฬารัฐพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^๓ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, ศาสนา ชีวิต และสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๔๙.

อื่นได้ด้วยทั้งในด้านคุณธรรม ศีลธรรมที่ดีงาม^๔ พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำวิญญูญาณได้อบรมบ่มนิสัยให้มีการศึกษาพัฒนาจิต และเป็นหลักชัยเป็นแม่แบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามแก่ประชาชน มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางสรรพวิชา มีหน้าที่ในการอนุเคราะห์ประชาชนตามหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่หลัก ๖ ประการ คือ “ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และบอกทางสวรรค์ให้”^๕

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ ได้ตามอุดมคติในการดำเนินตามพุทธดำรัสที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสแก่พระสาวกรุ่นแรก ที่ออกประกาศพระพุทธศาสนาว่า “พวกเราจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”^๖ จากพระพุทธรูปสำริด เป็นเครื่องชี้ให้ทราบชัดถึงบทบาทสำคัญของพระศาสนาคือการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นประโยชน์และความสุขแก่ชาวโลก” ให้เป็นคติเตือนใจในการดำรงชีวิต ทำให้เป็นคนดีของสังคม และมีความรู้สึกรักและหวงแหนชาติถือประโยชน์ของชาติ และส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว เป็นพระนักเผยแผ่พุทธธรรมอีกรูปหนึ่ง ที่ได้รับการศึกษารวม ปฏิบัติธรรมจนมีความรู้แจ่มแจ้ง ลึกซึ้ง เยือกเย็น เห็นพระธรรมคำสอนเป็นสิ่งที่ดีงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐทางจิตใจที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาของชุมชน สังคม ประเทศชาติได้ ทั้งเป็นพระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญในการเทศนา ด้านปฏิบัติ ท่านเป็นพระเถระที่มีความเมตตา ยิ้มแย้มแจ่มใส มีศิลาจารวัตรที่ดีงามตามหลักพระธรรมวินัย มีความศรัทธาเลื่อมใสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ “มีความรู้พอเพียง เสียงกังวาน ปฏิภาณว่องไว จิตใจสะอาด มารยาทเรียบร้อย”^๗ เป็นพระนักพัฒนา มีบทบาทมากมายเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และพุทธบริษัท โดยเฉพาะบทบาทด้านการเผยแผ่พุทธธรรม ท่านมีความสามารถในการสื่อสารธรรมะสอดคล้องกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าคือ “แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ราบรื่น”^๘ และมีบทบาทในด้านการศึกษาดังจะเห็นจากที่ท่านได้เป็นแบบอย่างในการศึกษามีความมุ่งมั่นจะเรียนจบปริญญาเอก จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๔ พร รัตนสุวรรณ, รุ่งอรุณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๗ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๕.

^๘ วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร, วิชาการเทศนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๐.

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๔๕.

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)เพื่อให้ทราบสาเหตุใดที่ท่านจึงเป็นพระสงฆ์ที่มีศาสตร์และศิลป์มีวิชา ปัญญา ปฏิภาณ ประสบการณ์ ปณิธาน อุทิศตนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นพระเถระที่ใฝ่ในการศึกษา มีความรู้ลึกซึ้งทั้งภาคปริยัติ(ทฤษฎี) และภาคปฏิบัติ มีบุคลิกดี มีความรู้ดี มีความสามารถดี มีวิสัยทัศน์ มีจิตใจหนักแน่น มีความยุติธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นที่รู้จักใช้คน รู้จักกระจายงาน มีนโยบายในการทำงานด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจ มีความเพียรพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการสร้างคุณความดี มีจิตใจกว้างขวาง ขยัน ซื่อสัตย์ อุดหนุน เสียสละเป็นเยี่ยม เป็นพระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่พุทธธรรมทั้งเชิงรับและ เชิงรุก เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน เพื่อให้สังคมมีจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม เนื้อหาสาระธรรมที่ท่านนำเสนอต่อพุทธบริษัทตามสถานที่ต่างๆ ทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา การศึกษา ที่สามารถโน้มน้าวจิตใจให้เยาวชน ประชาชนในยุคปัจจุบัน ได้หันมาสนใจหลักคำสอนขอพระพุทธศาสนามากขึ้น สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิต ครอบครัว สังคม ประเทศชาติอย่างแท้จริง โดยวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้ เพื่อศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) และเพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)

๒ หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รองจังหวหรือโอกาส การสอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้ง จะมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่า เป็นลีลาการสอน ๔ รูปแบบคือ สันทัสสนา ซึ่งแจ้งให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงในสิ่งที่สอน สมทปนา ชวนให้อายกรับเอาไปปฏิบัติ สัมปหังสนาเข้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ และสมมุตเตชนา ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป

พระพุทธเจ้าทรงมีพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้กระทำกันหลายรูปแบบ เช่น การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การแนะนำสั่งสอน การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าประธานหลักในการเผยแผ่ให้พระสาวก ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงธรรม ให้มีเหตุผลต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ซึ่งแจ้งให้เข้าใจ ชัดเจนในแต่ละประเด็นแสดงธรรม ด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรม

โดยไม่ยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น พระสงฆ์สาวกส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติสมควร และยึดมั่นในคุณธรรมของผู้แสดงธรรม จึงสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปทั่วชมพูทวีปและเจริญรุ่งเรืองมั่นคง สืบเนื่องจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน พระสงฆ์จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชน สั่งสอนให้คนเป็นคนดี คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามในคำสอนอย่างน่าอัศจรรย์ โดยผู้เผยแผ่พึงมีคุณสมบัติที่ปรากฏภายนอก และคุณสมบัติภายใน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ หมายถึง รูปร่างหน้าตาและคุณสมบัติภายใน เป็นคุณธรรมที่ผู้เผยแผ่พึงปฏิบัติ และเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม เพื่อจะได้สอนให้ถูกประเด็นทั้งภาคทฤษฎี เพื่อยังศรัทธาความเลื่อมใสและให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพสูงสุด เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ผู้เผยแผ่นอกจากปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามธรรมวินัยแล้ว จำเป็นที่ต้องมีความชำนาญและความสามารถในหลายๆด้านประกอบกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติของพระสงฆ์หรือตัวผู้สื่อเอง ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังที่ได้พบและได้เห็น

๓. หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ท่านเป็นพระสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือและศรัทธา เพราะท่านเป็นผู้นำทางความคิด ที่มีความรู้ความสามารถเผยแผ่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนได้อย่างดีเยี่ยม และท่านได้เป็นแบบอย่างของความเป็นผู้นำหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านการพัฒนาชุมชนและสังคม ท่านได้เป็นต้นแบบของความดีงาม ยึดมั่นในการทำมาตุ้ม มีผลงานมากมายในการทำประโยชน์เพื่อสังคม ทั้งการปกครอง การศาสนา การศึกษา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การเผยแผ่ ด้วยคุณธรรมที่ท่านได้ยึดเป็นแนวปฏิบัติ คือ ความขยัน ซื่อสัตย์ อดทน เสียสละ เป็นพระสงฆ์ที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบ เป็นผู้นำทางความคิด มีจิตและวิญญาณของความเป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา มีอุดมการณ์เพื่อให้คนได้เข้าถึงธรรม ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะเป็นลักษณะของการประยุกต์ให้เข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ ซึ่งต้องใช้นาเสนอแบบวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้รู้ถึงหลักคำสอนที่ทางพระพุทธศาสนา มุมมองที่แตกต่าง ผ่านออกมาในลักษณะการแสดงพระธรรมเทศนา และการกล่าวสัมโมทนียกถา จะเป็นลักษณะที่จะฉลองศรัทธาเจ้าภาพ เพิ่มพูนปัญญาบารมีและให้กำลังใจต่อผู้ได้บังคับบัญชา ให้มีกำลังใจในการประกอบศาสนกิจที่สมบูรณ์ต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการออกไปปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้บังคับบัญชาในการออกตรวจการณ์ หรือออกไปรับทราบการปฏิบัติงานของผู้ได้บังคับบัญชาในการสนองงานคณะสงฆ์ ส่งผลให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียว สามารถประคับประคองศรัทธาของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างดี อุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ท่านได้ดำเนินตามที่พระพุทธเจ้าได้ปฏิบัติไว้เป็นตัวอย่างในการประกาศพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ท่านยังมีแนวคิด

ให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรได้ดีโอกาสในการศึกษาที่สูงขึ้นไม่จำกัดเฉพาะนักธรรม-บาลี ท่านยังจัดการศึกษาในส่วนของพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ถ้าอยู่ในเพศบรรพชิตก็จะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะการศึกษาที่สูงจะได้รับไว้วางใจ หรือได้รับการเชื่อถือจากประชาชนทั่วไป แต่ถ้าสึกออกไปแล้วก็จะมีความรู้ติดตัวออกไปสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการเผยแผ่ ปัญหาที่สำคัญที่สุดเกิดจากพระสงฆ์เองไม่ยอมพัฒนาตนเองให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้ง ขาดการคิดวิเคราะห์ที่ถูกต้อง ไม่มีใจรักการเผยแผ่ เจอความลำบากบ้างก็เกิดการท้อแท้ ปัญหาในการเผยแผ่ คือ นักเผยแผ่ความรู้ไม่ถึง ไม่มีความสามารถ เช่น พระพุทธเจ้าส่งพระธรรมทูตไปก็มีแต่มุตตาคือพ้นแล้วจากกาม ความสามารถของนักเผยแผ่จึงเป็นปัญหาใหญ่ ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการเผยแผ่นั้นจะมีสาเหตุที่สำคัญหลายประการ เนื่องจากท่านเป็นมหาเปรียญจึงยากให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสได้พัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถ สามารถมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างประสบผลสำเร็จ ทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ของพระสงฆ์ที่มีพรรษามากกว่าท่าน หรือ บุคคลที่ท่านแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการคณะสงฆ์ในระดับรองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ท่านจะให้ความสำคัญต่อพระเปรียญธรรมก่อน ทำให้เกิดความไม่พอใจ และต่อต้านในบางครั้ง แต่เมื่อเห็นท่านทำงานแล้วก็หันมาสนับสนุนอย่างเต็มที่ เพราะเห็นว่าท่านทำงานจริง และเอาใจใส่ในการทำงานอย่างเต็มที่

๔. วิเคราะห์หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท)

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) ในฐานะพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความทุ่มเทเสียสละ ตั้งมั่นในอุดมการณ์ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและความชำนาญในการเผยแผ่ธรรมะตามกลวิธีทั้ง ๔ รูปแบบ ด้วยบุคลิกภาพที่เป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจกับทุกคน เนื้อหาของธรรมะมีความถูกต้องตามหลักธรรม ชัดเจน เข้าใจง่ายและมีความเพลิดเพลีนต่อการฟัง สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ปัจจัยที่ทำให้ท่านประสบผลสำเร็จในการการเผยแผ่นั้นประกอบด้วย ปัจจัยด้านองค์ประกอบการแสดงหรือการบรรยายธรรม ท่านมีความน่าเชื่อถือที่ได้มาจากความรู้ความสามารถ สถานภาพบุคลิกลักษณะและคุณธรรมที่มีเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนโดยทั่วไป จนสามารถได้รับวางใจให้เป็นผู้นำในการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นแรงขับเคลื่อนให้หลวงพ่อบรรลุผลสำเร็จ เป็นแรงผลักดันจากภายในโดยมีหลัก อัตตัญญุตตา รู้จักตน คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัดความสามารถ และคุณธรรม ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดีพึงพาตนเอง นอกจากนี้ท่านมีความเข้าใจต่อตนเองว่าเป็นผู้นำทั้งทางการปกครองคณะสงฆ์ และ ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนผลักดันให้ท่านต้องพัฒนาความรู้ให้สูงขึ้นขึ้นไป ส่วน

ปัจจัยอื่นที่เกื้อหนุน ประกอบด้วย พร้อมด้วยทุน การสนับสนุนที่ดี โดยได้รับการเกื้อหนุนจาก วัด ทุน และบุคคล

คุณค่าของหลักและวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมโมลีต่อสังคมไทยนั้น ได้นำพา พุทธศาสนิกชนให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามฐานะ ด้วยอาศัยหลักพุทธธรรมที่ท่านได้สั่งสอน และอบรมในโอกาสต่าง ๆ กัน และได้ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่ออาชีพ การงาน หน้าที่ที่ปฏิบัติ อยู่นั้นให้บรรลุตามเป้าหมายของตน ครอบครัว หมู่บ้านและชุมชนโดยการปลูกฝังศรัทธา ความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา เป็นพื้นฐานก่อน แล้วทำให้เข้าใจด้านศาสนธรรม และศาสนพิธี อย่าง ถูกต้อง เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน ทั้งวัด บ้าน และโรงเรียนแบบบูรณาการ เพื่อให้คนมีความ เป็นอยู่ที่ดี มีเศรษฐกิจพอเลี้ยงตนเองได้ให้ความช่วยเหลือกันด้วยจิตเมตตาต่อกันแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท พึ่งพากันได้ทั้งทางกาย และทางจิตใจ ร่วมกันพัฒนา ท้องถิ่น ทั้งหมู่บ้าน ชุมชน วัด และโรงเรียนให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปอย่างเป็นประโยชน์เกื้อกูล ต่อกัน และเกิดสามัคคีธรรม ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมสืบไป

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการ

พระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๐.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

จ้านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. ศาสนา ชีวิต และสังคม. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.

พร รัตนสุวรรณ. รุ่งอรุณ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธวิธีการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร :

บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘.

วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร. วิชาการเทศนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.